

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

MAGISTRSKO DELO

ANKETA O PORABI GOSPODINJSTEV IN VZORCI TROŠENJA GOSPODINJSTEV V SLOVENIJI IN EVROPSKI UNIJI

Ljubljana, junij 2006

ANA TRŠELIČ SELAN

IZJAVA

Študentka Ana Tršelič Selan izjavljam, da sem avtorica tega magistrskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom prof. dr. Tineta Stanovnika in skladno s 1. odstavkom 21. člena Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah dovoljujem objavo magistrskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne_____

Podpis:_____

KAZALO

1 UVOD	1
2 GOSPODINJSTVA IN ANKETA O PORABI GOSPODINJSTEV	4
2.1 GOSPODINJSTVA IN NJIHOVA POTROŠNJA	4
2.1.1 Opredelitev gospodinjstva	4
2.1.2 Opredelitev potrošnje	5
2.1.2.1 Teorije o potrošnji	7
2.2 ANKETA O PORABI GOSPODINJSTEV	9
2.2.1 Opredelitev in namen ankete ter njeni uporabniki	9
2.2.2 Pregled vodenja Ankete o porabi gospodinjstev	10
2.2.2.1 Evropa	10
2.2.2.2 Slovenija	13
2.2.2.3 Drugod po svetu	14
3 METODOLOŠKE ZNAČILNOSTI APG V EVROPSKI UNIJI IN SLOVENIJI	14
3.1 ANKETA O PORABI GOSPODINJSTEV V EU	14
3.1.1 Metodologija	16
3.1.1.1 Definicije	16
3.1.1.2 Struktura in vsebina ankete	19
3.1.1.3 Najpomembnejše spremenljivke APG in uporabljene klasifikacije	20
3.1.1.4 Vzorčenje, uteževanje in kontroliranje podatkov	21
3.1.1.5 Spremljanje potrošnje gospodinjstev in njihovih izdatkov za potrošnjo	27
3.1.1.6 Spremljanje dohodka gospodinjstev	36
3.1.2 Ocena izvedbe zadnjega kroga anketiranja v EU	37
3.1.2.1 Usklajenost APG s sistemom nacionalnih računov	38
3.1.2.2 Usklajenost APG med državami EU in njena primerljivost v času	43
3.1.3 Naslednji krog izvajanja ankete in možnosti nadaljnega razvoja APG v EU	45
3.1.3.1 Novosti APG 2005 in priporočila Eurostata	45
3.1.3.2 Priprava novih članic na sodelovanje v naslednjem krogu izvajanja ankete	47
3.2 ANKETA O PORABI GOSPODINJSTEV V SLOVENIJI	47
3.2.1 Metodologija	47
3.2.1.1 Definicije	48
3.2.1.2 Obdobje vodenja dnevnika, referenčno obdobje in anketni instrumenti	49
3.2.1.3 Vzorčenje	49
3.2.1.4 Koncept dohodka in potrošnje	50
3.2.1.5 Kontrola, uteževanje in pripisovanje (manjkajočih) podatkov	51
3.2.2 Usklajenost slovenske APG s sistemom nacionalnih računov	52
3.2.3 Pomanjkljivosti in možnosti nadaljnega razvoja APG v Sloveniji	54

4 VZORCI TROŠENJA GOSPODINJSTEV V SLOVENIJI V OBDOBJU 1999–2001	55
4.1 PREGLED DOMAČIH ŠTUDIJ S TEGA PODROČJA	55
4.2 IZHODIŠČE ANALIZE OBNAŠANJA GOSPODINJSTEV	58
4.3 SPLOŠNE ZNAČILNOSTI SLOVENSКИH GOSPODINJSTEV	60
4.3.1 Sestava gospodinjstev glede na različna merila	60
4.3.2 Opremljenost gospodinjstev s trajnimi dobrinami	63
4.3.3 Razpoložljivi neto dohodek in subjektivna revščina gospodinjstev	65
4.4 VZORCI TROŠENJA GOSPODINJSTEV GLEDE NA RAZLIČNA SOCIALNO-EKONOMSKA MERILA	67
4.4.1 Izdatki gospodinjstev po namenu porabe	68
4.4.2 Vpliv dohodka na potrošnjo gospodinjstev	73
4.4.3 Izobrazba in formalni status zaposlitve nosilca kot dejavnika trošenja	75
4.4.4 Struktura trošenja gospodinjstev glede na starost nosilca	79
4.4.5 Potrošnja glede na število delovno aktivnih članov	81
4.4.6 Potrošnja po tipih gospodinjstev	82
4.4.7 Ekonometrično preverjanje vpliva različnih spremenljivk na potrošnjo gospodinjstev	84
4.5 PRIMERJAVA ANKETNIH INFORMACIJ Z DRUGIMI VIRI PODATKOV	88
4.5.1 Primerjava strukture izdatkov gospodinjstev	88
4.5.2 Primerjava demografskih informacij	89
5 SKLEP	92
6 LITERATURA.....	96
7 VIRI	102
PRILOGE	

SEZNAM TABEL, SLIK, OKVIROV IN PRILOG

Tabele

str.

Tabela 1:	Opredelitev gospodinjstva	17
Tabela 2:	Opredelitev nosilca gospodinjstva	18
Tabela 3:	Koncept potrošnje uporabljen v državah EU	30
Tabela 4:	Merjenje izdatkov gospodinjstev za končno potrošnjo v APG glede na Eurostatova priporočila	31
Tabela 5:	Praksa držav članic EU pri merjenju lastne proizvodnje, APG referenčno leto 1999	31
Tabela 6:	Pomembnost APG kot enega od virov podatkov za nacionalne račune, referenčno leto 1999	40
Tabela 7:	Struktura izdatkov gospodinjstev za končno potrošnjo, referenčno leto 1999 (v %)	42
Tabela 8:	Razlika v strukturnih deležih potrošnje po namenu, APG in ESR, referenčno leto 1999	43
Tabela 9:	Primerjava izdatkov gospodinjstev za končno potrošnjo po APG in nacionalnih računih, leto 2000	53
Tabela 10:	Razvrstitev kategorij lastne proizvodnje in dohodka v naravi med izdatke gospodinjstev za končno potrošnjo	59
Tabela 11:	Splošne značilnosti slovenskih gospodinjstev po kvintilnih razredih	61
Tabela 12:	Struktura gospodinjstev glede na velikost (v %)	61
Tabela 13:	Struktura gospodinjstev glede na tip (v %)	61
Tabela 14:	Horizontalna in vertikalna struktura gospodinjstev glede na izobrazbo nosilcev, po kvintilnih razredih (v %)	62
Tabela 15:	Horizontalna in vertikalna struktura gospodinjstev glede na formalni status nosilca, po kvintilnih razredih (v %)	63
Tabela 16:	Horizontalna in vertikalna struktura gospodinjstev glede na starost nosilcev, po kvintilnih razredih (v %)	63
Tabela 17:	Opremljenost gospodinjstev z osebnim avtomobilom, po kvintilnih razredih	64
Tabela 18:	Ekvivalentni neto razpoložljivi dohodek gospodinjstev, po kvintilnih razredih	65
Tabela 19:	Horizontalna struktura ekvivalentnega denarnega dohodka gospodinjstev, po kvintilnih razredih (v %)	65
Tabela 20:	Izdatki gospodinjstev za končno potrošnjo	67
Tabela 21:	Povprečna nagnjenost gospodinjstev k trošenju, po kvintilnih razredih	73
Tabela 22:	Horizontalna in vertikalna struktura izdatkov gospodinjstev, po kvintilnih razredih (v %)	74
Tabela 23:	Horizontalna in vertikalna struktura izdatkov gospodinjstev glede na izobrazbo nosilca (v %)	76
Tabela 24:	Horizontalna in vertikalna struktura izdatkov gospodinjstev glede na formalni status nosilca (v %)	78
Tabela 25:	Horizontalna in vertikalna struktura izdatkov gospodinjstev glede na starost nosilca (v %)	80
Tabela 26:	Horizontalna in vertikalna struktura izdatkov gospodinjstev glede na število delovno aktivnih članov (v %)	81
Tabela 27:	Horizontalna in vertikalna struktura izdatkov gospodinjstev glede na tip gospodinjstva (v %)	83
Tabela 28:	Struktura gospodinjstev glede na število članov (v %)	90
Tabela 29:	Struktura gospodinjstev glede na velikost njihove stanovanjske površine (v %)	90
Tabela 30:	Struktura prebivalstva, starejšega od 15 let glede na doseženo stopnjo izobrazbe (v %)	90
Tabela 31:	Struktura prebivalstva glede na starost (v %)	91
Tabela 32:	Struktura prebivalstva, starejšega od 15 let glede na zakonski stan (v %)	91
Tabela 33:	Struktura prebivalstva / nosilcev gospodinjstev glede na formalni status (v %)	91

Slike

Slika 1:	Velikost vzorca in vzorčna stopnja v EU, referenčno leto 1999	22
Slika 2:	Stopnje odgovora APG v državah EU, referenčno leto 1999 (v %)	25
Slika 3:	Elementi izdatkov gospodinjstev za končno potrošnjo	29
Slika 4:	Opremljenost gospodinjstev s trajnimi dobrinami (v %)	64
Slika 5:	Porazdelitev gospodinjstev glede na njihov letni razpoložljivi neto dohodek (v %)	66

Slika 6:	Mnenje gospodinjstev o tem, kako shajajo s svojim mesečnim razpoložljivim dohodkom (v %).....	66
Slika 7:	Struktura izdatkov gospodinjstev za končno potrošnjo (v %)	68
Slika 8:	Porazdelitev denarnih izdatkov gospodinjstev za hrano (v %)	69
Slika 9:	Porazdelitev izdatkov za življenjske potrebščine in dohodka med gospodinjstvi (v %)	74
Slika 10:	Deleži v strukturi izdatkov gospodinjstev po namenu porabe (v %)	75
Slika 11:	Porazdelitev gospodinjstev in njihovih izdatkov glede na doseženo izobrazbo nosilca (v %)	77
Slika 12:	Porazdelitev gospodinjstev in njihovih izdatkov glede na formalni status nosilca (v %)	78
Slika 13:	Porazdelitev gospodinjstev in njihovih izdatkov glede na starost nosilca (v %)	80
Slika 14:	Porazdelitev gospodinjstev in njihovih izdatkov glede na število delovno aktivnih članov (v %)	82
Slika 15:	Porazdelitev gospodinjstev in njihovih izdatkov glede na tip gospodinjstva (v %).....	83
Slika 16:	Primerjava strukture izdatkov gospodinjstev, APG in nacionalni računi, leto 2000 (v %).....	89

Okviri

Okvir 1:	Najpomembnejše spremenljivke APG	21
Okvir 2:	Različni vidiki potrošnje gospodinjstev	28
Okvir 3:	Individualni izdatki za končno potrošnjo države	28
Okvir 4:	Osnovni elementi dohodka gospodinjstev	37
Okvir 5:	Prednosti in slabosti APG v luči njene uporabe za namene nacionalnih računov	38
Okvir 6:	Rezultati ocenjenih enačb izdatkov gospodinjstev za končno potrošnjo	86

Priloge

Glosar izrazov	1
Tabela 1: Člani gospodinjstva, referenčno leto 1999	2
Slika 1: Primeri porazdelitve referenčnih obdobj čez vse anketno leto, referenčno leto 1999	2
Tabela 2: Referenčno obdobje in obdobje vodenja dnevnika v novih članicah EU, referenčno leto 1999	3
Tabela 3: Enota opazovanja in zasetje APG v novih članicah EU, referenčno leto 1999	3
Tabela 4: Vprašalniki, intervjuji in vzorčni okviri v starih članicah EU, referenčno leto 1999	4
Tabela 5: Anketni instrumenti v novih članicah EU, referenčno leto 1999	5
Tabela 6: Dnevnik v starih članicah EU, referenčno leto 1999	5
Tabela 7: Glavne značilnosti vzorčenja in stopnje odgovora po državah EU, referenčno leto 1999	6
Tabela 8: Stratifikacija APG po državah EU, referenčno leto 1999	7
Tabela 9: Postopki kontrol po državah EU, referenčno leto 1999	7
Tabela 10: Postopki uteževanja po državah, referenčno leto 1999	8
Tabela 11: Zasetje plač v naravi po državah EU, referenčno leto 1999	8

STATISTIČNA ZNAMENJA IN OKRAJŠAVE

ADS	anketa o delovni sili
APG	anketa o porabi gospodinjstev
BDP	bruto domači proizvod
COFOG	klasifikacija funkcij države (angl. Classification of the Functions of Government)
COICOP	klasifikacija individualne potrošnje po namenu (angl. Classification of Individual Consumption By Purpose)
CPI	indeks cen življenjskih potrebščin (angl. Consumer Price Index)
CRP	centralni register prebivalstva
DG SANCO	Generalni direktorat za zdravje in varstvo potrošnikov (angl. Directorate General for Health and Consumer Affairs)
DG EMPL	Generalni direktorat za zaposlovanje (angl. Directorate General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities)
ECB	Evropska centralna banka (angl. European Central Bank)
ECHP	evropski panel gospodinjstev (angl. European Community Household Panel)
EFTA	Evropsko združenje za prosto trgovino (angl. European Free Trade Association)
ESR	evropski sistem računov
EU	Evropska unija
EU-SILC	statistika dohodka in življenjskih pogojev (angl. European Statistics on Income and Living Conditions)
GNP	bruto nacionalni proizvod (angl. Gross National Product)
HBS	anketa o porabi gospodinjstev (angl. Household Budget Survey)
HICP	harmoniziran indeks cen življenjskih potrebščin (angl. Harmonised Index of Consumer Prices)
ICSE	standardna klasifikacija položajev v zaposlitvi (angl. International Classification of Status in Employment)
ISCED	mednarodna klasifikacija izobraževanja (angl. International Standard Classification of Education)
ISCO	standardna klasifikacija poklicev (angl. International Standard Classification of Occupations)
NACE	statistična klasifikacija gospodarskih dejavnosti (angl. Classification of Economic Activities in the European Community)
NMS-10	nove članice EU (angl. New Member States)
NPISG	nepridobitne institucije, ki opravljajo storitve za gospodinjstva
NR	nacionalni računi
NUTS	standardna klasifikacija teritorialnih enot (angl. Nomenclature of Units for Territorial Statistics)
OECD	Organizacija za ekonomsko sodelovanje in razvoj (angl. Organisation for Economic Cooperation and Development)
PHARE	Pomoč za gospodarsko prestrukturiranje v državah srednje in vzhodne Evrope (angl. Assistance for Economic Restructuring in the Countries of Central and Eastern Europe)
PPP	pariteta kupne moči (angl. Purchasing Power Parity)
PPS	standard kupne moči (angl. Purchasing Power Standards)
SURS	Statistični urad Republike Slovenije
ZDA	Združene države Amerike
ZPIZ	Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje

Kratice izdatkov gospodinjstev po namenu porabe (klasifikacija COICOP)

cp 01	hrana in brezalkoholne pijače
cp 02	alkoholne pijače in tobak
cp 03	obleka in obutev
cp 04	stanovanje, voda, elektrika, plin in drugo gorivo
cp 05	pohištvo, gospodinjska oprema in storitve
cp 06	zdravje
cp 07	promet
cp 08	komunikacije
cp 09	rekreacija in kultura
cp 10	izobraževanje
cp 11	hoteli, kavarne in restavracije
cp 12	raznovrstni proizvodi in storitve

Kratice držav Evropske unije

A	Avstrija
B	Belgija
CZ	Češka
CY	Ciper
D	Nemčija
DK	Danska
E	Španija
EE	Estonija
GR	Grčija
F	Francija
FIN	Finska
HU	Madžarska
IE	Irska
IT	Italija
L	Luksemburg
LT	Litva
LV	Latvija
MT	Malta
NL	Nizozemska
P	Portugalska
PL	Poljska
S	Švedska
SI	Slovenija
SK	Slovaška
UK	Velika Britanija

1 UVOD

Opredelitev predmeta in problema raziskave

Predmet magistrskega dela je predstavitev ankete o porabi gospodinjestev (APG) in proučevanje vzorcev trošenja gospodinjestev na podlagi anketnih podatkov. Ker je poznavanje vsebine in strukture kot tudi pomanjkljivosti ankete ključnega pomena za vsakega uporabnika njenih podatkov, v prvem delu magistrskega dela najprej predstavljam APG (v EU in pri nas) s poudarkom na metodoloških smernicah in priporočilih Eurostata za njeno vodenje. V drugem, empiričnem delu naloge se na podlagi dejanskih podatkov APG osredotočam zlasti na študij vzorcev trošenja slovenskih gospodinjestev po različnih socialno-ekonomskih merilih in na ugotavljanje vpliva dohodka in drugih spremenljivk nanje.

Obnašanje gospodinjestev je zanimivo na agregatni in na mikroravni. Z makronacionalnega vidika proučujejo gospodinjstva in problematiko njihove življenjske ravni predvsem vladne ustanove, ki so na eni strani najbolj neposredno odgovorne za usklajevanje socialnega razvoja, na drugi pa je obnašanje gospodinjestev v smislu trošenja in varčevanja ključno za razumevanje gospodarske rasti in poslovnih ciklov. Pomembnost vloge gospodinjestev izhaja že iz velikosti agregata potrošnje, ki predstavlja največjo komponento izdatkovne strukture BDP, pomembna pa so tudi zato, ker je vse, kar se v gospodarstvu ne porabi (se privarčuje), na voljo za investiranje, ki je dolgoročno glavna gonilna sila gospodarske rasti. Samo spremljanje življenjske ravni prebivalstva na makroravni je postalo z razvojem vse bolj pomanjkljivo, zato se je raziskovanje problematike preusmerilo na mikroraven, kjer se izhaja iz življenjske ravni posameznika oziroma gospodinjstva kot osnovne enote, v katero je posameznik vključen. Z mikroraziskavami obnašanja gospodinjestev lahko izvedemo stratifikacijo populacije glede na različna merila, identificiramo raven blaginje ali stopnjo revščine, dohodkovno neenakost, življenjski standard prebivalstva ipd. Za tovrstne raziskovalne namene je najustreznejša podatkovna osnova prav APG, saj na ravni gospodinjestev vključuje dovolj razdelane izdatke gospodinjestev za končno potrošnjo, dohodkovne vire in socialno-ekonomske značilnosti članov gospodinjestev.

Gospodinjstva so majhne skupnosti med seboj povezanih ljudi, ki običajno živijo pod eno streho in delujejo skupaj kot osnovna celica. Niti dve gospodinjstvi ne porabita svojega dohodka povsem enako, kljub temu pa so empirične študije pokazale, da obstaja neka predvidljiva zakonitost pri oblikovanju ravni njihove celotne potrošnje. Slednja je opredeljena kot proces uporabe dobrin za zadovoljitev lastnih potreb, podatke o njej pa najpogosteje najdemo v APG in statistiki nacionalnih računov. Oba vira spremljata izdatke gospodinjestev za končno potrošnjo, vendar pa so med njima razlike (v zajetju in konceptu), med katerimi je ena najosnovnejših različen način zbiranja podatkov: nacionalni računi so zainteresirani predvsem za makroekonomsko določitev agregatnih števil o trošenju gospodinjestev, APG pa poskuša agregatne številke razbiti na sorazmerno majhne populacijske skupine, kakor to od nje zahtevajo nadaljnji uporabniki – mikroekonomski analitiki. APG zavzema v statistiki življenjske ravni (pri nas in drugod v EU) pomembno mesto, saj se vzorci trošenja gospodinjestev, revščina, dohodkovna neenakost in druge izvedene statistike lahko računajo prav z njeno uporabo. Zajetje podatkov v magistrskem delu zato temelji na njej, saj je najustreznejši podatkovni temelj za raziskovalni namen, ki mi omogoča izvedbo podrobnih analiz potrošnih vzorcev posameznih skupin gospodinjestev glede na različna

socialno-ekonomska merila, česar kljub konsistentnosti in celovitemu prikazu sestave agregatne potrošnje gospodinjstev ne morem trditi za sistem nacionalnih računov.

Anketa o porabi gospodinjstev, ki je generičen izraz za širok izbor anket z različnimi imeni, poskuša zajeti in izmeriti življenjsko raven gospodinjstev, in sicer prek informacij o njihovih proračunih in razmerah, v katerih živijo. Je vzorčna večnamenska anketa, ki se izvaja v večini držav sveta, tudi v Evropski uniji in Sloveniji. Prek nje razpolagamo s paleto informacij o gospodinjstvih: o njihovih izdatkih, dohodku, varčevanju in zadolženosti, opremljenosti s trajnimi dobrinami, stanovanjskih razmerah ter mnogih demografskih in socialno-ekonomskih značilnostih (Pettersson, 2003a, str. 2). Začetki izvajanja APG v Sloveniji segajo v šestdeseta leta prejšnjega stoletja, tako kakršno poznamo danes, pa je Statistični urad uvedel leta 1997, ko jo je vsebinsko in po načinu izvedbe spremenil ter prilagodil priporočilom Eurostata (Intihar, Arnež, 2001, str. 91). APG poznajo približno enako dolgo kakor pri nas tudi v preostalih novih članicah EU, v stari petnajsterici pa ima veliko daljšo tradicijo, saj jo ponekod (sicer v veliko bolj poenostavljeni obliki) vodijo že od sredine devetnajstega stoletja. Sčasoma sta se njen namen in vsebina zelo razširila, v okviru statistike gospodinjstev pa je med tem pridobila poseben pomen (HBS in the EU, Methodology and Recommendations ..., 2003, str. 2). Delo s področja ankete na ravni EU organizira in vodi Eurostat, ki si prizadeva za usklajenost in čim večjo primerljivost anketnih podatkov s statistiko nacionalnih računov ter za čim večjo primerljivost anketnih podatkov med članicami EU. Z vsakim krogom izvajanja ankete na ravni celotne EU je dosežen velik napredek v obdelavi podatkov, v mednarodni primerljivosti in usklajenosti s sistemom nacionalnih računov, kljub temu pa so pred članicami in Eurostatom kot koordinatorjem projekta vedno novi izzivi in priložnosti za izboljšanje kakovosti anketnih informacij.

Namen, cilji in osnovne trditve

Seznanitev z APG in proučevanje vzorcev trošenja gospodinjstev sta zame izziva tako z vidika potrošnice posameznice, ki se želi uvrstiti in najti med opredeljenimi skupinami gospodinjstev, kakor z vidika makroekonomistke, ki spremlja agregatno potrošnjo gospodinjstev. Za pojmom obnašanja gospodinjstev, ki se lahko analizira z več zornih kotov, se skriva vrsta tematskih področij (npr. poraba razpoložljivega dohodka, potrošnja, stratifikacija in blaginja družbe, dohodkovna neenakost, življenjske razmere in standard gospodinjstev, revščina, kupna moč ipd.). V Sloveniji sicer obstaja kar nekaj študij, ki so podatke zajemale iz APG ali so bile celo osredotočene na trošenje gospodinjstev, vendar niso zasnovane tako, kakor v tem magistrskem delu.

Namen magistrskega dela je:

- prikazati APG kot pomemben vir podatkov o gospodinjstvih in njihovi potrošnji ter prikazati pregled vodenja ankete v Sloveniji in drugod po svetu;
- predstaviti metodologijo APG pri nas in v EU v luči njene usklajenosti z nacionalnimi računi in mednarodne primerljivosti;
- oceniti kakovost informacij APG v Sloveniji s primerjavo njenih podatkov z drugimi statističnimi viri;
- predstaviti nekatere splošne značilnosti slovenskih gospodinjstev;
- analizirati vzorce trošenja slovenskih gospodinjstev in s pomočjo preprostih ekonometričnih enačb ugotoviti vpliv dohodka ter drugih spremenljivk nanje.

V skladu s tematiko in namenom je osnovni cilj magistrskega dela predstaviti APG in trošenje gospodinjestev, in sicer glede na različna socialno-ekonomska merila, ter obenem preveriti sledeče hipoteze:

- da je APG, v Sloveniji in na ravni celotne EU, v dobršni meri usklajena z nacionalnimi računi,
- da slovenska APG na nacionalni ravni zelo dobro odraža demografsko stanje gospodinjestev in prebivalstva in tudi vzorce trošenja gospodinjestev,
- da se vzorci trošenja in opremljenost slovenskih gospodinjestev s trajnimi dobrinami med različno opredeljenimi skupinami razlikujejo, zlasti med najpremožnejšimi in najrevnejšimi gospodinjestvi in,
- da obstaja, v skladu s teorijami o potrošnji, odvisnost med izdatki gospodinjestev in dohodkom ter drugimi socialno-demografskimi spremenljivkami.

Metode dela

Metodologija magistrskega dela temelji na:

- proučevanju strokovne literature s področja potrošnje gospodinjestev in ankete o porabi gospodinjestev;
- intervjujih s statistiki oddelkov nacionalnih računov in APG pri nas;
- primerjavi anketnih informacij z drugimi statističnimi viri;
- statistični obdelavi in analizi podatkov APG na primeru Slovenije;
- statični primerjavi rezultatov med različnimi skupinami gospodinjestev in
- ekonometričnemu preverjanju vpliva dohodka in drugih pojasnjevalnih spremenljivk na trošenje gospodinjestev.

Kot podlago sem uporabila domačo in tujo strokovno literaturo s področja potrošnje gospodinjestev in ankete o porabi gospodinjestev. V prvem delu naloge se opiram zlasti na serijo metodoloških priročnikov Eurostata, dokumente delovne skupine APG na ravni EU in metodološka gradiva ter članke domačih statistikov, pri proučevanju vzorcev trošenja pa se, ker je domače strokovne literature s tega področja sorazmerno malo, sklicujem predvsem na članke tujih avtorjev. Nekatere informacije sem med nastajanjem naloge dobila neposredno od Statističnega urada (SURS), ki je pristojen za izvajanje APG v Sloveniji in od Urada za makroekonomske analize in razvoj, kjer sem zaposlena. V analitičnem delu magistrskega dela so uporabljeni podatki SURS (glavni vir podatkov zbira APG 2000) in podatki iz podatkovne zbirke Eurostata (New Cronos Database), ekonometrično modeliranje pa temelji na programskem paketu E-views.

Magistrsko delo je, razen prvega in zadnjega poglavja, ki sta namenjeni uvodnim oz. sklepnim mislim, razdeljeno na tri temeljna vsebinska poglavja:

- Drugo poglavje obravnava opredelitev gospodinjestev in potrošnje (ter predstavitev najvidnejših teorij o potrošnji), predstavljen pa je tudi pojem ankete o porabi gospodinjestev, njen namen in cilj ter pregled vodenja APG po svetu, s poudarkom na Sloveniji in Evropski uniji.
- Tretje poglavje prikazuje metodološke značilnosti APG v Evropski uniji in pri nas. Največji del poglavja obravnava Eurostatove metodološke smernice o definicijah, strukturi in vsebini ankete, najpomembnejših spremenljivkah, postopkih vzorčenja ter samem anketnem spremljanju potrošnje in dohodka gospodinjestev. V zadnjem delu poglavja predstavljam kritični pregled usklajenosti ankete

s sistemom nacionalnih računov in stanja na področju primerljivosti ankete med državami članicami EU, ter osvetljuje pomanjkljivosti in možnosti nadaljnjega razvoja APG v Sloveniji in EU.

- Četrto poglavje prikazuje analizo vzorcev trošenja slovenskih gospodinjstev glede na razna socialno-ekonomska merila. Uvodoma so opisane nekatere splošne značilnosti slovenskih gospodinjstev, sledi razvrstitev gospodinjstev v dohodkovne ali kako drugače opredeljene razrede, osrednji del poglavja pa je posvečen analizi vzorcev trošenja po posameznih skupinah gospodinjstev in ekonometričnemu preverjanju odvisnosti med potrošnjo, dohodkom in drugimi socialno-demografskimi značilnostmi gospodinjstev.

2 Gospodinjstva in anketa o porabi gospodinjstev

Drugo poglavje obravnava opredelitev gospodinjstva in ankete o porabi gospodinjstev. V prvem delu predstavljam gospodinjstvo in njegove potrebe, katerih posledica je potrošnja, vzorce trošenja in najvidnejše teorije s tega področja, v drugem delu pa opredeljujem pojem ankete o porabi v gospodinjstvih, njen namen in cilj ter pregled njenega izvajanja po svetu, s poudarkom na Sloveniji in Evropski uniji.

2.1 Gospodinjstva in njihova potrošnja

Gospodinjstva so osnovne celice vsake ekonomije in združbe, razumevanje njihovega obnašanja pa je pomembno na mikro- in makroravni. Kot največji institucionalni sektor tvorijo glavnino vsakega gospodarskega sistema, v krožnem toku dohodka pa igrajo osrednjo vlogo pri prejemanju dohodka, ki ga dobijo v zameno za opravljeno delo, in pri njegovi porabi, pa naj ga namenijo v potrošne ali varčevalne namene (Economic accounts of European Union, 1999, str. 117).

2.1.1 Opredelitev gospodinjstva

Vsakdo pripada nekemu gospodinjstvu ali ga tvori sam, v njegovem okviru pa uresničuje in izpolnjuje svoje cilje in potrebe (Tršelič, 1999, str. 9). Gospodinjstvo kot majhna skupnost tesno povezanih posameznikov, kjer se sprejemajo odločitve glede na lastne želje in potrebe ter proračunske omejitve, se na splošno obnaša nekoliko drugače kakor sam posameznik (Lancaster, 1991, str. 106–112). Njegove odločitve se nanašajo predvsem na razporeditev časa med tržno in gospodinjstvo proizvodnjo ter prosti čas (Ironmonger, 2003, str. 2–13). Gospodinjstva so potrošne in obenem proizvodne celice, saj niz dobrin, ki jih ni mogoče kupiti na trgu, proizvedejo sama (Deaton, Muellbauer, 1980, str. 245, v Machado, Cardoso, 2003, str. 5).

Dokaj pogosta predpostavka je, da sta gospodinjstvo in družina ista socialna enota ali da gre le za drugačen pogled na isto enoto. To naj bi bile majhne skupnosti, populacije ali skupine med seboj povezanih (s poroko, partnerstvom in/ali starševstvom) ljudi, ki živijo (običajno pod eno streho) in/ali delujejo skupaj kot osnovna celica (Friedman K., 1984, str. 47). Gospodinjstvo je enota potrošnje in reprodukcije delovne sile (Wong, 1984, str. 56). Vloga gospodinjstva kot potrošne enote izhaja iz načina človekovega življenja. Človek je družbeno bitje, v kar ga silijo biološki razlogi z željo po ohranitvi vrste, s

tem namenom pa si ustvari družino. Družina je lahko par brez otrok, par z enim ali več otroki ali eden od staršev z enim ali več otroki. Pri tem ni pomembno, koliko je otrok star, bistveno je le, da še nima svoje družine. Osnovna funkcija družine je, da preživlja tudi tiste, ki še niso sposobni za lastno preživljanje ali niso več sposobni za to. Pri pojmu gospodinjstva¹ pa ne gre toliko za biološko skupnost oseb, ampak je v ospredju skupnost oseb, ki se v okviru danih možnosti skupno preživlja, po definiciji »skupaj stanuje in porablja svoj dohodek« (Šumi, 1980, str. 28). Organiziranje racionalne porabe razpoložljivih sredstev gospodinjstev za zadovoljevanje potreb v zvezi s človekovo biološko in družbeno reprodukcijo je torej osnovna značilnost in funkcija gospodinjstva (Green, 1971, str. 46).

2.1.2 Opredelitev potrošnje

Izraz potrošnja, ki ga Slovar slovenskega knjižnega jezika razlaga kot *»uporabljanje, izkoriščanje materialnih dobrin za zadovoljitev človekovih potreb«*, je povezan s pojmom dovršitve, saj glagol potrošiti pomeni *»znebiti se, uničiti, uporabiti oziroma narediti, da ni več razpoložljivih materialnih dobrin«*. V ekonomiji srečamo potrošnjo največkrat kot cilj in zaključek verige krožnega toka gospodarstva, ki ga začena proizvodnja, nadaljujeta pa delitev in razdelitev dohodka.

Potrošnja gospodinjstev je z makrovidika največja samostojna komponenta izdatkovne strukture bruto domačega proizvoda, zaradi česar je njena vloga v vsakem gospodarstvu zelo pomembna. Kar ni porabljeno (in je privarčevano), je na drugi strani na voljo družbi za investiranje, investicije pa so gonilna sila dolgoročne gospodarske rasti (Samuelson, Nordhaus, 1998, str. 442). Potrošnja in varčevanje gospodinjstev sta zato ključna za razumevanje gospodarske rasti in poslovnih ciklov.

Sociološko gledano je potrošnja eden najpomembnejših in najvidnejših procesov, ki so zaznamovali pozni moderni oziroma postmoderni kapitalizem. S tem ko se vse več ljudi prej enači s svojim vzorcem trošenja kot z delom, ki ga opravljajo, lahko govorimo o novi, postmoderni dobi kapitalizma (Bocock, 2001, str. 109). Prav razvoj kapitalizma je imel za posledico razmah potrošniških možnosti, to pa je v dvajsetem stoletju privedlo do postopnega izboljševanja življenjskega standarda celotnega delavskega razreda (Henriksen, 1987, str. 380).

Potrošnja je proces človekove prisvojitve narave, skozi katerega se s preoblikovanjem in uničenjem stvari človek sam reproducira. Potrošnja naj bi potekala *»zunaj dela«* in bila prilagojena počitku in pasivnemu uživanju kupljenih dobrin, če pa govorimo o delu kot o prisvojitvi narave, potem je tudi potrošnja neke vrste delo (Preteceille, Terrail, 1985, str. 108–110). Je trifazni proces uporabe dobrin gospodinjstva, ki zajema prisvojitve potrošnih dobrin, njihovo uporabo (s čimer gospodinjstva vzdržujejo raven svoje blaginje) in odstranitev ostankov uporabljenih dobrin (Magrabi et al., 1991, str. 9).

Potrošnja in proizvodnja sta tesno povezani, saj vse človeške družbe trošijo, da bi preživele in proizvajajo, da bi lahko trošile (Marx, 1971, str. 202, v Preteceille, Terrail, 1985, str. 38). V mnogih gospodarstvih ostaja potrošnja še vedno osnovni cilj proizvodnje kakor so trdili že Smith, Fisher in

¹ Gospodinjstva so kot potrošniki v ESR 95 (2.75) opredeljena kot majhne skupine oseb, ki so skupaj nastanjene, svoje dohodke in premoženje deloma ali v celoti združujejo, ki skupaj trošijo določene vrste blaga in storitev (največkrat stanovanjske storitve in hrano), doda pa se lahko še merilo obstoja družinskih ali čustvenih vezi.

Keynes (Lebergott, 1996, str. 7). Potreba po neki dobrini je ustvarjena z njenim dojemanjem oziroma zaznavo, zato proizvodnja proizvaja in ponuja objekte in navade porabe ter motive zanj (Marx, 1973, str. 92–93, v Preteceille, Terrail, 1985, str. 40).

Potrebe so vzvod trošenja in osnova vedenjskemu vzorcu trošenja vseh gospodinjstev. Po teoriji življenjskega cikla potrošnja gospodinjstev ni odvisna od dohodka, pač pa vplivajo na vrsto in količino potrošnje ter na vzorce trošenja okusi in potrebe gospodinjstev (Deaton, 1992, str. 26). Ločimo več vrst potreb, med drugim individualne potrebe vsakega posameznega člana gospodinjstva in kolektivne potrebe vseh njegovih članov. Nekatere so nujne za obstoj in preživetje, druge so kulturno in tradicionalno pogojene, spet tretje pa so povsem individualne in se razlikujejo glede na specifičen okus in preference posameznika ali gospodinjstva. Med najosnovnejše spadajo fiziološke potrebe (hrana, stanovanje, obleka, družina in družbene aktivnosti), poleg njih pa poznamo še potrebe po družbenem ugledu, razlikovanju in prepoznavnosti, estetičnosti, ustvarjalnosti in duhovnosti ter potrebe, ki nam jih je privzgojilo okolje: potrebe, ki izvirajo iz običajev, potrebe po vzbujanju pozornosti, potrebe po modnih dobrinah, potrebe po posnemanju in potrebe, ki jih v nas vzbudijo oglaševalci in proizvajalci. Prav zadnje se lahko neomejeno razvijejo in kot take zelo vplivajo na odločitve potrošnikov (Cochrane in Bell v Magrabi et al., 1991, str. 10).

Pri oblikovanju ravni celotne potrošnje gospodinjstva se s prepletanjem potrošnih prvin gradi vzorec trošenja (Magrabi et al., 1991, str. 9). Pri razlagi vzorcev potrošnje v gospodinjstvu sta se oblikovali dve znanstveni smeri. Ekonomisti se pri določitvi najvidnejših determinant osredotočajo predvsem na dohodek, relativne cene in premoženje, anketni analitiki in sociologi pa se v prvi vrsti opirajo na demografske spremenljivke (Lebergott, 1996, str. 47–56). Navade potrošnikov so povezane z različnimi oblikami družbene sfere, predvsem družinskimi in medsosetskimi odnosi ter zaznamovane s kulturo, simboliko in tradicijo (Preteceille, Terrail, 1985, str. 66). Na vzorce trošenja, ki se razlikujejo med posameznimi gospodinjstvi in tudi med državami, pomembno vplivajo ekonomski položaj gospodinjstva oziroma njegova kupna moč, osebne preference in želje, cene dobrin ter mnogi socialni in kulturni dejavniki, tradicija in običaji ter stopnja urbanizacije (Winqvist, 1999, str. 1; Didier, 1998, str. 2; Baudrillard v Bocock, 2001, str. 3).

Način sodobnega življenja se z razvojem kapitalizma in proizvodnje nenehno spreminja (Preteceille, Terrail, 1985, str. 66), z njim pa se spreminjajo tudi vzorci trošenja gospodinjstev. Počasi, a vztrajno, se večja delež storitev, kar se pričakuje tudi v prihodnje. Za to obstajajo tri razlage, v ozadju katerih so spremembe demografske strukture prebivalstva, povečevanje realnih sredstev gospodinjstev in spremembe relativnih cen različnega blaga in storitev (Blow, 2003, str. 1).

Potrošne dobrine lahko delimo glede na različna merila. Najosnovnejša delitev potrošnje gospodinjstev je na trajne in netrajne dobrine ter storitve. Druga, prav tako zelo osnovna delitev (po Kyrk, 1933), je na najnujnejše dobrine, ki jih človek potrebuje za preživetje in na luksuzne, ki niso nujno potrebne, in ne prispevajo k večji učinkovitosti, a naj bi izpolnjevale želena stanja posameznikov. Hawtrey (1925) je podobno opredelil dva tipa dobrin: »obrambne« in »ustvarjalne«. Prve naj bi preprečevale oziroma zmanjševale fizično neugodje, druge pa ustvarjale pozitivne užitke in zadovoljstva. Hoytova (1938) je analizirala življenjski standard v smislu treh tipov potrošnih prvin: fizioloških, konvencionalnih in osebnih. Fiziološke vključujejo ustrezno hrano, obleko in druge dobrine, ki povečujejo fizično zdravje in vitalnost.

Med konvencionalne prvine je uvrstila potrošnja dobrin, ki zadostijo potrebam po družbenem sprejetju, med osebne pa potrošnja dobrin, ki jih posameznik izbere, ker so mu ljube (Magrabi et al., 1991, str. 10).

Niti dve gospodinjstvi ne porabita svojega dohodka povsem enako, kljub temu pa so empirične študije gospodinjstev pokazale, da obstaja neka predvidljiva zakonitost kako gospodinjstva razdelijo svoje izdatke² med hrano, obleko in druge dobrine (Samuelson, Nordhaus, 1998, str. 436). Tako naj bi revnejša gospodinjstva porabila svoje dohodke zvečine za najnujnejše dobrine kot so hrana in stanovanje. Prebivalstvo povečano kupno moč potem, ko zadovolji te osnovne potrebe, bolj usmerja v nakup drugih, luksuznih dobrin in ne živil, saj je pri porabi hrane fiziološko omejeno (Kovač, 2001, str. 13). Z naraščanjem dohodka gospodinjstev se tako med drugim povečujejo njihovi izdatki za rekreacijo in kulturo, počitnice ter avtomobile, večja pa se tudi varčevanje, ki naj bi bilo največja luksuzna dobrina.

Posledica potrošnje gospodinjstev je njihova blaginja. Opredeljena je kot stanje zdravja, udobja in zadovoljstva, ki je med drugim odraz potrošnje blaga in storitev. Zaradi odnosa med potrošnjo in blaginjo je raven potrošnje na splošno sprejeta kot dober pokazatelj blaginje prebivalstva³. Hoytova (1959) je glede na vpliv potrošnih dobrin na blaginjo gospodinjstva ločila varovalne, ekspanzivne in razdiralne elemente. Prvi naj bi ohranjali trenutno raven blaginje gospodinjstva (sem spadajo nujne fiziološke in družbene dobrine), drugi jo povečevali (npr. izobrazba, potovanja, rekreacija in vera), razdiralni (kamor po njenem spadajo alkohol in droge) pa zmanjševali (Magrabi et al., 1991, str. 12).

2.1.2.1 Teorije o potrošnji

Potrošnja narekujejo potrebe in želje gospodinjstev, vendar v okviru danih možnosti oziroma v mejah njihovega razpoložljivega dohodka. Odnos med potrošnjo in dohodkom gospodinjstev na agregatni ravni je deležen osrednje pozornosti v ekonomski teoriji vse od trenutka, ko je Keynes (1936) postavil njegov vogelni kamen v svoji sloviti knjigi *Splošna teorija zaposlenosti, obresti in denarja*. Pri tem je poudaril, da je agregatna potrošnja gospodinjstev predvidljiva in stabilna komponenta celotnega povpraševanja (Tobin, 1987, str. 63). Empirična funkcija potrošnje⁴, izpeljana na podlagi različnih teorij, je tako nedvomno ena prvih in najbolj intenzivno proučevanih tem v makroekonometriji (Spanos, 1989, str. 150) in tudi eno najpomembnejših razmerij v makroekonomiji. Izraža koliko je potrošnja gospodinjstev odvisna od dohodka in v nekaterih primerih tudi od drugih pojasnjevalnih spremenljivk.

Med najbolj poznane teorije o potrošnji sodijo Keynesova teorija absolutnega dohodka, Duesenberryjeva hipoteza relativnega dohodka, Friedmanova teorija permanentnega dohodka in Modiglianijeva teorija življenjskega cikla. Vse kot najpomembnejši pojasnjevalni dejavnik potrošnje gospodinjstev navajajo dohodek (nekateri tudi premoženje), poleg njiju pa lahko na potrošnjo vplivajo še druge pojasnjevalne spremenljivke. V študijah podatkov časovnih serij se v strokovni literaturi⁵ poleg

² Razlika med izdatki in potrošnjo je v tem, da je potrošnja relativno enakomeren tok, medtem ko se izdatki pojavljajo nepovezano v določenih točkah v času (Nelson, 1996, str. 323). Izdatke gospodinjstev za končno potrošnjo po ESR 95 sestavljajo izdatki rezidenčnih institucionalnih enot, namenjeni nakupom proizvodov in storitev za zadovoljevanje individualnih potreb posameznika ali kolektivnih potreb članov skupnosti. Pomenijo vrednost proizvodov in storitev, ki jih gospodinjstva kupijo v določenem časovnem obdobju (z gotovino ali na kredit) ter vrednost proizvodov in storitev, ki jih gospodinjstva sama proizvedejo in porabijo.

³ Dejansko razmerje med potrošnjo in blaginjo je težko ali celo nemogoče natančno opredeliti oz. izmeriti, kljub temu pa obstaja vrsta teorij o njem. Najpreprostejša med njimi pravi, da je več bolje, kar pomeni, da bo ob večji potrošnji, višja tudi raven blaginje (Magrabi et al., 1991, str. 14).

⁴ Temelji lahko na podatkih časovnih vrst dohodka in potrošnje, lahko pa se ugotavlja tudi na podlagi časovnih presekov podatkov o dohodku in potrošnji.

⁵ Norman et al. (2002, str. 78-85), Montiel (2000, str. 459-464), Browning, Crossley (2001, 39 str.), Hadjimatheou (1987, str. 63), Schrooten, Stephan (2003, str. 13-15), Thomas R.L. (1985, str. 160-207), Thomas J.J. (1989, str. 131-149), PricewaterhouseCoopers European Economic Outlook (2002, str. 2-5).

dohodka in premoženja (ki se običajno deli na finančno in stanovanjsko) največkrat omenjajo še vztrajnost potrošniških navad, likvidnostne omejitve, dohodkovna negotovost, ki jo merimo z brezposelnostjo, zaupanjem potrošnikov ali spremenljivostjo inflacije, dohodkovna porazdelitev, obrestne mere, spremembe medčasovnih relativnih cen, demografski dejavniki in liberalizacija finančnih trgov oziroma sprostitev kreditnih omejitev prebivalstvu. Na mikroravni pa je funkcija potrošnje posameznikovega preteklega obnašanja⁶ in obnašanja tistih, s katerimi se primerja, kot tudi cen in dohodka (Lebergott, 1996, str. 47–56). V empiričnih študijah presečnih podatkov⁷ se poleg dohodka in cen kot možen niz pojasnjevalnih spremenljivk potrošnje gospodinjestev pojavljajo predvsem spremenljivke demografske narave, kot so velikost, struktura in tip gospodinjstva, socialno-ekonomski položaj, stanovanjski status, lokacija gospodinjestev ter starost, spol in izobrazba nosilca.

Keynesova preprosta funkcija potrošnje, ki jo je leta 1936 objavil v *Splošni teoriji zaposlenosti, obresti in denarja*, je najverjetneje prevladovala v večini analiz v petdesetih in šestdesetih letih prejšnjega stoletja, ni pa bila prva ocenjena funkcija potrošnje, niti ni med prvimi ocenjenimi funkcijami potrošnje prevladovala po obliki (Thomas J. J., 1989, str. 131). Kljub temu izraz »funkcija potrošnje« izhaja prav iz njegove Splošne teorije. V njej je zapisal, da so tekoči potrošni izdatki gospodinjestev funkcija tekočega dohodka, odvisnost, ko se s povečanjem realnega dohodka poveča tudi realna potrošnja, vendar ne za enak absolutni znesek, ampak za manjšega, pa je poimenoval »temeljni psihološki zakon vsake sodobne združbe« (Friedman, 1957, str. 3).

J. S. Duesenberry (1949) in F. Modigliani (1949) sta neodvisno drug od drugega ponudila teorijo relativnega dohodka, kjer posameznikova koristnost potrošnje ni odvisna od njegove absolutne ravni trošenja, ampak od relativnega položaja njegove potrošnje nasproti potrošnji tistih, s katerimi se primerja (Tobin, 1987, str. 77). Potrošniško obnašanje posameznikov je zato prej medsebojno odvisno kot odvisno (višje je posameznik v dohodkovni razdelitvi gospodinjestev v določenem obdobju, nižja bo njegova povprečna nagnjenost k trošenju), njihove potrošniške navade pa nespremenljive v času (Evans, 1969, str. 18).

Osnovna ideja teorije permanentnega dohodka, ki jo je razvil M. Friedman (1957), temelji na tem, da je potrošnja gospodinjestev proporcionalno odvisna od trajnega ali »normalnega« dohodka in ne od absolutnega tekočega dohodka (Cobham, 1990, str. 21). Gospodinjstva se torej pri trošenju opirajo na svoj trajni dohodek, pri tem pa poskušajo vzdrževati konstantno raven življenjskega standarda, ne glede na nihanje njihovega tekočega dohodka. Ideja, ki se skriva za teorijo trajnega dohodka je, da je potrošnja gospodinjestev odvisna od njihovih pričakovanih dohodkov v določenem obdobju (Evans, str. 21).

Teorija življenjskega cikla⁸ na drugi strani izhaja iz predpostavke, da potrošnik optimizira svojo potrošnjo čez celoten življenjski cikel⁹ in si pri tem prizadeva, da ohranja svoj tok potrošnje čim bolj enakomeren.

⁶ Na obnašanje v preteklem obdobju oz. na okus potrošnikov pa vplivajo povsem merljivi demografski in kulturni dejavniki kot so: izobrazba, delovne izkušnje, zakonski stan, velikost in struktura gospodinjstva, starost, rasa, geografska lokacija, velikost mesta, etnično ozadje ipd. Vse navedene spremenljivke naj bi opredeljevale okus pa tudi dohodek potrošnika.

⁷ Fareed, Riggs (1982), Hong, Kim (2000), Koelln et al. (1995), Lee, Huh (2004), Lee (2001), Lino (2002), Lluch et al. (1977), Paulin (1995), Walden (2002), Weagley (2004).

⁸ S to idejo sta se prva srečala I. Fisher (1930) in Harrod (1948), Modigliani in Brumberg (1954) pa sta jo dokončno posplošila in sprejela v svoji teoriji življenjskega cikla.

⁹ Teorija življenjskega cikla in teorija trajnega dohodka sta bili v začetku obravnavani kot konkurenčni teoriji, današnje splošno mnenje pa je, da se dopolnjujeta. Glavna razlika med njima je časovno obzorje, na katerega se nanašata; pri tem ima teorija življenjskega cikla omejen časovni horizont, teorija trajnega dohodka pa predvideva, da je horizont neomejeno dolg (Darby v Johnsson, Kaplan, 1999, str. 5).

V svoji najosnovnejši obliki teorija pravi, da so temeljna potrošnikova omejitve njegovi (vse)življenjski viri, ki jih lahko strnemo v sedanjo vrednost stvarnega in finančnega premoženja, ta pa praviloma ni povezana s tekočim dohodkom posameznika. Slednji zato v posameznih obdobjih ne prilagaja svoje potrošnje nihajočemu tekočemu dohodku, ampak se pri tem ravna po optimalnem medčasovnem načrtu, ki je podrejen le premoženjskim omejitvam. To se kaže v stabilnejši ravni potrošnje posameznika v njegovi življenjski dobi (Hadjimatheou, 1987, str. 34). Drugače kot Keynesov pristop model življenjskega cikla predvideva, da so potrošniki zazrti v prihodnost, da načrtujejo čez celoten življenjski cikel, pri tem pa imajo na njihovo sedanje potrošniško obnašanje prihodnje spremembe njihovega ekonomskega položaja prav tolikšen pomen kot situacija v kateri trenutno so.

2.2 Anketa o porabi gospodinjstev

Izraz »anketa o porabi gospodinjstev«¹⁰ (APG) se uporablja kot generično ime za širok izbor anket. Te se lahko imenujejo *ankete družinskih izdatkov* (angl. family expenditure surveys), *ankete izdatkov in potrošnje* (angl. expenditure and consumption surveys) ali *ankete dohodka in izdatkov* (angl. income and expenditure surveys), vsem pa je skupno, da poskušajo zajeti in izmeriti življenjsko raven gospodinjstev in sicer prek podatkov o njihovih proračunih in razmerah, v katerih živijo.

2.2.1 Opredelitev in namen ankete ter njeni uporabniki

APG je vzorčna anketa, ki se izvaja v večini držav na svetu, tudi v Sloveniji in drugih državah Evropske unije. Prek nje razpolagamo s paleto informacij o gospodinjstvih, in sicer o njihovih izdatkih v zvezi s potrošnjo, dohodku, varčevanju in zadolženosti, opremljenosti s trajnimi dobrinami, njihovih stanovanjskih razmerah ter mnogih demografskih in socialno-ekonomskih značilnostih. Ponavadi so tovrstne ankete večnamenske, kar pomeni da so jedru vprašanj (o dohodku, potrošnji in splošnih značilnostih gospodinjstva) dodani še moduli z različnih področij kot so zdravje, izobraževanje, prehrana ipd. (Pettersson, 2003a, str. 2).

Obstaja veliko raznolikih uporab in uporabnikov¹¹ informacij APG na nacionalnih ravneh in na mednarodni ravni. Tradicionalno se je statistika APG na nacionalni ravni uporabljala le za zbiranje podatkov o trošenju gospodinjstev, s čimer so se ažurirale uteži v košarici dobrin pri izračunavanju indeksa cen življenjskih potrebščin. Pozneje so se razvile še druge potrebe in uporaba anketnih informacij se je razširila na: ocenjevanje potrošnje gospodinjstev znotraj nacionalnih računov, izvajanje različnih analiz in raziskav o potrošnji in potrošnikih, prispevek dodatnih informacij k študijam o revščini in socialni izključenosti itd. (Summary of the conclusions from the meeting ..., 2003, str. 10).

Najožje opredeljeni namen, ki pogojuje izvajanje APG v posameznih državah, je pridobitev uteži za sestavo indeksa cen življenjskih potrebščin, za kar potrebujemo predvsem anketne informacije o strukturi izdatkov gospodinjstev za končno potrošnjo, širše gledano pa dajejo APG pomembne

¹⁰ To je ustrezen in pri nas uradno privzet prevod angleškega izraza Household Budget Survey (HBS). V magistrskem delu z istim pomenom uporabljam tudi izraz anketa in kratico APG - tako za Slovenijo kot za države EU, čeprav nosijo ankete v posameznih državah različna imena.

¹¹ Rezultat omenjene pestrosti uporab in uporabnikov informacij APG, ki poskuša zadovoljiti vsakega od njih z dodajanjem novih vsebin v vprašalnike, je lahko preobremenjenost vprašalnikov, kar pa posledično vodi do manjših stopenj anketnega odgovora.

informacije o življenjski ravni zasebnih gospodinjstev. S tega vidika je cilj APG podati čim bolj natančen pregled izdatkov o potrošnji gospodinjstev (celotnih in dezagregiranih po namenu porabe) v odvisnosti od različnih značilnosti gospodinjstev, kot so dohodek, velikost in sestava gospodinjstva, njegove socialno-ekonomske lastnosti (npr. izobrazba, starost in formalni status zaposlitve nosilca), stopnja urbanizacije ipd. (HBS in the EU, Methodology and Recommendations ..., 1997, str. 7).

Informacije APG so prav tako pomemben vir statistiki nacionalnih računov (pri merjenju končne potrošnje gospodinjstev) ter statistiki življenjske ravni gospodinjstev, ki proučuje določene subpopulacije gospodinjstev (starejši, brezposelni ipd.), posamezne anketne kategorije (npr. vzorce potrošnje ali dohodka) kot tudi razmerja med njimi, revščino ipd.

Eden najpomembnejših uporabnikov podatkov APG na nacionalni ravni so tako statistični uradi, ki uporabljajo surove, še neobdelane anketne podatke pri konstrukciji indeksov cen življenjskih potrebščin, pri formiranju zasebne potrošnje znotraj statistike nacionalnih računov, pri računanju pragov revščine itd. Ostali uporabniki so še (Pettersson, 2003c, str. 2):

- Ministrstva in javne službe, ki uporabljajo podatke APG pri načrtovanju ekonomske in socialne politike;
- Univerze in raziskovalne ustanove, ki uporabljajo APG pri raziskavah življenjske ravni gospodinjstev;
- Zasebna podjetja in svetovalne institucije, ki v povezavi z oglaševanjem potrošnih izdelkov črpajo iz APG predvsem informacije o potrošniških navadah gospodinjstev;
- Širša javnost, ki pride v stik z informacijami prek množičnih medijev ali prek publikacij statističnih uradov.

2.2.2 Pregled vodenja Ankete o porabi gospodinjstev

Ankete o porabi gospodinjstev praviloma izvajajo v večini držav sveta. Ponekod imajo daljšo tradicijo, spet drugje jih šele uvajajo. Zajetje in metodologija se med državami nekoliko razlikujejo, vsem pa je skupno spremljanje življenjske ravni prebivalstva. Izvajajo jih nacionalni statistični uradi, v manj razvitih državah pa nemalokrat tudi v sodelovanju z mednarodnimi organizacijami.

2.2.2.1 Evropa

Vseh petindvajset držav članic je pod skupnim imenom Evropska unija (EU) skupaj šele eno leto, kar pomeni, da imajo države stare petnajsterice v primerjavi z novimi članicami precej drugačno preteklost tudi na področju izvajanja APG. Vodenje APG v Evropi je zato predstavljeno v dveh delih; najprej je podan pregled izvajanja APG v zahodnoevropskih državah, nato pa še v nekdanjih vzhodnoevropskih.

Države zahodne Evrope

V državah zahodne Evrope oziroma v starih članicah EU ima APG dolgo tradicijo, saj jo v nekaterih državah vodijo že od sredine devetnajstega stoletja. Med prvimi so jo uvedli v Belgiji (1853), na Švedskem (1907) in Danskem, kjer jo poznajo že več kot sto let. V približno takšni obliki kot jo poznamo danes so jo povsod začeli uporabljati po letu 1950 (HBS in the EU, Methodology and Recommendations ..., 2003, str. 88–141).

Skozi čas sta se namen in vsebina APG kot ene najboljšejših anket o gospodinjstvih v EU zelo razširila, anketa pa je v okviru statistike gospodinjstev pridobila posebno vlogo (ibid. str. 2). Zapolnila je tudi vrzel na področju evropske socialne statistike, saj se za razliko od ECHP¹² in EU-SILC¹³, ki se osredotočata na dohodek gospodinjstev, opira na koncept izdatkov gospodinjstev za končno potrošnjo.

Med nacionalnimi anketami najdemo, kljub enotnemu osredotočenju k analizi vzorcev trošenja zasebnih gospodinjstev, pravo pestrost in raznolikost v strukturi in obliki anket, kot tudi na področju zajetja obravnavanih tem. Eurostat (statistični urad Evropske skupnosti)¹⁴ je z namenom, da izve o raznovrstnosti več in jo poskuša v čim večji meri tudi zmanjšati če že ne odpraviti, v letih 1993, 1997, 2003 in 2004 izdal štiri metodološke priročnike o APG s posebnimi priporočili glede več tehničnih in spornih vprašanj (HBS in the Candidate Countries, 2004, str. 3). Ti so pripomogli k izboljšanju primerljivosti podatkov APG kot tudi h koristnosti uporabe informacij na ravni EU.

Delo s področja ankete na ravni Unije je organizirano in vodeno s strani Eurostata (Arnotte, 1999, str. 1), glavnina razprav in vrednotenja pa poteka prek delovne skupine, katere udeleženci delajo na področju APG v posameznih članicah. Slednja je bila ustanovljena konec leta 1989 po sklepu DGINS konference in se praviloma sestaja vsako leto (Summary of the Conclusions from the meeting, 2003, str. 8). Njen glavni namen in cilj je zbiranje obstoječih podatkov APG držav članic in predvsem prizadevanje za izboljšanje usklajenosti in primerljivosti posameznih anket, kar pomeni poenotenje uporabljenih definicij, konceptov, klasifikacij spremenljivk, ter metod zbiranja in obdelave podatkov (HBS in the Candidate Countries, 2004, str. 5).

Kljub temu, da precej članic EU izvaja letne ankete, se na ravni celotne unije mednarodno primerljiva vaja pod okriljem Eurostata izvaja le na vsakih štiri do pet let; doslej za referenčna leta 1979, 1984, 1988, 1994, 1999 in 2005. Na ravni takrat celotne Evropske skupnosti je bila prva takšna anketa izvedena v letih 1963–64 in je zajemala prvotnih šest članic skupnosti¹⁵. Pri tem je bil uporabljen pristop naknadnega zbiranja informacij iz obstoječih nacionalnih anket, ki so bile izpeljane okrog referenčnega leta¹⁶. Povsem samostojno so vajo prvič izvedli za referenčno leto 1979, vanjo pa je bilo vključenih deset držav, ki so anketo izvajale v letih med 1978 in 1982.

Ob procesih širitve Evropske unije je moral Eurostat vsakokrat posebno pozornost nameniti novim državam članicam. V tretji in že bolj dovršeni vaji, ki se je izvajala za referenčno leto 1988, je tako sodelovalo vseh dvanajst članic¹⁷, poskusno pa so poleg teh v zbirko podatkov vključili tudi že podatke novih članic Avstrije, Finske in Švedske. Vseh petnajst je sodelovalo tudi v naslednjem krogu izvajanja ankete leta 1994, medtem ko je za referenčno leto 1999 Eurostat v svojo zbirko podatkov vključil tudi že anketne informacije sedanjih novih članic oziroma takratnih držav kandidat¹⁸ za članstvo v EU.

¹² Evropski panel gospodinjstev (angl. European Community Household Panel).

¹³ Statistika dohodka in življenjskih pogojev (angl. European Statistics on Income and Living Conditions).

¹⁴ Ki že vrsto let zbira in objavlja anketne podatke držav članic ter obenem pripravlja metodološka poročila, v katerih so ti predstavljene in opisane, in ki je zavezan pomagati članicam in tudi drugim zainteresiranim državam pri vzpostavitvi in izboljšanju metod ter postopkov anketiranja, in sicer prek tehničnih priporočil in s pripravo navodil in smernic.

¹⁵ Belgija, Nemčija, Francija, Italija, Luksemburg in Nizozemska.

¹⁶ Izbrano je bilo tako, da je bilo odstopanje posameznih anketnih let med državami vključenimi v projekt, čim manjše.

¹⁷ Poleg prvotnih šest članic še Danska, Irska, Velika Britanija, Grčija, Španija in Portugalska.

¹⁸ Poleg desetih novih članic (Ciper, Češka, Estonija, Latvija, Litva, Madžarska, Malta, Poljska, Slovenija in Slovaška) še Bolgarija in Romunija.

Z vsakim novim krogom izvajanja ankete na ravni celotne EU je bil dosežen velik napredek v metodologiji, obdelavi podatkov kot tudi na ravni mednarodne primerljivosti in primerljivosti z nacionalnimi računi, kljub temu pa je pred članicami in Eurostatom kot koordinatorjem projekta še veliko možnosti za izboljšanje kakovosti anketnih informacij (Quality Report of the HBS round of 1999, 2005, str. 5).

Države srednje in vzhodne Evrope ter nekdanje Sovjetske zveze

V nekdanjih tranzicijskih državah imajo ankete o porabi v gospodinjstvih relativno dolgo tradicijo. Bivše komunistične države (države srednje in vzhodne Evrope vključno s tedanjo Sovjetsko zvezo) so imele že v petdesetih letih prejšnjega stoletja vzpostavljen sistem anket gospodinjstev, med katerimi so bile najpomembnejše *ankete družinskih proračunov* (angl. Family Budget Surveys), (Elteto, Mihalyffy, 2002, str. 29). Zasnovane so bile po metodologiji panožnega pristopa, ki jo je uporabljala Sovjetska zveza. Gospodinjstva so v anketi sodelovala kar nekaj let in pri tem vsakodnevno izpolnjevala dnevnik o dohodkih in izdatkih, v anketo pa so bila izbrana v dveh stopnjah¹⁹ (Postnikov v Kordos, 2002, str. 2).

V obdobju 1959–1962 je bila posebna pozornost namenjena izboljšanju in poenotenju ankete (napredek je bilo opaziti predvsem v nekaterih segmentih anketne metodologije kot so definicije, načela, klasifikacije in oblika vprašalnikov), s tem namenom pa je bila ustanovljena tudi posebna delovna skupina. V šestdesetih letih so nekatere države poskusno začele uvajati teritorialni pristop ankete, rotacijo gospodinjstev v vzorcu, skrajšale pa so tudi čas sodelovanja gospodinjstev v anketi (Kordos, 2002, str. 2).

Anketam o gospodinjstvih je omenjena skupina držav leta 1970 posvetila seminar na Poljskem, kjer je sodelovalo devet držav²⁰. Vsaka je pripravila prispevek, te pa je pozneje poljski statistični urad objavil v posebni publikaciji. Iz nje je razvidno kako so omenjene države vodile ankete o gospodinjstvih do leta 1970 (ibid., str. 3). Tej temi sta bili posvečeni tudi dve mednarodni konferenci (Dunaj 1961, Ženeva 1981), v Washingtonu pa je leta 1991 organizirana *Mednarodna konferenca o gospodarski situaciji tranzicijskih držav: Vzhodna Evropa v devetdesetih*, kjer so bile predstavljene tudi ankete o gospodinjstvih omenjenih držav (Garner et al., 1993, v Kordos 2002, str. 3).

Metodologija in izvajanje APG se je po letu 1990 bistveno spremenila v primerjavi z obdobjem pred tem. V nekaterih državah (Bolgarija, Madžarska, Romunija in Poljska) so pričeli metodološke spremembe ankete uvajati že v sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja, v začetku devetdesetih in pozneje pa so se sprememb²¹ metodologije APG lotili še drugod. Ankete so povsod prilagajali priporočilom Eurostata, kar je pomenilo uvajanje novih načel, definicij, klasifikacij, oblikovani pa so bili tudi novi dnevnik in vprašalniki. APG je v teh državah v primerjavi z obdobjem izpred devetdesetih let dobila tudi povsem novo nalogo, in sicer je v sistemu nacionalnih računov postala eden od virov pri oblikovanju končne potrošnje gospodinjstev na agregatni ravni (Kordos, 2002, str. 4).

¹⁹ Najprej so izbrali določeno število podjetij v državi (sorazmerno glede na število zaposlenih v podjetjih), nato pa so v vsakem podjetju med zaposlenimi (seznam slednjih je bil stratificiran glede na tip ekonomske skupine zaposlenih, v vsaki skupini pa še po višini plače) izbrali enako število gospodinjstev.

²⁰ Bolgarija, Češkoslovaška, Vzhodna Nemčija, Madžarska, Mongolija, Poljska, Romunija, Sovjetska zveza in Jugoslavija.

²¹ Ponekod so pri vzpostavljanju ali preoblikovanju anket v tem obdobju sodelovali tudi strokovnjaki mednarodnih organizacij predvsem Svetovne banke. V Estoniji so anketo o porabi gospodinjstev uvedli leta 1995, preoblikovali pa so jo v sodelovanju s Svetovno banko v letu 1999 (Traat, 2002, str. 24). Prav tako je s tehnično pomočjo Svetovne banke zaživel projekt APG v Latviji leta 1995 (Lapins et al, 2002, str. 35), v Litvi pa so strokovnjaki Svetovne banke leta 1996 anketo pomagali preoblikovati (Krapavickaite, 2002, str. 40).

Z letom 2004 se je deset nekdanjih tranzicijskih držav²², ki so se pogajale za vstop v EU, priključilo petnajstim starim članicam. Eurostat je v teh državah sredi leta 2002 uvedel projekt, s katerim je želel preveriti stanje na področju APG, predvsem na področju izdatkov gospodinjstev za končno potrošnjo. Vse države so se odzvale povabilu in pripravile niz zahtevanih tabel ter njim pripadajoča pojasnila, Eurostat pa jih je pri tem spremljal. V sodelovanju z delovno skupino je obenem izdal še poseben metodološki priročnik, v katerem so opisane metodologije dosedanjega spremljanja APG v posameznih državah in njegova uradna priporočila (Aggregated tables of the HBS of the Candidate Countries, 2003, str. 3-4).

2.2.2.2 Slovenija

Začetki vodenja anket o gospodinjstvih segajo v Sloveniji v šestdeseta leta prejšnjega stoletja. Do leta 1983 smo gospodinjstva spremljali z več anketami, vendar te med seboj niso bile usklajene niti glede vzorca niti vsebinsko oziroma glede uporabljenih klasifikacij in nomenklatur (Intihar, Arnež, 2001, str. 92). Med najvidnejša redna in občasna statistična raziskovanja s tega področja spadajo²³ (Metodološko gradivo – Anketa o porabi gospodinjstev, SURS, 1993, str. 7):

- Anketa o družinskih proračunih delavskih gospodinjstev, ki se je redno izvajala od leta 1954;
- Anketa o zasebnih kmetijskih posestvih, ki se je izvajala od leta 1952, od leta 1972 dalje pa pod imenom Anketa o kmečkih gospodinjstvih;
- Periodično raziskovanje, ki se je izvajalo vsakih pet let, v začetku je bilo izvedeno pod imenom Anketa o osebni porabi prebivalstva, pozneje pa pod imenom Anketa o prihodkih, odhodkih in porabi gospodinjstev.

Od leta 1983 naprej je anketiranje gospodinjstev potekalo po enotni metodologiji in na vsebinsko enakih obrazcih. Vzorec je bil teoretično poenoten, obstoječe ankete s tega področja pa metodološko usklajene in združene v eno anketo z imenom Anketa o porabi gospodinjstev. Izvajala se je v petletnem intervalu²⁴ na večjem vzorcu in letno na manjšem vzorcu (Intihar, Arnež, 2001, str. 92).

Po osamosvojitvi je Statistični urad (SURS) vsebino ankete prilagodil spremenjenim tržnim razmeram ter pripravil nove metodološke in organizacijske osnove za izvedbo APG, pri čemer je bilo treba poskrbeti za primerljivost s preteklimi anketami in za primerljivost na mednarodni ravni (ibid., str. 93).

Leta 1997 se je anketa vsebinsko in po načinu izvedbe dokončno spremenila. Prilagodili smo jo priporočilom Eurostata ter uvedli kontinuirano zbiranje podatkov, kar pomeni, da anketiranje poteka neprekinjeno (Vehovar et al., 2002, str. 55). Spremenjen je bil tudi način zbiranja podatkov, saj so bili poleg vprašalnikov uvedeni tudi dnevniki izdatkov. Odtlej se tudi ne uporablja več bilančni pristop, ampak koncept izdatkov o potrošnji (izdatkov za življenjske potrebščine), ki so razvrščeni po klasifikaciji individualne potrošnje po namenu (COICOP-HBS). Nekatera vprašanja so bila iz ankete izločena, zato je primerjava rezultatov s prejšnjimi leti zdaj mogoča le na ravni dohodka in potrošniških izdatkov (Statistični letopis, 2002, str. 261).

²² Vse iz opombe 18, razen Bolgarije in Romunije.

²³ Poleg navedenih anket sta bili izvedeni še Anketa o prejemkih in izdatkih delavskih gospodinjstev (1957) in Anketa o življenjski ravni prebivalstva (1966).

²⁴ Leta 1983, 1988 in 1993.

2.2.2.3 Drugod po svetu

APG vodijo v vseh razvitih državah sveta, v večini njih so jo uvedli po drugi svetovni vojni, v Združenih državah Amerike (ZDA) pa jo izvajajo že od leta 1888 dalje. Podobno kot v EU je njen osnovni namen zbiranje informacij o gospodinjstvih (potrošniški izdatki, dohodek, opremljenost s trajnimi dobrinami itd.), pridobivanju uteži za izračunavanje indeksa cen življenjskih potrebščin, uporaba pri statistiki nacionalnih računov ipd. Definicije gospodinjstev in referenčne osebe so zelo podobne ali celo enake evropskim, v večini držav pa prav tako uporabljajo podobne anketne instrumente in slučajnostno večstopenjsko vzorčenje. Razdelitev izdatkov gospodinjstev se običajno deli med 7 in 16 skupin, ki so po namenu blizu evropskemu razločevanju potrošniških dobrin (več glej v *Sources and Methods of Labour Statistics; Household Income and Expenditure Surveys*, 1994).

V zadnjih desetletjih je velik porast povpraševanja po ažurnih in detajlnih demografskih ter socialno-ekonomskih podatkih na ravni gospodinjstev in posameznika opaziti tudi v državah v razvoju. Tovrstne informacije so postale nepogrešljive pri analiziranju in vodenju ekonomskih in socialnih politik, pri razvojnemu načrtovanju ter programskemu upravljanju kot tudi pri odločanju na vseh ravneh države (*Household Sample Surveys in Developing and Transition Countries*, 2005, str. 4). Ankete o gospodinjstvih so tako v tem delu sveta postale eno najpomembnejših orodij za zbiranje informacij o prebivalstvu in osrednja strateška sestavina v organizaciji nacionalnih statističnih sistemov in pri oblikovanju različnih politik.

V državah v razvoju izvajajo ankete o gospodinjstvih nacionalni statistični uradi in mednarodne organizacije. Ankete, ki jih izvajajo nacionalni statistični uradi so običajno večnamenske in oblikovane tako, da zagotavljajo čim širši spekter zanesljivih podatkov demografske in socialno-ekonomske narave prebivalstva. Številne ankete o gospodinjstvih pa se v tem delu sveta izvajajo tudi pod pokroviteljstvom mednarodnih organizacij (kot sta Svetovna banka in Združeni narodi), in sicer z namenom oblikovanja in nadziranja nacionalnih ocen spremenljivk in indikatorjev, ki so v interesu organizacij, pa tudi zaradi večjih možnosti mednarodnih primerjav. Večina tovrstnih anket je enkratnega značaja, v zadnjem času pa se pojavlja težnja po vzpostavitvi večletnih projektov izvajanja anket, ki bi jih države od začetka do konca izvajale pod okriljem omenjenih institucij in z njihovo tehnično pomočjo (ibid., str. 4).

3 Metodološke značilnosti APG v Evropski uniji in Sloveniji

Tretje poglavje je razdeljeno na dva dela, in sicer v prvem predstavljam metodološke značilnosti APG v Evropski uniji, v drugem pa metodologijo slovenske APG. Poudarek je na predstavitvi anketne metodologije po Eurostatu, saj so osnova vsem evropskim nacionalnim anketam prav Eurostatova metodološka priporočila in smernice, ki jih članice, tudi Slovenija, nato kar najbolj prenesejo v svoje nacionalno izvajanje anket.

3.1 Anketa o porabi gospodinjstev v EU

Anketa o porabi gospodinjstev v EU je vzorčna anketa zasebnih gospodinjstev, ki se redno izvaja pod okriljem nacionalnih statističnih uradov. Nudi detajlne informacije o izdatkih gospodinjstev za končno

potrošnja, informacije o dohodku in opremljenosti s trajnimi dobrinami ter avtomobili, osnovne informacije o stanovanjskih razmerah in vrsto demografskih in socialno-ekonomskih značilnostih gospodinjstev. Področje APG na ravni EU ni regulativno urejeno, njeno izvajanje pa je za razliko od drugih statističnih področij prostovoljno, kar daje državam članicam precej proste roke tako pri določanju ciljev, vsebine in metodologije ankete (Final Results HBS 1999, Current situation and evaluation of the quality, 2003, str. 3). APG daje v vseh članicah EU reprezentativne rezultate o strukturi izdatkov povprečnega gospodinjstva na nacionalni, v veliko državah pa tudi na regionalni (NUTS II) ravni.

Na ravni EU se APG ponekod izvaja kontinuirano²⁵ (letno, ponekod celo četrletno), drugod pa v petletnih intervalih²⁶ (Quality Report of the HBS round of 1999, 2005, str. 19). Pogostnost izvajanja APG vpliva na kakovost anketnih rezultatov. Neprekinjene vsakoletne ankete imajo vrsto prednosti²⁷, največja med njimi pa je razpoložljivost pogosto ažuriranih informacij, ki omogočajo boljši pregled sprememb v času. Na drugi strani prav kompleksnost tovrstnih anket v mnogih primerih onemogoča njihovo bolj pogosto izvajanje (Family Budget Surveys in EC, 1993, str. 3), če pa se jih že izvaja pogosteje, pa gre lahko za manjše vzorčenje, to pa zmanjšuje reprezentativnost vzorca in kakovost informacij.

V večini članic ne obstaja pravna podlaga za izvajanje ankete, ponekod pa jo poznajo, bodisi v obliki splošnega statističnega zakona, ki ureja vse statistične zbirke (Španija in Italija), bodisi v obliki posebnega zakona, ki določa razmere povezane z zbiranjem informacij o izdatkih zasebnih gospodinjstev (Nemčija). Vsaka članica sama določa cilje, uporabo in načrtuje izvajanje svoje nacionalne APG, obenem pa sodeluje z Eurostatom pri izvedbi skupnega vseevropskega projekta izvedbe APG na približno vsakih pet let. Kot podlaga slednjemu velja tihi dogovor med državami članicami EU, nekaterimi EFTA državami in kandidatkami za članstvo ter Eurostatom (Preparation and planning of data collection for the HBS round 2005, 2005, str. 3). Sodelovanje gospodinjstev v anketi je prostovoljno v vseh državah EU, povsod pa jo izvajajo nacionalni statistični uradi (Quality Report of the HBS round of 1999, 2005, str. 4).

Uporab in uporabnikov informacij APG je veliko in so zelo raznoliki tako na nacionalnih ravneh kot na ravni EU. Med najpomembnejše uporabnike podatkov APG na nacionalni ravni sodijo statistični uradi (oblikovanje uteži za indeks cen življenjskih potrebščin, vir statistiki nacionalnih računov ipd.), ministrstva in javne službe (načrtovanje ekonomske in socialne politike), univerze in raziskovalne institucije (raziskave življenjske ravni gospodinjstev), zasebna podjetja in svetovalci ter širša javnost, ki pride v stik z informacijami prek množičnih medijev ali prek publikacij statističnih uradov (Concepts and Definitions..., 2001, str. 6).

Na ravni EU se informacije APG največkrat uporabljajo kot (Summary of the Conclusions, 2003, str. 11):

- podpora političnemu odločanju na področju zaščite potrošnikov²⁸, kjer je najpomembnejši neposredni uporabnik anketnih informacij generalni direktorat Evropske Komisije za zdravje in

²⁵ V Belgiji, Estoniji, Latviji, Litvi, Luksemburgu, Nemčiji, Sloveniji, Španiji, Italiji, Veliki Britaniji, na Češkem, Danskem, Madžarskem, Poljskem, Slovaškem in Nizozemskem.

²⁶ V Avstriji, Grčiji, Franciji, na Cipru, Finskem, Irskem, Malti, Portugalskem ter na Švedskem.

²⁷ Kontinuirane ankete dovoljujejo večjo stalnost tima intervjuvarjev, oblikovalcev vprašalnikov, obdelovalcev podatkov in APG statistikov; opravičujejo in zagovarjajo vgraditev niza prečiščenih postopkov za obdelavo posameznih skupin izdatkov gospodinjstev kot so avtomatičen izračun standardne napake in vgradnjo postopkov kontrole kakovosti, kontrole konsistentnosti in pravilnosti napram alternativnim virom podatkov; to pa zagotavlja sistematično in temeljito preiskovanje, kar daje v povratni zvezi neprecenljive informacije APG statistikom in intervjuvarjem (Recommendations of the GNP Committee on the use of HBS for National Accounts, 1996, str. 3).

²⁸ Za več o podpori potrošniške politike s strani delovne skupine APG glej dok. Work Programme 'Developing a knowledge base to support consumer policy, 2003.

varstvo potrošnikov (DG SANCO), poleg njega pa se za dostop do tovrstnih podatkov zanimajo tudi zasebna podjetja in potrošniške organizacije s celotne EU;

- dopolnilne informacije pri oblikovanju indikatorjev in analiz s področja revščine in socialne izključenosti; pri tem je glavni končni uporabnik tovrstnih informacij generalni direktorat Evropske komisije za zaposlovanje (DG EMPL);
- kontrolne informacije za preverjanje verodostojnosti rezultatov drugih statistik;
- surovi podatki za raziskovalne namene; Evropska raziskovalna skupnost je pogost uporabnik podatkov APG, na podlagi katerih izvaja različne vrste študij (ekonomske, prehrabene, socialne ipd).

Najpomembnejši uporabniki informacij APG na ravni EU so poleg samega Eurostata²⁹ in že omenjene Evropske komisije še Evropski parlament, Evropska centralna banka (ECB), ostale EU ustanove, evropska vladna telesa, raziskovalne institucije, podjetja in širša javnost (Quality Report of the HBS 1999, 2005, str. 4).

3.1.1 Metodologija

Eurostat si v sodelovanju z nacionalnimi statističnimi uradi držav članic že vrsto let prizadeva za izboljšanje kakovosti statistike APG. Pri tem skuša doseči čim večjo zanesljivost, ažurnost in dostopnost smotnih informacij, teži pa tudi k čim boljši primerljivosti APG statistik znotraj EU in čim večji usklajenosti anketne metodologije z metodologijami ostalih bolj kompleksnih in celostnih statističnih okvirov, kot so npr. evropski sistem računov (ESR 95), statistika dohodka in življenjskih pogojev (EU-SILC) ter harmoniziran indeks cen življenjskih potrebščin (HICP) (Update of methodological recommendations, 2003, str.4). S tem namenom zbira formalne in neformalne odzive najpomembnejših uporabnikov APG podatkov in jih poskuša vključiti v izboljšave anketne metodologije, ob tem pa je uspel izdati vrsto publikacij s področja APG³⁰, ki so vse prispevale k boljšemu razumevanju in lažji uporabi anketnih podatkov (Quality Report of the HBS round of 1999, 2005, str. 4–12) in katerih vsebino v nadaljevanju predstavljam po posameznih metodoloških sklopih.

3.1.1.1 Definicije

Eurostat daje velik poudarek poenotenju konceptov in definicij, saj so APG po posameznih državah članicah EU zasnovane po načelu poenotenja rezultatov in ne poenotenja vprašalnikov, strukture ankete ali vzorčenja.

Gospodinjstvo

Gospodinjstvo je osnovna celica zbiranja in obdelave podatkov APG. Njegova opredelitev je pomembna, ker gre za samostojno enoto in ker ta nastopa kot enota izbire v vzorec. Kot takšno mora biti gospodinjstvo določeno tako, da vsaka oseba v opazovani populaciji pripada le enemu

²⁹ Anketne podatke uporablja pri oblikovanju agregata končne potrošnje gospodinjstev v okviru nacionalnih računov, harmoniziranega indeksa cen življenjskih potrebščin (HICP) in pri študijah življenjske ravni vseh držav članic (HBS in the EU, Methodology and Recommendations ..., 2003, str.10).

³⁰ Rezultate posameznih anketnih krogov občasno objavlja v zbirki 'Statistics in Focus', v sodelovanju z DG SANCO je izdal dve publikaciji 'Panoramas of the European Union', izdal pa je tudi prek petdeset tehničnih dokumentov in metodoloških priročnikov.

gospodinjstvu. Gospodinjstvo³¹ je opredeljeno kot skupina oseb, ki so: (1) skupaj nastanjene, (2) skupaj porabljajo določene vrste blaga in storitev (v glavnem stanovanjske storitve in hrano), (3) deloma ali v celoti združujejo svoje dohodke in premoženje, temu pa se lahko doda še (4) merilo obstoja družinskih ali čustvenih vezi (ESR 95, 2.75).

Tabela 1: Opredelitev gospodinjstva

Gospodinjstvo je opredeljeno kot skupina oseb, ki si delijo:			
nastanitev + izdatke	nastanitev + izdatke + dohodek	nastanitev + izdatke + dohodek + družinske čustvene vezi	drugo
Belgija, Grčija, Španija, Irska, Luksemburg, Nizozemska, Avstrija, Portugalska, Velika britanija, Češka, Ciper, Malta, Slovaška	Danska, Nemčija, Finska, Švedska, Poljska, Slovenija	Italija, Litva	Francija ¹ , Estonija ² , Latvija ³ , Madžarska ⁴

Opombe: 1 – nastanitev, 2 – nastanitev in dohodek, 3 – nastanitev, izdatke in družinske vezi, 4 – izdatke in dohodek.
Vir: HBS in the EU, Methodology and Recommendations ..., 2003, str. 17, HBS in the Candidate Countries 2004, str. 24.

Priporočila Eurostata glede opredelitve gospodinjstva za namene APG so, da se upošteva prva dva pogoja; skupna nastanitev oseb in delitev izdatkov (Harmonised Variables, 2001, str. 2). Opredelitev gospodinjstev je med državami EU različno široka, skoraj povsod pa upoštevajo priporočilo Eurostata (tabela 1).

Člani gospodinjstva

Države članice se razlikujejo v pravilih določitve članov gospodinjstev. Ponekod velja splošno pravilo, da je oseba vključena v gospodinjstvo, če obstajajo ekonomske vezi med njo in gospodinjstvom (HBS in the EU, Methodology and Recommendations ..., 2003, str. 17), definicija pa se ponavadi razširi še na osebe, ki so iz določenih razlogov odsotne od doma (na daljšem izobraževanju ali služenju vojaškega roka). Navidez enostavna opredelitev zahteva zelo natančna navodila, saj obstaja vrsta mejnih primerov, ki lahko bistveno spremenijo povprečno velikost in sestavo gospodinjstva kot tudi samo zajetje v anketi. V tabeli 1 v Prilogi je podan pregled opredelitve članov gospodinjstev po državah EU.

Eurostat priporoča, v želji po čim večji primerljivosti in poenotenju podatkov, uporabo povsem enakega niza definicij članov gospodinjstva v APG kot jih uporablja statistika dohodka in življenjskih pogojev (EU-SILC). Člani gospodinjstva³² so tako osebe, ki spadajo v eno od naštetih kategorij in si poleg tega delijo izdatke za gospodinjstvo³³ (Update of methodological recommendations for harmonisation ..., 2003a, str. 4–6): (1) oseba navadno stanujoča v gospodinjstvu³⁴, povezana z ostalimi člani, (2) oseba navadno stanujoča v gospodinjstvu, ki ni povezana z ostalimi člani, (3) stanujoči gost, podnajemnik ali najemnik, ki biva v gospodinjstvu, (4) obiskovalec v gospodinjstvu, (5) gospodinjstva pomočnica ali varuška, ki živi

³¹ V sektor gospodinjstev so po ESR 95 (2.76) poleg posameznikov ali skupin posameznikov, katerih glavna funkcija je potrošnja, vključeni še a) osebe, ki stalno živijo v ustanovah, in ki imajo v delovanju in odločanju o gospodarskih zadevah le malo samostojnosti ali le te sploh nimajo – ti ljudje se obravnavajo kot ena institucionalna enota, kot eno gospodinjstvo b) posamezniki ali skupine posameznikov, katerih glavna funkcija je potrošnja in ki proizvajajo blago in nefinančne storitve izključno za lastno končno porabo, c) individualni lastniki in partnerska podjetja brez neodvisnega pravnega statusa, ki so tržni proizvajalci, razen tistih, ki so pravne osebe, d) nepridobitne institucije ki služijo gospodinjstvom, ki nimajo pravnega statusa, in tisti ki pravni status imajo, a so manj pomembni.

³² Osebe pod (3), (4) in (5) morajo izpolnjevati pogoj, da trenutno nimajo drugje stalnega bivališča, in da je čas njihovega dejanskega oz. nameravanega bivanja v gospodinjstvu daljši od 6 mesecev. Za osebe pod (6) mora dodatno veljati, da trenutno nimajo drugje stalnega bivališča, in da je čas njihove dejanske oz. nameravane odsotnosti krajši od 6 mesecev. Osebe pod (7) in (8) morajo ne glede na čas odsotnosti obvezno izpolnjevati naslednje pogoje: da trenutno nimajo drugje stalnega bivališča, da so partnerji ali otroci članov gospodinjstva, da nameravajo ohraniti tesne stike z gospodinjstvom, ter da sprejemajo ta naslov kot njihovo stalno bivališče. Osebe pod (9) morajo imeti tesne finančne vezi z gospodinjstvom, dejanski čas njihove odsotnosti iz gospodinjstva pa ne sme preseči 6 mesecev.

³³ Delitev izdatkov vključuje koristi od izdatkov (ki jih imajo v gospodinjstvu npr. otroci in osebe brez dohodka) in prispevanje k plačevanju izdatkov. Če se izdatki ne delijo, potem oseba tvori ločeno gospodinjstvo na istem naslovu.

³⁴ Če je tam preživel večino dni v zadnjih 6 mesecih.

v gospodinjstvu, (6) oseba, stanujoča v gospodinjstvu, ki je začasno odsotna (na počitnicah, delu ali izobraževanju), (7) otroci, ki se izobražujejo stran od doma, (8) dalj časa odsotna oseba z družinskimi vezmi (na delu oddaljenem od doma), (9) začasno odsotna oseba z družinskimi vezmi (npr. v bolnišnici).

Nosilec gospodinjstva in referenčna oseba

V vsakem gospodinjstvu je treba določiti nosilca ali referenčno osebo, čigar osebne značilnosti (zaposlitveni status, poklic, dohodek, spol, starost ipd.) se upoštevajo pri analiziranju anketnih informacij in predstavljanju njenih rezultatov.

Nosilec gospodinjstva je oseba, ki jo v državah članicah različno opredeljujejo, referenčna oseba pa bi naj bila povsod opredeljena tako, da zadošča anketnim priporočilom Eurostata. Tabela 2 prikazuje merila, ki določajo nosilca gospodinjstva v posameznih državah EU. Nosilec mora biti član gospodinjstva, v nekaterih državah ga kot takšnega dojemajo in določijo gospodinjstva sama, ponekod pa obstajajo bolj objektivna pravila za njegovo določitev. Običajno je nosilec gospodinjstva oseba, ki največ prispeva k celotnemu dohodku gospodinjstva, obstajajo pa tudi druga pravila, ki veljajo v nekaterih članicah (lastnik ali najemnik stanovanja ali najstarejši zaposlen moški ipd.) (Update of methodological recommendations for harmonisation ..., 2003b, str. 6).

Tabela 2: Opredelitev nosilca gospodinjstva

Oseba, ki prispeva največ k dohodku gospodinjstva	Prepuščeno gospodinjstvu	Drugo
Belgija, Danska, Nemčija, Španija, Nizozemska, Avstrija, Estonija, Ciper ⁷ , Litva, Malta, Poljska, Slovenija, Slovaška	Irska, Luksemburg, Portugalska, Finska, Ciper ⁷ , Latvija,	Grčija ¹ , Francija ² , Italija ³ , Švedska ⁴ , Velika britanija ⁵ , Češka ⁶ , Madžarska ⁸

Opombe: 1 – a) oče ali mati, če sta ekonomsko aktivna, b) najstarejši zaposlen član gospodinjstva, c) najstarejši član, 2 – a) če je v gospodinjstvu par, je nosilec moški, b) če je brez para, je starš ali zaposlena ali najstarejša oseba, 3 – oseba, ki je v registru opredeljena kot nosilec gospodinjstva, 4 – odvisno od področja analize: najstarejši član ali odrasla oseba z najvišjo socialno-ekonomsko oznako, 5 – lastnik stanovanja oziroma uradno odgovoren za plačevanje najemnine za stanovanje, 6 – v popolnih družinah vedno moški, v ostalih drugi, 7 – prepuščeno gospodinjstvu in/ali oseba, ki prispeva največ k celotnemu dohodku gospodinjstva, 8 – enodružinsko gospodinjstvo: moški; samohranilsko gospodinjstvo: eden od staršev; večdružinsko gospodinjstvo: najstarejši član.

Vir: HBS in the EU, Methodology and Recommendations ..., 2003, str. 21, HBS in the Candidate Countries, 2004, str. 26.

Za primerljivost in poenotenje APG na ravni EU je pomembnejša s strani Eurostata usklajena definicija referenčne osebe gospodinjstva, ki se uporablja pri razvrščanju gospodinjstev in analiziranju podatkov APG. Eurostatovo priporočilo je, da mora dodelitev naziva referenčne osebe temeljiti na objektivnem merilu. Za proučevanje vzorcev trošenja gospodinjstev znotraj APG je to merilo prispevek k dohodku gospodinjstva, pri čemer mora biti oseba starejša od 16 let (Harmonised variables, 2001, str. 4).

Opredelitev otrok : odrasla oseba

Razvrstitev članov gospodinjstva med odrasle in otroke se v večini držav opravi naknadno glede na potrebe analize. Da je mogoča naknadna uskladitev na nacionalni kot na EU ravni je zato najbolje, da seznam anketnih spremenljivk vsebuje starost vseh članov gospodinjstev. Če to ni mogoče, morajo biti člani, da se lahko naknadno določi tip gospodinjstva, razvrščeni vsaj v starostne razrede (Family budget surveys in EC..., 1993, str. 26).

3.1.1.2 Struktura in vsebina ankete

Strukturo APG določajo različno opredeljena obdobja vodenja dnevnikov gospodinjstev in referenčnih obdobjih ter anketni instrumenti, kamor uvrščamo predvsem dnevnike, vprašalnike in intervjuje.

3.1.1.2.1 Obdobje vodenja dnevnika in referenčno obdobje

Obdobje v katerem gospodinjstva vodijo dnevnike se imenuje čas poročanja oziroma vodenja dnevnika, njegovo trajanje in porazdelitev v času pa sta osnovni značilnosti strukture APG. Običajna dolžina obdobja vodenja dnevnika znaša 14 dni, sicer pa niha med mesecem dni in samo enim tednom (glej tabeli 2 in 6 v Prilogi). Poznamo fiksna in prevladujoča premikajoča (drseča) se obdobja poročanja. Pri fiksni je koledarsko obdobje enako za vsa gospodinjstva, pri premikajočih se pa je odrejen čas sodelovanja gospodinjstev v anketi različen. Obdobja poročanja posameznih gospodinjstev v anketi so, z namenom da se izognemo sezonskim in drugim začasnim vplivom na vzorec, porazdeljena čez celotno anketno obdobje. To dosežemo z delitvijo vzorca na podvzorce, ki naj bi bili reprezentativni za celotno populacijo (HBS in the EU, Methodology and Recommendations ..., 1997, str. 24).

Referenčno obdobje je obdobje, na katero se nanašajo vsi z anketo pridobljeni podatki. Pri retrospektivnem anketiranju ali samobeležanju poznamo več referenčnih obdobjih, za običajne vsakodnevne potrošne dobrine manjših vrednosti ponavadi le en mesec, za redkejša pa kar celo leto. Tudi pri referenčnih obdobjih ločimo fiksna in drseča obdobje, ki v državah EU ponovno prevladujejo. Fiksno je enako za vsa vzorčna gospodinjstva, ne glede na čas njihovega sodelovanja v anketi (npr. koledarsko leto), drseče referenčno obdobje pa je prilagojeno posameznim gospodinjstvom, saj se šteje od trenutka intervjuja nazaj v preteklost (npr. 12 mesecev) (Intihar, Arnež, 2001, str. 94).

3.1.1.2.2 Anketni instrumenti

Zbiranje podatkov v APG zajema kombinacijo enega ali več intervjujev in dnevnikov, ki jih vodi celotno gospodinjstvo in/ali njegovi posamezni člani. V tabelah 4 in 5 v Prilogi so prikazani uporabljeni anketni instrumenti po državah EU, v nadaljevanju pa je podan njihov opis.

Intervjuji

Vzorčno gospodinjstvo je v času sodelovanja v anketi intervjuvano vsaj enkrat, ponavadi pa se opravi dva razgovora; uvodnega pred začetkom sodelovanja v anketi in končnega po izteku obdobja poročanja. Običajno so ob prvem srečanju z anketarjem tema pogovora splošne značilnosti gospodinjstva, na zadnjem intervjuju pa se odgovarja na vprašanja o dohodku (Family budget surveys in the EC, 1993, str. 36).

Vprašalniki

V nekaterih državah EU uporabljajo le en daljši vprašalnik, drugod pa več, pri čemer vsak od njih pokriva določeno področje. Zvečine je skoraj povsod osnovni vprašalnik namenjen celotnemu gospodinjstvu. Vanj

se beleži značilnosti posameznih članov gospodinjstva kot so izobrazba, poklic in zaposlitev, njihove (sorodstvene) vezi, informacije o stanovanjskih razmerah, pogosto pa tudi razpoložljivost oziroma opremljenost s trajnimi dobrinami in nakupi teh. Anketni vprašalniki so običajno zasnovani tako, da so zastavljena vprašanja zelo natančna. Prednost tega je v boljši strukturiranosti in večji kontroli nad samim intervjujem, obstaja pa nevarnost, da postanejo takšni vprašalniki predolgi in prezapleteni ter posledično neprimerni za uporabo.

Dnevniki

Vse evropske APG vsebujejo dnevnike, kamor gospodinjstva redno zapisujejo vse kar so potrošila. Izdatke se običajno zapisuje vsakodnevno, včasih pa je potrebno tudi retrospektivno samobeležanje, predvsem pri tistih izdatkih, ki jih imajo gospodinjstva le občasno.

Obstaja več različic dnevnikov, najpogostejša pa sta dnevnik za celotno gospodinjstvo in dnevnik namenjen posameznim članom (nad določeno starostjo) gospodinjstva. Oba sta lahko odprtega ali zaprtega tipa. Pri prvem, ki naj bi bil enostavnejši in zahteva manj vloženega truda, gospodinjstva navajajo izdatke po kronološkem vrstnem redu (in ne po kategorijah), pri zaprtem tipu dnevnika pa so kategorije izdatkov vnaprej predpisane. Ponekod poznajo tudi kombinacijo obeh različic, kjer so sicer odprtemu tipu dnevnika priloženi vzorci podrobnih seznamov izdatkov, da bi gospodinjstva opomnili, če so morda kaj pozabila ali spregledala (Family budget surveys in EC..., 1993, str. 42)

3.1.1.3 Najpomembnejše spremenljivke APG in uporabljene klasifikacije

V APG zasledimo dve vrsti spremenljivk: osnovne, ki jih dobimo neposredno iz ankete vsake države in izpeljane spremenljivke, ki so izračunane iz osnovnih. Eurostatova usklajena zbirka podatkov je strukturirana v dva tipa: v enem so podatki o gospodinjstvih, v drugem pa o njegovih članih. V okviru 1 so našteje glavne spremenljivke APG razmejene po navedenem merilu.

Najpomembnejša spremenljivka APG so vsekakor izdatki gospodinjstev za končno potrošnjo. V idealnih razmerah bi morale članice poslati Eurostatu denarni in nedenarni del izdatkov ločeno, ta pa bi oba združil. Ker pa je zanesljive informacije o nedenarnih izdatkih veliko težje zagotoviti, se poudarja predvsem kakovost denarnih izdatkov. Če države ne ločijo teh dveh skupin potrošnje in Eurostatu dostavijo le agregat izdatkov, morajo ob tem poudariti vsaj kaj ta vsebuje (Data Quality of 1999 HBS, 1999, str. 5).

Uskladitev klasifikacij in kodnega sistema najpomembnejših spremenljivk je ključnega pomena za primerljivost APG na ravni EU in obenem nujen predpogoj v vseh Eurostatovih postopkih. Med anketnimi spremenljivkami, katerih uskladitev na ravni Unije je prednostna, so predvsem potrošnja, dohodek, aktivnost in struktura gospodinjstva. Eurostat si prizadeva za čim večjo usklajenost definicij APG z drugimi mednarodnimi koncepti in klasifikacijami na ravni EU, zato priporoča vsem državam članicam EU uporabo naslednjih standardnih klasifikacij (HBS in the Candidate Countries, 2004, str. 37):

- COICOP-HBS 2003 za izdatke gospodinjstev za končno potrošnjo;
- ICSE-1993 za zaposlitveni status;
- ISCED-1997 za raven izobrazbe, ISCO-1988 (COM) za zaposlitev;

- ISO 3166 za šifre, ki predstavljajo imena držav;
- NACE rev. 1 statistična klasifikacija ekonomske aktivnosti;
- NUTS 2003 (raven 1) klasifikacija regij.

Okvir 1: Najpomembnejše spremenljivke APG

	Osnovne spremenljivke	Izpeljane spremenljivke
Gospodinjstvo	Izdatki gospodinjstev (Hrana in brezalkoholne pijače, Alkoholne pijače, tobak in narkotiki, Obleka in obutev, Stanarina, voda, energija, Pohošstvo, gospodinjstva oprema in vzdrževanje, Zdravstvo, Promet, Komunikacije, Rekreativna in kultura, Izobraževanje, Hoteli in restavracije, Raznovrstni proizvodi in storitve) Dohodek (neto razpoložljivi dohodek, glavni vir dohodka) Ostale spremenljivke – Spremenljivke o anketi (leto ankete, identifikator gospodinjstva, regija (NUTS 2), gostota naseljenosti, utež) – Značilnosti referenčne osebe (spol, starost, zakonski stan, izobrazba) – Aktivnost (trenutna, običajna, poklic, status zaposlitve) – Stanovanje (tip lastništva, število sob, površina, telefon, garaža, sekundarno bivališče) – Trajne dobrine (avto, število avtomobilov, število televizorjev, video oprema, računalnik, pomivalni stroj, pralni stroj)	Velikost gospodinjstva Ekvivalentna velikost (OECD in modificirana OECD lestvica) Otroci do vključno 13 let Otroci od 14 do 16 let Starejši otroci Odrasli otroci Odrasli, ki ne živijo v gospodinjstvu Odrasli, ki živijo v gospodinjstvu Tip gospodinjstva Socialno-ekonomski položaj referenčne osebe Ekonomski položaj (aktivni zaposleni) Število članov aktivno zaposlenih Izdatki – Celotni izdatki za potrošnjo (cene anketnega leta – nacionalna valuta, cene referenčnega leta – nacionalna valuta, – Celotni izdatki za potrošnjo referenčnega leta (v EUR, v PPS)
Člani gospodinjstva	Dohodek Ostale spremenljivke – Spremenljivke o anketi – Značilnosti članov (spol, starost, zakonski stan posameznikov, sorodstveno razmerje), – Izobrazba (dokončana izobrazba, izobrazba v teku) – Aktivnost (trenutna, običajna, poklic, status zaposlitve)	Klasifikacija članov gospodinjstva in Agregirana klasifikacija članov gospodinjstva Socialno-ekonomski položaj posameznikov in Agregirani socialno-ekonomski položaj posameznikov

Vir: HBS in the EU, Methodology and Recommendations ..., 2003, str. 48–52.

Pri razporeditvi izdatkov gospodinjstev po namenu porabe se uporablja usklajena COICOP-HBS klasifikacija (ta je povsem združljiva z osnovno COICOP klasifikacijo, ki se uporablja v statistiki nacionalnih računov), ki loči 12 glavnih skupin proizvodov in storitev. Uporaba COICOP klasifikacije izdatkov je standardizirana, saj jo uporabljajo APG, ESR, HICP in statistika PPP (HBS in the EU, Methodology and Recommendations ..., 2003, str. 15). V zadnjem valu izvajanja APG 1999 se je uporabljala COICOP-HBS 1999, ki je bila izpeljana iz OECD COICOP 1995 in je bila slednji identična do tretje ravni, sama pa je zagotavljala še dodatno četrto raven izdatkov (Quality report of the HBS round of 1999, 2005, str. 9). Zadnja revizija COICOP-HBS klasifikacije je bila izvedena v letu 2003, iz česar izhaja tudi ime zdaj veljavne COICOP-HBS 2003, ki naj bi bila prvič uporabljena v naslednjem anketnem krogu z referenčnim letom 2005 (Conclusions of the Task Force on COICOP-HBS Development ..., 2003, str. 3–4).

3.1.1.4 Vzorčenje, uteževanje in kontroliranje podatkov

Da pridemo do končnih rezultatov APG je potrebna cela veriga procesov in postopkov. V prvi vrsti je pomembna dobro osnovana metodologija, dalje uspešna priprava vzorca izbrane populacije, temu pa

sledi osrednji proces anketiranja gospodinjstev. Ko je ta zaključen, so anketni podatki skorajda že pripravljeni za končno obdelavo, še pred tem pa jih je treba temeljito preveriti in očistiti morebitnih napak ter utežiti, da bodo čim natančneje odražali dejansko stanje v populaciji.

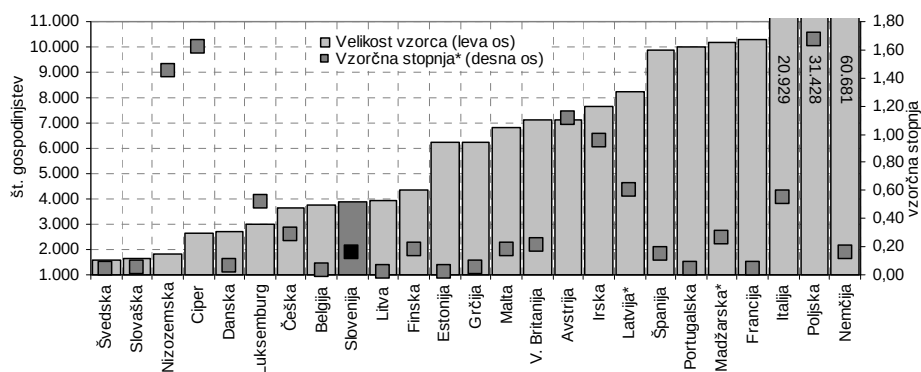
3.1.1.4.1 Zajetje in vzorčenje v APG

APG pokriva le del po ESR 95 opredeljenega celotnega sektorja gospodinjstev, in sicer je omejena le na populacijo zasebnih gospodinjstev. Skupinska gospodinjstva, kamor se uvrščajo domovi za starejše, bolnišnice, zapori, hostli ipd. so izzeti, saj v njih živijo osebe, ki tam nimajo urejenega stalnega prebivališča. Anketno zajetje se od zajetja v nacionalnih računih razlikuje tudi po tujih turistih, ki jih APG prav tako ne vključuje. Zaradi razlik v zajetju je iz populacije izključeno okrog 3 % gospodinjstev (Final Report of the 25th Meeting of the GNP Committee, 1996, str. 11–12), večji pa je učinek na posamezne subpopulacije, predvsem na starejše. Ponavadi v vzorec niso vključeni tudi brezdomci, v nekaterih članicah pa so izzeti še tujci, ki bivajo v državi, gospodinjstva brez stalnega bivališča ipd. (glej tabelo 7 v Prilogi). Geografsko gledano pokriva večina APG v državah EU vso populacijo na svojem nacionalnem ozemlju, iz stroškovnih in praktičnih razlogov pa so v redkih primerih izvzeta le nekatera zelo odročna in redko poseljena območja (HBS in the EU, Methodology and Recommendations ..., 2003, str. 55).

Velikost vzorca

V zadnjem krogu izvajanja ankete z referenčnim letom 1999 je velikost vzorca APG med državami nihala med 1.612 gospodinjstvi na Švedskem, 1.640 na Slovaškem in 1.851 na Nizozemskem ter 20.929 v Italiji, 31.428 na Poljskem in 60.681 v Nemčiji³⁵. Obstaja vrsta praktičnih in stvarnih razlogov za povezavo med velikostjo vzorca in velikostjo države oziroma številom njenih prebivalcev, čeprav ta ni premočrna, kljub temu pa je velikost vzorčne napake odvisna predvsem od velikosti vzorca.

Slika 1: Velikost vzorca in vzorčna stopnja* v EU, referenčno leto 1999

Opomba: * – vzorčna stopnja je razmerje med velikostjo vzorca in velikostjo populacije.
Vir: New Cronos Database, HBS in the Candidate Countries, 2004, str. 15.

V vseh članicah dajejo vzorci reprezentativne rezultate na nacionalni ravni, v veliko primerih pa tudi na regionalni ravni (HBS in the EU, Methodology and Recommendations ..., 2003, str. 88–141).

³⁵ Slovenija se z vzorcem 3.859 gospodinjstev in vzorčno stopnjo 0,16 nahaja nekje v sredini.

Vzorčenje

Vzorčenje je proces izbire dela populacije, ki je pozneje vključen v raziskavo. Slučajno ali verjetnostno vzorčenje je vzorčna shema v kateri ima vsaka proučevana enota populacije znano, od nič različno verjetnost, da bo izbrana v vzorec. Takšno vzorčenje zahteva, da (1) so vse enote populacije zastopane v vzorčnem okviru, ki je podlaga za izbiro vzorca; (2) je izbor opravljen z uporabo ustreznega naključnega postopka, ki daje določeno verjetnost izbora vsem enotam in (3) je izbran vzorec dobro oštevilčen (HBS in the EU, Methodology and Recommendations ..., 1997, str. 15).

Verjetnostno vzorčenje uporablja velika večina držav EU, z izjemo Nemčije, Češke in Slovaške, ki uporabljajo kvotno vzorčenje ter Estonije in Cipra, kjer se poslužujejo sistematičnega³⁶ vzorčenja. Rahli odmiki od najprimernejšega slučajnega vzorčenja so sprejemljivi, predvsem zaradi visokih stopenj neodgovora, ki se lahko pojavijo. V želji, da bi dosegle sprejemljive stopnje odgovora so zato nekatere države privzele postopke (kot so kvotno vzorčenje in substitucija), ki se razlikujejo od slučajnega vzorčenja, z njimi pa se vseeno poskuša doseči sprejemljivo reprezentativnost populacije v vzorcu (HBS in the EU, Methodology and Recommendations ..., 2003, str. 57).

Vzorčni načrt

Vzorčni načrt pomeni porazdelitev vzorca na različne skupine prebivalstva in regije države. V večini primerov je celotna populacija države vzorčena enako, vzorec pa je čez različna območja in populacijske skupine proporcionalno porazdeljen. V nekaterih državah kljub temu poznajo tudi prekomerno vzorčenje nekaterih subpopulacij, ki so zanje posebnega pomena, kot so npr. kmetje na Irskem in redko poseljena območja na Finskem³⁷.

Večina APG izbira vzorec postopoma, v več stopnjah, takšen pristop pa ima kar nekaj prednosti pa tudi slabosti. Ena od prednosti je koncentracija enot, s katero se zmanjšajo potni stroški in ostali stroški zbiranja podatkov, posledično pa se izboljšajo tudi zajem in nadzor nad postopki, ki posredno določajo stopnjo odgovora in kakovost zbranih podatkov. Izvajanje ankete je ustrežnejše, količina dela, potrebna za izbor vzorca, pa se obenem lahko zmanjša. Izbira vzorca v več zaporednih fazah lahko zmanjša tudi stroške priprave in oblikovanja vzorčnega načrta, saj so seznanjeni potrebni le za izbrana območja. Glavna pomanjkljivost postopne izbire vzorca je izguba njegove učinkovitosti na račun grozdenja, poveča pa se tudi kompleksnost vzorčne oblike in same analize. Na splošno velja, da se s kompleksnejšo in dražjo zbirko podatkov na enoto opazovanja veča tudi potreba po učinkovitosti. Prav zaradi tega so grozdi uporabljeni v APG majhni v primerjavi s tistimi v drugih, manj kompleksnih anketah (HBS in the EU, Methodology and Recommendations ..., 2003, str. 57).

Najbolj običajna praksa izbire anketnega vzorca v državah EU je uporaba dvostopenjskega oblikovanja vzorca. V prvem koraku se izbere stratificiran vzorec ustreznih območij, v drugem pa se znotraj vsakega vzorčnega območja izbere gospodinjstva ali naslove, ki naj bi sodelovali v anketi. V mnogih državah predstavlja končno vzorčno enoto gospodinjstvo, ponekod pa pridemo do končne vzorčne enote šele po

³⁶ Sistematično vzorčenje je vrsta verjetnostnega vzorčenja, kjer iz vzorčnega okvira izberemo v vzorec vsak k -ti element, pri čemer smo predhodno izbrali določen slučajni začetek.

predhodni izbiri naslova, stanovanja ali osebe (na podlagi česar se potem rekonstruira gospodinjstvo). Izbor gospodinjstva ali stanovanja kot končne vzorčne enote ima vsak svoje prednosti; stanovanja ali naslovi so običajno bolj stabilne in lažje opredeljive enote, obenem pa zagotavljajo bolj popolno zajetje anketne populacije, gospodinjstva pa nudijo večjo možnost stratificiranja glede na njihove socialno-ekonomske in ostale značilnosti (Family budget surveys in EC ..., 1993, str. 12).

Vzorčni okvir

Vzorčni okvir je seznam elementov ciljne populacije, iz katerega izbiramo elemente v vzorec. Natančni vzorčni okvir vsebuje vsak element populacije le enkrat in ne vključuje elementov, ki niso sestavni del populacije (Podovšovnik, 2003, str. 3). EU članice se poslužujejo različnih okvirov, obstajata pa dva glavna vira za pridobitev APG vzorca (HBS in the EU, Methodology and Recommendations ..., 2003, str. 59):

- Registri, ki ponujajo ažurirane sezname gospodinjstev ali posameznikov z mnogimi relevantnimi značilnostmi, ki se jih lahko uporabi pri stratifikaciji in učinkoviti izbiri vzorca;
- Področni okviri, kot so npr. popis prebivalstva ali izhodiščni vzorci³⁸.

Poleg tega se kot vzorčni okvir lahko uporabi tudi že vnaprej pripravljen večji vzorec (kot je npr. anketa o delovni sili). Če večji vzorec vsebuje informacije o demografskih, socialno-ekonomskih in ostalih relevantnih značilnostih gospodinjstev, se le te lahko uporabijo v vseh fazah vzorčenja manjše in bolj zahtevne ankete kot je APG. Poleg tega je izbira podvzorca iz druge ankete enostavna, pomeni pa tudi prihranek pri stroških priprave in ažuriranju seznamov gospodinjstev. Med glavne pomanjkljivosti tovrstnega pristopa, ko se gospodinjstva, ki že sodelujejo v neki drugi anketi, vključi še v APG, sodi dodatna obremenitev gospodinjstev, obenem pa je treba vzorec za namene APG omejiti le na tista gospodinjstva, ki so prejšnje ankete uspešno zaključila (HBS in the EU, Methodology and Recommendations ..., 1997, str. 18).

Stratifikacija

Večina držav uporablja stratifikacijo, da pridobi reprezentativne vzorce populacije. Običajna stratifikacijska merila, ki se uporabijo med postopkom izbire vzorca so regije, socialno-ekonomski status referenčne osebe ter tip in velikost gospodinjstva (HBS in the EU, Methodology and Recommendations ..., 2003, str. 61). V tabeli 8 v Prilogi so predstavljeni postopki stratifikacije po državah EU.

Stopnja odgovora in substitucija

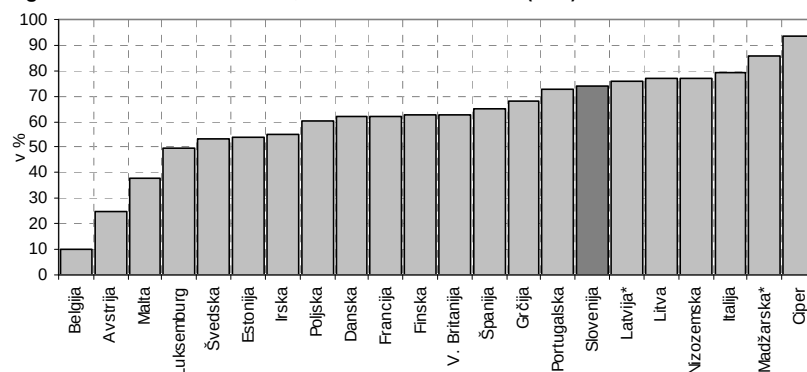
APG se kot vse ankete srečuje s problemom anketnega neodgovora, kar pomeni, da enote, ki so bile vključene v vzorec in so za anketo ustrezne, v raziskavi nato ne sodelujejo. V največji meri gre razloge za neodgovor iskati v odsotnosti gospodinjstva, zavrnitvi, nepripravljenosti oziroma nezmožnosti sodelovanja (Podovšovnik, 2003, str. 4).

³⁷ S tem je omogočena primerna velikost vzorca za regijske analize.

³⁸ Izhodiščni vzorec je vzorec, na podlagi katerega se lahko izbere več podvzorcev, ki so nato podlaga večim anketam ali anketnim serijam (definicija Združenih narodov v Pettersson, 2003b, str. 9).

Stopnja odgovora je razmerje med številom gospodinjstev, ki so uspešno sodelovala v anketi in številom gospodinjstev, ki so bila izbrana v anketni vzorec. Izračun stopnje odgovora je velikokrat težaven, predvsem zaradi določitve števila gospodinjstev izbranih v vzorec. V primeru, da so vzorčne enote naslovi ali stanovanja, namreč število gospodinjstev izbranih v vzorec ni avtomatično poznano. Poleg tega nekateri naslovi ne obstajajo, na nekaterih živi več gospodinjstev ipd. (Family budget surveys in EC ..., 1993, str. 17).

Slika 2: Stopnje odgovora APG v državah EU, referenčno leto 1999 (v %)

Opomba: Nemčija, Češka in Slovaška uporabljajo kvotno vzorčenje in jih ni na sliki, * – po substituciji.
Vir: Tabela 7 v Prilogi.

Iz slike 2 je razvidno, da so se stopnje odgovora med državami EU v zadnjem krogu izvajanja APG 1999 zelo razlikovale in se gibale v razponu od 10 % v Belgiji pa vse do 90 % na Cipru. Povprečna stopnja odgovora v državah EU je nihala med 60 % in 70 %, Slovenija pa je s 74 % nad tem povprečjem.

Problem neodgovora se lahko reši z ustreznim povečanjem prvotnega vzorca ali s substitucijo enot, ob tem pa je priporočljivo najprej poiskati vzroke, ki vodijo do visokih stopenj neodgovora. Substitucija gospodinjstev pomeni, da se izbrana gospodinjstva v osnovnem vzorcu, ki iz kakršnegakoli razloga ne sodelujejo v anketi, nadomesti z drugimi gospodinjstvi. Postopki nadomeščanja so včasih premalo nadzirani in izvedba v praksi ne sledi teoretičnim priporočilom APG, praksa substitucije, kjer jo dovoljujejo³⁹, pa še dodatno oteži pojmovanje in interpretacijo stopenj odgovora.

3.1.1.4.2 Kontroliranje in uteževanje podatkov

Pri izvedbi ankete lahko naletimo na vrsto napak, ki jih različni avtorji različno kategorizirajo, in ki se lahko pojavijo v vseh fazah anketiranja. V glavnem ločimo vzorčne in nevzorčne napake. Prve se nanašajo na napake, ki nastanejo zaradi dejstva, da opazujemo vzorec in ne celotno populacijo, druge pa nastanejo v katerikoli drugi fazi ankete razen pri vzorčenju (zaradi slabega zajetja znotraj vzorčnega okvira, neodgovora, napak poročanja, obdelave podatkov ipd. (Final Report of the 25th Meeting of the GNP Committee, 1996, str. 17, Podovšovnik, 2003, str. 274). Kakovostno opravljen nadzor podatkov in postopkov obdelave podatkov je ob upoštevanju kompleksnosti APG ključnega pomena za kakovost anketnih informacij.

³⁹ Substitucija ni dovoljena v Avstriji, Belgiji, Estoniji, Franciji, Luksemburgu, Sloveniji in v Veliki Britaniji ter na Danskem, Finskem, Nizozemskem in Švedskem. V Italiji je dovoljena, njen učinek pa je zanemarljiv, saj že sicer dosega visoke stopnje odgovora. V Španiji so gospodinjstva, ki se takoj ne odzovejo sistematično nadomeščena, podobno pa je tudi v Grčiji, Latviji, na Irskem, Poljskem, Portugalskem in Madžarskem (Quality of the HBS in Phare Countries, 2001, str. 2, HBS in the EU, Methodology and Recommendations ..., 2003, str. 63).

Kakovost rezultatov APG lahko ogrozi vrsta napak, med drugim napake opazovanja, napake neopazovanja (mednje sodijo napaka vzorčnega okvira, napaka vzorčenja ter napaka neodgovora in nesodelovanja) in napake, ki se pojavijo pri nadaljnji obdelavi podatkov tj. pri kodiranju, urejanju, vnosu in uteževanju. Napake opazovanja vplivajo na kakovost celotne ankete in naj bi se jih odpravilo, kjerkoli je to mogoče. Štirje temeljni viri napak opazovanja so (Biemer et al. v Kasprzyk 2003, str. 2): (1) vprašalnik; pomemben je učinek oblike, zunanjšega izgleda, tematike in uporabljenega besedišča; (2) metoda zbiranja podatkov; v prisotnosti anketarja lahko gospodinjstvo poda drugačen odgovor kot če le tega izpolnjuje samo ali če pri tem uporablja dnevnik; (3) anketar, ki lahko napačno prebere vprašanje gospodinjstvu ali doda kakšno informacijo, ki lahko gospodinjstvo zavede ali zbega in (4) anketirano gospodinjstvo; razumevanje vprašalnika je odvisno od znanja, izkušenj in drugih osebnostnih lastnosti njegovih članov.

Glavnina nadzora in preverjanja ter odprava vseh napak pri APG se vrši na nacionalnih ravneh, po oddaji podatkov Eurostatu pa ta opravi še zadnjo kontrolo najpomembnejših osnovnih spremenljivk na agregatni ravni, s katero poskuša zagotoviti njihovo maksimalno kakovost in izčrpnost⁴⁰. Spremenljivkam, ki predstavljajo gospodinjstvo kot potrošno celico, nameni še posebno pozornost, pomembne pa so tudi spremenljivke, ki nudijo informacije o posameznih članih gospodinjstva, in tiste iz katerih se preračunava izpeljane spremenljivke. Poseben cilj Eurostatove kontrole je tudi priprava kontrolnih tabel, ki jih nato s komentarjem pošlje državam članicam v pregled. V njih so zbrane najbolj relevantne spremenljivke, in sicer po različnih referenčnih letih, državah in drugih virih, z njimi pa države preverjajo smiselnost oziroma verjetnost dobljenih rezultatov. Ko se Eurostat in nacionalni statistični urad posamezne države strinjata, da so vsi podatki v kontrolni tabeli verodostojni in smiselni, Eurostat podatke te države vpiše v evropsko bazo podatkov APG (HBS in the EU, Methodology and Recommendations ..., 2003, str. 81).

Obravnava manjkajočih podatkov

Odkrivanje in pripisovanje manjkajočih podatkov se načeloma vedno vrši na nacionalni ravni. Eurostat od držav članic prejme popolne podatkovne nize, le v izjemnih primerih pa na željo članic tudi sam pripiše določene podatke (HBS in the EU, Methodology and Recommendations ..., 2003, str. 82).

Manjkajoči podatki prizadenejo kakovost podatkovnih nizov, problem pa je rešljiv s pripisom fiktivnih vrednosti ali izključitvijo gospodinjstva iz nadaljnje analize. Na mestu manjkajočih podatkov se izčrpnost informacij najenostavneje zagotovi s pripisom fiktivne vrednosti, v primeru, ko glavne spremenljivke določenega gospodinjstva odražajo preveč napak oziroma je manjkajočih podatkov veliko, pa moramo gospodinjstvo iz nadaljnje analize izključiti, namesto tega pa prilagoditi uteževalne koeficiente preostalih gospodinjstev. Gospodinjstvo je v takšnem primeru v anketi nezadovoljivo sodelovalo in govorimo o zavrnitvi sodelovanja oziroma neodgovoru (HBS in the EU, Methodology and Recommendations, 1997, str. 102).

Druga skupina neodgovora, t. i. delni neodgovor gospodinjstev, ko ta za večino spremenljivk sicer ponudijo zelo kakovostne odgovore, pri nekaterih spremenljivkah pa sploh ne, se rešuje s postopki

⁴⁰ Eurostat se pri kontroliranju podatkov nacionalnih anket poslužuje niza natančnih, testiranih in dokumentiranih računskih pravil. Pri tem uporablja standardizirane programe, ki obdelajo vse države na povsem enak način, kar zagotavlja kakovost izračunanih izpeljanih spremenljivk in njihovo primerljivost.

pripisovanja manjkajočih podatkov. Najprej je treba manjkajoče podatke odkriti, nato pa jih pripisati bodisi z uporabo deduktivnega, determinističnega ali stohastičnega postopka. Če delež manjkajočih podatkov pri določeni spremenljivki v primerjavi s celotnim številom sodelujočih gospodinjstev presega še sprejemljiv prag, se je treba vprašati o smiselnosti pripisovanja, saj take spremenljivke ne moremo uporabljati v analitične namene.

Uteževanje podatkov

Uteževanje podatkov je eden izmed načinov izboljšanja kakovosti anketnih informacij. Uteži morajo združevati tri elemente, da dobro opravijo svojo funkcijo (Glewwe, 2003, str. 8); (1) odpravljati morajo pomanjkljivost neenake možnosti vključitve različnih skupin gospodinjstev v vzorec, (2) prilagoditi se morajo variacijam v primeru neodgovora, v nekaterih primerih pa je treba opraviti še (3) poststratifikacijsko prilagoditev osnovnih podatkov, kjer anketne ocene porazdelitve gospodinjstev (glede na spol, starost ipd.) prilagodimo z zunanjimi viri informacij (npr. popisnimi), ki mogoče kažejo drugačno porazdelitev gospodinjstev kot anketa sama.

Uteževanje podatkov v APG je splošno privzeto, pri nekaterih spremenljivkah pa se zahteva celo dvojno uteževanje (HBS in the EU, Methodology and Recommendations ..., 2003, str. 82):

- Prostorsko uteževanje pripomore k izboljšanju reprezentativnosti vzorca glede na velikost, porazdelitev in značilnosti opazovane populacije; uporablja se zaradi neenakih možnosti izbora, anketnega neodgovora in drugih pomanjkljivosti, ki so povezane z vzorčnimi rezultati.
- Časovno uteževanje pa je potrebno, saj se obdobje opazovanja gospodinjstva velikokrat razlikuje od referenčnega obdobja. Podatki, ki jih zadeva tovrstno uteževanje so količinske spremenljivke, posebno tiste, ki so povezane z dohodkom in izdatki gospodinjstev za potrošnjo (HBS in the EU, Methodology and Recommendations ..., 1997, str. 105).

3.1.1.5 Spremljanje potrošnje gospodinjstev in njihovih izdatkov za potrošnjo

Osnovni cilj APG je določitev ravni in vzorcev trošenja zasebnih gospodinjstev. Zato in zaradi čim večje primerljivosti na ravni EU mora biti koncept potrošnje oziroma izdatkov gospodinjstev za končno potrošnjo zelo jasno opredeljen. Eurostat poskuša to doseči prek maksimalne integracije definicij in klasifikacij APG z evropskim sistemom računov (ESR 95).

Koncept dejanske potrošnje in izdatkov gospodinjstev za končno potrošnjo po ESR 95

Po ESR obstajata dve ustrezni in primerni osnovi za spremljanje izdatkov gospodinjstev: *dejanska končna potrošnja gospodinjstev* (ESR 95, 3.81-84) in *izdatki gospodinjstev za končno potrošnjo* (ESR 95, 3.75-77). Izdatki za končno potrošnjo se nanašajo na izdatke gospodinjstev za potrošno blago in storitve, dejanska končna potrošnja pa na pridobitve potrošnega blaga in storitev s strani gospodinjstev. Razlika med konceptoma je v obravnavi določenega blaga in storitev, ki se zagotavljajo gospodinjstvom kot socialni transferji v naravi, financirajo pa jih država ali nepridobitne institucije, ki opravljajo storitve za gospodinjstva (NPISG) (ESR 95, 3.74).

»Dejanska končna potrošnja zajema blago in storitve, ki jih rezidenčne enote pridobijo za neposredno zadovoljevanje človeških potreb, tako individualnih kot kolektivnih. Blago in storitve za individualno potrošnjo (individualno blago in storitve⁴¹) pridobi gospodinjstvo in jih porablja za zadovoljevanje potreb in želja članov tega gospodinjstva« (ESR 95, 3.81-82).

Okvir 2: Različni vidiki potrošnje gospodinjstev

Dejanska končna potrošnja gospodinjstev

- Socialni transferji v naravi gospodinjstvom od države
- Socialni transferji v naravi gospodinjstvom od NPISG

= Izdatki gospodinjstev za končno potrošnjo

- Nedenarni izdatki
- = Denarni izdatki gospodinjstev za končno potrošnjo

Vir: ESR 95.

Dejanska končna potrošnja gospodinjstev je opredeljena kot pridobitev gospodinjstev skozi njihovo trošenje blaga in storitev na lastnem ozemlju ali v tujini (izdatki gospodinjstev za končno potrošnjo) in pridobitev gospodinjstev s strani države in NPISG, v obliki socialnih transferjev v naravi⁴² (HBS in the EU, Methodology and Recommendations ..., 2003, str. 22).

Vsi izdatki gospodinjstev za končno potrošnjo so individualni (ESR 95, 3.84), storitve za kolektivno potrošnjo pa se ne uvrščajo med potrošnjo gospodinjstev.

Okvir 3: Individualni izdatki za končno potrošnjo države

Za blago in storitve, ki jih zagotavljajo enote države, je razmejitev med individualnimi in kolektivnimi blagom in storitvami določena na osnovi Klasifikacije funkcij države (COFOG). Po dogovoru so vsi izdatki države za končno potrošnjo v okviru vsake od spodaj naštetih skupin *izdatki za storitve individualne potrošnje*, razen izdatkov za splošno upravo, urejanje, raziskovanje itd. v vsaki skupini:

- 04 Izobraževanje,
- 05 Zdravstvo,
- 06 Socialna varnost in socialno skrbstvo,
- 08.01 Šport in rekreacija,
- 08.02 Kultura.

Poleg tega se kot individualni obravnavajo tudi izdatki v okviru naslednjih podskupin, kadar so pomembni: 07.11 (del) zagotavljanja stanovanj, 07.31 (del) zbiranja gospodinjstevskih odpadkov, 12.12 (del) delovanja prometnega sistema.

Vir: ESR 95, 3.85.

»Izdatke gospodinjstev za končno potrošnjo sestavljajo izdatki za blago in storitve, ki se porabljajo za neposredno zadovoljevanje individualnih potreb ali želja članov gospodinjstva. Lahko nastanejo na domačem ozemlju ali v tujini, zajemajo pa naslednje mejne primere (ESR 95, 3.75–76):

- stanovanjske storitve za lastne potrebe;

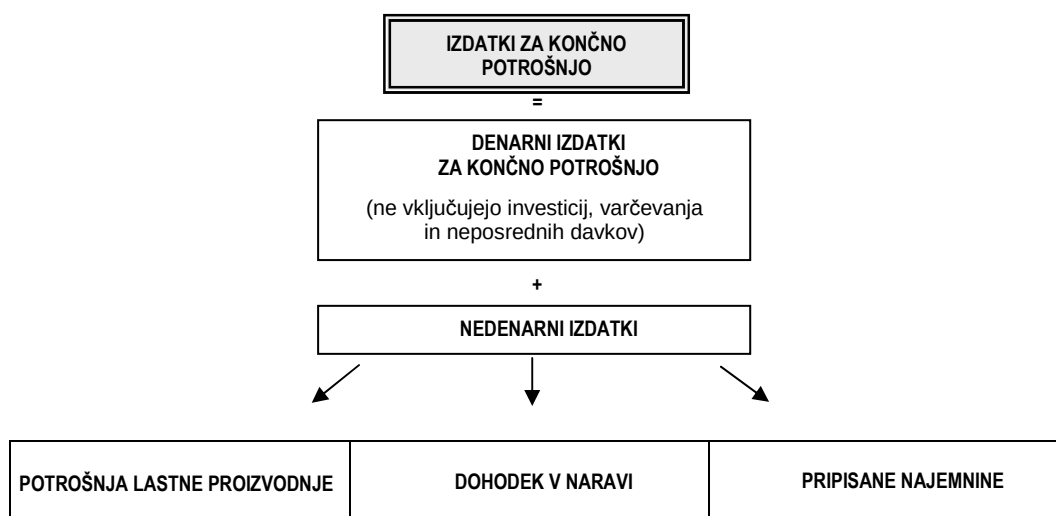
⁴¹ Individualno blago in storitve imajo naslednje značilnosti (ESR 95, 3.82): (1) pridobitev blaga in storitev s strani posameznega gospodinjstva ali njegovega člana mora biti možno opazovati in prikazati, prav tako mora biti možno opredeliti čas, v katerem do pridobitve pride; (2) gospodinjstvo se mora z zagotovitvijo blaga ali storitve strinjati in izvesti vsa potrebna dejanja, ki zagotovitev omogočijo, npr. obiskovanje šole ali klinike; (3) blago ali storitev morata biti taka, da njuna pridobitev s strani enega gospodinjstva ali osebe ali morebiti majhne omejene skupine oseb preprečuje pridobitev s strani drugih gospodinjstev ali oseb.

⁴² Socialni transferji v naravi obsegajo individualno blago in storitve, ki jih državne enote in NPISG kot transferje v naravi zagotavljajo posameznim gospodinjstvom, ne glede na to, ali so kupljeni na trgu ali pa jih državne enote ali NPISG proizvedejo kot netržno proizvodnjo. Lahko se financirajo iz davkov, drugih dohodkov države ali prispevkov za socialno varnost, v primeru NPISG pa iz podpor in dohodkov od lastnine (ESR 95, 4.104).

- *dohodek v naravi, kot so: (1) blago in storitve, ki jih zaposleni prejmejo kot dohodek v naravi in (2) blago in storitve, ki jih kot proizvodnjo proizvedejo nekorporativna podjetja v lasti gospodinjstev in jih člani gospodinjstev zadržijo za potrošnjo (hrana in drugo kmetijsko blago, stanovanjske storitve za lastne potrebe in gospodinjске storitve, ki jih proizvede zaposleno plačano osebo);*
- *blago, ki se ne obravnava kot vmesna potrošnja, kot so: (1) materiali za majhna popravila in notranje urejanje stanovanj, ki jih navadno izvajajo stanovalci in lastniki, (2) materiali za popravila in vzdrževanje trajnega potrošnega blaga;*
- *blago, ki ni del investicij, zlasti trajno potrošno blago, ki svojo funkcijo opravlja v večih obračunskih obdobjih;*
- *neposredno zaračunane finančne storitve;*
- *zavarovalne storitve v znesku implicitno zaračunane storitve;*
- *storitve pokojninskih skladov v znesku implicitno zaračunane storitve;*
- *plačila gospodinjstev za dovoljenja, ki se obravnavajo kot nakupi storitev;*
- *nakupe proizvodnje po cenah, ki niso ekonomsko pomembne”.*

Med izdatke gospodinjstev za končno potrošnjo ne sodijo (1) socialni transferji v naravi⁴³, (2) izdatki, ki se obravnavajo kot vmesna potrošnja⁴⁴ ali bruto investicije⁴⁵, (3) plačila gospodinjstev, ki se obravnavajo kot davki, (4) članarine, prispevki in obveznosti, ki jih gospodinjstva plačujejo NPISG in (5) prostovoljni prispevki in transferji v denarju ali naravi dobrodelnim ustanovam in organizacijam za nudenje pomoči (ESR 95, 3.77).

Slika 3: Elementi izdatkov gospodinjstev za končno potrošnjo

Vir: HBS in the EU, Methodology and Recommendations ..., 1997, str. 55.

Blago in storitve za končno potrošnjo se izkazuje, ko nastane obveznost tj. ko kupec prevzame obveznost do prodajalca. Izdatki za blago se zajamejo v trenutku spremembe lastništva, izdatki za storitve pa tedaj, ko je dobava storitve končana (ESR 95, 3.89), prikažejo pa se v kupčevih cenah⁴⁶.

⁴³ Izdatki, ki jih imajo gospodinjstva, kasneje pa se jim povrnejo prek sistemov socialne varnosti, npr. nekateri zdravstveni izdatki.

⁴⁴ Izdatki gospodinjstev, ki bivajo v lastnih stanovanjih (za urejanje, vzdrževanje in popravila stanovanj), ki jih stanovalci navadno ne izvajajo in izdatki gospodinjstev, ki so lastniki nekorporativnih podjetij za netrajno blago, kot je gorivo.

⁴⁵ Nakupi stanovanj; izdatki za vrednostne predmete; izdatki gospodinjstev, ki so lastniki nekorporativnih podjetij, za poslovne namene: za trajno blago, kot so vozila, pohištvo ali električni aparati.

⁴⁶ Kupčeva cena je cena, ki jo kupec dejansko plača za proizvod v trenutku nakupa (ESR 95, 3.06).

Za merjenje življenjske ravni v APG je osnovno priporočilo koncept *izdatkov gospodinjstev za končno potrošnjo*. Eurostat priznava, da bi bil sicer primernejši koncept *dejanske končne potrošnje gospodinjstev*, saj temelji na ideji prisvojitve blaga in storitev⁴⁷, izvajanje tega načela v praksi pa je zelo težavno. Dejanska potrošnja na individualni ravni gospodinjstva se namreč na področju zdravstva in izobraževanja ne more spremljati⁴⁸, saj skoraj vse članice izdatke financirajo prek davkov in/ali premij. Eurostat kljub temu spodbuja članice k skupnemu sodelovanju, da bi dosegli sprejemljive ocene omenjenih skupin izdatkov (Concepts and definitions, 2001, str. 11).

Tabela 3: Koncept potrošnje uporabljen v državah EU

Dejanska končna potrošnja	Izdatki za končno potrošnjo	Denarni izdatki za potrošnjo	Ostalo
Irska, Portugalska, VB ¹	Belgija, Danska, Nemčija, Grčija, Španija, Francija, Nizozemska, Avstrija, Finska, Švedska ² , VB ¹ , Češka, Ciper, Latvija, Litva, Madžarska, Poljska, Slovenija	Belgija, Danska, Grčija, Španija, Francija, VB, Češka, Estonija, Latvija, Malta, Slovaška	Estonija, Latvija, Slovaška (v naravi)
	Priporočilo Eurostata	Priporočilo Eurostata ³	

Opomba: Za Italijo in Luksemburg ni podatka 1 – dejanska končna potrošnja je objavljena na agregatni ravni v Modri knjigi, ni pa del APG, izdatki za končno potrošnjo so objavljeni na agregatni ravni, niso pa del APG. 2 – brez vrednosti lastne proizvodnje, 3 – le za primerjavo s HICP podatki.
Vir: HBS in the EU, Methodology and Recommendations ..., 2003, str. 24, HBS in the Candidate Countries, 2004, str. 28.

V zadnjem krogu izvajanja ankete leta 1999 so članice EU uporabljale različne koncepte izdatkov za končno potrošnjo. Večina je sledila priporočilom Eurostata (le Irska, Portugalska, Estonija, Malta in Slovaška ne), nekatere pa so, zato, da omogočijo različno uporabo podatkov, potrošnjo gospodinjstev spremljale celo z uporabo več konceptov, kar je razvidno iz tabele 3. Upoštevajoč praktične težave merjenja dejanske končne potrošnje gospodinjstev v mnogih članicah, Eurostat za naslednji krog izvajanja APG z referenčnim letom 2005 priporoča, da se koncept izdatkov gospodinjstev za končno potrošnjo ohrani kot osnovno načelo APG (HBS in the EU, Methodology and Recommendations ..., 2003, str. 25).

3.1.1.5.1 Mejni primeri in priporočila Eurostata za njihovo obravnavo

Eurostat zahteva poleg jasne opredelitve izdatkov gospodinjstev za končno potrošnjo tudi izpopolnitev definicij nekaterih posebnih skupin potrošnih dobrin, ki jih skupaj imenujemo »mejni primeri«, saj so to področja APG, na katerih sta skladnost in primerljivost z ESR pa tudi mednarodna primerljivost med anketami držav članic, najtežje dosegljivi. V tabeli 4 je predstavljen pregled vodenja mejnih primerov po državah članicah EU.

⁴⁷ Izdatki namreč ne odražajo pravega stanja potrošnje gospodinjstev, saj slednja uživajo več storitev kot jih le plačajo (Moen, Bernelot, 1996, str. 1).

⁴⁸ Na ostalih področjih kot so promet, rekreacija in kultura, ki so prav tako delno financirana s strani države, je primerljivost podatkov manj okrnjena, zato na teh področjih Eurostat v prihodnje ne predvideva sprememb dosedanjega spremljanja (Concepts and definitions, 2001, str. 11).

Tabela 4: Merjenje izdatkov gospodinjstev za končno potrošnjo v APG glede na Eurostatova priporočila

1 – blizu, skoraj tako 2 – nekoliko drugače ¹ 3 – se sploh ne spremlja	Lastna proizvodnja	Dohodek v naravi	Pripisana najemnina	Zavarovanje	Darila in transferi	Najem
Avstrija	1	1	1	1	1	1
Belgija	1	1	1 ⁽²⁾	1	2	1
Češka	1	2	3	2	2	2
Danska	2	1	1	1	1	1
Estonija	2	1	3	2	2	2
Finska	1	1	1	1	2	2
Francija	1	1	1	2	2	1
Grčija	1	1	1	1	2	1
Irska	1	1	1	2	2	1
Italija	1	2	1 ⁽²⁾	2	2	1
Latvija	2	2	3	2	2	1
Litva	2	2	3	2	2	1
Luksemburg	2	2	1	2	1	1
Madžarska	2	1	3	2	2	2
Nemčija	1	1	1	2	2	1
Nizozemska	2	1	2	1	2	1
Poljska	2	2	3	2	2	1
Portugalska	1	1	1	2	2	1
Slovenija	1	2	2 ⁽³⁾	1	2	1
Slovaška	1	2	2 ⁽³⁾	2	2	2
Spanija	1	1	1 ⁽²⁾	2	2	1
Švedska	1	2	1	1	2	1
VB	1	2	n.p.	1	2	1

Opomba: Za Ciper in Malto n. p., 1 – potrebnih nekaj sprememb, 2 – samooценjevalna metoda, 3 – se spremlja, vendar zaradi nezanesljivosti ne objavlja, n. p. – ni podatka.
Vir: HBS in the EU, Methodology and Recommendations ..., 1997, str. 56, Quality of the HBS in Phare Countries, 2001, str. 14.

Dobrine, proizvedene za lastno končno potrošnjo

Po ESR so blago in storitve, ki jih gospodinjstva zadržijo za lastno končno potrošnjo del njihovih izdatkov za končno potrošnjo. Mednje uvrščamo hrano in drugo kmetijsko blago, stanovanjske storitve za lastne potrebe in gospodinske storitve, ki jih proizvede zaposleno plačano osebje (ESR 95, 3.76).

Tabela 5: Praksa držav članic EU pri merjenju lastne proizvodnje, APG referenčno leto 1999

Vprašana gospodinjstva				Metoda vrednotenja		Ocena cen		Čas zajetja	
Vsa	Kmetije	Z vrtom	Trgovci oz. zaposl. v trgovini	Lastna ocena gospodinjstev	Povprečje cene-količine	Proizvajal. cene	Kupčeve cene	Proizvodnja	Potrošnja
B, DK, D, GR, E, F, IRL, NL, A, P, FIN, CZ, EE, CY, LT, LV, HU, PL, SK	S, UK, SI	L, SI	S, UK	B, DK, D, GR, E, IRL, NL, P, S, UK, EE, LT, LV, PL, SK	B, F, A, P, FIN, CZ, CY, HU, SI, SK	FIN	B, DK, D, GR, E, IRL, NL, A, P, S, UK, CZ, EE, CY, LT, LV, HU, PL, SI, SK	B, HU	DK, D, GR, E, F, NL, A, P, FIN, S, UK, CZ, EE, CY, LT, LV, HU, PL, SI, SK
Priporočilo Eurostata				Priporočilo Eurostata			Priporočilo Eurostata		Priporočilo Eurostata

Opomba: Legenda kratkic držav EU na str. vi, za Italijo ni podatka, Malta pa ne spremlja lastne proizvodnje.

Vir: HBS in the EU, Methodology and Recommendations ..., 2003, str. 33, HBS in the Candidate Countries, 2004, str. 30.

Vrednotenje lastne proizvodnje gospodinjstev se v APG nekoliko razlikuje od ESR. Potrošnja za lastne potrebe se po ESR izkazuje, ko je proizvodnja, zadržana za lastno končno potrošnjo, proizvedena (ESR 95, 3.91), v primeru APG pa je dovoljeno, da se prikazuje v trenutku, ko je pridobljena v gospodinjstvu (HBS in the Candidate Countries, 2004, str. 29). Anketirana gospodinjstva naj bi vrednost lastne proizvodnje beležila le, če je ta značilno pomembna zanje (večja od 0,1% celotnih izdatkov za potrošnjo). Po ESR naj bi se proizvodnja za lastno končno porabo vrednotila v osnovnih cenah⁴⁹ podobnih proizvodov, ki se prodajajo na trgu (ESR 95, 3.49), zaradi težav, ki bi jih imela anketirana gospodinjstva pri opredelitvi osnovnih cen in zaradi možnosti primerjave izdatkov v različnih

⁴⁹ Osnovna cena je cena, ki jo proizvajalec prejme od kupca za enoto proizvedenega proizvoda ali storitve, zmanjšana za vse davke in povečana za subvencije za to enoto, ki so posledica njene proizvodnje ali prodaje (ESR 95, 3.48).

gospodinjstvih, pa Eurostat za namene APG priporoča, da se namesto osnovnih uporabljajo kupčeve cene (HBS in the EU, Methodology and Recommendations..., 2002, str. 25).

V zadnjem krogu izvajanja ankete leta 1999 so vse države EU v glavnem upoštevale Eurostatova priporočila pravil vrednotenja in zajemanja lastne proizvodnje (glej tabelo 5). V večini držav so o njihovi lastni proizvodnji povprašali vsa gospodinjstva, skoraj vse članice (razen dveh) pa so vrednost lastne proizvodnje prikazovale v trenutku potrošnje in pri tem upoštevale kupčeve cene. Nekoliko več razlik je zaslediti le pri metodi vrednotenja, kjer se dokaj enakovredno pojavljata količinsko beleženje izdatkov v dnevnike (in naknadno določanje vrednosti) ter lastna ocena gospodinjstev.

Stanovanjske storitve za lastne potrebe gospodinjstev, ki bivajo v lastnih stanovanjih

Z lastništvom stanovanja so gospodinjstva deležna storitve domovanja, ki jo dejansko porabljajo v času, zato ESR 95 zahteva oceno vrednosti stanovanjskih storitev za lastne potrebe gospodinjstev, ki bivajo v lastnih stanovanjih. Stanovanjska storitev lastnikov se meri z vrednostjo najemnine, če je stanovanje dano v najem, če v njem živi lastnik, pa z vrednostjo najemnine istovrstnega stanovanja (Škrlec Šinkovec, 2002, str. 18). S pripisom se doseže tudi primerljivost življenjskega standarda gospodinjstev, ki se sicer ločijo glede na status posedovanja stanovanja (lastniki, najemniki, najemniki brez plačila) (HBS and EU-SILC Imputed Rent, 2005, str. 7). APG je, s tem ko med izdatke gospodinjstev za potrošnjo vključuje pripisane najemnine⁵⁰, ne pa pridobitev oziroma nakup stanovanja, ki se uvršča med investicije, skladna z ESR 95 (Concepts and definitions, 2001, str. 18).

Eurostat si zato, ker je pripisana najemnina zelo pomembna⁵¹, in ker je bila po državah EU v preteklosti računana na zelo različne načine, zelo prizadeva za usklajitev spremljanja omenjenega področja, kar je obenem predpogoj za zadostno stopnjo primerljivosti podatkov med državami (Imputed rent – Evaluation of ..., 2001, str.6). Eurostat za vrednotenje stanovanjskih storitev za lastne potrebe gospodinjstev, ki bivajo v lastnih stanovanjih v APG priporoča – kolikor je to le mogoče – uporabo načel ESR in uredbe Odbora za bruto nacionalni proizvod pri Evropski Komisiji (95/309/EC, Euratom). Slednja določa načela za oceno stanovanjskih storitev v ESR. APG pri tem ni omenjena, kljub temu pa so se države članice EU dogovorile, da naj bi APG stanovanjske storitve za lastne potrebe gospodinjstev, ki bivajo v lastnih stanovanjih po možnosti ocenjevale s stratifikacijsko metodo⁵². S tem bi se zagotovila

⁵⁰ Pripisana najemnina je najemnina, ki ne vključuje stroškov elektrike, vode, zbiranja odpadkov ipd.

⁵¹ Pripisane najemnine imajo velik pomen v strukturi izdatkov gospodinjstev za končno potrošnjo, saj predstavljajo v povprečnem gospodinjstvu unije okrog 10% vseh potrošnih izdatkov (HBS in the EU, Methodology and Recommendations ..., 1997, str. 46), poleg tega pa so po definiciji tudi del celotnega dohodka gospodinjstev (Imputed rents – State of art, 1999, str.1).

⁵² Stratifikacijska metoda temelji na razdelitvi stanovanjskega sklada glede na značilnosti stanovanj in podatkih o dejansko plačani najemnini za posamezno vrsto stanovanj (Škrlec Šinkovec, 2002, str. 19). Metoda določa, da je najemna vrednost stanovanj odvisna od lokacije in ostalih okoljskih in socialno-ekonomskih lastnosti, t. i. statumov, pri tem pa združuje informacije o stanovanjskem skladu (po različnih stratumih) in informacije o tržnih najemninah v posameznem stratumu, da pride do ocene vrednosti stanovanjskih storitev za lastne potrebe gospodinjstev, ki bivajo v lastnih stanovanjih. Njen cilj je določitev vpliva različnih stanovanjskih lastnosti na dejansko tržno vrednost najemnine. Ocenjene vrednosti se potem uporabijo pri pripisu najemnin pri tistih gospodinjstvih, ki niso prijavila plačilo najemnine. Bistven element obračuna proizvodnje stanovanjskih storitev po stratifikacijski metodi je informacija o stanovanjskem skladu. Le ta se uporablja kot osnova za postopek ekstrapolacije. Stanovanjski sklad vključuje vse stavbe oz. dele stavb, ki se uporabljajo kot stanovanja. Glavni viri podatkov za določitev sklada, ki so v uporabi, so popisi stavb, administrativni registri in popisi prebivalstva (Škrlec Šinkovec, 2002, str. 24). V drugi fazi stratifikacijske metode se opredeli dejanske najemnine. Tržna najemnina je definirana kot najemnina za uporabo praznega, neopremljenega stanovanja na trgu. Če so na voljo le informacije o najemninah za opremljena stanovanja, je iz njih treba izluščiti plačilo za pohištvo. Pri izračunu pripisanih najemnin naj bi se upoštevale le povprečne dejanske najemnine zasebnega sektorja, v nekaterih državah pa predstavlja to velikansko oviro, saj je trg oddajanja in najemanja stanovanj majhen, kar pomeni, da se oddaja v najem le nekaj hiš enakega tipa oz. le nekaj hiš v isti regiji (Imputed rents, State of art, 1999, str. 7). V takem primeru, ko se s stratifikacijsko metodo težko zagotovi statistično zanesljive rezultate, se lahko uporabijo druge metode, namesto tržnih najemnin zasebnih stanovanj pa se lahko upoštevajo tudi najemnine stanovanj v javni lasti, s tem da se jih ustrezno poviša za razliko v ceni med javnimi in zasebnimi najemninami (HBS in EU, Methodology and Recommendations ..., 2003, str. 36).

večja objektivnost in natančnost dobljenih rezultatov, ki bi bili skladni z ESR. V primeru, da omenjena stratifikacijska metoda ne more doseči sprejemljivih rezultatov Eurostat priporoča uporabo Heckmanove metode oziroma metode hedoničnih cen⁵³, le v res izjemnih primerih, ko odpovedo vse druge metode, pa se je Eurostat pripravljen z državo članico pogovarjati o uporabi stroškovne metode oziroma metode lastne ocene gospodinjestev (HBS and EU-SILC Imputed Rent, 2005, str. 20).

Države stare petnajsterice so v glavnem že vse privzele Eurostatova priporočila glede anketnega vrednotenja stanovanjskih storitev za lastne potrebe, povsem drugačna slika pa je v novih članicah (Quality of HBS in Phare Countries, 2001, str. 5–11). V EU 15 vse države vrednotijo stanovanjske storitve za lastne potrebe gospodinjestev, v večini primerov po zaželeni stratifikacijski metodi, le v Grčiji, Španiji, Italiji in na Portugalskem po metodi lastne ocene gospodinjestev (HBS and EU-SILC Imputed Rent, 2005, str. 5). V novih članicah EU pa v zadnjem krogu izvajanja ankete več kot polovica držav (Češka, Estonija, Latvija, Litva, Madžarska in Poljska) sploh ni vrednotila omenjene postavke izdatkov gospodinjestev, vse preostale države pa so namesto priporočene stratifikacijske metode uporabljale metodo lastne ocene gospodinjestev (Draft Action Plan for the Integration ..., 2003, str. 10, HBS in the Candidate Countries, 2004, str. 31–32). Razlog za nastalo neprilagojenost priporočilom Eurostata je v skoraj povsem nerazvitem trgu najemanja in oddajanja stanovanj v teh državah, če pa že obstaja, pa je specializiran, kar pomeni da stanovanja večinoma oddajajo tujcem po višji najemnini, kot bi jo plačali domači najemniki. Poleg tega ta dejavnost poteka le v glavnih mestih, kjer so najemnine zelo visoke v primerjavi z najemninami, ki bi jih dosegli v manjših krajih. Zaenkrat nič ne kaže, da se bo stanje kaj spremenilo, prav nasprotno v nekaterih državah sektor lastnikov, ki živijo v svojih stanovanjih, celo še narašča (Škrlec Šinkovec, 2002, str. 32).

Najem in nakup trajnega blaga s pridržanim lastništvom

Gospodinjstva lahko dobijo pravico do uporabe trajnega blaga poleg neposrednega nakupa tudi s poslovnim⁵⁴ ali finančnim⁵⁵ najemom in nakupom s pridržanim lastništvom⁵⁶. V vseh treh primerih gospodinjstvo pridobi pravico do uporabe trajnega blaga, čeprav blago pravno ostane last druge enote (HBS in the EU, Methodology and Recommendations ..., 2003, str. 38). Najem ali nakup s pridržanim lastništvom pomeni prenos pravice do uporabe trajne dobrine od ene enote (najemodajalca) na drugo (najemjemalec). Najemodajalec je lahko proizvajalec ali prodajalec trajnega blaga ali njegova podružnica, lahko pa je popolnoma neodvisna enota, ki z ničemer ni povezana s proizvajalcem ali prodajalcem. Ločimo dve vrsti najema, poslovni in finančni, ki se obravnavata popolnoma različno.

⁵³ Hedonična regresija opredeljuje najemnino najemnikov stanovanj kot funkcijo neodvisnih spremenljivk (lokacijske značilnosti, značilnosti stanovanja ipd., za več glej HBS and EU-SILC Imputed rent, 2005, str. 12-19).

⁵⁴ Pri poslovnem najemu najemjemalec pridobi pravico do uporabe trajnega blaga v določenem daljšem ali krajšem obdobju, ki ni nujno vnaprej določeno. Ko je najemno obdobje končano, najemodajalec pričakuje, da bo svoje blago prejel nazaj v bolj ali manj istem stanju, kot ga je dal v najem, če odmislimo normalno obrabo. Najemodajalec lahko da blago nato v najem drugemu najemjemalcu ali ga kako drugače uporabi. Za ohranitev blaga v dobrem stanju morajo najemodajalci blago, ki je na voljo za najem, vzdrževati in popravljati. Navadno tudi prevzamejo odgovornost za nadomestila ob okvarah ter za vzdrževanje in popravila blaga med najemnim obdobjem (ESR 95, str. 317).

⁵⁵ Pri finančnem najemu najemjemalec pridobi pravico do uporabe trajnega blaga v vnaprej določenem daljšem obdobju v zameno za plačilo najemnin. Če so vsa tveganja in koristi lastništva dejansko ne pa tudi pravno prenesena od najemodajalca na najemjemalca, je najem finančni. Pri tem najemno obdobje pokriva celotno ali pretežno ekonomsko življenjsko dobo trajnega blaga. Ob koncu najemnega obdobja ima najemjemalec velikokrat možnost kupiti blago po simbolični ceni. Najemodajalec pa najemniku v času najema ne nudi storitev popravil, vzdrževanja in nadomestil, zato je njegova vloga izključno finančna (ESR 95, str. 317).

⁵⁶ O nakupu s pridržanim lastništvom govorimo, kadar se trajno blago kupcu proda v zameno za dogovorjena prihodnja plačila. Kupec takoj prevzame blago v posest, čeprav pravno ostane kot jamstvo lastnina prodajalca ali enote, ki financira nakup, dokler niso izvršena vsa dogovorjena plačila. Nakup je

Eurostat priporoča, da se pri zajemanju in vrednotenju omenjenih treh načinov prisvojitve blaga, kolikor je le mogoče, uporablja načela ESR. Pri finančnem najemu⁵⁷ in nakupu s pridržanim lastništvom se tako zahteva, da se trajno blago prikaže, kot bi ga kupec kupil na dan, ko ga je prevzel v posest, in po ceni, ki bi jo plačal v denarni transakciji. Pri poslovnem najemu, kjer najemodajalec ostane lastnik blaga, pa so najemnine del najemnikovih izdatkov za končno potrošnjo (HBS in the Candidate Countries, 2004, str. 32).

Transakcije z obstoječim blagom

Obstoječe blago je blago, ki je že imelo uporabnika, prenos takšnega blaga pa se prikaže ob zamenjavi lastništva, in sicer pri prodajalcu kot negativni izdatek, pri kupcu pa kot pozitiven izdatek (ESR 95, 3.149). Kadar se lastništvo obstoječega blaga prenese od podjetja k gospodinjstvu, gospodinjstvo beleži pozitivne izdatke za končno potrošnjo, v nasprotnem in redkejšem primeru, ko se lastništvo prenese od gospodinjstva k podjetju, pa gospodinjstvo to zabeleži kot negativne izdatke. Transakcija med dvema gospodinjstvoma se zavede kot negativen izdatek za gospodinjstvo, ki prodaja in kot pozitiven za tisto, ki blago kupuje.

Zaradi vzorčnega značaja APG se registracija v primeru medgospodinjskih transakcij opravi le pri gospodinjstvu, ki je vključeno v transakcijo in v anketo. Kljub temu pa naj to ne bi bistveno vplivalo na pristranskost, če predvidevamo, da sta obe vrsti gospodinjstev (tista, ki prodajajo in tista, ki kupujejo) enako zastopana v vzorcu, in da imajo podobne lastnosti, kot »manjkajoča« gospodinjstva (Concepts and Definitions, 2001, str. 24).

Dohodek v naravi

Med dohodek v naravi štejemo plače v naravi in socialne transferje v naravi⁵⁸. Plače v naravi⁵⁹ zajemajo blago, storitve in druge prejemke, ki jih delodajalci svojim zaposlenim zagotavljajo brezplačno ali po znižanih cenah, in ki jih ti lahko uporabljajo v prostem času in po lastnem preudarku za zadovoljevanje svojih potreb ali potreb drugih članov gospodinjstev. Za zaposlene plače v naravi predstavljajo dodaten dohodek: če bi to blago ali storitve kupili sami, bi zanje morali plačati tržno ceno (ESR 95, 4.04). V tabeli 11 v Prilogi je prikazano spremljanje plač v naravi po posameznih državah EU.

Po ESR se mora dohodek v naravi vrednotiti po osnovnih cenah, če ga delodajalec sam proizvede in v kupčevih cenah, če ga ta kupi na trgu (HBS in the EU, Methodology and Recommendations ..., 2003, str. 44). Težava pri njegovem zajemanju je v tem, da ni povsem jasen in razumljiv gospodinjstvom, zato

navadno omejen na trajno potrošno blago, večina kupcev pa so gospodinjstva. Financerji nakupov s pridržanim lastništvom so navadno institucionalne enote, ki delujejo v tesni povezavi s prodajalci trajnega blaga (HBS in the EU, Methodology and Recommendations ..., 2003, str. 39).

⁵⁷ Če najemodajalec ob koncu najemnega obdobja ne kupi trajne dobrine, se to zabeleži kot negativni izdatek za končno potrošnjo in sicer v trenutku zamenjave lastništva.

⁵⁸ Ki pa po ESR 95 (3.77) ne sodijo v izdatke gospodinjstev za končno potrošnjo. Socialni transferji v naravi obsegajo individualno blago in storitve, ki jih državne enote in NPISG kot transferje v naravi zagotavljajo posameznim gospodinjstvom, ne glede na to, ali so kupljeni na trgu ali pa jih državne enote ali NPISG proizvedejo kot netržno proizvodnjo (ESR 95, 4.104).

⁵⁹ Najbolj običajne oblike plač v naravi so: (a) uporaba vozil in drugega trajnega blaga za zasebne namene zaposlenih, (b) lastne in kupljene stanovanjske ali namestitvene storitve, po znižani ceni ali brezplačno, (c) prejemki v obliki brezplačne ali po znižani ceni dobavljene električne energije, plina, telefona, vode, (d) ostalo kot so: blago in storitve, ki so proizvedeni v delodajalčevem lastnem proizvodnem procesu npr. brezplačna potovanja za zaposlene na železnici ali v letalski družbi, nakup vozila po ceni nižji od tržne (za zaposlene v avtomobilski industriji), brezplačni obroki hrane in pijače, uniforme in druge oblike oblačil, ki jih zaposleni lahko nosijo tako na delovnem mestu kot zunaj njega, prevoz na delo in iz njega, razen kadar je organiziran v delodajalčevem času, parkirišče, otroške jaslje za otroke zaposlenih, omogočanje športnih, rekreacijskih in počitniških ugodnosti zaposlenim in njihovim družinam (HBS in the EU, Methodology and Recommendations ..., 2002, str. 38).

včasih ne vedo, če sploh in v katero skupino izdatkov spada. Na težave naletimo tudi pri vrednotenju in merjenju tovrstnih prejemkov, saj jih je treba pripisati, to pa je še posebej zahtevno pri storitvah.

Eurostat priporoča, da gospodinjstva med svoje potrošne izdatke vključijo dohodek v naravi, če je ta količinsko oziroma vrednostno značilno pomemben zanje, pri tem pa naj bi bilo možno ločiti nedenarni del tovrstnih izdatkov od denarnega (Concepts and definitions, 2001, str. 30). Kolektivne storitve se pri tem ne upoštevajo. Ker ni možno, da bi gospodinjstva sama objektivno ovrednotila dohodek, se v anketi uporabijo filter vprašanja, s katerimi se ugotovi njegov obstoj, tega pa potem pripišejo nacionalni statistični uradi.

Izdatki za zdravje in izobraževanje

Na področjih izdatkov za zdravje in izobraževanje je primerljivosti anketnih podatkov med članicami EU najslabša, posledično pa je okrnjena tudi celotna struktura izdatkov gospodinjstev in njena primerjava na mednarodni ravni (Health and education – Evaluation of quality...1999, str. 8). Ker je potrošnja gospodinjstev na omenjenih področjih financirana pretežno s strani države⁶⁰, anketa ni pravi instrument za zbiranje informacij o dejanski potrošnji⁶¹. Merjenje slednje, ki bi edina zagotovila primerljivost, bi moralo sloneti na javnih virih podatkov in ne na odgovorih gospodinjstev (HBS in the EU, Methodology and Recommendations..., 2003, str. 41), to pa je bil povod za Eurostatovo pobudo, da druge bolj primerljive ocene nadomestijo podatke APG s področja zdravja in izobraževanja (Bierings, 2001, str. 3).

Primerljivost anketnih podatkov s področja zdravja⁶² je neustrezna zato, ker so izdatki gospodinjstev za zdravje v veliki meri odvisni od obstoječega sistema zdravstvenega varstva⁶³ v državi. V tipičnem sistemu neposrednih plačil⁶⁴ so zabeleženi izdatki gospodinjstev relativno majhni, v izrazito posrednem sistemu pa so lahko zelo visoki, če gospodinjstvo ne uveljavlja povračil, do katerih je naknadno upravičeno (kar pa ne pomeni, da se življenjska raven gospodinjstev v obeh sistemih razlikuje). Anketni izdatki za zdravje so tako višji v državah s sistemom povračil, kjer spremljanje poteka na osnovi bruto izdatkov⁶⁵. Če APG zazna visoke izdatke v državah s sistemom neposrednih plačil, je to posledica visokih zasebnih izdatkov za zdravje, kar velja za Grčijo, Portugalsko in Italijo (v teh državah je v zdravstvu močno prisoten zasebni sektor, delno pa tudi siva ekonomija). Nasprotno gospodinjstva v Veliki Britaniji, na Švedskem in Danskem po pričakovanjih beležijo nizke izdatke, saj imajo vzpostavljen sistem neposrednega plačevanja z majhnim zasebnim sektorjem (Bierings, Haponiuk, 2000, str. 4).

⁶⁰ Nekatera druga področja, kot so promet ter rekreacija in kultura, so tudi delno financirana s strani države, vendar v veliko manjši meri, zato je primerljivost podatkov tam manj okrnjena.

⁶¹ Države EU zato spremljajo izdatke za zdravje (in ne dejansko potrošnjo), ki se jih lažje primerja med državami, ne nudijo pa prav zadovoljivih merenj življenjskega standarda.

⁶² Pri anketnih podatkih o izdatkih za izobraževanje je problem primerljivosti še bolj izrazit, saj je še večji delež izdatkov javnih.

⁶³ Večinoma javni sistemi zdravstvenega varstva so v državah EU različno financirani, v grobem pa prevladujeta dva tipa. Prvi je skoraj v celoti financiran prek davkov (neposredni sistem plačil), drugi pa prek socialnih premij (posredni). Prek davčne sheme nudijo brezplačno zdravstveno oskrbo gospodinjstvom pretežno državne institucije (v obliki socialnih transferjev v naravi), v sistemu socialnih premij pa gospodinjstva obiske pri zdravniku plačajo sama, pozneje pa jim zneske povrne država (HBS in the EU, Methodology and Recommendations ..., 2002, str. 34). Poleg tipičnega posrednega sistema, ki prevladuje v Belgiji in neposrednega, ki je najbolj izrazit na Danskem, Nizozemskem, v Italiji, Avstriji, Veliki Britaniji in na Švedskem, obstajajo tudi mešani sistemi, kjer izvajalcu zdravstvene storitve del računa plačata oba, gospodinjstvo in država.

⁶⁴ V državi, kjer prevladuje neposredni sistem plačil, se dejanska končna potrošnja gospodinjstev za zdravje sploh ne more meriti s pomočjo APG, vsaj ne za glavnino potrošnje. V državi s sistemom povračil pa APG lahko v celoti pokriva dejansko končno potrošnjo gospodinjstev, če anketa spremlja izdatke za zdravje po bruto načelu, tj. brez upoštevanja povračil države. Če se uporablja neto načelo spremljanja izdatkov, potem so ti primerljivi s tistimi državami, ki imajo neposredni sistem plačil (Bierings, Haponiuk, 2000, str. 3).

⁶⁵ Ločimo bruto in neto izdatke; bruto izdatki so seštevki vsega, kar gospodinjstva dejansko plačajo, brez da bi od tega odšteli možna povračila s strani države ali zasebnih zavarovalnic; pristop neto izdatkov pa poudarja dejanske prispevke gospodinjstev in pokriva dejanske izdatke gospodinjstev minus kasnejša povračila (HBS in the EU, Methodology and Recommendations ..., 1997, str. 51).

Da bi preučili možnosti izboljšanja kakovosti anketnih podatkov s področja zdravstva in izobraževanja, je Eurostat konec leta 2000 organiziral srečanje strokovne skupine v Luksemburgu. Pri tem je podprl uporabo neanketnih podatkov za pripisovanje izdatkov za zdravje in izobraževanje na raven posameznih gospodinjstev. To naj bi se doseglo s podatki nacionalnih računov o dejanski končni potrošnji gospodinjstev na področju zdravja in izobraževanja. Uporaba podatkov nacionalnih računov je bila upravičena, ker naj bi nudila zadostno primerljivost izdatkov za zdravje in izobraževanje, vsaj na ravni agregatov (Bierings, 2001, str. 3). Udeleženke srečanja so sicer potrdile pomembnost koncepta dejanske potrošnje, ki se mu po svojih močeh trudijo približati, predlog Eurostata pa so sprejele z rahlim zadržkom⁶⁶. Ne želijo namreč samoumevno in brez predhodnih analiz (o tem kaj ti vključujejo) sloneti na podatkih kot viru za agregat dejanske potrošnje, sprejele pa so možnost obstoja neuradne publikacije, ki bi vključevala pripisane izdatke za zdravje in izobraževanje. Poskus Eurostata, da bi uvedel skupno metodo so ocenile kot dober začetek, obenem pa naj bi bil preveč enostaven, da bi ga takoj uvedle (Bierings, 2001, str. 6). Države članice naj bi, upoštevajoč sklepe strokovne skupine, na področju izdatkov za zdravje in izobraževanje nadaljevale razvoj uporabe koncepta dejanske potrošnje, ki pa ne bo vključen v temeljno osnovo izdatkov APG, dokler ne bo zadostno razvit (HBS in the EU, Methodology and Recommendations..., 2003, str. 43).

3.1.1.6 Spremljanje dohodka gospodinjstev

Pričakovanja in zahteve APG na področju dohodka so omejene, saj je glavni vir informacij o dohodku na ravni EU statistika dohodka in življenjskih pogojev⁶⁷ (EU-SILC). Eurostatu zadostuje, da države članice z anketo zagotovijo vrednost celotnega neto razpoložljivega dohodka gospodinjstva, kljub temu pa jim priporoča, da spremljajo dohodek gospodinjstev čim natančneje in v skladu z opredelitvijo Canberrske skupine⁶⁸ (Harmonised Variables, 2001, str. 9). Kjer je le možno, naj bi se informacije o dohodku zbirale za vsakega člana gospodinjstva posebej (vse postavke morajo biti izražene v neto vrednosti), nekatere postavke pa so skupne celotnemu gospodinjstvu (zlasti nedenarne postavke) in se jih kot takšne tudi zajema. Izkušnje iz preteklih krogov izvajanja APG so pokazale, da je z anketo izkazan dohodek gospodinjstev v veliki meri podcenjen, zato Eurostat priporoča omejeno uporabo anketnih informacij o dohodku⁶⁹ (HBS in the EU, Methodology and Recommendations..., 2003, str. 27).

Dohodek se v APG običajno uporablja za primerjavo vzorcev trošenja gospodinjstev, zato je pomembno, da sta obe spremenljivki skladno opredeljeni. Če govorimo o izdatkih gospodinjstev za končno potrošnjo, potem je ustrezen koncept dohodka *razpoložljivi dohodek* (ESR 95, 8.31-32), dejanski končni potrošnji gospodinjstev pa ustreza *prilagojeni razpoložljivi dohodek* (ESR 95, 8.33-35). Ker pa se anketni pristop zbiranja podatkov loči od statistike nacionalnih računov, in ker z APG ne moremo zajeti povsem enakih definicij in delitev razpoložljivega dohodka, kot jih priporoča ESR 95, se v APG namesto izraza »razpoložljivi dohodek« raje uporablja izraz »neto dohodek« (HBS in the EU, Methodology and Recommendations ..., 2003, str. 27).

⁶⁶ Izrazile so sum, da bi ta enostavna metoda z izračunanimi povprečji dala le grobe ocene ne pa dejanskih in resničnih vrednosti za vsa gospodinjstva.

⁶⁷ V letu 2003 je statistika dohodka in življenjskih pogojev (EU-SILC) nadomestila evropski panel gospodinjstev (ECHP - European Community Household Panel) in s tem na ravni EU postala referenčni vir primerjalnih statistik o porazdelitvi dohodka in socialni izključenosti (SILC-Regulation, 2001, str. 3).

⁶⁸ Ime nosi po kraju, kjer se je prvič sestala leta 1996. Je strokovna skupina statistike dohodka gospodinjstev in je bila ustanovljena z namenom izboljšanja nacionalnih statistik porazdelitve in neenakosti dohodka in z željo po izboljšanju statistike dohodka na mednarodni ravni.

⁶⁹ Le za opredelitev dohodkovnih razredov s katerimi se pojasnjuje različne vzorce trošenja gospodinjstev.

Okvir 4: Osnovni elementi dohodka gospodinjstev

- (1) Dohodek iz zaposlitve (denarni ali skoraj denarni in nedenarni dohodek iz zaposlitve ter prispevki delodajalcev za soc. zav.)
- (2) Dohodek iz samozaposlitve (denarni dobiček ali izguba iz samozaposlitve, avtorski honorarji, blago proizvedeno za lastno potrošnjo ali zamenjavo, pripisane najemnine)
- (3) Najemnine (brez dohodka od oddajanja zemljišč v najem)
- (4) Dohodek iz premoženja⁷⁰ (obresti, dividende, dohodek od oddajanja zemljišč v najem)
- (5) Prejeti tekoči transferji⁷¹ (socialni prejemki, redni prejeti medgospodinjjski in dobrodelni denarni transferji)
- (6) Skupni dohodek** (vsota 1 do 5)
- (7) Plačani tekoči transferji (prispevki delodajalcev in delojemalcev za soc. zav., davki od dohodka, redni davki na premoženje, redni plačani medgospodinjjski in dobrodelni denarni transferji)
- (8) Razpoložljivi dohodek** (6 minus 7)
- (9) Prejeti socialni transferji v naravi
- (10) Prilagojeni razpoložljivi dohodek** (8 minus 9)

Vir: Final Report and Recommendations of Expert Group on Household Income Statistics, The Canberra Group, 2001, str. 17–25.

Dohodek gospodinjstev naj bi predstavljal razpoložljive vire gospodinjstva, ki so mu na voljo bodisi za potrošnjo ali varčevanje. Del dohodka gospodinjstva tako predstavljajo tudi nedenarne postavke⁷², ki vstopajo v potrošnjo gospodinjstev, ne pa davki in obvezni socialni prispevki, ki nasprotno niso del potrošnje in jih moramo zato odšteti tudi od dohodka. Dvojno pripisovanje je potrebno, da se zagotovi skladnost med viri in porabo; nedenarne postavke namreč gospodinjstva porabijo, enako pa prispevajo tudi k povečanju njihovih virov in posledično k njihovi blaginji.

3.1.2 Ocena izvedbe zadnjega kroga anketiranja v EU

Oceno izvedbe zadnjega kroga anketiranja na ravni celotne Unije (v referenčnem letu 1999) predstavljam z analizo anketne usklajenosti z nacionalnimi računi, za kar si prizadevajo (vsaj na ravni izdatkov gospodinjstev) tako Eurostat kot vse članice, kot tudi z oceno primerljivosti APG rezultatov med posameznimi državami EU. Ti dve merili sem izbrala, ker si Eurostat v sodelovanju z nacionalnimi statističnimi uradi držav članic že vrsto let prizadeva za izboljšanje kakovosti prav z doseganjem (1) dobre primerljivosti APG statistik znotraj EU in (2) čim večjo usklajenostjo anketne metodologije z metodologijami drugih bolj kompleksnih in celostnih statističnih okvirov kot je evropski sistem računov.

Eurostat je na podlagi priporočil Qualistata⁷³ tudi sam izdelal analizo zadnjega kroga izvajanja APG z referenčnim letom 1999, v kateri je kakovost anket in njenih statistik preverjal s šestimi merili anketnih informacij⁷⁴, ki pa je na tem mestu ne povzemam (za več glej Quality report of the HBS round of 1999, 2005). Navajam le, da se je kot ena večjih slabosti⁷⁵ zadnjega kroga izkazala pravočasnost⁷⁶ objave

⁷⁰ Od dohodka iz premoženja se v APG upoštevajo najemnine, realne obresti od posojil in dividende, medtem ko so prodaja in kapitalski dobiček izvezeti.

⁷¹ Ostali transferji, med katere v nacionalnih računih spadajo predvsem zavarovalne transakcije (z izjemo obveznega socialnega zavarovanja), se v APG izkazujejo drugače kot v sistemu nacionalnih računov. Da se zagotovi anketna skladnost med potrošnjo in dohodkom, se pri računanju celotnega dohodka priporoča neupoštevanje tako zavarovalnih premij kot škod. Transferji gospodinjstev NPIŠG pa se upoštevajo in sicer se odštejejo od dohodka. Podobno se transferji med gospodinjstvi beležijo s pozitivnim predznakom, če jih gospodinjstvo prejme in nasprotno, če jih daje. Vsote, ki jih gospodinjstva dobijo od iger na srečo, ne spadajo v izračun dohodka, saj bi v primeru velikih dobitkov prišlo do ekstremnih vrednosti dohodka (HBS in EU, Methodology and Recommendations, 1997, str. 61).

⁷² Dohodek v naravi, lastna proizvodnja in pripisana najemnina. V primeru APG vse tri neposredno vstopajo v dohodek gospodinjstev, medtem ko se v nacionalnih računih dohodek v naravi obravnava podobno, vrednost lastne proizvodnje in pripisana najemnina pa nista neposredno vključena v razpoložljivi dohodek gospodinjstev (HBS in EU, Methodology and Recommendations ..., 1997, str. 61).

⁷³ Eurostatov pristop h kakovosti statistike, ki temelji na definiciji kakovosti ISO 8402:1986.

⁷⁴ (1) bistvenost, (2) natančnost, (3) pravočasnost in točnost, (4) dostopnost in jasnost, (5) primerljivost in (6) skladnost z drugimi viri podatkov.

⁷⁵ O problemih zadnjega kroga izvajanja ankete so govorili tudi na sestanku direktorjev socialnih statistik (aprila 2003 v Luksemburgu), kjer so izpostavili predvsem nekatere razlike v nacionalnih definicijah, konceptih ali samem izvajanju ankete (več glej Summary of the Conclusions from the Meeting...,

anketnih podatkov, saj so bile nekatere informacije APG na ravni celotne EU za leto 1999 objavljene zelo pozno, predvsem zaradi manjkajočih podatkov posameznih držav.

3.1.2.1 Usklajenost APG s sistemom nacionalnih računov

Namen primerjave podatkov APG z drugimi viri je oceniti kakovost anketnih informacij. Pri vseh tovrstnih primerjavah pa je vedno treba imeti pred očmi dejstvo, da med različnimi viri obstajajo metodološke razlike, poleg tega pa samo odkritje razlik še ne pove, kateri od primerjanih virov je bolj zanesljiv in kateri rezultati so pravilnejši (Quality report of the HBS round of 1999, 2005, str. 39).

Okvir 5: Prednosti in slabosti APG v luči njene uporabe za namene nacionalnih računov

Prednosti

- Podatki se nanašajo neposredno na potrošnjo gospodinjstev in ne zajemajo vmesne potrošnje.
- Anketne informacije običajno zagotavljajo izračun uteži, ki jih potrebujejo pri oblikovanju indeksa cen življenjskih potrebščin, te pa v zameno omogočajo deflacioniranje APG in ostalih ocen končne potrošnje gospodinjstev.
- APG običajno dajejo zadovoljive ocene izdatkov dobrin, ki jih večina gospodinjstev redno kupuje.
- Zajetje pri podatkih trgovine na drobno in pri poslovnih anketah je pomanjkljivo pri dejavnostih z velikim številom drobnih artiklov; izčrpnost informacij se lahko pojavi kot problem tudi pri »obstranskih dejavnostih«, nič od naštetega pa ne more prizadeti podatkov APG.
- Razmejitev dobrin po namenu je pri APG veliko bolj zanesljiva kot pri drugih virih podatkov.
- Za določeno blago in storitve so APG velikokrat edini možen vir podatkov.
- Kombinacija kontinuiranih APG in zagotavljanje njenih pravočasnih rezultatov daje možnosti, da postanejo APG neposreden in pomemben vir podatkov statistiki nacionalnih računov ali vsaj kontrolno orodje za preverjanje verodostojnosti drugih neanketnih virov podatkov.

Slabosti

- APG ne pokrivajo celotne populacije, ki je zajeta v oceni končne potrošnje gospodinjstev v nacionalnih računih (npr. skupinska gospodinjstva), poleg tega obstajajo med obema viroma nekatere metodološke razlike v definicijah in konceptih (npr. zavarovanje, pripisana najemnina).
- Običajne stopnje odgovora pri APG nihajo med 60–70 %, kar pomeni, da so ankete pristranske.
- APG dosegajo slabše ocene (z večjimi napakami) izdatkov pri dobrinah, ki jih gospodinjstva manj pogosto kupujejo.
- Podcenjenost določenih izdatkov gospodinjstev (predvsem alkohola in tobaka) je tipična za vse APG, dokaj pogosta pa je tudi podcenjenost dobrin, ki jih gospodinjstva porabijo zunaj doma (npr. obroki hrane in brezalkoholnih pijač izven doma, v slaščičarnah ipd.).
- Zbiranje podatkov z APG je precej dražje kot s poslovnimi anketami, katerih stroške navadno krijejo podjetja sama.
- Organizacijsko in kulturno gledano so prednostne naloge APG od nekdaj povezane predvsem s podatkovnimi potrebami oblikovalcev CPI in drugih odjemalcev, ki niso neposredno vezani na nacionalne račune.
- Neredne ankete in zamude pri objavljanju njihovih rezultatov ne morejo služiti kot časovne serije podatkov in kot verodostojen in prvovrsten vir podatkov statistiki nacionalnih računov.

Vir podatkov: Final Report of the 25th Meeting of the GNP Committee, 1996, str. 11.

2003, str. 12-14): (1) opredelitev gospodinjstva in njegovih članov; (2) opredelitev nosilca gospodinjstva in referenčne osebe; (3) razmejitve med odraslimi in otroki; (4) razlike pri uporabi COICOP klasifikacije; (5) koncept izdatkov gospodinjstev za končno potrošnjo; (6) opredelitev dohodka gospodinjstev; (7) definicija vzorca in anketna organizacija; (8) razlike v dostavljenih datotekah podatkov Eurostatu in (9) neenotnost v pogostosti izvajanja APG.

⁷⁶ Pravočasnost se nanaša na čas, ki je pretekel od trenutka, ko je opisani dogodek nastal in trenutkom objave informacije o njegovem nastanku. Prav zaradi tega bo v naslednjem krogu anketiranja še posebna pozornost namenjena prav pravočasnosti objav podatkov, kar bodo poskušali na ravni celotne EU doseči z: (1) boljšo časovno usklajenostjo nacionalnih APG; (2) poenostavljenim seznamom spremenljivk; (3) izboljšano vnaprejšnjo uskladitvijo osnovnih metodoloških priporočil; (4) bolj standardiziranim in varnim postopkom prenosa podatkov.

Izdatke gospodinjstev za končno potrošnjo spremljata tako statistika nacionalnih računov⁷⁷ kot APG, vendar pa je med obema razlika tako v zajetju kot v konceptu. V tej točki so uvodoma predstavljena teoretična, konceptualna in delno tudi praktična razhajanja med obema statistikama, ki spremljata in merita trošenje gospodinjstev, na koncu podpoglavja pa so predstavljene še konkretne razlike v strukturi trošenja gospodinjstev merjeno po obeh sistemih.

Osnovna razlika med APG in nacionalnimi računi je v različnem pristopu zbiranja podatkov; slednji so zainteresirani predvsem za makroekonomsko določitev agregatnih števil o trošenju gospodinjstev, APG pa poskuša agregatne številke razbiti na relativno majhne populacijske skupine, kot to od nje zahtevajo nadaljni uporabniki pri mikroekonomskih analizah (Quality report of the HBS round of 1999, 2005, str. 39).

Nacionalni računi so glede na zajetje podatkov veliko bolj celovit sistem, ki pri gradnji agregata končne potrošnje poleg ankete uporabljajo še vrsto drugih virov, APG pa se opira le na anketo gospodinjstev in kot vse druge ankete podlega vrsti vzorčnih in nevzorčnih napak (Passero, Paulin, 2003, str. 1). Pri anketnem pridobivanju informacij se tako lahko srečamo z neprimerno izbranim vzorcem, neodgovorom ali pristranskostjo odgovorov gospodinjstev, v nekaterih primerih pa so gospodinjstva dolžna poročati o izdatkih le, če ti presežejo določen prag oziroma so zanje značilno pomembni, kar kaže na dodatno nepopolnost zajetja. Kljub naštetim pomankljivostim APG, ki manjšajo možnost njene uporabe za namene nacionalnih računov, pa ima anketa tudi vrsto prednosti (okvir 5), zato je njena vloga pomembna tako v statistiki nacionalnih računov in še posebno v statistiki življenjske ravni, saj se vzorci trošenja gospodinjstev lahko analizirajo le z njeno pomočjo.

APG so z vsemi naštetimi prednostmi in slabostmi v vseh članicah EU eden od (nekje bolj drugje manj pomembnih) virov⁷⁸ podatkov pri merjenju izdatkov gospodinjstev za končno potrošnjo v statistiki nacionalnih računov⁷⁹ (glej tabelo 6). V kolikšni meri nacionalni statistični uradi držav članic uporabljajo APG kot vir podatkov pa je odvisno od več dejavnikov (Final Report of the 25th Meeting of the GNP Committee, 1996, str. 12–21):

- stopnje težavnosti prilagajanja rezultatov⁸⁰ APG za namene nacionalnih računov;
- natančnosti in zanesljivosti rezultatov APG;
- pogostnosti izvajanja APG in pravočasnosti objavljanja njenih rezultatov in
- organizacijske povezanosti in medoddelčnega sodelovanja med strokovnjaki APG in nacionalnih računov.

⁷⁷ Sistem nacionalnih računov (SNR) je sistematično povezan, konsistenten in integriran niz makroekonomskih računov, bilanc in tabel, ki temeljijo na nizu mednarodno sprejetih konceptov, definicij, klasifikacij in računovodskih pravil (Van den Bos, Van Nunspeet, 1996, str. 7). Evropski sistem računov (ESR, zadnja različica ESR 95) je popolnoma usklajen z revidiranimi priporočili SNR, osredotočen pa je na razmere in potrebe po podatkih v EU. Je osrednji referenčni okvir v družbenih in gospodarskih statistikah EU in njenih državah članicah, podobno kot SNR pa je usklajen s koncepti in klasifikacijami, ki so uporabljene v mnogih drugih socialno-ekonomskih statistikah.

⁷⁸ Poleg APG se običajno uporabljajo še statistika trgovine na drobno in druge trgovinske statistike, poročila podjetij, javnofinančni podatki (predvsem o zdravstvenih storitvah, prometu in loteriji) ipd. (Final Report of the 25th Meeting of the GNP Committee, 1996, str. 9–10).

⁷⁹ Kar je razlog, da morajo biti anketni podatki v čim večji meri usklajeni z definicijami in klasifikacijami ESR 95.

⁸⁰ Rezultate APG je treba prilagoditi statistiki nacionalnih računov za razliko v: (1) zajetju populacij (osebe, ki živijo v institucijah in tuji turisti niso vključeni v anketo, zato je potrebno izvesti prilagoditev, da se v izračun po sistemu nacionalnih računov vključi tudi končna potrošnja teh oseb, več glej str. xy) in (2) definicijah in konceptih (obstaja razlika v obravnavanju določenih postavk in sicer: potrošnja gospodinjstev iz lastne proizvodnje; dobrine prejete od delodajalca kot plačilo v naravi; pripisane najemnine; zavarovalne storitve; najem; obstoječe blago; darila in transferi; hrana in pijača vojakov na služenju vojaškega roka ipd.). Kljub vsem opravljnim prilagoditvam pa so na agregatni ravni rezultati APG praviloma vedno nižji od primerljivih v sistemu nacionalnih računov (za okrog 11 %), zato se jih (v absolutnem smislu) ne more uporabljati neposredno za namene nacionalnega računovodstva (Final Report of the 25th Meeting of the GNP Committee, 1996, str. 15).

V praksi se rezultati APG ne uporabljajo za vse izdatke kar v celoti, ampak selektivno glede na kakovost rezultatov posameznih skupin izdatkov. Glede kakovosti in primernosti APG informacij za uporabo v nacionalnih računih na ravni celotne EU v splošnem velja, da:

- je večina izdatkov v APG izkazanih nižje kot v nacionalnih računih;
- so nekateri izdatki resno podcenjeni (alkohol, tobak, igre na srečo);
- so opazne manjše razlike med APG in nacionalnimi računi rezultati pri izdatkih, ki jih gospodinjstva redno oziroma dokaj pogosto trošijo in nasprotno (razlike med obema viroma so tako zelo majhne pri najvidnejših izdatkih za hrano, kot so kruh in žitarice, ribe, meso, mleko in mlečni izdelki, ter pri najemninah, gorivu in elektriki, precej velike pa pri trajnih dobrinah; od storitvenih izdatkov je največje odstopanje opaziti pri prometu in finančnih storitvah).

Tabela 6: Pomembnost APG kot enega od virov podatkov za nacionalne račune, referenčno leto 1999

Izdatki gospodinjstev po namenu porabe (cp – COICOP klasifikacija)	cp 01 Hrana in brez. pijače	cp 02 Alkoholne pijače, tobak	cp 03 Obleka in obutev	cp 04 Stanarina, voda, energija	cp 05 Pohištvo, gosp. oprema in vzdr.	cp 06 Zdravstvo	cp 07 Promet	cp 08 Komunikacije	cp 09 Rekreacija in kultura	cp 10 Izobraževanje	cp 11 Hoteli in restavracije	cp 12 Razn. proizvodi in storitve
Avstrija	2	2	2	2	2	2	2	1	2	2	2	2
Belgija	1	3	1	2	1	4	2	3	2	4	2	4
Ciper	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2
Danska	1	4	1	4	1	1	1	1	1	4	4	2
Estonija	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1
Finska	1	4	1	2	1	2	2	1	1	2	4	2
Francija	3	2-3	3	3	4	4	4	4	3	4	3-4	4
Grčija	2	2	2	2	1	2	2	2	1	1	1	1
Irska	2	n. p.	2	1	2	1	2	2	1	1	1	1
Latvija	1	4	1	3	1	2	2	3	2	2	4	1
Litva	1	3	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Madžarska	1	3	2	1	1	1	1	1	1	3	1	3
Malta	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Nizozemska	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Nemčija	3	3	3	3	3	3	2	1	2	2	3	3
Poljska	1	2	1	2	2	2	2	2	2	2	3	3
Portugalska	1	1	1	2	2	2	2	2	2	2	1	2
Slovaška	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Slovenija*	1	4	1-2	2-4	1	4	2	3	2	4	2-3	2
Španija	1	4	1	2	2	2	2	3	3	3	3	3
Švedska	1	4	1	2	1	2	2	1	1	2	4	2
VB	1	4	3	2	3	1	3	2	2	4	1	2

Opombe: Za Češko, Italijo in Luksemburg ni podatkov, n. p. – ni podatka, 1 – zelo pomembno, 2 – pomembno, 3 – sorazmerno nepomembno, 4 – ni vir podatkov, * – interni viri SURS.
Vir: HBS in the EU, Methodology and recommendations ..., 2003, str. 25, HBS in the Candidate Countries, 2004, str. 9, interni viri SURS.

Iz tabele 6 je razvidno, da so države članice EU med najzanesljivejše informacije APG za nadaljnjo uporabo v statistiki nacionalnih računov opredelile izdatke za hrano in brezalkoholne pijače ter obleko in obutev. To so skupine izdatkov, ki jih je večina držav navedla kot zelo pomemben ali vsaj eden pomembnih virov podatkov, daleč najmanj pa po pričakovanih zaupajo anketnim informacijam o porabi alkohola in tobaka, saj te v večini držav načeloma niso eden od virov podatkov pri izgradnji agregata končne potrošnje gospodinjstvom.

Tabela 6 tudi potrjuje, da je zaupanje oddelkov nacionalnih računov posameznih nacionalnih statističnih uradov anketnim informacijam zelo različno, in sicer veliko večjo težo njenim rezultatom dajejo v novih članicah EU (predvsem na Malti in Slovaškem, pa tudi na Cipru, v Estoniji in Latviji), precej manj pa se na njih opirajo v stari petnajsterici na čelu s Francijo in Nemčijo (bolj pa so do njih zaupljivi na Irskem, v Grčiji in na Portugalskem).

Poskus doseči čim boljšo usklajenost ankete z nacionalnimi računi je ena glavnih značilnosti vseevropske APG, kar ji na določenih področjih odlično uspeva, na nekaterih pa precej manj. Največje poenotenje obeh sistemov je opaziti pri opredelitvi dveh najpomembnejših anketnih spremenljivk, zasebnih gospodinjstev in izdatkov gospodinjstev za končno potrošnjo⁸¹, saj povsem slonita na ESR 95, obe statistiki (kot tudi HICP in PPP statistika) pa kot standard pri razporeditvi izdatkov uporabljata enotno COICOP klasifikacijo. Nasprotno dosega APG najslabšo primerljivost in usklajenost z ESR na področju t. i. mejnih primerov izdatkov gospodinjstev, od katerih jih nekaj naštevam in na kratko opisujem v nadaljevanju:

- Proizvodnjo za lastno porabo po ESR vrednotimo v osnovnih cenah podobnih proizvodov na trgu, v APG pa se pri tem uporabljajo kupčeve cene.
- Dohodek v naravi vrednotijo nacionalni računi v osnovnih cenah (v primeru, da jih delodajalec sam proizvede) oziroma v kupčevih cenah (če jih slednji kupi na trgu), APG pa jih vse vrednoti v kupčevih cenah.
- Vrednotenje stanovanjskih storitev za lastne potrebe gospodinjstev naj bi v primeru APG kot ESR potekalo po stratifikacijski metodi, s čimer bi se zagotovila večja objektivnost in natančnost rezultatov, ti pa bi bili tudi medsebojno primerljivi. Rahlo in dovoljeno odstopanje med obema sistemoma je opaziti pri pripisovanju najemnin pri stanovanjih za počitek in prosti čas ter pri stanovanjih, ki dosegajo zelo nizke najemnine in celo pri brezplačno najetih stanovanjih, saj se v nacionalnih računih slednje izvaja kot pravilo, medtem ko naj bi se v primeru APG omenjene storitve vrednotile le, če obstajajo možnosti za to. Na prav posebno težavo pri pripisovanju najemnin pa naletimo v primeru novih članic EU, kjer ponekod teh sploh ne spremljajo in ne vključujejo med izdatke gospodinjstev za končno potrošnjo. To ne samo da ni v skladu s priporočili Eurostata, temveč hkrati onemogoča izvedbo korektnih mednarodnih primerjav, saj je porušena celotna struktura izdatkov gospodinjstev. Anketni koncept izdatkov za končno potrošnjo je tako v nekaterih novih članicah le delno sprejet, v preostalih, ki sicer spremljajo in vrednotijo pripisane najemnine gospodinjstev, pa nikjer ne uporabljajo priporočene stratifikacijske metode.
- Pri medgospodinjskih transakcijah z obstoječim blagom (ki se po nacionalnih računih zavedejo kot negativni izdatek za gospodinjstvo ki prodaja in kot pozitivni izdatek za gospodinjstvo ki kupuje) se v primeru APG, zaradi njenega vzorčnega značaja, registracija opravi le pri gospodinjstvu, ki je vključeno v transakcijo in v anketo.
- Najslabšo mednarodno primerljivost (in primerljivost na področju dejanske potrošnje) dosegajo anketni podatki s področja zdravja in izobraževanja in jih je treba izboljšati, to pa je bil povod za Eurostatovo podporo⁸² uporabi neanketnih podatkov (iz nacionalnih računov) za pripis izdatkov za zdravje in izobraževanje na raven posameznih gospodinjstev.

Do razlik med obema sistemoma pa ne prihaja le na ravni izdatkov gospodinjstev ampak tudi pri postavitvi dohodka gospodinjstev. Povsem identične podatke o razpoložljivem dohodku gospodinjstev kot jih izkazujejo nacionalni računi, tako po razmejitvi kot definiciji ESR 95, je namreč z anketo, ki se izvaja prek vzorca nemogoče zagotoviti. Prav zaradi konceptualnih razlik med obema sistemoma je zaželeno,

⁸¹ Za merjenje življenjske ravni v APG je bilo doslej in ostaja tudi vnaprej osnovno priporočilo Eurostata koncept *izdatkov gospodinjstev za končno potrošnjo*, saj je implementacija načela dejanske potrošnje na ravni posameznih gospodinjstev v praksi pretežavna.

⁸² Uporabo podatkov nacionalnih računov za pripisovanje v namene APG je Eurostat upravičil, ker naj bi dajali zadostno medsistemsko primerljivost izdatkov za zdravje in izobraževanje, vsaj na agregatni ravni.

da se v APG uporablja izraz »neto dohodek« namesto »razpoložljivi dohodek«. Glavne razlike⁸³ v opredelitvi dohodka med obema statistikama izhajajo iz merjenja lastne proizvodnje gospodinjestev in pripisanih najemnin. V nacionalnih računih omenjeni postavki nista neposredno zajeti v razpoložljivi dohodek, saj se pojavljata med viri v računu proizvodnje⁸⁴ in v končni potrošnji v računu porabe dohodka, v APG pa sta po priporočilu Eurostata vključeni neposredno v potrošnjo kot tudi v dohodek gospodinjestev.

Tabela 7: Struktura izdatkov gospodinjestev za končno potrošnjo, referenčno leto 1999 (v %)

Struktura (v %)	Nacionalni računi				APG			
	EU-25	EU-15	NMS-10	Slovenija	EU-25	EU-15	NMS-10	Slovenija
cp 01	13,2	12,8	20,9	17,6	16,4	13,8	30,4	24,0
cp 02	3,8	3,7	7,5	4,7	2,8	2,7	3,6	2,9
cp 03	6,6	6,6	5,3	6,2	6,3	6,1	6,9	8,6
cp 04	21,0	21,0	20,8	19,7	26,3	27,8	18,2	10,7
cp 05	6,9	7,0	5,4	5,8	6,7	6,8	6,4	7,0
cp 06	3,2	3,2	3,3	2,7	3,2	3,1	3,4	1,7
cp 07	14,0	14,1	12,5	16,6	12,9	13,4	10,1	17,6
cp 08	2,4	2,4	2	2,3	2,5	2,4	3,2	2,4
cp 09	9,6	9,7	7,5	9,4	9,4	9,9	7,6	8,7
cp 10	1,0	1,0	1,1	0,8	0,9	0,8	1,0	0,7
cp 11	8,7	8,9	6,0	6,8	5,6	6,1	2,8	5,8
cp 12	9,6	9,7	7,7	7,4	6,9	7,0	6,5	9,8

Opomba: Legenda kritic izdatkov gospodinjestev po namenu porabe na str. vi.
Vir: Eurostat, New Cronos Database, lastni izračuni.

Za empirično presojo usklajenosti informacij o trošenju gospodinjestev, pridobljenih tako s pomočjo APG kot nacionalnih računov, sta za zaključek podpoglavja v naslednjih dveh tabelah predstavljeni konkretni primerjavi med strukturnimi deleži izdatkov gospodinjestev za končno potrošnjo, merjenimi po obeh sistemih. V tabeli 7 primerjam strukturo trošenja gospodinjestev na ravni celotne EU in na njenih dveh podmnožicah: stari petnajsterici in novih članicah ter Sloveniji, v tabeli 8 pa je prikazana razlika v strukturnih deležih po posameznih državah EU.

Če primerjamo podatke APG in nacionalnih računov o strukturi izdatkov gospodinjestev za končno potrošnjo opazimo, da strukturni deleži izdatkov med seboj nekoliko odstopajo (praviloma najmanj na ravni EU-15, glej tabelo 7), kar je posledica uvodoma omenjenih metodoloških razlik in različnem zajetju podatkov⁸⁵ v obeh sistemih. Absolutno največje razlike med primerjanima strukturama je tako na ravni celotne unije, stare petnajsterice kot tudi v Sloveniji najti pri izdatkih za stanovanje⁸⁶ (pa tudi pri izdatkih za hrano ter hotele in restavracije), relativno največje razlike pa je povsod najti pri izdatkih za hotele in restavracije ter alkoholne pijače in tobak.

Glede usklajenosti strukturnih deležev med obema statistikama obstajajo velike razlike med državami EU. Po pričakovanjih je skladnost v povprečju veliko večja v starih članicah v primerjavi z novimi, daleč najboljše rezultate pa izkazujejo skandinavske države (Danska, Finska, Švedska) skupaj z Belgijo in Francijo, najslabše pa Irska, Španija, Estonija in Latvija.

⁸³ Razliko med APG in ESR srečamo še pri obračunu ostalih transferjev, ki se nanašajo predvsem na zavarovalne transakcije (APG pri računanju celotnega dohodka ne upošteva niti premij niti škod, saj s tem zagotovi skladnost med zajetjem izdatkov in dohodka).

⁸⁴ S tem vplivata na raven dodane vrednosti in neposredno na dohodek.

⁸⁵ Različni viri podatkov, poleg tega APG upošteva le zasebna gospodinjstva, medtem ko nacionalni računi tudi kolektivna gospodinjstva in tuje turiste ipd.

⁸⁶ Na ravni celotne skupine novih članic pa pri izdatkih za hrano in brezalkoholne pijače.

Tabela 8: Razlika v strukturnih deležih potrošnje po namenu, APG in ESR, referenčno leto 1999

Izdatki gospodinjstev po namenu porabe, Klasifikacija COICOP	cp 01 Hrana in brez. pijače	cp 02 Alk. pijače, tobak	cp 03 Obleka in obutev	cp 04 Stanarina, voda, energija	cp 05 Pohištvo, gosp. oprema in vzdrž.	cp 06 Zdravstvo	cp 07 Promet	cp 08 Komunikacije	cp 09 Rekreacija in kultura, izobr.	cp 10 Izobraževanje	cp 11 Hoteli in restavracije	cp 12 Razn. proizvodi in storitve
Avstrija	2	0	-1	5	-2	-1	2	0	0	0	-6	0
Belgija	0	-2	0	3	1	1	-2	0	1	0	0	-2
Danska	1	0	0	1	1	0	1	0	1	0	-1	-2
Finska	1	-3	0	2	0	0	4	0	-1	0	-3	0
Francija	1	-1	1	4	-1	0	-1	0	-1	0	-2	0
Grčija	0	-1	-2	6	1	1	2	1	-1	1	-7	0
Irska	7	1	-1	9	-3	-1	2	1	2	1	-13	-4
Italija	4	-1	-2	5	-2	1	1	0	-1	0	-4	-1
Luksemburg	0	-10	1	7	0	1	-1	0	1	0	1	0
Nemčija	-1	-1	-1	7	0	0	-2	0	2	0	0	-5
Nizozemska	-1	-1	0	6	0	-3	-2	-1	-1	1	1	2
Portugalska	0	-1	-1	9	0	1	-3	1	-2	0	0	-3
Španija	3	0	1	13	-1	-1	-1	0	-2	0	-10	-2
Švedska	3	-1	0	-3	0	1	0	-1	3	0	-1	-1
Velika Britanija	1	-1	0	10	2	0	-1	0	1	0	-4	-6
Češka	4	-6	2	-3	2	0	1	1	0	0	-3	3
Ciper	1	-4	0	8	0	1	4	-1	-2	1	-7	-2
Estonija	10	-4	2	-8	1	0	-4	2	0	0	-2	1
Latvija	14	-5	-2	-3	2	0	-2	2	0	0	-3	0
Litva	15	-4	1	-2	0	0	-6	0	-2	0	1	-1
Madžarska	5	-3	2	0	-1	0	-3	1	-1	0	-2	2
Malta	0	-3	2	4	2	-1	1	-1	3	1	-9	2
Poljska	11	-4	1	-4	2	1	-1	0	-1	0	-2	-4
Slovenija	6	-2	2	-9	1	-1	1	0	-1	0	-1	2
Slovaška	5	-2	3	-5	1	0	0	0	0	0	-2	2

Vir: Eurostat, New Cronos Database, lastni izračuni.

Iz tabele 8 je razvidno, da je na ravni celotne EU opaziti največje razlike med obema sistemoma predvsem pri izdatkih za stanovanje⁸⁷, promet ter hotele in restavracije⁸⁸ (Quality report of the HBS round of 1999, 2005, str. 39–40), v starih članicah pa dodatno še pri alkoholu in tobaku, v novih članicah pa pri hrani in brezalkoholnih pijačah.

3.1.2.2 Usklajenost APG med državami EU in njena primerljivost v času

3.1.2.2.1 Usklajenost in primerljivost APG med državami EU

Eurostat si prizadeva ne le za usklajenost in čim večjo primerljivost anketnih podatkov s statistiko nacionalnih računov, temveč teži tudi k čim boljši mednarodni primerljivosti anketnih informacij posameznih držav članic EU⁸⁹, za dosego tega cilja pa zahteva od članic predvsem dosledno uporabo vnaprej dogovorjenih konceptov in definicij s področja APG.

Področje APG na ravni EU ni regulativno urejeno, kar daje državam članicam proste roke pri določanju ciljev, vsebine in metodologije nacionalnih anket. Izvajanje APG je na ravni celotne EU prostovoljno, vse pa so zasnovane po načelu poenotenja rezultatov in ne poenotenja anketnega vzorca, vsebine ali njenih instrumentov. Posledično so vzorci po državah različno veliki, vsi pa nudijo nacionalno reprezentativne ocene.

⁸⁷ APG podatki za vse stare članice EU (z izjemo Švedske) izkazujejo večjo potrošnjo kot nacionalni računi, v novih članicah pa ne moremo z gotovostjo ničesar trditi o tej postavki, saj večina držav v APG sploh ne zajema podatkov o pripisanih najemninah, kar vodi do podcenjenosti te kategorije glede na statistiko nacionalnih računov.

⁸⁸ V večini primerov so deleži APG nižji kot v statistiki nacionalnih računov.

⁸⁹ Za več glej Quality Report of the HBS round 1999, 2005, str. 27–38.

Z vidika primerljivosti je nujno potrebno, da so si nacionalni vzorci APG če že ne podobni pa vsaj primerljivi, predvsem glede velikosti in posledično zagotavljanja reprezentativnosti, vrste vzorčenja ipd. Drugi dve pomembni lastnosti za doseg čim večje mednarodne primerljivosti anketnih informacij sta usklajenost klasifikacij in kodnega sistema osnovnih spremenljivk APG⁹⁰, ki sta obenem nujen predpogoj za izvedbo kakršnih koli primerjalnih analiz anketnih podatkov na ravni EU. Spremenljivke, katerih usklajenost je na ravni EU še posebno pomembna, so potrošnja, dohodek in struktura gospodinjstva ter aktivnost njegovih članov.

V nadaljevanju navajam nekatera anketna področja, ki so bodisi že zelo dobro urejena na ravni celotne Unije in ne povzročajo večjih težav v mednarodni primerljivosti, bodisi potrebujejo za doseg tega cilja še veliko dela in sodelovanja Eurostata, delovne skupine za APG in vseh nacionalnih statističnih uradov:

- gospodinjstvo kot opazovano enoto države različno široko opredeljujejo, kljub temu pa vse izpolnjujejo osnovna merila definicije, s čimer je zagotovljena primerljivost med državami;
- opredelitev članov gospodinjstva se med državami v praksi prav tako nekoliko razlikuje, zato Eurostat v ta namen priporoča uporabo povsem enakih definicij kot jih uporablja statistika dohodka in življenjskih pogojev (EU-SILC);
- dodelitev naziva referenčne osebe mora temeljiti na objektivnem merilu (najvišji prispevek k dohodku gospodinjstva), saj se le tako lahko dosežata skladnost in primerljivost na mednarodni ravni. Tega pravila se držijo v veliki večini držav, obstaja pa tudi nekaj izjem, kjer gospodinjstva bodisi sama določijo referenčno osebo ali je to najstarejša oseba, lastnik stanovanja ipd.;
- glede najpomembnejše spremenljivke APG – potrošnje gospodinjstev – je treba omeniti, da vse članice v praksi uporabljajo dogovorjeno načelo izdatkov za končno potrošnjo, zatakne pa se pri nekaterih vrstah izdatkov, ki so zaradi same narave podatkov oziroma zaradi različnih sistemov socialne varnosti manj primerljivi med državami. Najslabšo primerljivost tako dosegajo izdatki za zdravje in izobraževanje, kar je posledica meddržavnih razlik v sistemih zdravstvenega varstva oziroma izobraževanja. Uporaba anketnih informacij je na omenjenih področjih zato precej okrnjena. Posledično je prizadeta tudi celotna struktura izdatkov gospodinjstev in njena primerjava na mednarodni ravni⁹¹. Pri anketnih podatkih o izdatkih za izobraževanje je problem primerljivosti še bolj izrazit kot pri izdatkih za zdravje, saj je še večji del izdatkov javnih. Nekatera druga področja, kot so promet in rekreacija ter kultura, so tudi delno financirana s strani države, vendar v veliko manjši meri, zato je primerljivost podatkov tam manj okrnjena;
- Na posebne težave znotraj izdatkov gospodinjstev v smislu mednarodne primerljivosti naletimo na področju pripisanih najemnin. Stare članice so v večini primerov že privzele Eurostatova priporočila in vrednotijo stanovanjske storitve za lastne potrebe gospodinjstev po zaželeni stratifikacijski metodi, nekatere od njih pa kljub priporočilom še vedno uporabljajo stroškovno ali samoocenjevalno metodo. Še slabšo sliko po pričakovanjih srečamo v novih članicah EU, kjer v referenčnem letu 1999 več kot polovica držav sploh ni vrednotila omenjene postavke izdatkov gospodinjstev, vse preostale pa so namesto priporočene stratifikacijske uporabljale metodo lastne ocene gospodinjstev.

⁹⁰ Eurostat si na ravni EU prizadeva za čim večjo usklajenost anketnih definicij z drugimi mednarodno sprejetimi standardnimi konvencijami, zato priporoča njihovo uporabo vsem članicam; vse države tako npr. pri razporeditvi potrošnih izdatkov po namenu uporabljajo COICOP-HBS klasifikacijo ali so razvile lastno klasifikacijo, ki je z njo usklajena in dopušča pretvorbo nanjo.

⁹¹ Da je analiza življenjskega standarda med državami članicami EU vseeno mogoča, se pripravijo dodatne ocene izdatkov gospodinjstev za zdravje in izobraževanje, ki so mednarodno primerljive. Brez teh ocen bi lahko napačno sodili, da imajo npr. gospodinjstva v državah, kjer se zdravstveni izdatki plačujejo neposredno prek davčnega sistema (kar pomeni skoraj nične izdatke gospodinjstev v APG) nižjo raven življenjske ravni. Ocene so na ravni posameznega gospodinjstva mogoče manj natančne, na ravni agregata pa se to lahko doseže v veliko večji meri.

3.1.2.2.2 Primerljivost APG v času

Uskladitev z referenčnim letom

Podatki nekega anketnega kroga (npr. zadnjega objavljenega z referenčnim letom 1999) morajo – da se zagotovi popolna primerljivost anketnih informacij – za vse sodelujoče države prikazovati dejansko in točno stanje prav za to leto. Če nekatere države APG ne izvajajo stalno vsako leto in njihova APG ni izvedena prav v referenčnem letu, ampak nekoliko prej ali pozneje, mora Eurostat izvesti naknadne preračune in poskrbeti za pretvorbo anketnih podatkov, da bodo primerljivi z vsemi drugimi. To doseže z uporabo ustreznih nacionalnih indeksov cen, s katerimi pretvori originalne podatke APG na določeno referenčno leto (Quality report of the HBS round 1999, 2005, str. 38).

Primerljivost anketnih informacij med posameznimi anketnimi krogi

Osnovni namen APG je pridobiti izčrpne presečne podatke o gospodinjstvih v danem trenutku. Metodološke spremembe, do katerih pride med dvema anketnima krogoma, so zajete v anketnih informacijah in jih ni mogoče iz njih izključiti. Kot pravilo se zato privzema, da naj bi bil vsak krog izvajanja ankete obravnavan zase, in da se podatki enega kroga ne morejo neposredno primerjati s podatki iz drugih krogov. To velja predvsem za vse podrobnejše informacije (tudi znotraj strukture izdatkov za končno potrošnjo), medtem ko lahko zgolj primerjavo celotne strukture izdatkov med posameznimi krogi opravimo brez slabe vesti, seveda pa se moramo pri tem zavedati omejitev primerjave (ibid., str. 38).

3.1.3 Naslednji krog izvajanja ankete in možnosti nadaljnjega razvoja APG v EU

Eurostat ohranja petletni interval izvajanja APG na ravni EU in tako je bila naslednja APG izvedena leta 2005, njeni rezultati pa bodo objavljeni predvidoma v drugi polovici leta 2007⁹².

3.1.3.1 Novosti APG 2005 in priporočila Eurostata

Glavne novosti anketnega kroga 2005 v primerjavi s prejšnjim naj bi bile (Preparation and planning of data collection for the HBS round 2005, 2005, str. 3):

- precej večje število sodelujočih držav;
- nekatera nova priporočila in poenostavljen seznam⁹³ spremenljivk, ki naj bi pomenila korak naprej k večji anketni usklajenosti med državami;
- poenostavljen prenos mikropodatkov, kar pomeni, da se bo uporabljala le ena standardizirana datoteka podatkov (na podlagi zapisov o gospodinjstvih).

⁹² Obdelava podatkov znotraj nacionalnih statističnih uradov se bo vršila predvidoma skozi vse leto 2006, prenos podatkov Eurostatu pa bo potekal v drugi polovici tega leta. Tam se bodo nato podatki obdelovali do junija 2007, predvidoma v juliju 2007 pa bodo objavljeni na New Cronosu (Preparation and planning of data collection for the HBS round 2005, 2005, str. 9).

⁹³ Eurostat je v posebnem dokumentu opredelil seznam spremenljivk za naslednji krog izvajanja APG 2005 in format datotek, ki jih bodo države članice pošiljale Eurostatu (več glej v Data transmission for the HBS round of the reference year 2005, 2003, 47 str.).

Kar zadeva pogostnost spremljanja, naj bi šel razvoj APG postopoma v smer letnega izvajanja anket⁹⁴ (Summary of the Conclusions from the Meeting of the Directors of Social Statistics, 2003, str. 15). Uporaba informacij APG je namreč resno ovirana s tem, ko se podatke zbira le vsakih pet let, pa vendar nekatere države članice ne nameravajo preiti na pogostejše izvajanje anketiranja. Ker kljub temu obstajajo zahteve po letnih rezultatih, je Eurostat pripravljen finančno podpreti projekt izvedbe rednejšega anketiranja, s pogojem, da bodo zainteresirane sodelujoče države oblikovale skupino za izvedbo naloge. V okviru obstoječe politične volje Eurostat predlaga, da bi se letno zbirali le omejeni nizi standardnih tabel APG, ki bi jih nato objavili v bazi New Cronos (Future data collection, 2001, str. 5).

Usklajevanja med APG statistiko in sistemom nacionalnih računov na ravni EU, ki so do danes obrodila že mnogo sadov v smislu izboljševanja kakovosti anketnih informacij in njihove večje skladnosti z agregati trošenja gospodinjstev po nacionalnih računih, bodo pod okriljem Eurostata potekala še naprej, in sicer na področjih, ki trenutno dosegajo najslabšo medsebojno usklajenost. Glede izdatkov gospodinjstev za končno potrošnjo kot najpomembnejšo anketno spremenljivko bodo tudi v prihodnje potekala prizadevanja za čim večjo integracijo APG definicij in klasifikacij znotraj statistik ESR 95, EU-SILC in HICP.

Metodološka priporočila za naslednji krog izvajanja ankete v letu 2005 so po večini ostala nespremenjena, nekatera pa so nekoliko dodelana ali celo spremenjena. V nadaljevanju na kratko navajam najosnovnejša med njimi (več v Update of methodological recommendations for harmonisation for the HBS round of 2005, str. 2–15 in Adoption of the Summary Records of the WP meeting, 2003, str. 11–16):

- gospodinjstvo, njegovi člani in referenčna oseba ostajajo enako opredeljeni kot doslej, s tem da mora biti definicija članov po novem v APG povsem povzeta po opredelitvi iz EU-SILC;
- koncept »izdatkov gospodinjstev za končno potrošnjo« se ohranja kot vodilno načelo APG 2005;
- ena od novosti v referenčnem letu 2005 bo uporaba revidirane COICOP-HBS 2003, ki vsebuje vse bistvene elemente predhodne klasifikacije, dodani pa so ji nekateri manjši popravki, ki so med dogovarjanji znotraj delovne skupine APG izkazali za nujno potrebne;
- dohodek v APG mora ustrezati »razpoložljivemu dohodku gospodinjstva« kakor je opredeljen v EU-SILC;
- izdatki gospodinjstev za končno potrošnjo iz lastne proizvodnje ostajajo enako opredeljeni in se enako kakor v prejšnjem krogu tudi zajemajo;
- vrednotenje pripisanih najemnin se izvaja na ravni držav članic⁹⁵ po priporočeni stratifikacijski metodi kot doslej in le izjemoma z regresijsko metodo, ki jo priporoča EU-SILC, v izjemnih primerih pa je dopustna tudi uporaba stroškovne metode oziroma metode lastne ocene gospodinjstev;
- priporočila o vrednotenju in zajemanju prejemkov v naravi ostajajo enaka kot doslej;
- glede najema, nakupa blaga s pridržanim lastništvom in nakupa obstoječega blaga se priporočila APG v čim večji možni meri naslanjajo na uporabo ESR načel kot doslej;
- pri izdatkih gospodinjstev za zdravje in izobraževanje se v naslednjem valu izvajanja ankete še ni uvedel koncept dejanske končne potrošnje;
- socialni transferji v naravi tudi v anketnem krogu 2005 še niso bili vključeni v konceptualno osnovo APG;
- življenjska zavarovanja so iz APG popolnoma izključena, kakor je bila praksa doslej.

⁹⁴ Trenutno ostaja v veljavi petletni interval vodenja APG na ravni celotne EU, na voljo pa so tri možnosti o pogostnosti vodenja v prihodnje, o katerih bo beseda tekla po koncu naslednjega anketnega kroga: 1) da se ohrani petletni interval, 2) da se ga zmanjša na dve leti, 3) da se ga zmanjša na eno leto (Summary of the Conclusions from the Meeting of the Directors of Social Statistics, 2003, str. 15).

⁹⁵ Z izjemo Velike Britanije (Draft summary records of the Working Group HBS Meeting, 2005, str. 3).

3.1.3.2 Priprava novih članic na sodelovanje v naslednjem krogu izvajanja ankete

Sodelovanje desetih novih članic in treh kandidatke za vstop v EU je v naslednjem krogu izvajanja ankete prostovoljno, Eurostat pa je izrazil željo, da bi se pridružile izvajanju ankete, kar so vse tudi potrdile. Večini držav je med pripravami primanjkovalo časa, saj so morale opraviti še kar nekaj metodoloških prilagoditev Eurostatovim priporočilom (več glej v Draft Summary Records of the Working Group Meeting, 2005, str. 10–11). Da bi čim lažje in s čim manj težavami prešle obdobje priprav na APG 2005, so bile vse povabljene k aktivnemu sodelovanju na vseh delovnih sestankih delovne skupine za APG, kar so tudi storile (Draft action plan for the integration of Candidate Countries in the next round of the HBS, 2003, str. 6).

Vse države razen Cipra in Malte so že doslej redno izvajale kontinuirane APG, zato naj ne bi imele težav z dostavo podatkov za leto 2005, obstajajo pa nekatera druga tveganja za uspešno izvedbo APG 2005 v teh državah, kot so nesoglasja med nacionalnimi in Eurostatovimi zahtevami, prekratek čas za uspešno izvedbo vseh potrebnih metodoloških sprememb⁹⁶ in premajhna sredstva za doseg cilja (ibid., str. 7). Kako uspešne so bile pri svojem prvem sodelovanju v vseevropski izvedbi APG, bodo pokazali rezultati, vsekakor pa je pohvale vreden že ves trud, ki so ga v doseg skupnega cilja vložile do zdaj.

3.2 Anketa o porabi gospodinjstev v Sloveniji

Začetki izvajanja APG v Sloveniji segajo v šestdeseta leta prejšnjega stoletja, tako kakršno poznamo danes, pa je Statistični urad (SURS) uvedel leta 1997, ko jo je vsebinsko in po načinu izvedbe spremenil ter prilagodil priporočilom Eurostata.

3.2.1 Metodologija

Slovenska Anketa o porabi v gospodinjstvih je statistično raziskovanje, v katerem so anketiranci vprašani o njihovih izdatkih, dohodkih in drugih elementih življenjske ravni⁹⁷ v zadnjih 12 mesecih (Metodološko gradivo APG, 2005, str. 5). Izvaja jo SURS in je prilagojena Eurostatovim priporočilom, kar pomeni, da pokriva vse pomembnejše spremenljivke⁹⁸, ki jih ta priporoča. Njen osnovni namen je spoznati raven in sestavo potrošnje v gospodinjstvih⁹⁹ v celoti ali po posameznih socialno-ekonomskih kategorijah. Poleg tega se anketni podatki uporabljajo za izračunavanje uteži indeksa cen življenjskih potrebščin, pri pripravi input-output tabel, nacionalnih računov, analiziranju revščine in socialne izključenosti ter za razne druge izvedene račune, povezane s potrošnjo prebivalstva (Intihar, Arnež, 2001, str. 92).

Pravno podlago za izvajanje APG daje Zakon o statistiki, Srednjeročni program za statistične ankete 2003–2007 in vsakoletni programi za statistične raziskave (Slovenia Survey Information, 1997, str. 2). Oddelek statistike življenjske ravni, kamor po organizacijski strukturi sodi področje APG, redno sodeluje z oddelkom nacionalnih računov na formalnih (metodološki kolegiji) in neformalnih posvetovanjih in si

⁹⁶ Za več glej Draft action plan for the integration of Candidate Countries in the next round of the HBS, 2003, str. 7–13.

⁹⁷ Stanovanjskih pogojev, razpoložljivosti trajnih dobrin, načinu ogrevanja stanovanja, potovanjih, osnovnih demografskih, ekonomskih in socioloških značilnosti prebivalstva ter lastni proizvodnji, porabljeni v gospodinjstvu (Metodološko gradivo APG, 2005, str. 4).

⁹⁸ Vrednostne spremenljivke ankete se po priporočilih prikazujejo kot neto vrednosti, brez davkov in socialnih prispevkov (Slovenia Survey Information, 1997, str. 1).

⁹⁹ Anketa pokriva vsa zasebna gospodinjstva na celotnem ozemlju Slovenije, ne zajema pa skupinskih gospodinjstev, tujcev, ki začasno bivajo v Sloveniji in brezdomcev (HBS in the Candidate Countries, 2004, str. 13).

tako prizadeva za izboljšanje uporabe APG v namene nacionalnega računovodstva. Prav tako poteka sodelovanje in komunikacija med SURS in Eurostatom, saj se naši statistiki redno udeležujejo delovnih posvetov, metodoloških delavnic in drugih srečanj, ki jih na ravni EU organizirata Eurostat in delovna skupina za APG.

Najpomembnejši uporabniki anketnih informacij so SURS, Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, Inštitut za ekonomska raziskovanja, Urad za makroekonomske analize in razvoj, Eurostat ter druge raziskovalne in izobraževalne institucije (APG, Kaj kupujemo in koliko denarja porabimo, 2005, str. 2).

Rezultati¹⁰⁰ ankete so objavljeni v tiskanih publikacijah¹⁰¹ SURS in v elektronski obliki. Do leta 2004 so se za širšo javnost objavljali za vsako leto posebej kot letno povprečje, od takrat naprej pa se po vzoru skandinavskega modela letno objavljajo kot povprečje treh zaporednih let, pri pripravi podatkov za podrobnejše in bolj poglobljene analize pa se je vseskozi uporabljal t.i. skandinavski model¹⁰². Na ta način se dosega velikost vzorca, ki se lahko primerja z nekdanjo petletno anketo (zadnja leta 1993), s tem pa se zagotavljajo natančnejši in reprezentativnejši rezultati.

3.2.1.1 Definicije

Enota opazovanja v APG je izbrano samsko ali veččlansko gospodinjstvo, končna enota opazovanja pa je odrasla oseba¹⁰³ (Slovenia Survey Information, 1997, str. 3).

Gospodinjstvo je družinska ali druga skupnost oseb, ki skupaj stanujejo in porabljajo svoje dohodke za poravnavanje osnovnih življenjskih potreb, ne glede na to, ali vsi člani stalno živijo v kraju, v katerem je gospodinjstvo, ali pa nekateri od njih zaradi šolanja, dela ali iz drugih razlogov dalj časa živijo drugje. Kot gospodinjstvo štejemo tudi osebo, ki živi sama in drugje nima svojega gospodinjstva. Oseba lahko živi sama v posebnem stanovanju ali skupaj v istem stanovanju z drugimi osebami, s katerimi ne porablja svojega dohodka. V enem stanovanju je lahko več gospodinjstev, lahko pa je v več stanovanjih le eno gospodinjstvo (Metodološko gradivo APG, 2005, str. 5).

Med člane gospodinjstva štejemo osebe, ki so nekako povezane z gospodinjstvom, bodisi obstaja med njimi družinska, ekonomska ali kakšna drugačna povezava. Anketa na podlagi izjav navzočih in ob upoštevanju definicije gospodinjstva in njegovih članov ugotovi, kdo so člani določenega gospodinjstva. Med slednje sodijo tudi osebe, ki so službeno odsotne, vendar nimajo nikjer drugje gospodinjstva, osebe, ki so na začasnem delu v tujini in se vračajo domov vsaj enkrat na mesec, dijaki in študentje, ki se šolajo v drugem kraju, in osebe na služenju vojaškega roka. Med člane gospodinjstva pa ne štejemo oseb, ki se v gospodinjstvu le hranijo, dijakov in študentov, ki so tam le podnajemniki ali sostanovalci, oseb na začasnem delu v tujini, ki se redko vračajo domov, zdomcev, ki stalno živijo v tujini, in oseb, ki živijo v ustanovah (Intihar, Arnež, 2001, str. 94, str. 94).

¹⁰⁰ Dostop do mikropodatkov na individualni ravni je mogoč v raziskovalne namene (HBS in the Candidate Countries, 2004, str. 43).

¹⁰¹ Statistične informacije, Statistični letopis, Slovenija v številkah in Statistični bilten centralnoevropskih držav (CESTAT Statistical Bulletin).

¹⁰² Pri tem se vzorci treh zaporednih let združujejo, podatki pa preračunajo na srednje leto, ki se ga uporablja kot referenčno leto (Nacionalni računi, 1999, str. 26).

¹⁰³ Razmejitev med odraslo osebo in otrokom je mogoča, saj se z APG zbirajo podatki o starosti vseh članov gospodinjstva, prepuščena pa je posameznim analitikom anketnih podatkov in njihovim potrebam.

Nosilec gospodinjstva je oseba z najvišjim dohodkom, prav tako je opredeljena tudi referenčna oseba (HBS in the Candidate Countries, 2004, str. 26).

3.2.1.2 Obdobje vodenja dnevnika, referenčno obdobje in anketni instrumenti

Slovenska APG je kontinuirana, zato so gospodinjstva v vzorec enakomerno porazdeljena čez vse leto¹⁰⁴. Vsako izbrano gospodinjstvo sodeluje v anketi 14 dni, ta čas pa imenujemo obdobje poročanja ali vodenja dnevnika (Statistični letopis, 2002, str. 261).

Referenčno obdobje je obdobje, na katero se nanašajo vsi podatki, pridobljeni z anketo. Pri dnevnikih in vprašalnikih se uporablja premikajoče se (drseče) referenčno obdobje, pri retrospektivnem anketiranju pri vprašalnikih se vodijo različna referenčna obdobja; za večino vprašanj¹⁰⁵ je to zadnjih 12 mesecev, za nekatera¹⁰⁶ pa je to obdobje krajše (Intihar, Arnež, 2001, str. 93).

Osrednji gradnik naše APG je podobno kot drugod v EU metoda intervjuja in vodenja dnevnikov. Intervjuji temeljijo na vprašalniku¹⁰⁷, dnevnikih¹⁰⁸, v katere člani gospodinjstva 14 dni zapisujejo dnevne izdatke in nakupljene količine, pa so odprtega tipa. Podatke o razpoložljivih in porabljenih sredstvih v gospodinjstvu dajejo člani neposredno anketarju, ki ga za to delo posebej pooblasti SURS. Pri tem se uporablja računalniško podprto anketiranje (Nacionalni računi, 1999, str. 25), po končanem anketiranju pa se opravi še šifriranje¹⁰⁹ določenih spremenljivk: izdatki gospodinjstev, dejavnost, poklic in izobrazba (Intihar, Arnež, 2001, str. 98).

3.2.1.3 Vzorčenje

Kot osnova za vzorčni okvir se uporablja Centralni register prebivalstva (CRP), v katerem so zajete vse osebe s stalnim prebivališčem v Sloveniji. Vzorčni okvir tvorijo osebe iz CRP, ki so stare vsaj 18 let, naslov naključno izbrane osebe pa vodi do gospodinjstva, ki ga želimo anketirati (Intihar, Arnež, 2001, str. 95).

Vzorec je enakomerno porazdeljen čez vse leto (Statistični letopis, 2002, str. 261), stratifikacija vzorca pa je izdelana glede na 12 statističnih regij in 6 tipov naselij¹¹⁰. S presekom 12 regij in 6 tipov naselij je opredeljenih 72 stratumov, od katerih je 25 praznih (Metodološko gradivo APG, 2005, str. 7). V večjih naseljih (z več kot 10.000 prebivalci) se uporablja enostavno slučajno vzorčenje (za vsako četrletje so

¹⁰⁴ Razdeljena so v 48 skupin, vsaka skupina pokriva štirinajstdnevno obdobje.

¹⁰⁵ Vprašanja o: (1) izdatkih za večje nakupe in storitve, (2) prihrankih, (3) lastni proizvodnji v gospodinjstvu in (4) dohodkih članov gospodinjstva.

¹⁰⁶ Zadnje 3 mesece za obleko, obutev in izlete; zadnjih 6 mesecev za zdravstvene izdatke in počitnice; zadnji plačani zneski za izdatke, povezane s stanovanjem; zadnji prejeti znesek za nekatere vrste dohodka.

¹⁰⁷ Obstaja le en vprašalnik, ki je razdeljen na dva dela. Prvi del se izpolni ob prvem obisku anketarja pred začetkom sodelovanja v anketi. Anketar takrat razdeli dnevnik in pridobi osnovne informacije o članih gospodinjstva (spol, zakonski stan, izobrazba, delo ipd.), stanovanjskih razmerah in stroških, nakupih stanovanja ali hiše in razpoložljivosti trajnih dobrin. Drugi del intervjuja poteka ob drugem obisku po preteku 14 dni. Takrat anketar pobere dnevnik in izpolni vprašalnik z informacijami o izdatkih, ki se jih ne zajame z dnevniki (nakup avtomobila, motocikla, ladje, glavnih trajnih dobrin, pohištva, obleke in obutve, izdatki za zdravje in izobraževanje, zavarovanje, denarne prenose in darila) ter z informacijami o finančnem položaju gospodinjstva, o počitnicah, dohodku in potrošnji lastne proizvodnje (Slovenia Survey Information, 1997, str. 4).

¹⁰⁸ Vsako anketirano gospodinjstvo dobi dnevnik za glavnega nakupovalca (A-dnevnik) in poljubno število dnevnikov za ostale člane, stare vsaj 14 let (B-dnevnik). Člani gospodinjstva se morajo držati pravila, da so njihovi izdatki zapisani samo v enem od dnevnikov.

¹⁰⁹ Pri tem se uporabljajo naslednje klasifikacije: COICOP-HBS klasifikacija pri razvrstitvi blaga in storitev po namenu, standardna klasifikacija dejavnosti (SKD), ki je primerljiva z mednarodno klasifikacijo dejavnosti NACE Rev. 1 ter lastni klasifikaciji pri opredelitvi izobrazbe in poklica, ki sta usklajeni s pripadajočima mednarodnima klasifikacijama ISCED in ISCO-88.

izbrane le osebe), v manjših naseljih pa se vzorec izbere v dveh stopnjah¹¹¹, vzorci pa se v skupinah po štiri gospodinjstva.

Vzorec APG je reprezentativen na nacionalni ravni. Letna velikost vzorca 1.200 gospodinjstev sicer zadostuje merilom reprezentativnosti, kljub temu pa je SURS vpeljal t.i. skandinavski model obdelave APG podatkov, kjer se vzorci treh zaporednih let združijo, podatki pa se preračunajo na srednje leto. S tem se dobi dovolj velik vzorec, ki omogoča natančnejše in bolj poglobljene analize na letni ravni (Intihar, Arnež, 2001, str. 95).

Metoda substitucije gospodinjstev se pri vzorčenju ne uporablja, namesto tega se le ustrezno poveča vzorec in sicer glede na delež odgovorov iz preteklih let (Slovenia Survey Information, 1997, str. 3–4). Kot sodelujoča gospodinjstva se štejejo tista, ki so izpolnila vsaj vprašalnik, zato je ustrezna stopnja odgovora v letu 1999 znašala 81 %, ob upoštevanju strožjih meril (odgovora iz vprašalnikov in dnevnikov) pa je bila ta nekoliko nižja, 74-odstotna.

3.2.1.4 Koncept dohodka in potrošnje

Razpoložljiva denarna sredstva¹¹² zajemajo ves denarni dohodek, ki je bil gospodinjstvu na voljo v anketnem obdobju, in sicer v neto vrednosti (po odbitku davka na dohodek in prispevkov za socialno varnost). Denarni dohodek gospodinjstev zajema denarne prejemke, ki so jih člani gospodinjstva prejeli v 12 mesecih, in sicer (Slovenia Survey Information, 1997, str. 5–6):

- dohodek iz zaposlitve (plače, prejemki iz honorarnega dela, drugi prejemki zaposlenih članov, vključno s prejemki iz avtorskih pravic in plačil prek študentskega servisa);
- dohodek iz samozaposlitve (plača podjetnika, dohodek iz kmetijstva in iz dejavnosti);
- socialni prejemki (pokojnine z dodatki, socialne pomoči, invalidnine, štipendije, nadomestila brezposelnim);
- družinski prejemki (otroški dodatek, nadomestila za porodniški dopust, starševski dodatek, dodatek za nego otroka);
- dohodek iz lastnine (prejemki od oddajanja sob in stanovanja, dohodek na podlagi patentov, licenc in drugih pravic, dividende, obresti);
- denarne pomoči in darila (preživnine, vzdrževalnine, denarna darila).

APG spremlja vsa porabljena sredstva gospodinjstev, ki obsegajo izdatke za življenjske potrebščine, izdatke za stanovanje oziroma hišo (nakup, prenove, velika dela) in druge izdatke¹¹³. Za doseg osnovnega namena APG so pomembni predvsem prvi; izdatki za življenjske potrebščine, s katerimi zadoščamo priporočenemu konceptu Eurostata. Porabljena sredstva¹¹⁴ obsegajo vrednosti kupljenega blaga in storitev, ne glede na to, ali je bilo plačano v gotovini ali na kredit. Vključeni so vsi izdatki članov gospodinjstev, bodisi so jih porabili za lastne potrebe ali darila (Statistični letopis, 2002, str. 262).

¹¹⁰ Naselja so razdeljena po velikosti in deležu kmečkega prebivalstva v šest tipov: (1) nekmečka pod 2.000 prebivalcev (delež kmečkih prebivalcev je manjši od 30 %), (2) kmečka pod 2.000 prebivalcev (delež kmečkih prebivalcev je večji od 30 %), (3) 2.000 do 10.000 prebivalcev, (4) 10.000 do 100.000 prebivalcev, (5) Maribor in (6) Ljubljana (Metodološko gradivo APG, 2005, str. 7).

¹¹¹ Najprej so izbrani popisni okoliši (glede na velikost) za celo leto vnaprej, nato pa za vsako četrtletje po štiri gospodinjstva v vsakem okolišu.

¹¹² Razpoložljiva denarna sredstva zajemajo tudi (ibid, str. 6): (1) prejemke od prodaje (premičin in nepremičnin, vrednostni papirji) in (2) druge prejemke (dobitki pri igrah na srečo, nadomestila za nacionalizirano in razlašeno imetje, dediščine in zapuščine, prejemki iz naslova življenjskega zavarovanja, od zavarovalnic).

¹¹³ Med druge izdatke se uvrščajo davki in samoprispevki, varčevanje, denarni prenosi in darila, življenjsko zavarovanje, prostovoljno pokojninsko in invalidsko zavarovanje, denarne kazni za prekrške ter nadomestila škode.

Slovenska anketa spremlja poleg denarnega tudi vse tri vrste nedenarnega dela izdatkov gospodinjstev za končno potrošnjo (Nacionalni računi, 1999, str. 25) :

- Poraba iz lastne proizvodnje in lastne poslovne dejavnosti je zajeta v pet glavnih skupin proizvodov (hrana, pijača, kurivo, obleka in obutev ter pohištvo). Na vprašanje o lastni proizvodnji gospodinjstev odgovarjajo kmečka gospodinjstva in tista, ki imajo zelenjavni vrt. Izvirni podatki o lastni proizvodnji so le količinski, zato jim je treba naknadno pripisati ustrezne vrednosti. Pri vrednotenju lastne proizvodnje se uporablja metoda povprečja cen in količin, beleži se v času potrošnje, vrednoti pa v kupčevih cenah.
- Dohodek v naravi se spremlja pod imenom bonitet, zaokrožuje pa uporabo službenega vozila v zasebne namene, plačilo plina, elektrike, vode, telefona in preostalega (natančen seznam je objavljen v tabeli 10; Slovenia Survey Information, 1997, str. 9).
- Postavka pripisanih najemnin se spremlja pri najemnikih, ki ne plačujejo nobene najemnine in pri lastnikih stanovanj, ki stanujejo v lastnem stanovanju. Pri tem se uporablja metoda lastne ocene gospodinjstev. Zaradi, po njihovem mnenju, neverodostojnosti pridobljenih informacij, SURS postavke pripisanih najemnin v APG ne objavlja in te tudi niso vključene med izdatke gospodinjstev za stanovanje niti med celotne izdatke gospodinjstev za končno potrošnjo, kar močno zmanjšuje možnost mednarodne primerjave rezultatov slovenske APG z anketami drugih držav EU.

3.2.1.5 Kontrola, uteževanje in pripisovanje (manjkajočih) podatkov

Kontrola je prvi postopek v vrsti postopkov obdelave podatkov. Pri anketiranju gospodinjstev in samem vnosu podatkov lahko pride do napak, ki jih je treba odpraviti še pred vsako nadaljnjo obdelavo. Večina kontrolnih postopkov je vgrajenih v računalniškem programu in se izvajajo sproti ob intervjuvanju in vnosu podatkov. Vsebinske kontrole za vprašalnike so prav tako že vgrajene v sam program za anketiranje in vnos podatkov. Napake so odkrite avtomatsko, popravijo pa se ročno. Tudi pri vnosu informacij iz dnevnikov gospodinjstev so vgrajene logične kontrole količin in vrednosti, zato se napake, odkrite pri vnosu, lahko popravijo takoj. Pri pretvorbi podatkov v drug format se izvedejo še dodatne kontrole, med drugim preverjanje skladnosti med količinami in plačanimi zneski, pravilnost identifikacij, datumov in šifer (Slovenia Survey Information, 1997, str. 8).

Ko so opravljene vse logične in vsebinske kontrole anketnih podatkov, se preverja popolnost dnevnikov in vprašalnikov. Če so ti slabo oziroma nepopolno izpolnjeni¹¹⁵, se manjkajoči podatki, razen če manjka celoten prvi ali drugi del vprašalnika, pripišejo¹¹⁶. Če je pomanjkljivo izpolnjen en celoten del vprašalnika, pa se manjkajoče vrednosti ne pripisujejo, ampak se gospodinjstvo iz nadaljnje obdelave izloči, kot da je zavrnilo sodelovanje v anketi (Intihar, Arnež, 2001, str. 100).

Na koncu se podatki še ustrezno utežijo, s čimer se želi doseči nepristranskost ocen in reprezentativnost vzorca, tako da so uteženi podatki čim natančnejša ocena opazovane populacije v

¹¹⁴ Dobrine dobljene zastoj niso vključene, proizvodi kupljeni po znižani ceni pa so po takšni ceni tudi upoštevani.

¹¹⁵ Med razloge za to uvrščamo slabo delo anketarjev, nepoznavanje odgovora s strani anketiranega gospodinjstva ali preobčutljivost vprašanja zanj (kar v končni fazi privede do stanja, ko na vprašanje ne želi ali ne more odgovoriti).

¹¹⁶ Pri pripisovanju manjkajočih dnevnikov se uporablja metoda 'hot-deck', kjer se podatki za manjkajoči dnevnik v celoti prevzamejo od podobnega gospodinjstva glede na dohodek na člana, anketiranega v istem četrtletju in v isti cenovni regiji. Pri pripisovanju manjkajočih podatkov pri vprašalnikih pa se uporablja metoda 'hot-deck' za diskretne spremenljivke (spremenljivka z manjkajočo vrednostjo prevzame vrednost spremenljivke iz podobnega gospodinjstva) in vnos povprečne vrednosti za zvezne spremenljivke (anketirana gospodinjstva so razdeljena na razrede glede na velikost in sestavo, znotraj teh razredov se izračunajo povprečne vrednosti spremenljivk, ki se nato uporabijo pri manjkajočih podatkih). Pri pripisovanju dohodka se upošteva formalni status in izobrazba članov gospodinjstva.

določeni časovni točki (Intihar, Arnež, 2001, str. 100). Med postopkom uteževanja se izračuna več uteži, končne uteži pa so rezultat vseh naštetih (Slovenia Survey Information, 1997, str. 8):

- Vzorčne uteži se izračunajo glede na stratum in sicer so to: (1) uteži zaradi neenakih možnosti izbora gospodinjstev v vzorec (gospodinjstva z več odraslimi imajo večje možnosti, zato se uteži računajo obratno sorazmerno glede na verjetnost izbora); (2) uteži, ki upoštevajo anketni neodgovor (računajo se obratno sorazmerno glede na stopnjo odgovora v stratumu).
- Z zunanjimi utežmi se izboljša reprezentativnost vzorca, pri tem pa se za poststratifikacijo glede na regijo, velikost gospodinjstva, spol in starost članov uporabijo pomožni podatki (Popis, CRP in ADS).
- Z utežmi oziroma faktorji povečanja (glede na različna referenčna obdobja spremenljivk) se različne dolžine referenčnih obdobj preračunajo na enotno dolžino dvanajstih mesecev.
- Z deflatornimi utežmi pa se podatki deflacionirajo na določen dan v referenčnem obdobju ankete.

3.2.2 Usklajenost slovenske APG s sistemom nacionalnih računov

APG je pri nas eden pomembnih virov podatkov za oceno izdatkov gospodinjstev za končno potrošnjo znotraj statistike nacionalnih računov. Prva (le agregatna) ocena potrošnje gospodinjstev za določeno leto sicer temelji na oceni četrtnih nacionalnih računov, dokončna in dezagregirana ocena¹¹⁷ izdatkov gospodinjstev pa temelji na več virih, in sicer na (Škrlec Šinkovec, 2003, str. 2):

- podatkih APG,
- četrtni raziskavi trgovine na drobno,
- drugih storitvenih raziskavah in drugih statističnih virih,
- podatkih iz poročil o davku na dodano vrednost,
- drugih administrativnih virih, kot so zaključni računi gospodarskih družb in drugih organizacij, letni podatki davčnih služb o poslovanju fizičnih oseb in podatki o pobranih trošarinah,
- analizi ponudbe in porabe.

Slovenska APG je z vidika statistike nacionalnih računov metodološko povsem usklajena z Eurostatovimi priporočili in ne kaže nobenih večjih nepravilnosti, kljub temu pa mora pri njeni uporabi statistika nacionalnih računov (podobno kot drugod po svetu) izvesti nekatere potrebne in logično razumljive prilagoditve svojim definicijam in sicer na področju (ibid., str. 2–5):

- potrošnje oseb, ki živijo v različnih institucijah in jih anketa ne zajame;
- potrošnje gospodinjstev iz lastne proizvodnje;
- proizvodov in storitev prejetih kot plačilo v naravi od delodajalca;
- pripisanih najemnin;
- prehoda od nacionalnega k domačemu konceptu potrošnje in
- na nekaterih drugih področjih¹¹⁸.

¹¹⁷ Dokončna ocena potrošnje gospodinjstev (izdatki so razvrščeni po namenu porabe skladno z izdatkovnimi skupinami po klasifikaciji COICOP) je za vse postavke na tretji ravni narejena s primerjavo vsaj dveh virov podatkov in sicer od podrobne ravni navzgor in ne nasprotno. Za posamezne vrste izdatkov se izbere najboljša ocena, vse pa so narejene sistematično z jasno identifikacijo različnih korakov in prilagoditvami osnovnih podatkov definicijam nacionalnih računov (Škrlec Šinkovec, 2003, str. 2). Objavljena je praviloma v času ($t+9^m$), medtem ko je prva agregatna ocena v javnosti že v roku ($t+3^m$).

¹¹⁸ Zavarovalne storitve, hrana in pijača vojakov na služenju vojaškega roka, neposredna plačila zavarovalnic iz prostovoljnega zdravstvenega zavarovanja, potrošnja gospodinjstev za popravila avtomobilov, neposredno plačana od zavarovalnic, davki na prodajo rabljenih avtomobilov podjetij in institucij gospodinjstvom.

Veliko večji problem kot sama metodologija predstavljata našim statistikom nacionalnih računov pravočasnost objave APG in velikost njenega vzorca. To sta obenem področji ankete, na katerih bi si želeli čimprejšnjega in vidnega izboljšanja. Rezultati letne ankete so namreč običajno na voljo po sedmih ali osmih mesecih po koncu koledarskega leta (rezultati triletna APG še nekoliko pozneje), statistiki oddelka nacionalnih računov pa morajo dokončno in dezagregirano oceno potrošnje gospodinjstev pripraviti v devetih mesecih po koncu koledarskega leta. Posledično so v veliki časovni stiski, medtem pa se morajo tesneje opreti na preostale razpoložljive in verodostojne vire podatkov o trošenju gospodinjstev. Drugo s strani oddelka nacionalnih računov izpostavljeno področje je velikost vzorca (predvsem letnega, ki zajema okrog 1.200 gospodinjstev), saj se nereprezentativnost pokaže kot velik problem pri vseh manjših skupinah izdatkov gospodinjstev in pri tistih, ki jih gospodinjstva ne kupujejo prav pogosto.

Za konec podpoglavja je v tabeli 9 predstavljena enostavna empirična primerjava dezagregiranih podatkov o trošenju gospodinjstev (edina dosegljiva in javno objavljena s strani SURS, za leto 2000) po obeh virih: APG in nacionalnih računih. Če primerjamo nominalne rezultate iz tabele opazimo, da je razlika med izdatki gospodinjstev za končno potrošnjo po nacionalnih računih¹¹⁹ in APG po prilagoditvah 6,6-odstotna. Največje razlike je med obema viroma po pričakovanjih opaziti pri izdatkih za alkohol in tobak (49,1 %), izobraževanje (37,4 %) in raznovrstne dobrine (21,0 %). O veliki razliki pri porabi alkohola in njeni podcenjenosti v APG poročajo vse države, pri izobraževanju pa je nastala razlika posledica dejstva, da je to področje, kjer izdatki iz žepa gospodinjstev predstavljajo le majhen delež celotne dejanske potrošnje, ki jo v veliki meri financira sektor države. Podcenjenost podatkov APG na področju izdatkov za raznovrstne dobrine najverjetneje izhaja iz raznoterosti skupine, kamor sodijo tudi izdatki za finančne in zavarovalne ter druge storitve, ki jih gospodinjstva očitno manj pogosto beležijo in slabše poznajo.

Tabela 9: Primerjava izdatkov gospodinjstev za končno potrošnjo po APG in nacionalnih računih, leto 2000

Izdatki gospodinjstev za končno potrošnjo Domači koncept		Nominalna ocena (v mio SIT)					Struktura (v %)				
		APG	Nacionalni računi		Razlika (v %)		APG	Nacionalni računi		Razlika (v o.t.)	
			prva ocena ⁽¹⁾	zadnja ocena ⁽²⁾	APG-(1)	APG-(2)		prva ocena ⁽¹⁾	zadnja ocena ⁽²⁾	APG-(1)	APG-(2)
koda COICOP (cp)											
01	Hrana in brezalkoholne pijače	414.219	417.899	432.139	-0,9	-4,1	18,0	16,9	17,0	1,0	1,0
02	Alkoholne pijače, tobak in mamila	63.264	124.321	124.321	-49,1	-49,1	2,7	5,0	4,9	-2,3	-2,1
03	Obleka in obutev	159.365	155.458	158.343	2,5	0,6	6,9	6,3	6,2	0,6	0,7
04	Stanovanjske najemnine, voda, energija	506.571	499.905	507.906	1,3	-0,3	22,0	20,3	20,0	1,7	2,0
05	Pohištvo, gospod. oprema in vzdrževanje	145.758	150.913	151.090	-3,4	-3,5	6,3	6,1	5,9	0,2	0,4
06	Zdravstvo	70.935	76.384	76.384	-7,1	-7,1	3,1	3,1	3,0	0,0	0,1
07	Promet	361.090	400.708	400.708	-9,9	-9,9	15,7	16,2	15,8	-0,6	-0,1
08	Komunikacije	51.522	52.478	58.215	-1,8	-11,5	2,2	2,1	2,3	0,1	-0,1
09	Rekreacija in kultura	215.457	232.445	235.573	-7,3	-8,5	9,3	9,4	9,3	-0,1	0,1
10	Izobraževanje	13.778	22.005	22.005	-37,4	-37,4	0,6	0,9	0,9	-0,3	-0,3
11	Hoteli, kavame, restavracije	163.771	158.438	165.592	3,4	-1,1	7,1	6,4	6,5	0,7	0,6
12	Raznovrstni proizvodi in storitve	138.624	175.558	209.834	-21,0	-33,9	6,0	7,1	8,3	-1,1	-2,2
SKUPAJ		2.304.354	2.466.512	2.542.110	-6,6	-9,4	100,0	100,0	100,0		

Opomba: o. t. – odstotne točke.

Vir: Škrljec Šinkovec, 2003, str. 5, Statistični letopis 2005.

Iz tabele 9 je tudi razvidno, da se struktura izdatkov gospodinjstev po obeh statistikah dokaj dobro ujema, razlike pa so z izjemo postavk alkohola in tobaka ter stanarin, kjer se gibljeja okrog 2 odstotnih točk, relativno majhne. Na tem mestu zato v grobem zaključujem, da je APG dokaj zanesljiv vir informacij o trošenju gospodinjstev na nacionalni ravni, več o primerljivosti anketnih informacij z drugimi

¹¹⁹ Po prvi oceni nacionalnih računov (po zadnji oceni je razlika med obema viroma na ravni celotnih izdatkov gospodinjstev nekoliko višja in znaša 9,4 %; deloma je to posledica tudi spremenjene metodologije nacionalnih računov v letu 2005).

statističnimi viri podatkov pa v podpoglavju 4.5 (kjer so predstavljeni dobljeni rezultati triletne APG, med drugim tudi struktura izdatkov gospodinjstev za obdobje 1999–2001, in njihova primerjava z drugimi viri).

3.2.3 Pomanjkljivosti in možnosti nadaljnjega razvoja APG v Sloveniji

Med pomanjkljivosti slovenske APG sem v prejšnji točki že uvrstila dve, ki ju opazijo predvsem statistiki iz oddelka nacionalnih računov (čas objave rezultatov in velikost letnega vzorca), poleg tega pa našo APG podobno kot vse druge ankete pesti težava neopazovanja celotne populacije pač pa le njenega delčka in pa še posebej velika in specifična težava vseh novih članic EU – (ne)merjenje pripisanih najemnin.

Med tremi vidnejšimi slabostmi naše ankete, kamor uvrščam čas objave njenih rezultatov, velikost vzorca in nespremljanje pripisanih najemnin, je slednja največja in pušča za sabo še močno okrnjene možnosti korektne mednarodne primerjave ravni celotnih izdatkov slovenskih gospodinjstev kot strukture njihovega trošenja. To pomanjkljivost bo zato in zaradi Eurostatovih jasnih zahtev in priporočil s tega področja treba čim prej odpraviti, za kar si po zatrijevanju statistikov oddelka APG z iskanjem primerne metode za slovenski najemni trg na SURS močno prizadevajo že zdaj.

Glede načrtov za prihodnje vodenje APG pri nas je treba zapisati, da se pripravljajo nekatere spremembe in izboljšave tako na področju anketne metodologije in strukture, same obdelave podatkov kot tudi pri strokovnem usposabljanju osebja, ki dela na anketi. Slovenska APG bo še naprej ostala kontinuirana, več metodološke pozornosti pa bo v prvi vrsti kot že rečeno namenjene predvsem spremljanju pripisanih najemnin gospodinjstev.

S področja strukture ankete se bo oddelek življenjske ravni (kamor spada področje APG) enkrat v bližnji prihodnosti lotil temeljite prenove dnevnikov, poleg tega pa imajo v načrtu tudi razbremenitev gospodinjstev, ki sodelujejo v anketi. Njihova trenutna obremenjenost s sodelovanjem v anketah (t. i. preanketiranost), ki je problematična zlasti v majhnih državah, je namreč precejšnja, uporaba administrativnih podatkov¹²⁰ namesto postavljanja vprašanj v anketah pa je ena od možnosti krajšanja vprašalnikov (Smrekar, 2004, str. 4). Bolj pozorno se bo v prihodnje spremljal tudi odgovor in neodgovor gospodinjstev, ena od pomembnejših prednostnih nalog pa bo tudi izobraževanje anketarjev, statistikov, obdelovalcev podatkov in drugih članov tima APG (interni podatki SURS).

Na tem mestu velja omeniti tudi dejstvo, da se je Slovenija leta 2005 redno vključila v raziskavo s področja statistike dohodka in življenjskih pogojev EU-SILC, ki se v marsičem razlikuje od anket, ki jih je SURS izvajal doslej. Predvsem gre za raziskavo, ki ima značilnosti panela in bo lahko med drugim omogočala tudi izračun stopnje dolgotrajne izpostavljenosti revščini, ki je s sedanjimi podatki nismo mogli izračunavati. Pomemben je podatek, da smo do polne vzpostavitve EU-SILC pri nas vse druge zahtevane indikatorje socialne izključenosti izračunavali prav iz APG, ta pa bo še naprej spremljala tako

¹²⁰ Spremenljivke APG, ki jih bo SURS poskušal kar najpogosteje nadomestiti iz podatkovne baze socialnih statistik so predvsem izobrazba, poklic, status aktivnosti in dohodki članov gospodinjstva. To so obenem spremenljivke, ki povzročajo negotovost pri anketirancih, saj so prepričani, da državna uprava te podatke že ima, a jih po njih znova in znova sprašuje. Vprašanja o dohodku pri ljudeh prav tako velikokrat zbujajo slab občutek, saj ti v nekaterih primerih sploh ne poznajo vseh svojih dohodkov (npr. bruto plače), posledično pa je kakovost podatkov za te spremenljivke slabša kot iz administrativnih virov, kar so pokazale tudi analize v Sloveniji.

dohodek kot stanovanjske značilnosti gospodinjestev, čeprav bosta referenčni vir zanje postala EU-SILC in Popis (Žnidaršič, 2002, str. 2–3).

4 Vzorci trošenja gospodinjestev v Sloveniji v obdobju 1999–2001

Četrto poglavje ponuja analizo vzorcev trošenja slovenskih gospodinjestev glede na različna socialno-ekonomska merila. Uvodoma je predstavljen pregled domačih obstoječih študij s tega področja in opis analize ter njenega namena. Sledi kratka predstavitev nekaterih splošnih značilnosti gospodinjestev in njihova razvrstitev v dohodkovne ali kako drugače opredeljene razrede, osrednji del poglavja pa je posvečen analizi in medsebojni primerjavi vzorcev trošenja po posameznih skupinah gospodinjestev in ekonometričnemu preverjanju vpliva pojasnjevalnih spremenljivk na trošenje gospodinjestev. S pomočjo analize bom poskušala pokazati, da se vzorci trošenja med različnimi skupinami slovenskih gospodinjestev razlikujejo, in da obstajajo največje razlike prav med najrevnejšimi in najpremožnejšimi gospodinjestvi.

Poleg statistične analize podatkov, katere rezultati¹²¹ so predstavljeni v tabelarični, grafični ali tekstovni obliki, se zavedam, da bi bilo zelo koristno, da bi bile poleg rezultatov predstavljene tudi najpomembnejše statistične mere zanesljivosti teh (ocena statistične napake oziroma koeficient variacije). Ker pa bi to zahtevalo ogromno dodatnega prostora, s čimer bi presegla za magistrsko delo dovoljeni okvir, navedeno ne more biti predmet te naloge. Edini grobi pokazatelj verodostojnosti oziroma zanesljivosti mojih izračunov je velikost opazovane skupine gospodinjestev (število ali delež gospodinjestev v posamezni celici tabele).

4.1 Pregled domačih študij s tega področja

V svetovnem merilu obstaja ogromno študij s področja potrošnje gospodinjestev tako na mikro- in makroravni. En del teoretičnih izsledkov in študij teh sem predstavila že v točki 2.1.2, namen tega podpoglavja pa je predstaviti zlasti domače študije, ki temeljijo na proučevanju vzorcev trošenja slovenskih gospodinjestev. Že kar takoj velja poudariti, da je domače strokovne literature s tega področja relativno malo, zato sem morala pri proučevanju vzorcev trošenja uporabiti predvsem članke tujih avtorjev¹²². Ker je spremljanje vzorcev trošenja pri nas še relativno dokaj neraziskano področje, za Slovenijo dajem kratek pregled tistih študij, katerih namen je bil proučevanje potrošniškega obnašanja gospodinjestev in onih, katerih osnovni namen je bil drug, a so avtorji pri tem črpali podatke iz Ankete o porabi gospodinjestev.

Študij, ki so črpale podatke iz APG, je v Sloveniji kar nekaj¹²³, vendar niso niti približno zasnovane tako, kakor je predmet tega magistrskega dela. Večina jih temelji na analizi dohodkovne strukture gospodinjestev in neenakosti med njimi, če pa so avtorji poleg dohodka že proučevali trošenje

¹²¹ Ker gre za rezultate na osnovi ankete in ne celotne populacije, so vsa števila dejansko ocene.

¹²² Kot podlaga za predstavitev študij vzorcev trošenja gospodinjestev mi je tako služila predvsem naslednja strokovna literatura: Fareed, Riggs (1982), Hong, Kim (2000), Koelln et al (1995), Lee (2001), Lee, Huh (2004), Lino (2002), Paulin (1995), Puente (2005), Walden (2002) in Weagley (2004). Rezultate in dognanja omenjenih študij povzemam v sklopu tematskih podpoglavij 4.4.1 do 4.4.6.

¹²³ Največ prispevkov na podlagi podatkov APG sta v zadnjih desetih letih objavila Stanovnik in Stropnikova, ki se med drugim raziskovalno ukvarjata z revščino, dohodkovno neenakostjo in porazdelitvijo dohodkov.

gospodinjstev, pa niso upoštevali načel »izdatkov gospodinjstev za končno potrošnjo« in »neto razpoložljivega dohodka«, kar je predmet te raziskave in kakor ju opredeljuje ESR ter za namene APG priporoča tudi Eurostat. V nadaljevanju na kratko kronološko povzemam zasnovo omenjenih raziskav, njihove rezultate pa bom, če bo to mogoče, primerjala s svojimi v sklopu naslednjih tematskih podpoglavjih.

Ambrožič Počkar in Počkar (1988) sta med prvimi¹²⁴ primerjala merjenje življenjske ravni v Sloveniji in v takratnih državah članicah Evropske skupnosti¹²⁵ oziroma proučevala možnosti primerjalne analize porabe v gospodinjstvih (na koncu sedemdesetih oziroma na začetku osemdesetih let prejšnjega stoletja). Kot izhodišče za proučevanje jima je služila metodologija standardizirane raziskave o družinskih proračunih Eurostata, ki je po svoji vsestranskosti in celovitosti presegala metodologijo takratnih slovenskih APG in obenem ponudila večje možnosti za raziskave tega področja. Osnovni cilj njune študije je bil ugotoviti, koliko se postopki takratnih raziskav omenjenega področja pri nas razlikujejo od postopkov takih raziskav v Evropski skupnosti in v koliko so možne primerjave¹²⁶ med njihovimi rezultati (Ambrožič Počkar in Počkar, 1988, str. 1–3).

Stanovnik (1993) je na podlagi podatkov APG za leta 1978, 1983 in 1988 analiziral socialno-ekonomski položaj slovenskih gospodinjstev, predvsem v luči dohodkovnega¹²⁷ položaja in dohodkovne ogroženosti posameznih tipov gospodinjstev, ugotavljal pa je tudi, kateri tipi gospodinjstev ležijo pod mejo revščine in za koliko bi se morali povišati dohodki gospodinjstev danega tipa, da bi le-ta dosegla mejo revščine.

Leta 2000 je Stanovnik skupaj s Cirmanovo objavil preliminarne rezultate analize socialno-ekonomske in dohodkovne strukture prebivalstva v obdobju 1983–1998, leto kasneje pa sta raziskavo nadgradila s popolnejšimi podatki zadnje triletna APG 1998¹²⁸. Obe analizi sta posvečeni predvsem ugotavljanju trendnih sprememb v gibanju in strukturi dohodka gospodinjstev, dohodkovni razpršenosti in neenakosti, spremembam v porazdelitvi ter odvisnosti doseženega dohodka prebivalstva od njihove izobrazbe in starosti, pri čemer kot merilo razvrščanja gospodinjstev v razrede nastopa po standardni OECD lestvici opredeljen ekvivalentni dohodek¹²⁹ gospodinjstev (Cirman, Stanovnik, 2001 str. 14–15).

Da bi ovrednotila kakovost anketnih podatkov sta nekaj primerjav podatkov iz APG z drugimi statističnimi viri v posebni raziskavi opravila Rodica in Stanovnik (2001). Anketno strukturo dohodka gospodinjstev sta primerjala s strukturo dohodka zavezancev za dohodnino, demografsko primerjavo starostne strukture članov gospodinjstev kot jo kaže APG, pa sta primerjala s starostno strukturo, dobljeno iz registra prebivalstva. Slednja primerjava je pokazala odlično ujemanje, medtem ko je primerjava dohodkovnih virov (ob prilagoditvi obeh virov podatkov) prav tako pokazala podobno

¹²⁴ Še pred tem se je teme trošenja gospodinjstev na mikroravni pri nas lotil Šumi Janez (1980), ki je v svoji raziskavi potrošnike razvrstil v potrošniške kategorije in slednje za Slovenijo tudi detajlno prikazal.

¹²⁵ Veliki Britaniji, ZR Nemčiji, Franciji, Italiji, Belgiji, na Nizozemskem, Irskem, Danskem, v Grčiji in Španiji.

¹²⁶ Primerjava obeh metodologij je pokazala, da so bile v tistem času najbolj zapletene primerjave s področja stanovanjske problematike, večje možnosti so obstajale pri primerjavi strukture porabe v gospodinjstvih (slabše na področju storitev) in demografskih statistik, še najlažje pa se je med državami primerjalo fizični obseg porabe določenih dobrin in razpoložljivost trajnih potrošnih dobrin. Avtorja sta zaključila, da bi bila prizadevanja za povečanje primerljivosti podatkov o porabi gospodinjstev v Sloveniji s stanjem v takratni Evropski skupnosti povezana z mnogimi težavami, določene splošnejše primerjave pa so bile po njunem mogoče že na podlagi obstoječih podatkov.

¹²⁷ Pod pojmom dohodka je zajel le razpoložljiva denarna sredstva, ne pa tudi vrednosti lastne proizvodnje in bonitet.

¹²⁸ Vključevala je APG za leta 1997, 1998 in 1999.

¹²⁹ Kot dohodek je opredeljen razpoložljivi denarni dohodek tj. dohodek po plačani dohodnini in socialnih prispevkih, ki ne vključuje vrednosti lastne proizvodnje gospodinjstev in prejetih prejemkov v naravi.

dinamiko glede števila prejemnikov posameznih dohodkovnih virov, dokaj skladna pa je bila tudi struktura in dinamika neto dohodka (ibid., str. 31–38).

Sama (Tršelič, 2001) sem se na podlagi APG lotila analize obnašanja gospodinjestev v Sloveniji v obdobju 1997–2000, ki je po zasnovi še najbolj podobna empiričnemu delu magistrske naloge. Študija je zajemala tako predstavitev grobih rezultatov večletnih APG kot poglobljeno analizo individualnih podatkov gospodinjestev za obdobje 1998–2000. Uvodoma sem po merilu dohodka opredelila nekatere splošne značilnosti gospodinjestev in njihovo opremljenost s trajnimi dobrinami, večina prispevka pa je bila posvečena podrobni analizi strukture razpoložljivih sredstev in predvsem izdatkov gospodinjestev¹³⁰, in sicer po kvartilnih razredih in nekaterih drugih socialno-ekonomskih značilnostih. Dobljene rezultate pa sem primerjala še na mednarodni ravni, in sicer z rezultati takratnih članic in kandidatke za članstvo v EU.

Stanovnik in Stropnikova (2002) sta v okviru projekta Mednarodne organizacije dela sodelovala v raziskavi revščine in socialne izključenosti v tranzicijskih državah srednje in vzhodne Evrope. Njuna študija temelji na statistični analizi podatkov APG in primerja stanje revščine in dohodkovne neenakosti (ter ocenjuje vpliv sprememb na področju socialnih prejemkov nanju) v poznih devetdesetih letih (1997–1999) s stanjem v prvi polovici prejšnjega desetletja (1993). Analizirala sta tudi sestavo slovenskih gospodinjestev, in sicer socialno-ekonomski položaj njihovih članov ter strukturo in pomen dohodkovnih virov.

Stropnikova je istega leta na podlagi podatkov zbirne APG 1998 proučevala socialni in materialni položaj gospodinjestev spodnjega srednjega razreda in rezultate primerjala s položajem povprečnega slovenskega gospodinjstva. Uvodoma je predstavila sestavo gospodinjestev in nekatere socialno-ekonomske značilnosti njihovih nosilcev, temu pa je sledila analiza materialnega položaja gospodinjestev, ki je zajemala tako dohodkovno¹³¹ kot izdatkovno¹³² plat. Predmet analize je bila tudi subjektivno ocenjena stopnja revščine in stanovanjske značilnosti gospodinjestev vključno z opremljenostjo s trajnimi potrošnimi dobrinami, kar je skupaj v grobem odražalo socialno-ekonomski položaj srednjega spodnjega razreda in kakovost življenja teh gospodinjestev. Avtorica je v raziskavi obravnavala tudi socialno stratifikacijo slovenske družbe po letu 1983, raziskovalno poročilo pa je zaključila s predlogi ukrepov za izboljšanje položaja spodnjega srednjega razreda (Stropnik, 2002, str. 1–2).

Kuzmin (2002) se je s pomočjo podatkov APG lotil ugotavljanja sprememb v strukturi osebne potrošnje gospodinjestev v letih 1995–2000 in ocenjevanja multiplikativnih učinkov (s pomočjo input-output analize za leto 1997), ki jih generirajo te spremembe z vidika povečevanja oziroma zmanjševanja proizvodnje. Iskal je tudi vzroke za razkorak med anketnimi razpoložljivimi¹³³ in porabljenimi sredstvi od vključno leta 1997 dalje, kot prvi pa je javno opozoril še na en metodološki problem slovenske APG oziroma na nekonsistentnost med podatki APG in nacionalnih računov pri nas – na pripisane najemnine. Podobno kot Stanovnik (1993) je avtor podatke APG, kjer je bilo to možno, preverjal s podatki uradnih statističnih registrov.

¹³⁰ Takrat tako kot drugi avtorji nisem v celoti upoštevala Eurostatovega načela izdatkov gospodinjestev za končno potrošnjo in razpoložljivega dohodka.

¹³¹ Velja opomba 129.

¹³² Upoštevani le denarni izdatki za potrošnjo, brez vrednosti lastne proizvodnje in bonitete.

¹³³ Za razliko od drugih avtorjev je med razpoložljiva sredstva vključil tudi vrednost lastne proizvodnje gospodinjestev in bonitete (ibid., str. 6)

4.2 Izhodišče analize obnašanja gospodinjstev

Poudarek te točke je na predstavitvi namena in cilja proučevanja gospodinjstev ter na opisu podatkov in metod dela ter od tod izhajajočih omejitev same analize. Proučevanja sem se lotila prek petih vsebinskih sklopov in sicer (1) uvodnega pregleda nekaterih splošnih značilnosti slovenskih gospodinjstev (kot so velikost gospodinjstev, njihova struktura glede na tip, izobrazbo ter formalni status zaposlitve nosilca ipd.) in (2) njihove opremljenosti s trajnimi dobrinami, največji del študije pa je posvečen (3) analizi ravni in strukture potrošnje gospodinjstev po kvintilnih razredih, (4) primerjavi vzorcev trošenja gospodinjstev glede na različne socialno-ekonomske značilnosti in (5) ekonometričnemu preverjanju vpliva dohodka in drugih socialno-demografskih spremenljivk na trošenje gospodinjstev. Naj uvodoma zapišem le še to, da je proučevanje vzorcev trošenja gospodinjstev zame izziv tako z vidika potrošnice posameznice, ki se želi uvrstiti in najti med opredeljenimi skupinami gospodinjstev, kot z vidika makroekonomistke, ki spremlja agregatno potrošnjo gospodinjstev.

Osnovni namen četrtega poglavja je proučiti vzorce trošenja rezidenčnih¹³⁴ gospodinjstev v danem časovnem trenutku in ugotoviti vpliv dohodka in drugih spremenljivk nanje. Moj prvotni namen je bil ugotoviti tudi morebitne spremembe v trošenju slovenskih gospodinjstev v času (1993–2000), vendar pa se zaradi tehničnih težav pri pridobivanju podatkov APG 1993 te analize žal nisem mogla lotiti, mi pa ostaja izziv za moje prihodnje delo. Cilj poglavja je tako le predstaviti trošenje¹³⁵ gospodinjstev glede na različna socialno-ekonomska merila, ter obenem dokazati (1) da se vzorci trošenja med različnimi skupinami gospodinjstev razlikujejo in (2) da obstaja, v skladu s teorijami o potrošnji, odvisnost med izdatki gospodinjstev in dohodkom ter njihovimi drugimi socialno-demografskimi značilnostmi, potrditev tez in vzroke za to pa bom poiskala v primerljivih študijah tujih avtorjev.

Analiza vzorcev trošenja gospodinjstev po kvintilnih razredih in nekaterih socialno-ekonomskih značilnostih se nanaša na leto 2000¹³⁶, temelji pa na podatkih triletna APG za obdobje 1999–2001. Vzorci APG treh zaporednih let so združeni, podatki pa preračunani na srednje leto (2000), ki je uporabljeno kot referenčno leto. V anketo je bilo v omenjenih treh letih skupaj vključenih 3.806 gospodinjstev, vse denarne vrednosti pa so zaradi možnosti primerjave triletnih podatkov preračunane na sredino leta 2000.

Analiza temelji na povprečnih vrednostih vseh v anketo vključenih gospodinjstev oziroma na povprečnih vrednostih posameznih skupin gospodinjstev, ki so oblikovane glede na njihov dohodek ali druge socialno-ekonomske značilnosti¹³⁷. Ker ima APG kompleksen vzorčni načrt morajo vse analize sloneti na uteženih podatkih. Pri računanju povprečja vrednostnih spremenljivk se uporablja uteži po naslednji formuli:

$$\frac{\sum_{i=1}^j w_i y_i}{\sum_{i=1}^j w_i}$$

¹³⁴ APG se izvaja po nacionalnem konceptu, kar pomeni, da vključuje nakupe rezidenčnih gospodinjstev na domačem in tujem trgu.

¹³⁵ Izdatki gospodinjstev bodo prikazani le na ravni 12 glavnih skupin po namenu porabe: 01-Hrana in brezalkoholne pijače, 02-Alkoholne pijače in tobak, 03-Obleka in obutev, 04-Stanovanje, voda, elektrika, plin in drugo gorivo, 05-Pohištvo, gospodinjstva oprema in storitve, 06-Zdravje, 07- Promet, 08-Komunikacije, 09-Rekreacija in kultura, 10-Izobraževanje, 11-Hoteli, kavarne in restavracije, 12-Raznovrstni proizvodi in storitve.

¹³⁶ Rezultate bom kljub temu interpretirala v sedanjiku.

¹³⁷ Izobrazbo, formalni status, starost nosilca in tip gospodinjstva.

kjer je w_i utež gospodinjstva, y_i vrednost spremenljivke, j pa število gospodinjstev v skupini za katero računamo povprečje.

Gospodinjstva sem v dohodkovne (kvintilne) razrede razporedila glede na njihov neuteženi ekvivalentni razpoložljivi dohodek, in sicer po referenčni¹³⁸ osebi gospodinjstva. Pri tem ena enota v vzorcu ne predstavlja enega gospodinjstva ampak uteženo vrednost gospodinjstva¹³⁹. Povprečne vrednosti po razredih so izračunane tako, da je število s katerim se deli spremenljivko enako uteženemu številu gospodinjstev v tem razredu oziroma skupini.

Vsi izdatki gospodinjstev in njihov razpoložljiv dohodek so preračunani na gospodinjstvo in na ekvivalentnega odraslega člana. Pri računanju ekvivalentnih izdatkov in razpoložljivega dohodka gospodinjstva sem uporabila modificirano OECD lestvico, po kateri se prvemu odraslemu članu gospodinjstva pripiše vrednost 1, vsakemu naslednjemu 0,5, otrokom mlajšim od 14 let pa 0,3. Zanj sem se odločila iz dveh razlogov: (1) ker je danes običajno v uporabi v razvitih državah in (2) ker jo uporabljata tako SURS kot Eurostat, to pa mi omogoča bolj verodostojno mednarodno primerjavo dobljenih rezultatov.

Izraz kvintilni razred pomeni 20 % vseh gospodinjstev, pri čemer so gospodinjstva v razrede razvrščena glede na njihov ekvivalentno razpoložljiv dohodek. Prvi kvintilni razred tako vsebuje 20 % gospodinjstev, in sicer tistih, ki imajo najmanjši ekvivalentni razpoložljivi dohodek, peti kvintilni razred pa zajema 20 % gospodinjstev, ki imajo najvišji ekvivalentni razpoložljivi dohodek.

Tabela 10: Razvrstitev kategorij lastne proizvodnje in dohodka v naravi med potrošne izdatke gospodinjstev

Lastna proizvodnja	Kategorije nadenarnih izdatkov gospodinjstev	COICOP skupine izdatkov gospodinjstev za končno potrošnjo
	Hrana	Hrana (01.1)
	Pijača	Alkoholne pijače in tobak (02)
	Gorivo	Elektrika, plin in drugo gorivo (04.5)
Dohodek v naravi oziroma bonitete	Elektrika	Elektrika, plin in drugo gorivo (04.5)
	Hladna voda	Druge storitve v zvezi s stanovanjem (04.4)
	Zemeljski plin	Elektrika, plin in drugo gorivo (04.5)
	Telefon	Komunikacije (08)
	Mobilni telefon	Komunikacije (08)
	RTV naročnina	Kulturne storitve (09.42)
	Kabelska TV	Kulturne storitve (09.42)
	Registracija vozila	Delovanje osebne prometne opreme (07.2)
	Dodatno avtomobilsko zavarovanje	Zavarovanje povezano s prometom (12.44)
	Vrednost bonov za prehrano	Prehrana (11.1)
	Vrednost brezplačnih obrokov-gospodinjstvo	Prehrana (11.1)

Vir: Zbirna APG 2000, SURS in HBS in the EU, Methodology and Recommendations..., 2003, Priloga.

Glede na tip so gospodinjstva razporejena (tako kot priporoča Eurostat) v 6 večjih skupin, in sicer na: (1) samska in (2) enostarševska gospodinjstva ter gospodinjstva (3) dveh odraslih oseb, (4) dveh odraslih oseb z otroki, (5) treh (ali več) odraslih in (6) treh (ali več) odraslih z otroki. Razmejitev med odraslo osebo in otrokom sem opredelila s starostjo 13 let¹⁴⁰.

¹³⁸ To je oseba, ki je prejela najvišji dohodek v gospodinjstvu, kljub temu, da v anketi mogoče ni bila opredeljena kot nosilec gospodinjstva.

¹³⁹ Znotraj razreda ali skupine tako ne štejemo enot, ampak seštevamo uteži; če pripada npr. gospodinjstvu $utež=0,876$ to pomeni, da to gospodinjstvo predstavlja 0,876 gospodinjstev v vzorcu.

¹⁴⁰ To starost sem vzela kot referenčno, ker je uporabljena tudi pri modificirani OECD ekvivalentni lestvici.

Glede na starost nosilca sem gospodinjstva (tako kot Eurostat) razporedila v 4 skupine: (1) gospodinjstva z nosilcem starim do 30 let, (2) gospodinjstva z nosilcem starim med 30 in 44 let, (3) gospodinjstva z nosilcem starim med 45 in 59 let in (4) tista z nosilcem starejšim od 60 let.

Empirični del magistrskega dela oziroma v nadaljevanju predstavljena mikroanaliza obnašanja gospodinjstev, za razliko od drugih slovenskih raziskav, ki so doslej obravnavale to tematiko, kolikor je le možno, upošteva koncept izdatkov gospodinjstev za končno potrošnjo in koncept neto razpoložljivega dohodka. Z drugimi besedami to pomeni, da je tako med izdatke kot dohodek gospodinjstev poleg denarnega dela (izdatkov oziroma dohodka) vključen tudi nedenarni del izdatkov gospodinjstev, kamor spadajo dohodek v naravi, vrednost lastne proizvodnje in pripisana najemnina. Vse tri kategorije nedenarnih izdatkov je treba upoštevati pri dohodku in izdatkih gospodinjstvih, pri nas pa to ni v celoti mogoče, saj SURS z APG sicer spremlja pripisane najemnine gospodinjstev, vendar jih ne objavlja. Žal tako ta postavka v študiji ni upoštevana, kar je velika omejitev pričujoče analize¹⁴¹ (kot je v svoji raziskavi ugotovil tudi že Kuzmin (2002)), ostali dve nedenarni kategoriji pa sta (med izdatke sta razvrščeni v skladu s COICOP klasifikacijo kot je prikazano v tabeli 10).

4.3 Splošne značilnosti slovenskih gospodinjstev

V tem podpoglavju so prikazane nekatere splošne značilnosti slovenskih gospodinjstev, in sicer z več različnih vidikov, kot so velikost in tip gospodinjstev, dosežena izobrazba, formalni status in starost nosilca ter stanovanjske značilnosti in opremljenost s trajnimi dobrinami. Na koncu točke sta še zgoščen vpogled v dohodkovni položaj gospodinjstev in subjektivna ocena revščine, saj potem v jedru analize ne bo več priložnosti govoriti toliko o dohodku gospodinjstev, temveč le še o njihovi potrošnji.

4.3.1 Sestava gospodinjstev glede na različna merila

Povprečno slovensko gospodinjstvo po podatkih zbirne APG 2000 živi v 82,7 m² velikem stanovanju. 83,7 % gospodinjstev je lastnikov stanovanja, 7,3 % najemnikov, 9,0 % gospodinjstev pa živi pri starših ali sorodnikih, gospodinjstvo šteje natanko 3 člane (od tega 0,4 otrok mlajših od 13 let) in ima v povprečju 1,2 avtomobila.

Pregled po kvintilnih razredih kaže, da gospodinjstva prvega kvintilnega razreda štejejo najmanj članov in imajo v povprečju tudi najmanj otrok in delovno aktivnih, največ pa članov starejših od 64 let. To je pričakovano, saj so to pretežno¹⁴² gospodinjstva, katerih nosilci so upokojenci (tudi vdovci) ali ki prejema tako nizke dohodke (so celo brezposelni, študentje ali nezmožni za delo), da si težko ustvarijo pogoje za družinsko življenje. Po pričakovanjih živijo v najmanjših stanovanjih in imajo najmanj osebnih avtomobilov. Nasprotno sliko srečamo pri gospodinjstvih najvišjega kvintilnega razreda (glej tabeli 11 in 17).

¹⁴¹ Pripisane najemnine niso zanemarljive, saj predstavljajo na makroravni več kot 10 % celotnih izdatkov gospodinjstev na domačem trgu, pri mikroanalizah pa njihovo neupoštevanje na ravni posameznih gospodinjstev povzroči izkrivljeno dojetje njihove dejanske življenjske ravni. S tem sta okrnjeni raven in struktura trošenja gospodinjstev, ki živijo v lastnih stanovanjih (v Sloveniji je takšnih velika večina), zlasti v primerjavi z gospodinjstvi, ki živijo v najetih stanovanjih (življenjski standard, merjen bodisi z izdatki ali dohodkom je na ta način v primeru gospodinjstev, ki živijo v lastnih stanovanjih, podcenjen).

¹⁴² Takšnih gospodinjstev znotraj prvega kvintilnega razreda je 69,9 %.

Tabela 11: Splošne značilnosti slovenskih gospodinjstev, po kvintilnih razredih

	1	2	3	4	5	Povprečje
Velikost gospodinjstva	2,4	3,1	3,2	3,2	3,0	3,0
Delež gospodinjstev z otroki do 13 let (v %)	18,1	34,8	33,7	29,4	27,4	28,7
Število otrok do 13 let	0,3	0,5	0,5	0,4	0,4	0,4
Število delovno aktivnih	0,5	1,2	1,4	1,6	1,7	1,3
Število starejših od 64 let	0,6	0,4	0,4	0,4	0,3	0,4
Površina stanovanja (v m ²)	67,2	77,2	83,8	87,6	97,6	82,7
Stanovanjsko razmerje, struktura (v %)						
Lastnik	78,9	82,4	85,4	86,1	85,8	83,7
Živi pri starših, sorodnikih	10,1	10,0	7,2	7,9	9,5	9,0
Najemnik	11,0	7,6	7,4	6,0	4,7	7,3
od tega v:						
– profitnem stanovanju	0,7	0,9	1,7	1,0	0,7	1,0
– službenem	0,5	1,1	1,3	1,2	1,4	1,1
– neprofitnem	8,3	4,9	3,8	3,6	2,6	4,6
– socialnem	1,5	0,7	0,6	0,1	0,0	0,6

Vir: APG 1999–2001, lastni izračuni.

Glede na velikost sem gospodinjstva razporedila v sedem razredov (tabela 12) in izkazalo se je, da je največ gospodinjstev štiričlanskih (dobra četrtina, v njih pa živi kar 33,6 % vse populacije), tem pa sledijo dvo- in tričlanska. Večjih gospodinjstev (s petimi in več člani) je skupaj le 12,0 %, v njih pa prebiva 22,0 % celotne populacije¹⁴³.

Tabela 12: Struktura gospodinjstev glede na velikost (v %)

Velikost gospodinjstva	Delež gospodinjstev (v %)	Delež vseh članov (v %)
1	16,6	5,6
2	24,2	16,2
3	21,9	22,0
4	25,1	33,6
5	8,0	13,4
6	2,9	5,9
7+	1,1	2,7

Vir: APG 1999–2001, lastni izračuni.

Glede na število delovno aktivnih članov v Sloveniji prevladujejo gospodinjstva z dvema aktivnima članoma (teh je 37,1 %), z 29,7-odstotnim deležem jim sledijo gospodinjstva brez aktivnih članov in tista z enim (24,2 %), najmanj pa je takšnih, kjer so trije ali več (8,9 %).

Tabela 13: Struktura gospodinjstev glede na tip (v %)

Tip gospodinjstva	Delež gospodinjstev (v %)	Delež vseh članov (v %)
Samsko	16,6	5,6
Enostarševsko	0,9	0,7
Dve odrasli osebi	23,5	15,8
Dve odrasli osebi z otroki	15,1	18,6
Tri in več odraslih oseb	31,2	38,4
Tri in več odraslih oseb z otroki	12,6	20,8

Vir: APG 1999–2001, lastni izračuni.

V Sloveniji je v obdobju 1999–2001 po podatkih APG 16,6 % samskih in 0,9 % enostarševskih gospodinjstev (tabela 13). Takšnih, kjer živita skupaj dve odrasli osebi brez otrok¹⁴⁴ je 23,5 %, preostalih 59 % pa je večjih gospodinjstev. Gospodinjstev z otroki je skupaj 28,6 %, kar nas v evropskem prostoru uvršča na samo dno lestvice (slika 17), saj imata nižji odstotek le še Nemčija in Danska. Na tem mestu pa moram takoj opozoriti, da ne vem, kakšno starostno mejo med otrokom in odraslo osebo so uporabili

¹⁴³ Dobljeni rezultati se odlično ujemajo s popisnimi podatki za leto 2002, glej poglavje 4.5.2.

v drugih EU državah. Eurostat je namreč na podlagi slovenske APG 1999 objavil podatek, da je pri nas gospodinjstev z otroki 46,3 %. To je precej več kot sem sama izračunala, kar najverjetneje pomeni, da je bila v tem primeru uporabljena drugačna starostna razmejitev med otrokom in odraslim (najverjetneje 18 let, saj je ta podatek precej podoben tistemu, ki sem ga v raziskavi za leto 1999 dobila sama (41,0 %), ko sem za otroke uporabila starostno mejo do 18 let (več glej Tršelič, 2001)).

Če opazujemo doseženo izobrazbo nosilcev gospodinjstev (tabela 14) ima v povprečju največ njih končano osnovno oziroma nižjo ali srednjo poklicno šolo (48,3 %), sledijo jim tisti s srednješolsko izobrazbo (31,0 %) in končano višjo, višješolsko in visoko strokovno šolo (8,3 %), na repu pa sta oba ekstrema, nosilci z univerzitetno in podiplomsko izobrazbo (5,6 %) in tisti, ki so brez končane OŠ (6,7 %)¹⁴⁵. Stanje izobrazbe nosilcev po kvintilnih razredih je pričakovano in potrjuje, da je izobrazba eden pomembnejših dejavnikov, ki določajo dohodek gospodinjstev. V prvih treh spodnjih kvintilnih razredih namreč prevladujejo gospodinjstva z nosilci s končano osnovno ter nižjo in srednjo poklicno šolo (delež pada od prvega proti tretjemu razredu, in sicer od 67,6 % do 52,1 %), v najvišjem kvintilnem razredu pa je že več kot 20 % takšnih z univerzitetno in podiplomsko izobrazbo (v prvem npr. le 1,2 %, glej tabelo 14, stolpec A).

Tabela 14: Horizontalna in vertikalna struktura gospodinjstev glede na izobrazbo nosilcev, po kvintilnih razredih (v %)

Struktura (v %)	1		2		3		4		5		Povprečje
	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	
Brez OŠ	18,1	54,0	6,4	19,0	6,2	18,4	2,2	6,7	0,6	1,9	6,7
OŠ, nižja in srednja poklicna	67,6	28,0	62,8	26,0	52,1	21,6	39,7	16,4	19,4	8,0	48,3
Srednja splošna in strokovna	12,7	8,2	26,8	17,3	35,6	22,9	42,8	27,5	37,4	24,1	31,0
Višja, višješolska in visoka strokovna	1,2	3,0	3,0	7,2	5,2	12,5	11,3	27,2	20,8	50,1	8,3
Univerzitetna in podiplomska	0,4	1,3	1,0	3,5	0,9	3,3	4,0	14,1	21,9	77,8	5,6
Skupaj	100,0		100,0		100,0		100,0		100,0		100,0

Opomba: A – podatki se nanašajo na strukturo gospodinjstev znotraj kvintilnega razreda, B – podatki se nanašajo na strukturo vseh gospodinjstev.

Vir: APG 1999–2001, lastni izračuni.

V stolpcu B tabele 14 je prikazano kako so gospodinjstva razporejena po posameznih kvintilnih razredih glede na doseženo stopnjo izobrazbe nosilcev. Gospodinjstva čigar nosilci so brez izobrazbe ali z nedokončano osnovno šolo so (po podatkih zbirne APG 2000) v največji meri (54,0 % njih) locirana v najnižjem kvintilnem razredu. Najenakomerneje so po vseh razredih razporejena gospodinjstva, katerih nosilci so končali OŠ, nižjo in srednjo poklicno ali srednjo šolo. Gospodinjstva, katerih nosilci so končali višjo, višješolsko in visoko strokovno šolo, še posebej pa tista z univerzitetno in podiplomsko izobraženim nosilcem, pa so locirana pretežno v zgornjem, petem kvintilnem razredu (pripadajoča deleža znašata 50,1 % in 77,8 %).

Glede na formalni status zaposlitve nosilcev (vertikalna struktura gospodinjstev, tabela 15, stolpec A) je v Sloveniji v povprečju največji delež teh zaposlenih (48,6 %), sledijo jim upokoјenci z 38,1-odstotnim deležem, omembe vredne deleže pa dosegajo le še samozaposleni (6,4 %) ter brezposelni (4,6 %). V prvem kvintilnem razredu je med nosilci gospodinjstev največ upokoјencev (55,8 %), v vseh preostalih kvintilnih razredih pa prevladujejo zaposleni s 47,2 %, 52,8 %, 57,5 % in 64,3 %. V najnižjem kvintilnem razredu je po pričakovanjih nadpovprečen tudi delež brezposelnih (12,8-odstoten).

¹⁴⁴ Med temi je 47,2 % gospodinjstev, kjer je vsaj eden od članov starejši od 64 let (znotraj te skupine pa sta v 55,8 % primerov oba člana starejša od 64 let).

¹⁴⁵ Podatki zadnjega popisa prebivalstva pri nas iz leta 2002 kažejo zelo podobno izobrazbeno strukturo prebivalstva starejšega od 15 let (glej točko 4.5.2).

Tabela 15: Horizontalna in vertikalna struktura gospodinjstev glede na formalni status nosilca, po kvintilnih razredih (v %)

Struktura (v %)	1		2		3		4		5		Povprečje
	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	
Zaposlen	21,1	8,7	47,2	19,4	52,8	21,7	57,5	23,7	64,3	26,5	48,6
Samozaposlen	5,5	17,1	6,3	19,7	6,7	21,0	6,8	21,2	6,7	21,0	6,4
Brezposlen	12,8	55,8	4,2	18,4	2,4	10,6	2,3	9,9	1,2	5,3	4,6
Upokojen	55,8	29,3	39,8	20,9	35,9	18,8	31,8	16,7	27,4	14,4	38,1
Drugo*	4,8	42,0	2,5	21,4	2,1	18,6	1,7	14,5	0,4	3,5	2,3
Skupaj	100,0		100,0		100,0		100,0		100,0		100,0

Opomba: A – podatki se nanašajo na strukturo gospodinjstev znotraj kvintilnega razreda, B – podatki se nanašajo na strukturo vseh gospodinjstev, * – učenci, dijaki in študenti, gospodinjje in nezmožni za delo.

Vir: APG 1999–2001, lastni izračuni.

Tabela 15 nam prikazuje tudi horizontalno strukturo gospodinjstev (pove v kateri kvintilni razred sodijo gospodinjstva, če jih razvrstimo po formalnem statusu zaposlitve nosilca, stolpec B). Največ gospodinjstev z brezposelnim nosilcem (55,8 % vseh njih) se tako uvršča v najnižji kvintilni razred, najmanj pa v najvišjega (le 5,3 %). Prav tako je v najnižjem razredu velika večina gospodinjstev (nad 40 %) katerih nosilci so bodisi gospodinjje, osebe nezmožne za delo, učenci, dijaki ali študenti. Gospodinjstva z upokojenim nosilcem so dokaj enakomerno porazdeljena v vseh dohodkovnih razredih, kljub temu pa jih je še vedno največ v najnižjem razredu (29,3 %), delež pa nato pada vse do najvišjega razreda, kjer jih je 14,4 %. Najenakomernejšo porazdelitev po posameznih kvintilnih razredih srečamo pri samozaposlenih, medtem ko največ gospodinjstev z zaposlenim nosilcem po pričakovanjih najdemo v najvišjem kvintilnem razredu.

Po merilu starosti nosilca (tabela 16) je najmanj najmlajših gospodinjstev (le 6,5 %), ostale tri starostne skupine gospodinjstev pa so dokaj enakomerno zastopane z okrog 30-odstotnim deležem. V prvem kvintilnem razredu po pričakovanjih prevladujejo gospodinjstva z nosilci starejšimi od 60 let (51,6 %), pa tudi sicer je največ takšnih gospodinjstev (32,6 % vseh) prav v spodnjem kvintilnem razredu. V drugem, tretjem in četrtem kvintilnem razredu prevladujejo gospodinjstva z nosilci v starosti med 30 in 44 let, v najvišjem pa tista, katerih nosilci so stari med 45 in 59 let.

Tabela 16: Horizontalna in vertikalna struktura gospodinjstev glede na starost nosilcev, po kvintilnih razredih (v %)

Struktura (v %)	1		2		3		4		5		Povprečje
	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	
Do 30 let	5,4	16,6	7,6	23,1	5,8	17,6	7,1	21,7	6,9	21,1	6,5
Od 30 do 45 let	22,1	13,8	35,4	22,1	36,1	22,6	34,4	21,5	31,9	20,0	32,0
Od 45 do 59	20,8	14,0	26,9	18,1	29,5	19,8	33,1	22,3	38,4	25,8	29,8
Nad 60 let	51,6	32,6	30,1	19,0	28,6	18,0	25,4	16,0	22,7	14,4	31,7
Skupaj	100,0		100,0		100,0		100,0		100,0		100,0

Opomba: A – podatki se nanašajo na strukturo gospodinjstev znotraj kvintilnega razreda, B – podatki se nanašajo na strukturo vseh gospodinjstev.

Vir: APG 1999–2001, lastni izračuni.

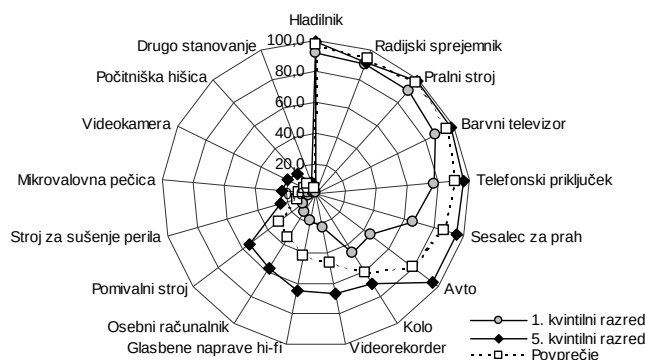
Upoštevajoč vertikalno strukturo gospodinjstev je najbolj enakomerno porazdelitev čez vse razrede opaziti pri srednjih dveh starostnih skupinah gospodinjstev (z nosilci v starosti med 30 in 59 let). Deleži gospodinjstev z najstarejšimi nosilci postopoma upadajo od spodnjega do najvišjega kvintilnega razreda (z 32,6 % proti 14,4 %), medtem ko so gospodinjstva z najmlajšimi nosilci v starosti do 30 let najbolj zastopana v drugem kvintilnem razredu, najmanj pa jih je v spodnjem (le 16,6 %).

4.3.2 Opremljenost gospodinjstev s trajnimi dobrinami

Z nekaterimi trajnimi dobrinami razpolaga skorajda vsako gospodinjstvo v Sloveniji, saj so postale del vsakodnevnega življenjskega standarda že pred desetletji. Največ gospodinjstev (več kot 90%) v vseh

kvintilnih razredih je opremljenih z radijskim sprejemnikom, hladilnikom in pralnim strojem, sledijo jim barvni televizor, telefonski priključek in zamrzovalna skrinja. Več razlik po razredih pa najdemo že pri sesalniku za prah, saj je to dobrina, s katero razpolaga 95,4 % gospodinjstev najvišjega in 65,8 % najnižjega kvartilnega razreda (slika 4).

Slika 4: Opremljenost gospodinjstev s trajnimi dobrinami (v %)

Vir: APG 1999–2001, lastni izračuni.

Dobrine, ki na začetku 21. stoletja v Sloveniji predstavljajo ločnico med premožnejšimi gospodinjstvi in med tistimi bolj revnimi, so predvsem videokamera, pomivalni stroj, osebni računalnik, stroj za sušenje perila in mikrovalovna pečica, pa tudi osebni avtomobil. Z videokamero se tako istoveti natančno 1,5 % gospodinjstev prvega kvartilnega razreda, medtem ko jo srečamo v več kot 20 % gospodinjstev najvišjega kvartilnega razreda. Podobna razmerja najdemo pri stroju za sušenje perila in mikrovalovni pečici, ki sta doma v okrog 5 % gospodinjstev najnižjega razreda in pri dobrih 20 % najpremožnejših, pomivalni stroj in osebni računalnik pa dosemeta še nekoliko višje deleže in sicer pri najrevnejših 10,2 % oziroma 13,5 %, pri najbogatejših pa se deleža gibljeta na ravni 54,4 % oziroma 56,9 %.

Zanimiv je tudi vpogled v posedovanje počitniške hišice oziroma drugega stanovanja (čeprav to nista trajni dobrini, ampak nepremičnini), kjer deleži monotono naraščajo od prvega do zadnjega kvartilnega razreda. Ugodje počitniške hišice uživa 3,1 % najrevnejših gospodinjstev in kar 17,7 % tistih, ki sodijo v najpremožnejši, pri lastništvu drugega stanovanja pa je razmerje v korist najpremožnejših še večje, in sicer znašata deleža gospodinjstev, ki razpolagajo z drugim stanovanjem 0,8 % in 7,8 %.

Tabela 17: Opremljenost gospodinjstev z osebnim avtomobilom, po kvintilnih razredih

Deleži gospodinjstev (v %)	1	2	3	4	5	Povprečje
Gospodinjstva, ki imajo avtomobil	45,3	77,5	85,8	90,9	95,4	79,0
– imajo 1 osebni avtomobil	36,3	53,3	54,3	50,9	44,0	47,8
– imajo 2 osebna avtomobila	7,3	21,3	25,7	31,2	41,1	25,3
– imajo 3 osebne avtomobile	1,4	2,4	4,7	7,5	8,5	4,9
– imajo 4 ali več	0,3	0,5	1,1	1,3	1,7	1,0
Število avtomobilov na gospodinjstvo	0,6	1,1	1,2	1,4	1,6	1,2

Vir: APG 1999–2001, lastni izračuni.

Osebni avtomobil kot eno najznačilnejših trajnih dobrin, ki Slovencem velikokrat predstavlja pravi statusni simbol, ima v prvem kvintilnem razredu v povprečju slabih 45,3 % gospodinjstev, v zadnjem pa kar 95,4 %¹⁴⁶. Razlike med gospodinjstvi prvega in zadnjega kvartilnega razreda so še očitnejše, če med njimi

¹⁴⁶ Višjo opremljenost v gospodinjstvih petega kvartilnega razreda zasledimo le še pri hladilniku, barvnem TV, pralnem stroju in telefonskem priključku.

primerjamo povprečno število avtomobilov na gospodinjstvo. V prvem ima velika večina gospodinjstev samo en avtomobil, v zadnjem pa dobrih 51% gospodinjstev vsaj dva (11,8 % celo tri ali več, tabela 17).

4.3.3 Razpoložljivi neto dohodek in subjektivna revščina gospodinjstev

Povprečno slovensko gospodinjstvo ima v opazovanem obdobju na voljo letni ekvivalentni dohodek v višini 1.560.073 SIT. Največji delež v njegovi strukturi predstavlja denarni dohodek (93,2 %), sledita pa mu vrednost lastne proizvodnje s 4,6 % in dohodek v naravi z 2,2-odstotnim deležem. Horizontalna struktura razpoložljivega dohodka po kvintilnih razredih kaže rahla odstopanja od povprečja; pri gospodinjstvih petega kvintilnega razreda ima npr. denarni dohodek nekoliko višji delež (96,4 %), pri ostalih treh pa nižjega (tabela 18). Nasprotno si z lastno proizvodnjo najbolj pomagajo prav gospodinjstva v najnižjem razredu, saj je ta predstavljala kar 8,3 % njihovega ekvivalentnega razpoložljivega dohodka, kar je bistveno več kot pri ostalih skupinah gospodinjstev.

Tabela 18: Ekvivalentni neto razpoložljivi dohodek gospodinjstev, po kvintilnih razredih

Struktura (v %)	1		2		3		4		5		Povprečje
	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	
Denarni dohodek	88,9	9,0	91,2	14,3	91,6	18,0	92,7	22,4	96,4	36,3	93,2
Vrednost lastne proizvodnje	2,9	12,2	2,9	19,2	2,7	22,2	2,4	24,5	1,4	21,9	2,2
Dohodek v naravi	8,3	17,1	5,9	19,0	5,7	22,8	4,9	24,1	2,2	17,0	4,6
Razpoložljivi dohodek na ekv. odraslega	734.273 SIT		1.143.402 SIT		1.429.577 SIT		1.757.443 SIT		2.734.988 SIT		1.560.073 SIT

Opomba: A – podatki se nanašajo na strukturo gospodinjstev znotraj kvintilnega razreda, B – podatki se nanašajo na strukturo vseh gospodinjstev.

Vir: APG 1999–2001, lastni izračuni.

Pri vertikalnem prerezu razpoložljivega dohodka gospodinjstev (stolpec B tabele 18) je opaziti, da 40 % slabše situiranih gospodinjstev razpolaga s 24,1 % vsega razpoložljivega dohodka, 40 % bolje situiranih pa kar s 57,6 %. Največji delež denarnega dohodka (36,3 %) domov skupaj prineslo 20 % najbolj situiranih gospodinjstev, najmanj (kar štirikrat manj) pa 20 % najrevnejših gospodinjstev. Ostali dve kategoriji razpoložljivega dohodka sta bolj enakomerno razporejeni med vsa gospodinjstva, kljub temu pa se tako z lastno proizvodnjo kot z dohodkom v naravi najbolj okoriščajo gospodinjstva četrtega kvintilnega razreda (v masi vsega dohodka razpolagajo s 24,5 % oziroma 24,1 % celote).

Tabela 19: Horizontalna struktura ekvivalentnega denarnega dohodka gospodinjstev, po kvintilnih razredih (v %)

Struktura (v %)	1	2	3	4	5	Povprečje
Dohodek iz delovnega razmerja	24,4	44,5	52,0	59,1	59,3	52,7
Dohodek iz honorarnega dela	2,4	2,5	1,3	1,9	2,7	2,2
Dohodek iz samozaposlitve	4,3	5,6	5,5	5,2	6,1	5,6
Socialni prejemki	63,0	41,0	35,9	29,3	21,2	32,2
Družinski prejemki	3,8	4,7	2,8	1,7	1,0	2,3
Dohodek iz lastnine	0,1	0,2	0,3	0,2	0,7	0,4
Dohodek od prodaje	0,5	0,9	1,4	1,9	7,4	3,6
Drugi prejemki	0,0	0,1	0,2	0,2	1,2	0,5
Den. darila in transferi med gospodinjstvi	1,4	0,7	0,6	0,5	0,4	0,6
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

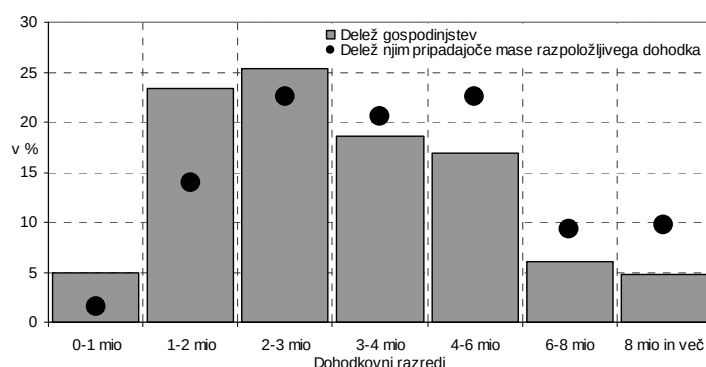
Vir: APG 1999–2001, lastni izračuni.

V strukturi ekvivalentnega denarnega dohodka gospodinjstev največji delež zavzema dohodek iz delovnega razmerja (52,7 %; tabela 19), sledijo pa mu socialni prejemki z 32,2-odstotnim deležem (znotraj katerih prevladujejo pokojnine) in dohodek iz samozaposlitve (5,6 %), kar je pričakovan vrstni red glede na razporeditev gospodinjstev po formalnem statusu nosilca (tabela 15). Največjo težo v

strukturi denarnega dohodka gospodinjstev prvega kvintilnega razreda¹⁴⁷ imajo socialni prejemki (63,0 %), povsod drugod pa dohodek iz delovnega razmerja.

Porazdelitev gospodinjstev glede na njihov letno razpoložljivi neto dohodek (slika 5) je asimetrična v desno. V modusnem razredu, z mejami od dveh do treh milijonov SIT, je 25,3 % gospodinjstev (skupaj razpolagajo z 22,5 % mase vsega dohodka), v prvih treh razredih skupaj pa kar 53,6 % (njim pripadajoč delež v masi vseh sredstev pa znaša 38,0 %).

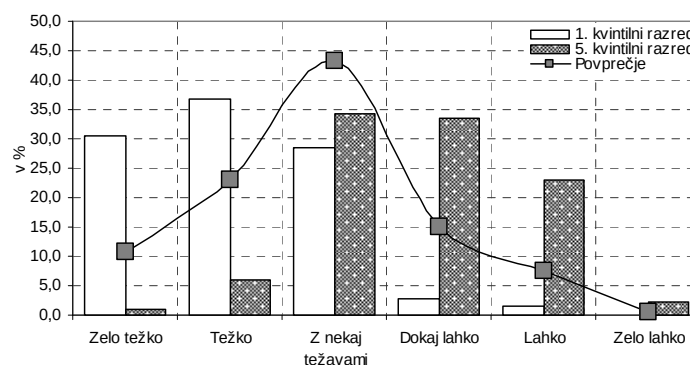
Slika 5: Porazdelitev gospodinjstev glede na njihov letni razpoložljivi neto dohodek (v %)

Vir: APG 1999–2001, lastni izračuni.

Veliko in obenem pričakovano nasprotje srečamo pri obeh ekstremnih razredih; v razredu do 1 mio. SIT letnega dohodka je 5,0 % gospodinjstev, ki imajo v masi vsega dohodka le 1,5-odstotno udeležbo, nasprotno pa je v zgornji razred s spodnjo mejo 8 mio. letnega dohodka uvrščen približno enak odstotek gospodinjstev (4,8 %), razpolagajo pa kar z 9,7 % vsega razpoložljivega dohodka.

Slika 6: Mnenje gospodinjstev o tem, kako shajajo s svojim mesečnim razpoložljivim dohodkom (v %)

Vir: APG 1999–2001, lastni izračuni.

S pomočjo APG merimo tudi subjektivno revščino gospodinjstev in sicer prek njihovih odgovorov na vprašanje o tem, kako shajajo s svojim razpoložljivim dohodkom. Porazdelitev gospodinjstev je glede na zastavljeno vprašanje povsem normalna, saj se največ gospodinjstev (43,3 %) nahaja v položaju, ko z nekaj težavami prebrodijo tekoči mesec, takšnih, ki imajo pri tem veliko težav je 10,8 %, zelo lahko s svojim dohodkom pa v povprečju shaja le 0,5 % vseh gospodinjstev. Kot je razvidno iz slike 6, so v najtežjem položaju gospodinjstva prvega kvintilnega razreda, saj jih je več kot tretjina (36,8 %) izjavila,

¹⁴⁷ Socialne prejemke prejema kar 82,3 % gospodinjstev prvega kvintilnega razreda, dohodek iz delovnega razmerja pa le 28,8 % njih. Delež gospodinjstev, ki prejema dohodek iz delovnega razmerja po razredih strmo narašča, tako da že 62,0 % gospodinjstev drugega kvintilnega razreda prejema tovrstni dohodek, v petem pa primerljiv delež znaša 82,1 %.

da se težko prebijajo iz meseca v mesec, naslednjih 30,4 % pa celo zelo težko. Nekoliko manjši delež jih ima pri tem nekaj težav (28,6 %), nato pa deleži strmo padajo, saj nobeno gospodinjstvo spodnjega razreda ni izjavilo, da zelo lahko shaja s svojim dohodkom, lahko pa le 1,5 % njih. Povsem nasprotno (in nadpovprečno dobro) situacijo srečamo pri gospodinjstvih najvišjega dohodkovnega razreda, saj jih ima le 1,1 % velike težave pri preživljanju svoje družine, dokaj lahko, lahko ali celo zelo lahko pa se iz meseca v mesec prebija kar 58,7 %.

4.4 Vzorci trošenja slovenskih gospodinjstev glede na različna socialno-ekonomska merila

Predmet te točke je analiza vzorcev trošenja gospodinjstev v Sloveniji in ekonometrično ugotavljanje vpliva različnih pojasnjevalnih spremenljivk nanje. Uvodoma so predstavljeni izdatki gospodinjstev po namenu porabe, temu sledi prikaz vzorcev trošenja gospodinjstev glede na različna socialno-ekonomska merila, na koncu podpoglavja pa sem se lotila še ekonometričnega preverjanja vpliva socialno-ekonomskih spremenljivk na potrošnjo gospodinjstev. Na tem mestu je treba opozoriti, da sem se statistične analize vzorcev trošenja (v podpoglavjih 4.4.1 do 4.4.6) lotila parcialno in vsakokrat z drugim merilom: (1) z dohodkom, (2) z izobrazbo nosilca, (3) s formalnim statusom zaposlitve nosilca, (4) s starostjo nosilca, (5) s številom delovno aktivnih članov oziroma (6) s tipom gospodinjstev, pri tem pa vsakokrat zanemarila vpliv vseh preostalih socialno-ekonomskih značilnosti gospodinjstev. Tako sem npr. proučevala vzorce trošenja gospodinjstev samo glede na izobrazbo njihovih nosilcev, pri tem pa nisem izločila vpliva dohodka in drugih značilnosti gospodinjstev na njihovo potrošniško obnašanje. Zavedam se, da se pri oblikovanju ravni celotne potrošnje gospodinjstev s prepletanjem značilnosti gospodinjstev in potrošnih prvin gradi vzorec njihovega trošenja, in da je potrošnja funkcija dohodka kot tudi nekaterih povsem merljivih demografskih in drugih dejavnikov gospodinjstev¹⁴⁸, ki določajo njihov okus in želje. Iz parcialnosti izvira omejitev statistične analize vzorcev trošenja gospodinjstev, zato je potrebna previdnost pri razlagi njenih rezultatov, to pomankljivost pa sem delno nadoknadila v zadnjem delu podpoglavja (v točki 4.4.7), kjer sem z ekonometričnim modeliranjem preverjala sočasen vpliv vseh pojasnjevalnih spremenljivk na trošenje gospodinjstev.

Tabela 20: Izdatki gospodinjstev za končno potrošnjo

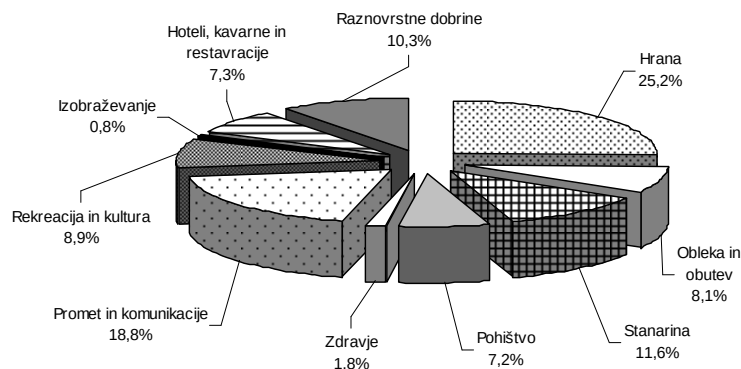
Izdatki gospodinjstev (v SIT)	Na ekvivalentnega odraslega	Na gospodinjstvo	% gospodinjstev, ki so imela izdatke
01 Hrana in brezalkoholna pijača	356.557	667.022	100,0
02 Alkoholna pijača in tobak	42.484	79.901	70,3
03 Obleka in obutev	128.613	249.599	91,5
04 Stanovanje, elektrika, voda, plin in drugo gorivo	184.156	331.305	100,0
05 Pohištvo, gospodinjstva oprema in storitve za gospodinjstvo	113.564	209.738	96,2
06 Zdravje	28.927	50.686	59,1
07 Promet	247.218	493.790	89,7
08 Komunikacije	51.287	96.140	94,8
09 Rekreacija in kultura	140.260	262.693	99,4
10 Izobraževanje	12.192	25.017	18,4
11 Hoteli, kavarne in restavracije	115.697	225.428	75,6
12 Raznovrstne dobrine in storitve	163.034	307.920	99,9
Izdatki gospodinjstev za končno potrošnjo	1.583.991	2.999.239	100,0

Vir: APG 1999–2001, lastni izračuni.

¹⁴⁸ Kot so izobrazba, delovne izkušnje, zakonski stan, starost, spol in rasa nosilca, velikost, struktura in tip gospodinjstva, obnašanja drugih gospodinjstev, stanovanjski status, geografska lokacija, velikost mesta, etnično ozadje ipd.

Povprečno gospodinjstvo po podatkih APG za končno potrošnjo namenja 2.999.239 SIT letno (249.937 SIT mesečno) oz. 1.583.991 SIT na ekvivalentnega odraslega (ali 131.999 SIT mesečno), od tega največ za najosnovnejše dobrine kot so hrana, promet in stanovanje (glej tabelo 20). Med dobrine, ki jih slovenska gospodinjstva najpogosteje porabljajo sodijo hrana, stanovanjske in raznovrstne dobrine, saj so jih v obdobju vodenja dnevnika prijavila vsa, veliko redkeje pa Slovenci segamo v svoj žep zaradi izdatkov za zdravje (59,1 % vseh gospodinjstev) in zlasti za izobraževanje (le 18,4 %, tabela 20).

Slika 7: Struktura izdatkov gospodinjstev za končno potrošnjo (v %)

Vir: APG 1999–2001, lastni izračuni.

V povprečju gospodinjstva največ izdatkov namenijo za hrano (25,2 %), promet in komunikacije (18,8 %) ter stanovanje¹⁴⁹ (11,6 %). Temu sledijo izdatki za raznovrstne dobrine (z 10,3-odstotnim deležem) ter rekreacijo in kulturo (8,9 %), najmanjši delež pa odpade na zdravje in izobraževanje (le 1,8 % in 0,8 %), saj sta to področji, kjer imajo gospodinjstva majhno udeležbo v dejanski potrošnji in se glavnina tovrstnih izdatkov tako pri nas kot drugod v EU financira prek sektorja države (slika 7).

4.4.1 Izdatki gospodinjstev po namenu porabe

Izdatki za hrano

Delež izdatkov, ki jih gospodinjstva namenijo za hrano¹⁵⁰, je pomemben kazalec življenjskega standarda, saj npr. revna gospodinjstva namenijo največji del svojih dohodkov prav za hrano. Hrana predstavlja relativno največji delež v izdatkih za življenjske potrebščine gospodinjstvom najnižjega kvartilnega razreda (33,1 %), v gospodinjstvih najvišjega pa le 19,2 %. Razlike med njimi so tudi v vrstah porabljene hrane; tako gospodinjstva najvišjega kvartilnega razreda zaužijejo v povprečju več rib in mesa, gospodinjstva najnižjega kvartilnega razreda pa več kruha in maščob (pri zelenjavi, mlečnih izdelkih, brezalkoholnih pijačah, sladkorju in tudi pri sadju so razlike v strukturi porabe majhne; Poročilo o človekovem razvoju Slovenija, 2003, str. 26). Razlike med obema skupinama gospodinjstev so še večje, če primerjamo absolutne zneske, ki jih ta namenijo za porabo hrane. Gospodinjstva petega kvartilnega razreda dajejo zanj namreč 2,4-krat¹⁵¹ več sredstev kot gospodinjstva prvega. Na podlagi tega sklepam,

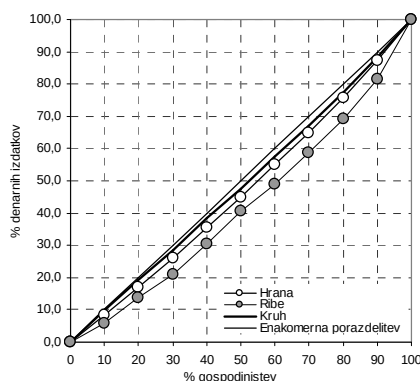
¹⁴⁹ Delež bi bil najverjetneje precej večji, če bi bili v slovenski APG zajeti tudi izdatki za pripisane najemnine, ki v povprečju znašajo okrog 10 % vseh izdatkov za življenjske potrebščine. Žal jih SURS ne objavlja in so izvzeti iz strukture izdatkov kot tudi razpoložljivega dohodka gospodinjstev.

¹⁵⁰ Zajeti skupaj skupini (cp 01) hrana in brezalkoholne pijače ter (cp 02) alkoholne pijače in tobak.

¹⁵¹ Če primerjamo izdatke na gospodinjstvo, pri izdatkih na ekvivalentnega odraslega pa je razmerje manjše in znaša 1,4.

da neenakost med gospodinjstvi obstaja tudi pri potrošnji najosnovnejše dobrine, hrane (kar je razvidno tudi iz Lorenzovega grafikona na sliki 8): najmanjša je pri kruhu, največja pa pri ribah.

Slika 8: Porazdelitev denarnih izdatkov gospodinjstev za hrano (v %)

Vir: APG 1999–2001, lastni izračuni.

Za hrano relativno nadpovprečno veliko, in več od ostalih skupin gospodinjstev, poleg najrevnejših porabijo še gospodinjstva, katerih nosilci so brez izobrazbe (39,7 %) ali so neaktivni¹⁵², starejši od 60 let (31,1 %) ter samska gospodinjstva (28,1 %) in tista brez delovno aktivnih članov (31,4 %). Nasprotno dosegajo izdatki za hrano veliko nižje proračunske deleže pri najpremožnejših gospodinjstvih (19,2 %), gospodinjstvih, kjer je nosilec vsaj univerzitetno izobražen (17,2 %), zaposlen (21,7 %) ali mlajši od 30 let (19,8 %), ter v gospodinjstvih z dvema aktivnima (22,0 %) oziroma dvema odraslima in otroci (20,4 %).

Izdatki za obleko in obutev

Za obleko in obutev porabi povprečno slovensko gospodinjstvo letno 128.613 SIT na ekvivalentnega odraslega, med posameznimi skupinami pa obstajajo velike razlike. Obleka je namreč ena tistih dobrin, ki jo obenem lahko uvrstimo med najnujnejše, lahko pa se zanjo zapravi tudi mnogo več, kot je nujno potrebno. Tako so gospodinjstva prvega kvartilnega razreda zanjo odštela le 56.972 SIT na ekvivalentnega odraslega, gospodinjstva petega pa kar 4,2-krat več oziroma 240.461 SIT (še večje razlike so pri delitvi gospodinjstev po izobrazbi, saj so tista z nosilcem brez izobrazbe porabila za obleko 5,8-krat manj sredstev kot gospodinjstva z univerzitetno izobraženim nosilcem (kar 311.784 SIT).

Relativno nadpovprečno veliko (povprečje 8,1 %) in več kot ostali za obleko in obutev porabijo najpremožnejša (9,9 %) in najmlajša gospodinjstva ter tista z dvema delovno aktivnima članoma (9,7 %), gospodinjstva dveh odraslih oseb z otroki (10,0 %) in tista, katerih nosilci so najbolj izobraženi (12,5 %) oziroma zaposleni (9,3 %). Nasprotno relativno najmanj za obleko porabijo najrevnejša (5,7 %), najstarejša (6,4 %) in samska gospodinjstva (6,8 %), gospodinjstva brez delovno aktivnih članov (6,1 %) in tista z neaktivnimi¹⁵³ ali povsem neizobraženimi nosilci (5,0 %).

¹⁵² Z brezposelnim nosilcem 27,2 %, z upokojenim 30,1 %, z učenci, študenti, gospodinjami ali nezmožnimi za delo pa celo 36,0 %.

¹⁵³ Od 5,6 % kolikor porabijo študenti, dijaki in gospodinje do 7,5 % kolikor brezposelni.

Izdatki za stanovanje¹⁵⁴

Za stanovanje, ki spada med najosnovnejše in najnujnejše potrošne dobrine, povprečno slovensko gospodinjstvo porabi 184.156 SIT na ekvivalentnega odraslega. Razponi med povprečjem in posameznimi skupinami zato niso tako veliki kot npr. pri obleki, prometu, izobraževanju in hotelih. Gospodinjstva prvega kvartilnega razreda zanj porabijo 161.060 SIT, gospodinjstva petega razreda pa 222.338 SIT.

Relativno nadpovprečno veliko breme (povprečje 11,6 %) izdatki za stanovanje predstavljajo gospodinjstvom prvega dohodkovnega kvintila (16,0 %), samskim (15,7 %) in najstarejšim gospodinjstvom (14,3 %) ter gospodinjstvom brez delovno aktivnih članov (15,3 %) in tistim, katerih nosilci so brez izobrazbe (15,7 %) ali so neaktivni (upokojenci 13,8 %, brezposelni 13,1 %). Nasprotno relativno najmanj in nadpovprečno malo za stanovanje porabijo najpremožnejši (9,1 %), gospodinjstva z nosilcem, ki je samozaposlen (9,5 %), v srednjih letih (10,6 %) oziroma z univerzitetno izobrazbo (8,4 %) ter družine z otroki (8,8 %).

Izdatki za pohištvo

Za pohištvo povprečno gospodinjstvo pri nas porabi 113.564 SIT na ekvivalentnega odraslega, največje razpone pa srečamo pri gospodinjstvih z najslabše in najbolj izobraženimi nosilci. Slednja za pohištvo porabijo 224.423 SIT na ekvivalenta letno, gospodinjstva z nosilcem brez izobrazbe pa le 37 % tega zneska.

Relativno nadpovprečno veliko (povprečje 7,2 %) za pohištvo porabijo družine z otroki (8,4 %), najpremožnejša (7,5 %) in najmlajša gospodinjstva (7,8 %), gospodinjstva brez delovno aktivnih članov (7,7 %) ter tista, katerih nosilci so najbolj izobraženi (9,0 %) oziroma upokojeni (7,6 %). Nasprotno relativno precej manj za pohištvo porabijo enostarševska (5,1 %), najstarejša (6,4 %) in samska gospodinjstva (6,8 %), gospodinjstva tretjega kvartilnega razreda (6,4 %) in tista s tremi delovno aktivnimi (5,9 %).

Izdatki za zdravje

Izdatki za zdravje sodijo med najmanjše postavke proračuna povprečnega slovenskega gospodinjstva, saj zanje porabi le 28.927 SIT na ekvivalentnega odraslega. Absolutno največ izdatkov za zdravje iz lastnega žepa imajo najpremožnejša (46.166 SIT na ekvivalentnega odraslega) in najstarejša gospodinjstva (36.867 SIT), najmanj pa tista, katerih nosilci so študentje, dijaki, gospodinje ali za delo nezmožni (10.581 SIT).

Relativno veliko (povprečje 1,8 %) in več kot ostale skupine gospodinjstev za zdravje porabijo najstarejša (2,7 %), upokojenska (2,6 %) in samska gospodinjstva (2,4 %), gospodinjstva tretjega kvartilnega razreda (2,0 %) ter gospodinjstva katerih nosilci so med bolje izobraženimi (2,1 %). Nasprotno relativno najmanj za zdravje porabijo družine z otroki (1,3 %), najrevnejša (1,6 %) in najmlajša gospodinjstva ter tista z nosilcem, ki je brezposeln (1,1 %) oziroma študent, dijak ali gospodinja (0,8 %).

¹⁵⁴ Ne vključujejo pripisanih najemnin gospodinjstev.

Izdatki za promet

Izdatki gospodinjstev za promet so po pomembnosti v Sloveniji na drugem mestu, takoj za hrano. Povprečno gospodinjstvo zanj porabi 247.218 SIT letno na ekvivalentnega odraslega, najmanj gospodinjstva z nosilcem brez izobrazbe (75.754 SIT), največ pa gospodinjstva najvišjega kvartilnega razreda (489.109 SIT). Podobno kot obleko tudi prometne izdatke lahko delimo na nujno potrebne kot na takšne, ki spadajo v zelo luksuzne, na splošno pa naraščajo z dohodkom, izobrazbo in velikostjo gospodinjstva.

V povprečju relativno veliko (povprečje 15,6 %) za promet porabijo gospodinjstva s tremi delovno aktivnimi (23,1 %), najpremožnejša (20,1 %), najmlajša¹⁵⁵ (18,3 %), najbolj izobražena (17,3 %) in velika¹⁵⁶ gospodinjstva. Nasprotno v strukturi izdatkov veliko nižje deleže beležijo gospodinjstva z nosilcem brez izobrazbe (7,0 %), samska gospodinjstva (9,3 %) in gospodinjstva prvega kvartilnega razreda (9,8 %) ter gospodinjstva brez delovno aktivnih (10,6 %) in z nosilcem starejšim od 60 let (11,1 %).

Izdatki za komunikacije

Za komunikacije povprečno slovensko gospodinjstvo porabi 51.287 SIT na ekvivalentnega odraslega, absolutno najmanj gospodinjstva prvega kvartilnega razreda (35.649 SIT), največ pa gospodinjstva z univerzitetno izobraženim nosilcem (77.492 SIT).

Relativno največji delež (povprečje 3,2 %) izdatkov za komunikacije imajo enostarševska (5,3 %), najmlajša in brezposelna (3,8 %) ter najrevnejša gospodinjstva (3,5 %) ter tista z enim delovno aktivnim članom (3,1 %). Nasprotno relativno najmanj za komunikacije porabijo najpremožnejša in najstarejša gospodinjstva ter družine z otroki (3,0 %) in gospodinjstva brez delovno aktivnih članov (2,9 %).

Izdatki za rekreacijo in kulturo

Izdatki za rekreacijo in kulturo spadajo med bolj prestižne dobrine in naraščajo linearno z dohodkom in izobrazbo gospodinjstva. Zanje povprečno slovensko gospodinjstvo nameni 140.260 SIT na ekvivalentnega odraslega, med posameznimi skupinami pa obstajajo kar precejšnje razlike, predvsem pri izobrazbeni delitvi gospodinjstev. Tako so gospodinjstva z nosilcem brez izobrazbe porabila za rekreacijo in kulturo le 64.833 SIT na ekvivalentnega odraslega, gospodinjstva z univerzitetno izobraženim nosilcem pa kar 3,4-krat več oziroma 291.058 SIT.

Relativno nadpovprečno veliko (povprečje 8,9 %) in več kot ostale skupine gospodinjstev za rekreacijo in kulturo porabijo najpremožnejša (10,2 %) in najbolj izobražena gospodinjstva (11,6 %), družine z otroki (9,7 %) in gospodinjstva z nosilcem, ki je zaposlen (9,3 %) ali v srednjih letih (9,3 %). Nasprotno relativno najmanj za preživljanje prostega časa zapravijo najrevnejša (7,3 %) in najmlajša gospodinjstva (8,4 %) ter tista z brezposelnim (8,0 %) ali popolnoma neizobraženim nosilcem (6,0 %).

¹⁵⁵ Enako tudi gospodinjstva z nosilcem v starosti od 45 do 59 let.

¹⁵⁶ Gospodinjstva z dvema odraslima in otroki 16,9 %, treh ali več odraslih pa 18,2 %.

Izdatki za izobraževanje

Izdatki za izobraževanje predstavljajo najmanjši delež v strukturi izdatkov gospodinjstev za življenjske potrebščine (0,8 %) in naraščajo z doseženo izobrazbo in prisotnostjo otrok, padajo pa s starostjo nosilca. Pri njih je opaziti največjo neenakost v porazdelitvi med gospodinjstvi. Povprečno gospodinjstvo za izobraževanje porabi 12.192 SIT na ekvivalentnega odraslega, absolutno najmanj gospodinjstva z nosilcem brez izobrazbe (1.863 SIT), največ pa tista z univerzitetno izobraženim nosilcem (34.254 SIT).

Nadpovprečno veliko za izobraževanje porabijo predvsem najmlajša (1,6 %), najbolj izobražena (1,4 %) in najpremožnejša gospodinjstva (1,0 %), družine z otroki (največje breme so enostarševskim družinam, ki porabijo za izobraževanje kar 3,9 % vseh izdatkov) ter gospodinjstva z dvema delovno aktivnima članoma oziroma zaposlenim nosilcem (1,2 %). Nasprotno relativno najmanj za izobraževanje namenijo najstarejša (0,1 %), najrevnejša (0,3 %) in samska gospodinjstva (0,4 %), gospodinjstva z upokojenim (0,1 %) ali neizobraženim nosilcem (0,2 %) ter gospodinjstva brez delovno aktivnih članov (0,1 %).

Izdatki za hotele in restavracije

Izdatki za hotele in restavracije sodijo med prestižnejše, saj strmo naraščajo z dohodkom, odražajo pa podobno kot izdatki za izobraževanje tudi veliko neenakost med različnimi skupinami gospodinjstev. Povprečno gospodinjstvo za hotele in restavracije tako porabi 115.697 SIT letno na ekvivalentnega odraslega, gospodinjstva spodnjega kvintilnega razreda le 37 % tega povprečja, gospodinjstva petega pa 4,5-krat več od gospodinjstev prve dohodkovne skupine (194.434 SIT).

Relativno veliko (povprečje 7,3 %) za hotele in restavracije porabijo najpremožnejša (8,0 %) in velika gospodinjstva brez otrok (8,1 %), gospodinjstva z dvema delovno aktivnima (7,7 %) ter tista, katerih nosilci so bili zaposleni (9,1 %), v srednjih letih (8,7 %) ali srednje izobraženi (7,8 %). Nasprotno relativno najmanj za tovrstne dobrine namenijo najrevnejša in najmanj izobražena (4,3 %) ter najstarejša (4,4 %), upokojska (4,8 %) in enostarševska gospodinjstva (5,1 %) ter tista brez delovno aktivnih (4,3%).

Izdatki za raznovrstne dobrine

Med izdatke za raznovrstne dobrine sodijo tako izdatki za osebno nego in osebne predmete, kot tudi izdatki za socialno varstvo, zavarovanje in finančne ter druge storitve. Naraščajo sorazmerno z dohodkom in še očitneje z doseženo izobrazbo nosilca gospodinjstva. Gospodinjstva z nosilci brez izobrazbe porabijo zanje letno 99.252 SIT na ekvivalentnega odraslega oziroma 9,2 % svojega proračuna, nasprotno pa tista z univerzitetno izobraženim nosilcem dobrih 2,6-krat več sredstev, kar predstavlja 10,9 % njihove končne potrošnje. Po preostalih merilih razvrstitve gospodinjstev (starost in status nosilca, tip gospodinjstva in število delovno aktivnih članov) je porazdelitev izdatkov med gospodinjstvi enakomernejša, v povprečju pa so ta zanje odštela 163.034 SIT oz. 10,3 % svojega proračuna.

4.4.2 Vpliv dohodka na potrošnja gospodinjstev

Vse empirične (večinoma ekonometrične) študije¹⁵⁷, med glavne pojasnjevalne spremenljivke ravni ali vzorcev trošenja gospodinjstev uvrščajo njihov dohodek. Paulin (1995) je v svoji študiji prišel do zaključka, da je prav dohodek, poleg starosti referenčne osebe in velikosti gospodinjstva, v najtesnejši povezavi z izdatki gospodinjstev. Koelln et al. (1995), ki je proučeval vzorce trošenja starejših gospodinjstev glede na višino dohodka, je ugotovil, da dohodek pomembno vpliva na vse skupine izdatkov, in da obstajajo pomembne razlike v obnašanju gospodinjstev glede na višino dohodka¹⁵⁸. Abdel-Ghany in Sharpe (1997) ter pozneje še Lee (2001) so prav tako uspeli dokazati, da ima dohodek, poleg tipa gospodinjstva in izobrazbene ravni odločilno vlogo pri določanju vzorcev trošenja starejših gospodinjstev v ZDA in Koreji (njegov vpliv naj bi bil statistično značilen in pozitiven za vse skupine izdatkov). Lino (2002) je dalje v raziskavi o izdatkih gospodinjstev za otroke prav tako potrdil pozitivno povezavo med ravni dohodka in potrošnje, naslednji, ki je uspel potrditi odnos med dohodkom in potrošnimi izdatki pa je bil Walden (2002); za večino skupin izdatkov pozitiven (hrana zunaj doma, stanovanje, gospodinjska oprema in storitve, rekreacija in kultura, izobraževanje ipd.), pri nekaterih izdatkih pa je dokazal negativno povezanost z dohodkom (hrana doma, alkohol in tobak, promet, zdravje¹⁵⁹ in osebna nega). Weagley (2004) je pri iskanju spremenljivk, ki najbolj bistveno vplivajo na potrošnja dobrin ugodja med najpomembnejše prav tako uvrstil dohodek gospodinjstev, Lee in Huh (2004) pa sta pozitiven vpliva dohodka na raven potrošnje pozneje še enkrat potrdili.

V skladu s teorijo¹⁶⁰ in izsledki različnih empiričnih študij se tudi na primeru Slovenije zrcali pozitivna povezanost med ravni izdatkov gospodinjstev in njihovim dohodkom (tabela 21). Absolutno največ na ekvivalentnega odraslega tako porabi 20 % najpremožnejših gospodinjstev, najmanj pa 20 % najslabše preskrbljenih (po merilu neto razpoložljivega dohodka).

Tabela 21: Povprečna nagnjenost gospodinjstev k trošenju, po kvintilnih razredih

	Na ekvivalentnega odraslega			Na gospodinjstvo		
	Razpoložljivi dohodek (SIT)	Izdatki gospodinjstev za končno potrošnjo (SIT)	Nagnjenost k potrošnji (%)	Razpoložljivi dohodek (SIT)	Izdatki gospodinjstev za končno potrošnjo (SIT)	Nagnjenost k potrošnji (%)
1	734.273	1.005.303	136,9	997.447	1.362.829	136,6
2	1.143.402	1.308.517	114,4	1.948.969	2.228.951	114,4
3	1.429.577	1.469.607	102,8	2.743.354	2.862.739	104,4
4	1.757.443	1.702.373	96,9	3.632.730	3.589.523	98,8
5	2.734.988	2.433.635	89,0	5.717.144	4.951.783	86,6

Vir: APG 1999–2001, lastni izračuni.

Povprečna nagnjenost gospodinjstev k trošenju, izračunana kot razmerje med celotnimi izdatki gospodinjstev za končno potrošnjo in celotnim neto razpoložljivim dohodkom znaša 0,997, kar pomeni, da porabi povprečno gospodinjstvo za življenjske potrebščine 99,7 % svojega dohodka¹⁶¹, preostalih 0,3 % pa privarčuje oziroma naloži v nepremičnine ali druge investicijske dobrine. Po kvintilnih razredih

¹⁵⁷ Koelln et al (1995), Paulin (1995), Abdel-Ghany, Sharpe (1997), Hong, Kim (2000), Lino (2001), Lee, Huh (2004), Lee (2001), Walden (2002), Weagley (2004).

¹⁵⁸ Revnejša starejša gospodinjstva namenijo za najosnovnejše dobrine večino svojih proračunov in ne uspejo privarčevati praktično ničesar (preživeti si pomagajo s prihranki, tujo pomočjo ali zadolževanjem), spet druga starejša gospodinjstva pa živijo relativno dobro in kljub potrošnim izdatkom še varčujejo.

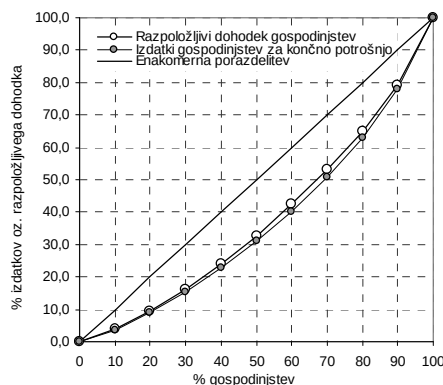
¹⁵⁹ Nasprotno je pozitiven odnos med dohodkom in izdatki gospodinjstev za zdravje (ti naj bi bili normalna dobrina, po katerih se povpraševanje povečuje z večanjem dohodka) uspelo potrditi več drugim avtorjem: Acton (1976), Feldstein (1993), Binstock (1993), Hong in Kim (2000).

¹⁶⁰ Z večanjem tekočega dohodka se večja tudi raven tekoče potrošnje, kar je ugotovil že Keynes v svoji Splošni teoriji, kjer je odvisnost, ko se s povečanjem dohodka poveča tudi potrošnja, vendar ne za enak temveč za manjši znesek, poimenoval »temeljni psihološki zakon vsake sodobne družbe«.

¹⁶¹ Izračunana nagnjenost k potrošnji je visoka, vzroke pa gre najverjetneje iskati tako v podcenjenosti dohodka gospodinjstev, ki je stalnica vseh APG, kot tudi v anketnem neupoštevanju njihove zadolženosti (razpoložljivi dohodek ne vključuje odobrenih posojil gospodinjstvom).

je stanje pričakovano in sicer nagnjenost k trošenju od najnižjega do najvišjega upada (tabela 21). Gospodinjstva petega kvartilnega razreda porabijo 86,6 % svojega razpoložljivega dohodka, najrevnejših 20 % gospodinjstev pa porabi precej več, kot imajo na voljo.

Slika 9: Porazdelitev izdatkov za življenjske potrebščine in dohodka med gospodinjstvi (v %)

Vir: APG 1999–2001, lastni izračuni.

Lorenzova krivulja in primerjava absolutnih zneskov, ki jih gospodinjstva namenijo za potrošnjo kažeta na neenakomerno porazdelitev izdatkov med gospodinjstvi. Gospodinjstva najvišjega kvartilnega razreda porabijo letno okrog 2,4-krat več sredstev kot najrevnejša gospodinjstva¹⁶², potrošnja slednjih pa dosega le 63,5 % porabe povprečnega slovenskega gospodinjstva. Iz Lorenzove krivulje je razvidno, da porabi najrevnejših 10 % gospodinjstev 3,6 % mase vseh izdatkov, najbogatejših 10 % pa kar 22,1 %. Spodnja polovica (50 % revnejših) gospodinjstev porabi skupaj 30,9 % izdatkov, zgornja pa kar 69,1 %. Podobno in le rahlo enakomernejšo razporeditev je opaziti tudi pri dohodku gospodinjstev (slika 9).

Tabela 22: Horizontalna in vertikalna struktura izdatkov gospodinjstev, po kvartilnih razredih (v %)

Struktura (v %)	1		2		3		4		5	
	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B
01 Hrana in brezalkoholne pijače	29,8	16,8	25,4	18,6	24,3	20,1	22,3	21,3	17,0	23,2
02 Alkoholna pijača in tobak	3,3	15,6	2,8	17,1	3,0	20,6	2,8	22,5	2,1	24,2
03 Obleka in obutev	5,7	8,9	7,3	14,9	7,2	16,4	8,5	22,4	9,9	37,4
04 Stanovanje, elektrika, voda, plin	16,0	17,5	13,2	18,7	11,9	19,0	11,2	20,6	9,1	24,2
05 Pohištvo, gospodinjstva oprema	7,5	13,3	7,1	16,3	6,4	16,6	6,9	20,7	7,7	33,1
06 Zdravje	1,6	11,3	1,8	15,9	2,0	20,2	1,8	20,7	1,9	31,9
07 Promet	9,8	7,9	12,1	12,8	14,9	17,7	15,9	21,9	20,1	39,6
08 Komunikacije	3,5	13,9	3,4	17,4	3,3	19,0	3,1	20,7	3,0	29,0
09 Rekreativna in kultura	7,3	10,4	7,9	14,8	8,3	17,3	9,1	22,0	10,2	35,5
10 Izobraževanje	0,3	5,4	0,9	18,9	0,7	17,6	0,7	19,7	1,0	38,4
11 Hoteli, kavarne in restavracije	4,3	7,4	7,8	17,7	7,2	18,3	7,8	23,0	8,0	33,6
12 Raznovrstne dobrine in storitve	10,8	13,4	10,4	16,7	10,8	19,4	9,9	20,7	10,0	29,8
Skupaj	100,0		100,0		100,0		100,0		100,0	

Opomba: A – podatki se nanašajo na strukturo gospodinjstev znotraj kvartilnega razreda, B – podatki se nanašajo na strukturo vseh gospodinjstev.

Vir: APG 1999–2001, lastni izračuni.

Struktura izdatkov gospodinjstev za življenjske potrebščine po namenu¹⁶³ kaže, da revnejša gospodinjstva svoj dohodek porabijo pretežno za najnujnejše dobrine, kot so hrana in stanovanje, v višjih kvartilnih razredih pa delež porabe teh dobrin upada (tabela 22), povečujejo pa se izdatki gospodinjstev za oblačila, rekreacijo, avtomobile in ostale luksuzne dobrine. Izdatki gospodinjstev spodnjega kvartilnega razreda za hrano in stanovanje tako znašajo kar 49,1 % njihovega proračuna,

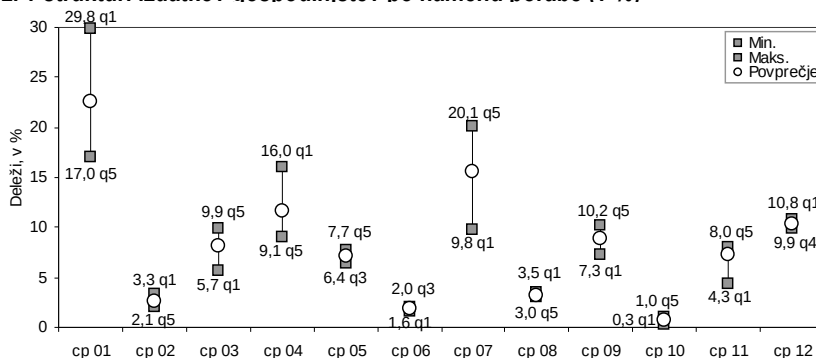
¹⁶² Če primerjamo zneske na ekvivalentnega odraslega, sicer pa je (primerjava potrošnje na gospodinjstvo) razmerje še veliko višje (3,6).

¹⁶³ Kot je poudarjeno že v izhodišču analize so iz analize izvezte pripisane najemnine.

medtem ko najpremožnejših 20 % gospodinjstev za tovrstne dobrine nameni le 28,2 % sredstev. Nasprotno sliko najdemo, če primerjamo skupni delež porabe bolj luksuznih dobrin, kot so obleka, nakup vozil, rekreacija in kultura ter hoteli in kavarne; najpremožnejši porabijo zanje kar 48,2 % svojega proračuna, najrevnejši pa le 27,1 %.

Na neenakost v ravni porabe med gospodinjstvi dajeta slutiti tudi vertikalni prerez izdatkov in primerjava absolutnih izdatkov na ekvivalentnega odraslega. Prerez izdatkov kaže, da gospodinjstva najvišjega kvartilnega razreda v vseh dvanajstih skupinah potrošnih dobrin porabijo več kot 23 % mase vseh izdatkov, pri rekreaciji in kulturi ter obleki in obutvi ta delež celo presega 35 %, pri izobraževanju in prometu pa se že zelo približa 40 %. Tudi primerjava absolutnih izdatkov na ekvivalentnega odraslega opozarja, da porabijo najpremožnejša gospodinjstva za vse kategorije potrošnje veliko več kot gospodinjstva z najnižjim dohodkom. Največje razlike je opaziti pri izobraževanju, saj dajejo gospodinjstva najvišjega kvartilnega razreda kar 7-krat več sredstev zanj kot gospodinjstva z najnižjim dohodkom, (sledijo področja prometa (razmerje 5,0), hoteli in restavracije (4,5) ter obleka in obutev (4,2)), najbolj izenačeno porabo obeh skupin gospodinjstev pa srečamo pri hrani (1,4) in stanovanju (1,4).

Slika 10: Deleži v strukturi izdatkov gospodinjstev po namenu porabe (v %)

Opomba: q1 – kvartilni razred 1, q5 – kvartilni razred 5. Legenda kratic izdatkov gospodinjstev po namenu porabe na str. vi.
Vir: APG 1999–2001, lastni izračuni.

Na sliki 10 so predstavljeni maksimalni razponi v strukturnih deležih porabe gospodinjstev različnih kvartilnih razredov. Največje razlike in odstopanje od povprečja so kot že rečeno opazna pri izdatkih za hrano in brezalkoholne pijače, promet ter hotele in kavarne; prvo v breme najrevnejših, preostali dve odstopanji pa v korist najpremožnejših 20 % gospodinjstev.

4.4.3 Izobrazba in formalni status zaposlitve nosilca kot dejavnika trošenja

Izobrazba in formalni status zaposlitve nosilca sta pomembna dejavnika vzorcev trošenja gospodinjstva kot so v svojih študijah ugotovili mnogi avtorji¹⁶⁴.

Izobrazba in vzorci trošenja gospodinjstev

Izobrazba je dejavnik, ki vpliva neposredno na višino dohodka gospodinjstev in posredno tudi na raven in vzorec njihovega trošenja. Povezava med ravniyo vseh skupin izdatkov, z izjemo alkoholnih pijač in

¹⁶⁴ Feldstein (1993), Paulin (1995), Hong, Kim (2000), Lee (2001), Walden (2002), Lee, Huh (2004) in Weagley (2004).

tobaka, in višjimi stopnjami dosežene izobrazbe nosilca gospodinjstva naj bi bila pozitivna, kar je Walden (2002) pripisal ozaveščenosti¹⁶⁵ bolj izobraženih gospodinjstev. Pred njim je že Lee (2001), ki je analizirala vzorce trošenja starejših gospodinjstev, prišla do sklepa, da je izobrazba, poleg dohodka in tipa gospodinjstva, ena najpomembnejših spremenljivk, ki opredeljujejo vzorce trošenja starejših gospodinjstev. Bolj izobraženi starostniki naj bi po njenih rezultatih več izdatkov namenili za hrano zunaj doma, zdravje, obleko in promet. Weagley (2004) in njegov predhodnik Paulin (1995) pa sta dokazala obstoj statistično značilne in pozitivne povezave med višjo izobrazbo nosilca in izdatki gospodinjstev za rekreacijo in kulturo, zdravje, ugodje in osebno nego. Do podobnih sklepov sta neodvisno prišli tudi Lee in Huh (2004), ki sta potrdili, da bolj izobražena gospodinjstva v Južni Koreji namenjajo opazno večji delež svojih izdatkov za hrano izven doma, gospodinske aparate, zdravje, rekreacijo, promet in komunikacije ter osebno nego. Hong in Kim (2000), ki sta se na primeru ZDA ekonometrično lotili preverjanja odnosa med izdatki za zdravje iz lastnega žepa in različnimi neodvisnimi spremenljivkami, pa sta med drugim prišli do sklepa, da porabijo bolj izobražena gospodinjstva več za zdravje, kar sta utemeljili z njihovo večjo zavednostjo o zdravju kot vrednoti in pomenu preventive na tem področju.

Če primerjamo absolutne zneske, ki jih slovenska gospodinjstva po podatkih zbirne APG 2000 namenjajo za končno potrošnjo, potem ti enakomerno naraščajo z višjo doseženo stopnjo izobrazbe nosilca gospodinjstva; največ na ekvivalentnega odraslega porabijo gospodinjstva z univerzitetno izobraženim nosilcem (2.499.149 SIT letno), najmanj pa gospodinjstva z nosilci brez kakršnekoli izobrazbe (1.077.735 SIT). Nagnjenost k potrošnji se med posameznimi skupinami gospodinjstev razlikuje, in sicer imajo najnižjo gospodinjstva z najbolj izobraženim nosilcem (0,87), najvišjo pa gospodinjstva s srednjo izobrazbo (1,05; glej sliko 11).

Na primeru Slovenije lahko potrdimo tudi nekatere ugotovitve iz prej navedenih študij, saj je opaziti pozitivno povezavo med naraščanjem izobrazbe nosilca in izdatki gospodinjstev za obleko, zdravje, promet, rekreacijo in kulturo, izobraževanje, hotele in kavarne ter raznovrstne dobrine. Z višjo izobrazbo nosilca pa padajo deleži osnovnih izdatkov gospodinjstev (hrana, stanovanje, alkohol in tobak).

Tabela 23: Horizontalna in vertikalna struktura izdatkov gospodinjstev glede na izobrazbo nosilca (v %)

Struktura (v %)	Brez OŠ		OŠ, nižja in srednja poklicna		Srednja: splošna in strokovna		Višja, višješolska in visoka strokovna		Univerzitetna in podiplomska	
	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B
Delež gospodinjstev, v %	6,7		48,3		31,0		8,3		5,6	
01 Hrana, brezalkoholne pijače	34,9	7,1	26,1	46,8	20,0	31,3	17,8	8,7	15,5	6,1
02 Alkoholna pijača in tobak	4,8	8,2	3,2	48,6	2,4	30,8	1,7	6,8	1,7	5,6
03 Obleka in obutev	5,0	2,8	6,5	32,6	8,6	37,4	10,0	13,6	12,5	13,7
04 Stanovanje, elektr., voda, plin	15,7	6,1	12,9	44,8	10,8	32,5	10,7	10,1	8,4	6,4
05 Pohištvo, gosp. oprema	7,7	4,9	7,0	39,5	6,9	33,8	6,9	10,6	9,0	11,1
06 Zdravje	1,9	4,8	1,6	35,1	1,9	36,9	2,2	13,3	2,0	9,9
07 Promet	7,0	2,1	14,0	36,2	17,9	40,3	16,4	11,6	17,3	9,9
08 Komunikacije	3,3	4,7	3,3	41,4	3,1	33,6	3,5	11,8	3,1	8,5
09 Rekreacija in kultura	6,0	3,1	7,1	32,6	9,7	38,4	11,5	14,3	11,6	11,7
10 Izobraževanje	0,2	1,0	0,5	28,7	0,8	37,3	1,2	17,1	1,4	15,8
11 Hoteli, kavarne, restavracije	4,3	2,7	7,3	40,3	7,8	37,4	7,2	10,8	7,2	8,8
12 Raznovrstne dobrine in storitve	9,2	4,1	10,4	40,7	10,2	34,7	10,9	11,6	10,3	8,9
Skupaj	100,0		100,0		100,0		100,0		100,0	

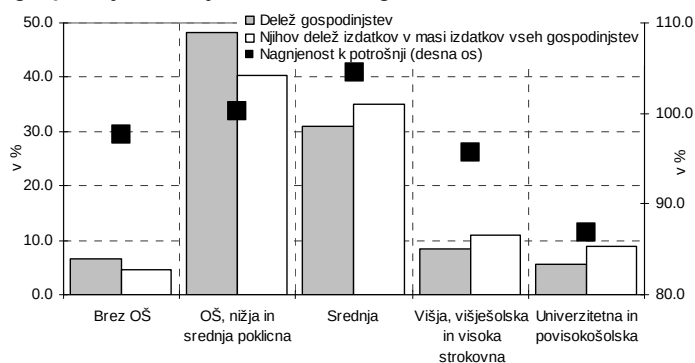
Opomba: A – podatki se nanašajo na strukturo gospodinjstev znotraj kvintilnega razreda, B – podatki se nanašajo na strukturo vseh gospodinjstev.
Vir: APG 1999–2001, lastni izračuni.

¹⁶⁵ O potencialnih posledicah uživanja tovrstnih opojnih substanc.

Primerjava horizontalne strukture trošenja glede na izobrazbo nosilca (tabela 23) kaže pri izdatkih za hrano na eni in luksuzne dobrine na drugi strani, velike razlike med gospodinjstvi. Za hrano porabijo gospodinjstva, katerih nosilci so brez izobrazbe, več kot tretjino vseh svojih izdatkov, nasprotno pa namenijo gospodinjstva, katerih nosilci imajo doseženo vsaj univerzitetno izobrazbo, zanj le dobrih 15 % proračuna. Nasprotno sliko dobimo, če pogledamo koliko obe skupini gospodinjstev namenita za nekatere luksuzne dobrine¹⁶⁶; najmanj izobražena gospodinjstva porabijo zanje 13,8 % izdatkov, najbolj izobražena pa več kot 20 %.

Na še večje razlike naletimo, če primerjamo vertikalno strukturo trošenja omenjenih skupin dobrin. V masi vseh izdatkov za prestižnejše dobrine namreč porabijo gospodinjstva z nosilcem brez izobrazbe (katerih je 6,7 %) vsega 6,8 %, najbolj izobražena gospodinjstva (ki jih je po podatkih APG 5,6 %) pa kar 36,3 %. Tudi primerjava absolutnih izdatkov na ekvivalentnega odraslega pokaže, da porabijo najbolj izobražena gospodinjstva za vse skupine dobrin, razen za alkohol in tobak, v povprečju več kot gospodinjstva z najmanj izobraženim nosilcem. Največje razlike je opaziti pri izobraževanju, saj porabijo gospodinjstva z univerzitetno izobraženim nosilcem kar 18-krat več sredstev zanj kot gospodinjstva s povsem neizobraženim nosilcem¹⁶⁷, temu pa sledijo področja obleke in obutve (razmerje 5,8), prometa (5,7) ter rekreacije in kulture (4,5). Najbolj izenačeno porabo obeh skupin gospodinjstev srečamo pri najosnovnejših dobrinah; hrani in stanovanju (razmerje 1,0 in 1,2).

Slika 11: Porazdelitev gospodinjstev in njihovih izdatkov glede na doseženo izobrazbo nosilca (v %)

Vir: APG 1999–2001, lastni izračuni.

Neenakosti pa smo pričali tudi, če primerjamo velikost posameznih skupin gospodinjstev in njihovo udeležbo v masi vseh izdatkov gospodinjstev za končno potrošnjo (slika 11). Tako je v Sloveniji npr. le 5,6 % gospodinjstev z univerzitetno izobraženim nosilcem, ki skupaj potrošijo 8,9 % vseh izdatkov, nasprotno pa je takih s končano osnovno šolo ali nižjo oziroma srednjo poklicno šolo 48,3 %, njim pripadajoč delež v celotnih izdatkih pa znaša 40,0 %.

Formalni status zaposlitve in vzorci trošenja gospodinjstev

Proučevanja vpliva formalnega statusa nosilca gospodinjstev na njihovo trošenje sta se lotila predvsem Paulin (1995) in Puente (2005). Slednji je na primeru držav EU-25 pokazal, da gospodinjstva z delovno aktivnim nosilcem porabijo veliko več od tistih z brezposelnim. Paulin je z ekonometričnim modelom

¹⁶⁶ Rekreacija in kultura, izobraževanje in kavarni ter hoteli.

¹⁶⁷ Le redka med njimi (4,1 %) so v času vodenja dnevnikov imela izdatke za izobraževanje iz lastnega žepa, delež pa narašča z doseženo izobrazbo nosilca.

uspeš dokazati, da formalni status zaposlitve statistično značilno vpliva na vzorce trošenja gospodinjstev. Po njegovih dognanjih naj bi upokojska gospodinjstva, enake starosti in s povsem enakim dohodkom in ostalimi značilnostmi kot npr. gospodinjstva z zaposlenim nosilcem, porabljala svoj dohodek drugače. Prav tako naj bi se vzorec trošenja razlikoval med njimi in gospodinjstvi z brezposelnim nosilcem.

Tabela 24: Horizontalna in vertikalna struktura izdatkov gospodinjstev glede na formalni status nosilca (v %)

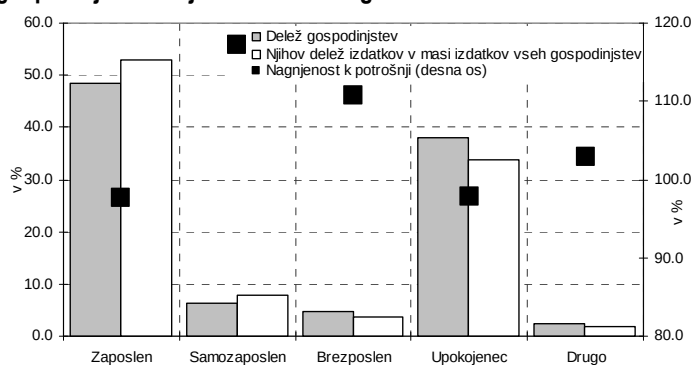
Struktura (v %)	Zaposlen		Samozaposlen		Brezposeln		Upokojenec		Drugo*	
	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B
Delež gospodinjstev, v %	48,6		6,4		4,6		38,1		2,3	
01 Hrana, brezalkoholne pijače	19,3	45,3	21,2	7,3	23,4	3,8	27,2	41,0	31,2	2,5
02 Alkoholna pijača in tobak	2,4	46,8	2,6	7,6	3,8	5,3	2,9	37,0	4,8	3,3
03 Obleka in obutev	9,3	60,3	9,1	8,7	7,5	3,4	6,3	26,4	5,6	1,3
04 Stanovanje, elektrika, voda	10,4	47,2	9,5	6,3	13,1	4,1	13,8	40,3	12,6	2,0
05 Pomoč, gospodinjstva oprema	6,9	50,7	7,4	8,1	7,4	3,8	7,6	35,9	6,0	1,5
06 Zdravje	1,5	42,5	1,2	5,2	1,1	2,3	2,6	49,1	0,8	0,8
07 Promet	17,4	58,8	18,8	9,4	15,9	3,8	12,3	26,8	10,7	1,3
08 Komunikacije	3,2	52,8	3,4	8,0	3,8	4,3	3,1	32,4	4,3	2,4
09 Rekreacija in kultura	9,3	55,2	8,6	7,6	8,0	3,3	8,4	32,3	7,5	1,5
10 Izobraževanje	1,2	81,8	0,8	7,7	0,8	3,7	0,1	5,9	0,4	0,9
11 Hoteli, kavarnice, restavracije	9,1	65,7	7,1	7,6	5,5	2,8	4,8	22,2	7,1	1,8
12 Raznovrstne dobrine in storitve	10,2	52,1	10,2	7,7	9,6	3,4	10,7	35,1	9,3	1,7
Skupaj	100,0		100,0		100,0		100,0		100,0	

Opomba: A – podatki se nanašajo na strukturo gospodinjstev znotraj kvintilnega razreda, B – podatki se nanašajo na strukturo vseh gospodinjstev, * – učenci, dijaki in študenti, gospodinjstva in nezmožni za delo.

Vir: APG 1999–2001, lastni izračuni.

Pri nas v skladu s Puentovimi rezultati absolutno najmanj na ekvivalentnega odraslega porabijo gospodinjstva z neaktivnimi nosilci (med njimi brezposelni 1.275.213 SIT in upokojenci 1.407.665 SIT letno), največ pa gospodinjstva z zaposlenim in samozaposlenim nosilcem (1.723.311 oziroma 1.913.710 SIT). Slednja porabijo absolutno več kot gospodinjstva z neaktivnimi nosilci tudi v skoraj vseh dvanajstih skupinah potrošnih dobrin; povsod¹⁶⁸ pa prednjačijo gospodinjstva s samozaposlenim nosilcem.

Slika 12: Porazdelitev gospodinjstev in njihovih izdatkov glede na formalni status nosilca (v %)

Vir: APG 1999–2001, lastni izračuni.

Če primerjamo horizontalno strukturo trošenja gospodinjstev glede na formalni status zaposlitve nosilca v Sloveniji (tabela 24), opazimo med različnimi skupinami gospodinjstev razlike. Gospodinjstva, katerih nosilci so brezposelni ali dijaki, študentje, gospodinjstva in osebe nezmožne za delo¹⁶⁹, so v najslabšem položaju (če primerjamo deleže najosnovnejših izdatkov), saj namenijo za hrano in stanovanje več kot

¹⁶⁸ Razen pri izobraževanju, kjer imajo višjo absolutno raven potrošnje gospodinjstva z zaposlenim nosilcem in pri zdravju, kjer največ porabijo gospodinjstva z upokojenim nosilcem.

¹⁶⁹ Obeh je sicer relativno malo (prvih 4,6 %, drugih pa le 2,3 %), zato so rezultati manj zanesljivi.

tretjino svojih sredstev (36,5 % in 43,8 %). Za hrano namenijo sorazmerno veliko tudi gospodinjstva z upokojenim nosilcem (27,2 %), medtem ko tista z zaposlenim nosilcem le 19,3 % svojega proračuna. Za zdravje sorazmerno največ sredstev prav tako porabijo upokojska gospodinjstva, kar so uspeli pokazati tudi Koelln et al. (1995), Lee (2001) in Hong in Kim (2000), za bolj razkošne dobrine, kot so izobraževanje, obleka, hoteli, restavracije in kavarne ter rekreacija in kultura pa gospodinjstva z zaposlenim nosilcem. To je tudi pričakovano, saj so v veliko boljšem dohodkovnem položaju kot npr. gospodinjstva z brezposelnim nosilcem, poleg tega pa so to običajno gospodinjstva, ki imajo otroke, zato so posledično višji tudi njihovi deleži izdatkov za izobraževanje in obleko (glej tudi Lino, 2002).

Neenakost med posameznimi skupinami gospodinjstev, merjena s porazdelitvijo njih in njihovih izdatkov, je po merilu formalnega statusa nosilca nekoliko manjša kot drugod. Tako je npr. v Sloveniji po podatkih APG gospodinjstev, katerih nosilci so zaposleni 48,6 %, skupaj pa porabijo 52,8 % vseh izdatkov, upokojskih gospodinjstev pa je 38,1 %, v masi vseh izdatkov pa znaša njihov delež 33,9 % izdatkov (pri vseh preostalih skupinah gospodinjstev so razlike še manjše, slika 12). Nagnjenost gospodinjstev k potrošnji je pri vseh skupinah gospodinjstev¹⁷⁰, razen pri zaposlenih in upokojencih¹⁷¹ (0,98), večja od 1.

4.4.4 Struktura trošenja gospodinjstev glede na starost nosilca

Analiziranja vzorcev trošenja gospodinjstev glede na starost nosilcev se loteva veliko raziskovalcev¹⁷², saj je staranje prebivalstva pojav, ki že nekaj časa spremlja vso zahodno družbo. To ima in bo imelo v prihodnje še večje posledice na različnih področjih družbenega življenja, zato je posebna pozornost usmerjena proučevanju vzorcev trošenja starejše populacije. S staranjem se namreč ne niža le raven izdatkov, ampak se spremeni tudi vzorec trošenja gospodinjstev (Consumers in Europe, 2001, str. 161).

Temeljna ugotovitev večine raziskovalcev te tematike je, da se raven in vzorci trošenja razlikujejo med mlajšimi in starejšimi¹⁷³ gospodinjstvi. Z ravniyo potrošnje so se ukvarjali Danziger (1982–83 v Koelln et al., 1995) ter Fareed in Riggs (1982). Prvi je ugotovil, da starejša gospodinjstva porabljajo manj kot mlajša in da je njihova povprečna nagnjenost k trošenju nižja, Fareed in Riggs pa sta v svoji študiji nasprotno pokazala, da je povprečna (in mejna) nagnjenost k potrošnji iz dohodka po obdavčitvi skorajda enaka tako za mlajša (od 65 let) kot starejša gospodinjstva (od 65 let). Drugi avtorji so se osredotočali bolj na vzorce trošenja in med njimi je Borzilleri (1978, v Lee 2001) kot prvi potrdil, da starejša gospodinjstva namenjajo proporcionalno večji delež svojih potrošnih izdatkov za hrano, pohištvo, gospodinjstva opravila, gorivo in zdravje, manjši delež kot druga gospodinjstva pa za promet, gospodinjске aparate, knjige, rekreacijo in izobraževanje. Več avtorjev¹⁷⁴ je pozneje podobno dokazalo, da porabijo gospodinjstva z nosilcem, starejšim od 65 let, sorazmerno manj kot drugi za hrano zunaj doma, obleko, rekreacijo, pohištvo, izobraževanje, nakup vozil, več pa za hrano doma, zdravje in dobrodelne prispevke. Zitter (1988; v Lee 2001) je ugotovil, da predstavljajo izdatki za najosnovnejše dobrine (hrano, promet, stanovanje in zdravje) več kot 80 % izdatkov starejših gospodinjstev, Koelln et

¹⁷⁰ Najvišjega beležijo gospodinjstva s samozaposlenim nosilcem (1,17).

¹⁷¹ Za več o nagnjenosti k trošenju starejših glej Koelln et al (1995) in Fareed, Riggs (1982).

¹⁷² Med drugim Fareed, Riggs (1982), Koelln et al (1995), Hong, Kim (2000), Lee (2001), Walden (2002), Lee, Huh (2004), Puente (2005) itd.

¹⁷³ V dveh novejših študijah so Abdel-Ghany in Sharpe (1997) ter Lee (2001) populacijo starejših razdelili celo na dve subpopulaciji ('mlajši' stari - 65 do 74 let) in 'starejši' stari - 75 let in več) in zaznali razlike v njihovih vzorcih trošenja, zato naj bi družba ločeno obravnavala njihove potrebe.

¹⁷⁴ Blisard, Blaylock (1994), Chung, Magrabi (1990), Hong, Kim (2000).

al. (1995), ki se je prav tako lotil analize vzorcev trošenja starejših gospodinjstev pa je ugotovil, da revna starejša gospodinjstva namenijo za najosnovnejše dobrine okrog 75 % svojega proračuna in ne uspejo privarčevati praktično ničesar¹⁷⁵, nasprotno pa naj bi nekatera starejša gospodinjstva živila relativno dobro (in potrjujejo Deatonovo tezo, da starejše osebe kljub vsemu varčujejo¹⁷⁶, saj se bojijo negotovosti, zdravstvenih težav in morebitne revščine).

Tabela 25: Horizontalna in vertikalna struktura izdatkov gospodinjstev glede na starost nosilca (v %)

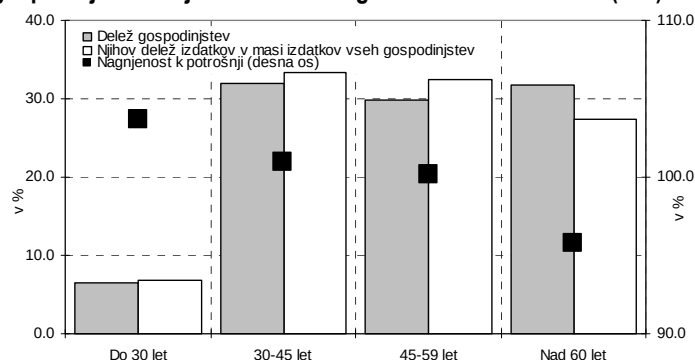
Struktura (v %)	Do 30 let		Med 30 in 44 let		Med 45 in 59 let		Nad 60 let	
	A	B	A	B	A	B	A	B
Delež gospodinjstev, v %	6,5		32,0		29,8		31,7	
01 Hrana in brezalkoholne pijače	17,5	5,3	20,2	30,0	21,2	30,4	28,2	34,3
02 Alkoholna pijača in tobak	2,3	5,9	2,6	32,1	2,7	32,1	2,9	29,9
03 Obleka in obutev	9,7	8,2	9,3	38,3	8,1	32,1	6,4	21,5
04 Stanovanje, elektrika, voda, plin	10,7	6,3	10,6	30,6	10,6	29,6	14,3	33,6
05 Pomoč, gospodinjstva oprema	7,8	7,4	7,0	32,7	6,9	31,0	7,6	28,8
06 Zdravje	1,3	5,0	1,2	22,6	1,8	32,0	2,7	40,4
07 Promet	18,3	8,0	16,1	34,6	18,3	38,0	11,1	19,5
08 Komunikacije	3,8	8,0	3,3	34,1	3,2	32,4	3,0	25,5
09 Rekreacija in kultura	8,4	6,5	9,3	35,2	8,6	31,5	8,7	26,8
10 Izobraževanje	1,6	13,9	1,4	59,5	0,5	22,5	0,1	4,0
11 Hoteli, kavarnice in restavracije	8,0	7,5	8,7	39,8	8,1	36,0	4,4	16,6
12 Raznvrstne dobrine in storitve	10,7	7,1	10,2	33,3	10,0	31,5	10,6	28,1
Skupaj	100,0		100,0		100,0		100,0	

Opomba: A – podatki se nanašajo na strukturo gospodinjstev znotraj kvintilnega razreda, B – podatki se nanašajo na strukturo vseh gospodinjstev.

Vir: APG 1999–2001, lastni izračuni.

Veliko izsledkov zgoraj navedenih študij lahko potrdimo tudi na primeru slovenskih gospodinjstev. Tako gospodinjstva z nosilcem, starejšim od 60 let, porabijo absolutno najmanj za življenjske potrebščine (1.366.983 SIT letno), takoj za njimi po višini izdatkov pa so najmlajša gospodinjstva (kot je na primeru celotne EU-25 pokazal že Puente (2005)). Starejši relativno¹⁷⁷ več kot preostala gospodinjstva namenijo za osnovne dobrine kot so hrana, stanovanje in zdravje, manj pa za obleko, promet in komunikacije, izobraževanje ter prehrano izven doma. Najmlajša gospodinjstva z nosilcem starim do 30 let nasprotno porabijo relativno najmanj sredstev prav za hrano (17,5 %) in zdravje (le 1,3 %), največ pa za obleko in obutev (9,7 %), promet (18,3 %) in izobraževanje (1,6 %).

Slika 13: Porazdelitev gospodinjstev in njihovih izdatkov glede na starost nosilca (v %)

Vir: APG 1999–2001, lastni izračuni.

¹⁷⁵ Preživeti si pomagajo celo s prihranki, tujo pomočjo ali zadolževanjem, s čimer potrjujejo teoriji življenjskega cikla in trajnega dohodka.

¹⁷⁶ Da gospodinjstva v starosti oz. z odhodom v pokoj ne prenehajo z varčevanjem pa je pred tem potrdilo še nekaj empiričnih študij: Mirer (1979,1980), Davues (1981), Danziger et al (1982-83), Stoller in Stoller (1978), Torrey in Tauber (1986), Hurd (1987), Hogard (1989), Wilcox (1991), za več glej Koellin et al. (1995).

¹⁷⁷ Tudi če primerjamo absolutne zneske porabe omenjenih dobrin pridemo do povsem enakega sklepa. Starejša gospodinjstva absolutno največ na ekvivalentnega odraslega porabijo za hrano, stanovanje in zdravje (1,3-krat več kot povprečno slovensko gospodinjstvo), najmanj pa za promet (le 60 % zneska povprečnega gospodinjstva), komunikacije, rekreacijo in kulturo (80 %), izobraževanje (10 %), hotele in restavracije (50 %) ter raznovrstne dobrine (90 %).

Povprečna nagnjenost k potrošnji v Sloveniji pada s starostjo nosilcev gospodinjstev (slika 13). Pri najstarejših gospodinjstvih (kjer je najnižja – 0,96) potrjuje Deatonovo tezo o previdnostnem obnašanju starejše populacije, ni pa povsem v skladu s teorijo življenjskega cikla, po kateri bi morala biti bistveno višja. V skladu s slednjo pa se obnašajo mlada gospodinjstva z nosilcem v starosti do 30 let, saj porabijo več, kot imajo na voljo sredstev (nagnjenost 1,04).

4.4.5 Potrošnja glede na število delovno aktivnih članov

Število delovno aktivnih članov bistveno vpliva na raven potrošnje gospodinjstev in na razlike v vzorcih trošenja. Puente (2005) je za gospodinjstva EU-25 pokazal, da njihovi izdatki za življenjske potrebščine sicer naraščajo s številom delovno aktivnih članov, vendar ne enakomerno, kar pomeni, da je dohodek ostalih članov manj pomemben pri razlagi gibanja izdatkov kot dohodek prvega (najpomembnejšega) aktivnega člana. Paulin (1995), Hong in Kim (2000), Lee in Huh (2004) in pred njimi že Rubin et al. (1990) so v svojih ekonometričnih študijah podobno uspeli dokazati, da je število delovno aktivnih članov ena od spremenljivk pri določanju vzorcev trošenja. Walden (2002), ki je proučeval prav razlike v vzorcih trošenja med gospodinjstvi glede na različno število delovno aktivnih članov, pa je prišel celo do sklepa, da gospodinjstva z dvema delovno aktivnima članoma v primerjavi z gospodinjstvi z le enim zaposlenim porabijo več sredstev za tržne in bolj luksuzne dobrine, manj pa za najnujnejše osnovne dobrine kot so hrana doma, zdravje in stanovanje. Pred njim so različni avtorji¹⁷⁸ nasprotno vztrajno dokazovali, da po izvzetju vpliva dohodka ni bistvenih razlik med vzorci trošenja gospodinjstev glede na število delovno aktivnih, edino Bryant (1988, v Walden 2002) je trdil, da porabijo gospodinjstva z zaposleno žensko več za dobrine, ki omogočajo izdatnejše družinsko udobje.

Tabela 26: Horizontalna in vertikalna struktura izdatkov gospodinjstev glede na število delovno aktivnih članov (v %)

Struktura (v %)	0 del. aktivnih		1 del. aktiven		2 del. aktivna		3 del. aktivni		4 in več	
	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B
Delež gospodinjstev, v %	29,7		24,2		37,1		6,9		2,0	
01 Hrana, brezalkoholne pijače	28,4	31,2	22,3	23,8	19,6	35,9	20,5	7,0	22,6	2,0
02 Alkoholna pijača in tobak	3,0	27,5	3,0	26,8	2,4	36,5	2,5	7,3	2,6	2,0
03 Obleka in obutev	6,1	18,5	7,8	23,0	9,7	49,0	7,8	7,4	8,4	2,1
04 Stanovanje, elektrika, voda	15,3	32,6	12,1	24,9	9,9	35,0	8,8	5,8	9,4	1,6
05 Pohištvo, gospodinj. oprema	7,7	26,6	6,9	23,2	7,3	42,0	5,9	6,3	6,6	1,9
06 Zdravje	2,8	38,2	1,7	22,7	1,4	32,3	1,3	5,5	1,2	1,3
07 Promet	10,6	16,9	15,7	24,1	17,1	45,0	23,1	11,4	19,8	2,6
08 Komunikacije	2,9	24,1	3,1	25,8	2,9	40,9	2,8	7,2	3,0	2,1
09 Rekreacija in kultura	8,5	23,8	8,9	24,2	9,4	43,7	7,7	6,6	7,1	1,6
10 Izobraževanje	0,1	1,6	0,9	26,8	1,2	62,3	0,7	7,4	0,7	1,9
11 Hoteli, kavarne, restavracije	4,3	14,7	7,2	23,7	8,9	50,1	8,9	9,3	7,8	2,2
12 Raznovrstne dobrine in storitve	10,4	25,0	10,4	24,3	10,2	41,1	10,0	7,4	10,9	2,2
Skupaj	100,0		100,0		100,0		100,0		100,0	

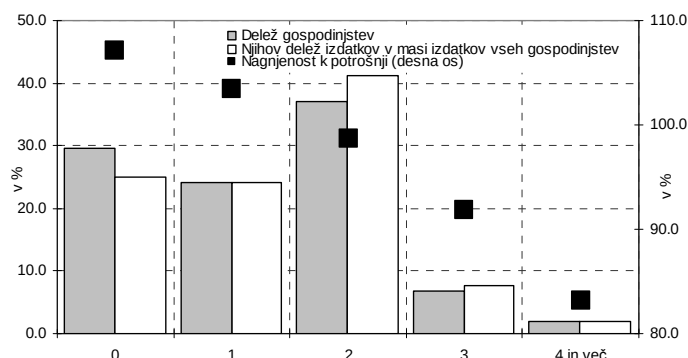
Opomba: A – podatki se nanašajo na strukturo gospodinjstev znotraj kvintilnega razreda, B – podatki se nanašajo na strukturo vseh gospodinjstev.
Vir: APG 1999–2001, lastni izračuni.

Absolutna primerjava izdatkov za življenjske potrebščine na ekvivalentnega odraslega kaže naraščanje izdatkov z naraščanjem števila delovno aktivnih članov od nobenega (1.321.781 SIT letno) do treh (1.759.958 SIT), pri štirih in več pa raven potrošnje ponovno upade (na 1.581.020 SIT).

Rezultati slovenske APG ponujajo sklepe, zelo podobne Waldenovim, saj porabijo gospodinjstva brez delovno aktivnih članov relativno največ za hrano in stanovanje (kar 43,7 % svojega proračuna),

gospodinjstva z dvema zaposlenima npr. pa le 29,5 %. Slednja imajo v nasprotju veliko večje deleže pri izdatkih za promet, rekreacijo in kulturo, izobraževanje in hotele ter kavarne (skupaj namenijo zanje 36,6 % svojega proračuna), gospodinjstva brez delovno aktivnih pa le 23,5 % (tabela 26).

Slika 14: Porazdelitev gospodinjstev in njihovih izdatkov glede na število delovno aktivnih članov (v %)

Vir: APG 1999–2001, lastni izračuni.

Povprečna nagnjenost k potrošnji pada z naraščanjem števila delovno aktivnih. Gospodinjstva brez delovno aktivnih in z enim zaposlenim porabijo več kot zaslužijo, pri dveh zaposlenih nagnjenost že pade pod mejo 1 in se nato niža vse do vrednosti 0,83, ki jo dosegajo gospodinjstva s štirimi in več delovno aktivnimi člani (slika 14).

4.4.6 Potrošnja po tipih gospodinjstev

Na splošno porabijo večja gospodinjstva več kot manjša, kljub temu pa obstajajo razlike tudi znotraj enako velikih gospodinjstev. Tako tista z dvema odraslimi in brez otrok običajno porabita več kot enostarševsko gospodinjstvo z enim otrokom, gospodinjstva s tremi odraslimi in brez otrok pa manj kot tista z dvema odraslimi in otrokom (Puente, 2005). Gospodinjstva z otroki običajno več porabijo za obleko in obutev, promet pa tudi za rekreacijo in kulturo, manj pa za stanovanje in zdravje (Consumers in Europe, 2001, str. 30). Lee (2001) in pred njo že Paulin (1995) sta uspela dokazati pozitiven odnos med velikostjo gospodinjstev in njihovimi celotnimi izdatki, Lee in Huh (2004) pa sta z ekonometrično študijo pozneje še enkrat dokazali pozitivno zvezo med velikostjo gospodinjstva in ravniyo njihove potrošnje. Hong in Kim (2000), Lino (2002) in Weagley (2004) so se neodvisno drug od drugega lotili proučevanja posameznih skupin izdatkov (prva dva za rekreacijo in kulturo ter prosti čas, drugi izdatkov za otroke in zadnji izdatkov za zdravje) in vsi prišli do sklepa, da velikost oziroma tip gospodinjstva pomembno določa vzorce trošenja gospodinjstev.

Glede na tip gospodinjstva v Sloveniji absolutno največ na ekvivalentnega odraslega porabijo gospodinjstva dveh odraslih oseb z otroki (1.740.506 SIT letno), nekaj manj gospodinjstva dveh odraslih (1.625.813 SIT letno), najmanj pa največja (s tremi odraslimi in otroki; 1.446.556 SIT) in samska gospodinjstva (1.471.321 SIT). Pri posameznih skupinah izdatkov slika ni enoznačna, v večini primerov pa absolutno spet največ porabijo gospodinjstva dveh odraslih brez (hrana, stanovanje, zdravje) in z vzdrževanimi otroci (obleka, pohištvo, promet, rekreacija in kultura, hoteli in restavracije in raznovrstne

¹⁷⁸ Strober (1977), Strober in Weinberg (1977), Foster et al. (1981), Bellante in Foster (1984).

dobrine). Slednja torej tudi pri nas v skladu z Linovimi ugotovitvami¹⁷⁹ več porabijo za obleko, izobraževanje (z njim so najbolj obremenjena enostarševska gospodinjstva), promet, potovanja ipd.

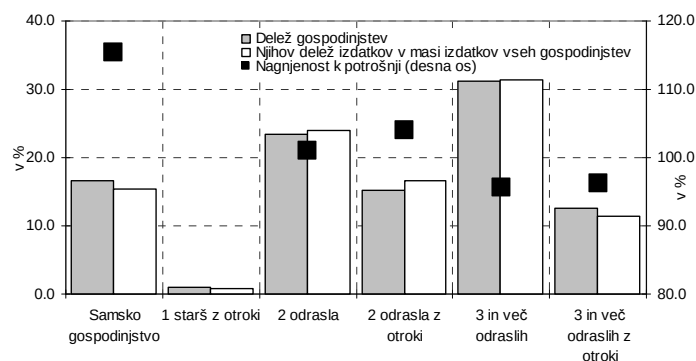
Tabela 27: Horizontalna in vertikalna struktura izdatkov gospodinjstev glede na tip gospodinjstva (v %)

Struktura (v %)	Samsko gospodinjstvo		Enostarševsko gospodinjstvo		2 odrasla		2 odrasla z otroki		3 in več odraslih		3 in več odraslih z otroki	
	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B
Delež gospodinjstev, v %	16,6		0,9		23,5		15,1		31,2		12,6	
01 Hrana, brezalkoholne pijače	25,2	17,3	20,5	0,8	24,5	26,2	18,5	13,7	21,6	30,2	23,3	11,9
02 Alkoholna pijača in tobak	2,9	16,7	1,1	0,4	3,0	27,4	1,9	11,7	2,7	31,5	2,9	12,3
03 Obleka in obutev	6,8	12,9	9,6	1,1	7,0	20,9	10,0	20,4	8,4	32,6	8,5	12,1
04 Stanovanje, elektrika, voda, plin	15,7	20,8	13,7	1,1	12,8	26,5	10,0	14,4	10,1	27,4	10,1	9,9
05 Pomoč, gospodinska oprema	7,6	16,4	5,1	0,6	7,7	25,8	8,4	19,5	6,4	27,9	6,1	9,8
06 Zdravje	2,5	20,9	1,9	0,9	2,4	31,4	1,3	12,1	1,6	26,8	1,3	7,9
07 Promet	9,3	9,2	11,9	0,7	14,4	22,3	16,9	18,1	18,2	36,7	17,8	13,1
08 Komunikacije	3,5	16,7	5,3	1,5	3,1	23,1	3,0	15,5	3,4	32,8	2,9	10,4
09 Rekreativna in kultura	8,8	15,3	9,8	1,0	8,8	23,9	9,7	18,2	8,7	30,8	8,3	10,7
10 Izobraževanje	0,4	7,9	3,9	4,6	0,2	5,7	2,1	45,2	0,6	23,7	0,9	13,0
11 Hoteli, kavarne, restavracije	7,1	14,9	7,9	1,0	5,7	18,7	7,9	15,1	8,1	35,0	7,9	12,4
12 Raznovrstne dobrine in storitve	10,2	15,3	9,4	0,8	10,4	24,5	10,3	16,6	10,3	31,6	10,0	11,2
Skupaj	100,0		100,0		100,0		100,0		100,0		100,0	

Opomba: A – podatki se nanašajo na strukturo gospodinjstev znotraj kvintilnega razreda, B – podatki se nanašajo na strukturo vseh gospodinjstev.
Vir: APG 1999–2001, lastni izračuni.

Samskim gospodinjstvom predstavljajo največje breme izdatki za hrano in stanovanje (skupaj več kot 40 %), najmanj pa za omenjeni dobrini namenjajo gospodinjstva dveh odraslih z otroki (28,5 %). Izdatki za promet naraščajo s številom članov (relativno najmanj zanj potrošijo samska gospodinjstva – le 9,3 %, največ pa gospodinjstva treh ali več odraslih z otroki, kar 17,8 %). Z izdatki za izobraževanje¹⁸⁰ in prosti čas so najbolj obremenjena gospodinjstva z otroki, od tega še posebno enostarševska gospodinjstva, ki namenjajo zanje v povprečju skupaj 13,7 % svojega proračuna.

Slika 15: Porazdelitev gospodinjstev in njihovih izdatkov glede na tip gospodinjstva (v %)

Vir: APG 1999–2001, lastni izračuni.

Pri porazdelitvi gospodinjstev in njihovih izdatkov je še največjo (čeprav ta ni velika) neenakost opaziti pri najmanjših in največjih gospodinjstvih; samskih gospodinjstev je v Sloveniji 16,6 %, skupaj pa porabijo 15,4 % vseh izdatkov, na podobno razmerje pa naletimo tudi pri največjih gospodinjstvih. V relativno boljšem položaju nasproti njim so predvsem gospodinjstva dveh odraslih brez otrok in z otroki (slednjih je po podatkih APG 15,1 %, njihov delež v celotni masi izdatkov pa znaša 16,7 %, (slika 15).

¹⁷⁹ Prišel je do zaključka, da prihaja v gospodinjstvih z otroki do ekonomij obsega (saj si otroci lahko delijo sobo in igrače, obleke lahko nosi več otrok zapovrstjo, hrano pa se lahko nabavlja v večjih količinah ipd.). Klasična družina z enim samim otrokom (v primerjavi s tistimi, ki imajo dva) naj bi tako porabila 24 % več za edince, družina s tremi ali več otroki pa naj bi v povprečju porabila za vsakega otroka 23 % manj kot referenčno gospodinjstvo z dvema otrokoma.

¹⁸⁰ V času vodenja dnevnika je imelo te izdatke presenetljivo malo samskih (3,1 %) in gospodinjstev z dvema odraslima oseba (4,5 %).

Največje nagnjenje k trošenju iz razpoložljivega dohodka imajo enostarševska gospodinjstva (1,23), tem sledijo samska (1,16), najmanjše pa imajo največja gospodinjstva.

4.4.7 Ekonometrično preverjanje vpliva socialno-ekonomskih spremenljivk na potrošnjo gospodinjestev

Namen tega podpoglavja je s preprostimi ekonometričnimi enačbami potrditi veljavnost teoretičnih predpostavk o vplivu dohodka in drugih socialno-demografskih spremenljivk na izdatke gospodinjestev in dodatno potrditi rezultate statistične analize vzorcev trošenja gospodinjestev iz podpoglavij 4.4.1 do 4.4.6.

Kot teoretični okvir analize sem uporabila neoklasično teorijo povpraševanja, v kateri so izdatki gospodinjestev opredeljeni kot funkcija njihovega dohodka, okusov in želja, teorija pa obenem dodaja, da gospodinjstva porazdeljujejo svoja omejena sredstva med različne dobrine tako, da pri tem dosegajo čim večjo koristnost (Bryant, 1990, v Lee in Huh, 2004, str. 511). Kot podatkovni temelj za analizo sem uporabila povsem isto zbirko APG 1999–2001 kot v predhodnih podpoglavjih. Gre za presečne podatke iz vzorca 3.806 gospodinjestev. Vsi vrednostni podatki so uteženi in preračunani na ekvivalentnega odraslega. Ker je namen pridobiti le grobe in enostavne ocene enačb potrošnje gospodinjestev, sem jih vse ocenjevala v multivariatni linearni regresijski obliki, in sicer z metodo najmanjših kvadratov. Pri opredelitvi enačb potrošnje in pri odločanju o vključitvi posameznih pojasnjevalnih spremenljivk vanje, sem se opirala na študije tujih avtorjev, kot so Fareed in Riggs (1982), Lee (2001), Lee in Huh (2004), Paulin (2001), Hong in Kim (2000), Koelln et al. (1995).

V enačbah nastopa skupaj trinajst neodvisnih spremenljivk, in sicer celotni izdatki gospodinjestev za končno potrošnjo in vseh dvanajst skupin izdatkov gospodinjestev po klasifikaciji COICOP. Kot pojasnjevalne spremenljivke sem, na podlagi razpoložljivih podatkov in že navedenih empiričnih študij, v analizo vključila osem spremenljivk, med drugim neto razpoložljivi dohodek gospodinjestev (opredeljen v podpoglavju 4.3.3) oziroma celotne izdatke gospodinjestev (ki naj bi bili dober približek za trajni dohodek gospodinjestev¹⁸¹), ter vrsto drugih demografskih spremenljivk, kot so velikost gospodinjstva, število otrok in število delovno aktivnih članov, preostale neodvisne spremenljivke pa v enačbah nastopajo kot nepravne spremenljivke (starost, izobrazba in formalni status zaposlitve nosilca). V enačbe je vključena tudi regresijska konstanta, ki nam pove vrednost izdatkov v primeru, ko so vse pojasnjevalne spremenljivke enake nič.

Kot neodvisne spremenljivke (vse izražene na ekvivalentnega odraslega) v enačbah nastopajo:

- *IZDATKI* – celotni izdatki gospodinjestev za končno potrošnjo,
- *C01* – izdatki gospodinjestev za hrano,
- *C02* – izdatki gospodinjestev za alkohol in tobak,
- *C03* – izdatki gospodinjestev za obleko in obutev,
- *C04* – izdatki gospodinjestev za stanovanje,
- *C05* – izdatki gospodinjestev za pohištvo,
- *C06* – izdatki gospodinjestev za zdravje,

¹⁸¹ Teoretično naj bi odražali ne le sedanji dohodek gospodinjestev, temveč tudi pričakovanja o njihovem prihodnjem dohodku (Houthakker in Taylor, 1970, v Paulin, 2001, str. 177), poleg tega pa naj bi bila gospodinjstva bolj nagnjena k podcenjevanju ali neporočanju dohodka kot izdatkov.

- C07 – izdatki gospodinjstev za promet,
- C08 – izdatki gospodinjstev za komunikacije,
- C09 – izdatki gospodinjstev za rekreacijo in kulturo,
- C10 – izdatki gospodinjstev za izobraževanje,
- C11 – izdatki gospodinjstev za hotele in restavracije,
- C12 – izdatki gospodinjstev za raznovrstne dobrine.

Med različne potencialne dejavnike celotnih izdatkov gospodinjstev za končno potrošnjo in posameznih kategorij izdatkov sem se odločila v enačbah testirati naslednje spremenljivke:

- DOH – neto razpoložljivi dohodek gospodinjstev na ekvivalentnega odraslega,
- IZDATKI – celotni izdatki gospodinjstev za končno potrošnjo na ekvivalentnega odraslega,
- CLANI – velikost gospodinjstva oziroma število članov gospodinjstva,
- OTROCI – število otrok,
- AKTIV – število delovno aktivnih članov,
- MLADI – neprava spremenljivka za starost nosilca (pri mlajših od 30 let ima vrednost 1, sicer 0),
- STARI – neprava spremenljivka za starost nosilca (pri starejših od 60 let ima vrednost 1, sicer 0),
- OS – neprava spremenljivka za izobrazbo nosilca (pri končani največ osnovni šoli ima vrednost 1, sicer 0),
- UNIV – neprava spremenljivka za izobrazbo nosilca (pri vsaj visoko izobraženih ima vrednost 1, sicer 0),
- ZAP – neprava spremenljivka za status nosilca (pri zaposlenih in samozaposlenih ima vrednost 1, sicer 0),
- BREZP – neprava spremenljivka za formalni status nosilca (pri brezposelnih ima vrednost 1, sicer 0),
- UPOKOJ – neprava spremenljivka za formalni status nosilca (pri upokojenih ima vrednost 1, sicer 0).

V enačbah nastopajo vse pojasnjevalne spremenljivke, ki izhajajo iz teoretičnega modela in iz njih niso izključene, četudi so neustrezne z vidika ujemanja predznaka regresijskega koeficienta s teorijo, oziroma so glede na pripadajoče *t*-statistike statistično neznačilne. Izdatke gospodinjstev za končno potrošnjo, gledano v celoti in parcialno za vseh 12 kategorij potrošnje, sem tako ocenjevala s preverjanjem vpliva naslednjih socialno-ekonomskih spremenljivk:

$$IZDATKI = \alpha + \beta_1 * DOH + \beta_2 * CLANI + \beta_3 * OTROCI + \beta_4 * AKTIV + \beta_5 * MLADI + \beta_6 * STARI + \beta_7 * OS + \beta_8 * UNIV + \beta_9 * ZAP + \beta_{10} * BREZP + \beta_{11} * UPOKOJ + \mu,$$

kjer α pomeni regresijsko konstanto, β_1 do β_{11} regresijske koeficiente, μ pa napako modela. Podrobni rezultati vseh ocenjevanih enačb so prikazani v okviru 6.

Skladno s teoretičnimi izhodišči pričakujem nesporno pozitiven vpliv dohodka (oziroma celotnih izdatkov gospodinjstev, ki nastopajo pri pojasnjevanju posameznih skupin izdatkov kot približek za trajni dohodek gospodinjstev) na vse kategorije izdatkov gospodinjstev. Izdatki naj bi naraščali tudi z velikostjo gospodinjstva¹⁸², številom otrok in delovno aktivnih članov (čeprav mejni dohodek na aktivnega z večanjem števila aktivnih v gospodinjstvu upada), medtem ko naj bi imele vse preostale (neprave) spremenljivke, ki določajo okus in želje gospodinjstev, ambivalenten vpliv na raven posameznih kategorij izdatkov (s starostjo npr. nekatere vrste izdatkov naraščajo, medtem ko druge upadajo ipd., več o vplivu posameznih spremenljivk na trošenje gospodinjstev v podpoglavjih 4.4.1 do 4.4.6).

Okvir 6: Rezultati ocenjenih enačb izdatkov gospodinjstev za končno potrošnjo

reg.koeficient (t-statistika) #	Odvise spremenljivke												
Pojasnjevalne spremenljivke	IZDATKI	C01	C02	C03	C04	C05	C06	C07	C08	C09	C10	C11	C12
CONST	1190437 (5,70)**	382125 (7,61)**	51507 (4,97)**	27446 (1,66)	228294 (10,14)**	90987 (3,10)**	12117 (1,64)	68422 (1,08)	64551 (5,21)**	83950 (3,66)**	-4736 (-1,06)	91376 (2,90)**	94397 (5,20)**
DOH	0,6875 (7,02)**	0,11892 (7,12)**	0,01887 (6,89)**	0,06917 (9,92)**	0,06437 (6,24)**	0,04635 (3,80)**	0,01669 (5,33)**	0,12002 (4,02)**	0,01916 (4,53)**	0,07424 (9,13)**	0,00793 (6,22)**	0,05711 (4,98)**	0,07465 (9,75)**
CLANI	-185580 (-6,00)**	-40880 (-6,66)**	-3788 (-2,78)**	-9140 (-3,42)**	-37135 (-10,49)**	-23053 (-4,88)**	-2827 (-2,39)**	-8681 (-0,86)	-8204 (-5,49)**	-15828 (-4,95)**	-1997 (-2,68)**	-16464 (-3,86)**	-17579 (-5,97)**
OTROCI	150131 (4,60)**	34595 (5,20)**	-514 (-0,35)	15852 (4,13)**	24546 (6,51)**	23168 (4,86)**	-495 (-0,35)	5287 (0,41)	2916 (1,62)	14750 (3,42)**	12408 (8,50)**	4621 (1,03)	12995 (3,57)**
AKTIV	10999 (0,40)	-11697 (-1,91)*	-2433 (-1,61)	1459 (0,51)	-12675 (-3,59)**	6102 (0,42)	-3474 (-3,15)**	24049 (2,123)*	25 (0,01)	-3197 (-0,98)	406 (0,46)	10149 (2,65)**	2284 (0,76)
MLADI	7005 (0,12)	-38650 (-2,85)**	-5264 (-1,45)	15008 (1,24)	1090 (0,11)	-10007 (-1,09)	-3482 (-3,16)	23242 (0,85)	6012 (1,32)	-11828 (-1,29)	10905 (1,65)	-10592 (-1,00)	15082 (1,41)
STARI	-109156 (-2,02)**	44872 (3,20)**	-5628 (-1,44)	-10887 (-1,78)	11179 (1,58)	-2429 (-0,33)	3758 (0,83)	-74700 (-3,00)**	-10285 (-2,63)**	-371 (-0,03)	-4807 (-3,91)**	-38233 (-2,69)**	-14045 (-1,71)
OS	-135263 (-2,99)**	39369 (3,36)**	11485 (3,37)**	-22785 (-4,67)**	-5376 (-0,90)	21165 (1,50)	-10091 (-4,21)**	-86632 (-5,76)**	-2827 (-1,17)	-31307 (-6,00)**	-216 (-0,19)	-14909 (-1,49)	-9542 (-1,72)
UNIV	-24064 (-0,32)	-80623 (-5,69)**	-21221 (-5,85)**	54641 (5,20)**	-32194 (-3,36)**	13799 (1,07)	3704 (0,73)	-8879 (-0,28)	4068 (1,04)	48062 (4,47)**	8039 (2,58)**	-25151 (-1,61)	4293 (0,46)
ZAP	-112335 (-1,53)	-83222 (-2,33)*	-23017 (-2,73)**	-1428 (-0,18)	-20275 (-1,73)	2655 (0,21)	13404 (3,34)**	41764 (1,73)	-17342 (-2,08)*	-17359 (-1,15)	1303 (0,46)	-31926 (-1,41)	11965 (1,22)
BREZP	-66922 (-0,95)	-89158 (-2,49)**	-21006 (-2,41)*	25394 (3,19)**	-10297 (-0,96)	2655 (0,21)	3298 (0,97)	20560 (0,92)	-14699 (-1,71)	-470 (-0,03)	6994 (2,18)*	7224 (0,31)	2580 (0,28)
UPOKOJ	-118072 (-0,92)	-100840 (-2,47)**	-12428 (-1,28)	14278 (1,21)	-7422 (-0,46)	9713 (0,40)	965 (0,25)	30325 (0,68)	-11482 (-1,11)	-5440 (-0,35)	3213 (0,89)	-33092 (-1,32)	-5861 (-0,47)
R ²	0,52781	0,33407	0,11512	0,34426	0,30989	0,14081	0,12850	0,14439	0,21068	0,33607	0,11406	0,08444	0,35497
Prilagojeni R ²	0,52644	0,33213	0,11255	0,34236	0,30789	0,13831	0,12597	0,14191	0,20839	0,33415	0,11149	0,08179	0,35310
F-statistika	385,534	173,023	44,871	181,075	154,879	56,523	50,854	58,206	92,061	174,588	44,403	31,812	189,811
Verjetn.(F-stat.)	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000

reg.koeficient (t-statistika) #	Odvise spremenljivke												
Pojasnjevalne spremenljivke	IZDATKI	C01	C02	C03	C04	C05	C06	C07	C08	C09	C10	C11	C12
CONST		242646 (5,21)**	33014 (3,12)**	-51686 (-3,43)**	162512 (7,18)**	-18261 (-0,82)	-13657 (-1,71)	-291299 (-7,17)**	42680 (4,18)**	6533 (0,30)	-7312 (-1,35)	-126801 (-1,10)	21631 (0,82)
IZDATKI		0,14897 (10,38)**	0,02232 (7,44)**	0,08593 (15,65)**	0,07712 (7,81)**	0,07790 (9,02)**	0,02315 (7,46)**	0,22947 (17,73)**	0,02378 (10,17)**	0,08951 (12,58)**	0,00751 (3,80)**	0,12618 (2,72)**	0,08816 (9,57)**
CLANI		-19797 (-3,37)**	-1046 (-0,76)	2791 (1,29)	-27334 (-8,55)**	-5734 (-1,83)	1159 (0,93)	48906 (8,08)**	-4907 (-4,72)**	-4267 (-1,47)	-1706 (-2,27)*	18732 (1,05)	-6798 (-1,86)
OTROCI		17483 (2,93)**	2744 (1,85)	6164 (1,78)	16579 (4,25)**	9182 (2,36)*	-3723 (-2,51)**	-41173 (-4,75)**	239 (0,17)	5354 (1,43)	12164 (7,55)**	-23752 (-1,55)	4226 (1,08)
AKTIV		-7827 (-1,54)	-1502 (-1,04)	3883 (1,63)	-9737 (-3,29)**	2842 (0,89)	-3470 (-3,16)**	8933 (1,21)	701 (0,64)	57 (0,02)	1248 (1,32)	-1126 (-0,10)	5997 (2,13)*
MLADI		-41791 (-3,41)**	-5868 (-1,65)	13122 (1,24)	-891 (-0,10)	5849 (0,51)	-3742 (-1,34)	26433 (1,22)	5489 (1,31)	-14071 (-1,67)	10500 (1,60)	-7709 (-0,69)	12680 (1,37)
STARI		64736 (6,37)**	-2423 (-0,66)	696 (0,12)	22073 (3,61)**	-3075 (-0,37)	6454 (1,45)	-57888 (-2,95)**	-7077 (-1,99)*	12171 (1,18)	-3383 (-2,86)**	-30926 (-2,60)**	-1359 (-0,20)
OS		53155 (5,74)**	13146 (3,96)**	-15055 (-3,78)**	680 (0,13)	10883 (1,74)	-7259 (-3,25)**	-41045 (-4,04)**	-692 (-0,36)	-24098 (-5,57)**	-269 (-0,24)	13582 (1,14)	-3026 (-0,60)
UNIV		-62977 (-4,61)**	-17683 (-4,78)**	65311 (7,05)**	-20672 (-2,27)*	16905 (1,63)	4921 (1,09)	-35501 (-1,54)	7032 (2,08)*	61037 (6,18)**	10581 (3,04)**	-47326 (-1,45)	18369 (2,01)*
ZAP		-68028 (-2,20)*	-20839 (-2,64)**	7281 (0,89)	-12671 (-1,20)	23211 (2,02)*	15932 (3,97)**	71066 (2,91)**	-14933 (-1,81)	-8490 (-0,61)	1887 (0,64)	-14985 (-0,68)	20559 (2,57)**
BREZP		-81204 (-2,60)**	-19942 (-2,44)**	29913 (3,72)**	-6521 (-0,65)	8747 (0,78)	4752 (1,44)	40523 (1,74)	-13450 (-1,59)	3969 (0,33)	7158 (2,15)*	19286 (0,90)	6768 (0,88)
UPOKOJ		-84854 (-2,59)**	-10135 (-1,12)	23443 (2,14)*	580 (0,04)	19610 (0,99)	3622 (0,96)	61085 (1,79)	-8947 (-0,96)	3894 (0,27)	3830 (1,00)	-15315 (-0,64)	3184 (0,33)
R ²		0,48675	0,16215	0,48255	0,39881	0,30141	0,20605	0,41854	0,29414	0,45497	0,11365	0,29859	0,48571
Prilagojeni R ²		0,48527	0,15972	0,48105	0,39707	0,29938	0,20375	0,41686	0,29209	0,45339	0,11108	0,29656	0,48421
F-statistika		327,107	66,749	321,650	228,803	148,810	89,511	248,271	143,728	287,920	44226	146,830	325,737
Verjetn.(F-stat.)		0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000

Opombe: * – ocena parametra je statistično značilno različna od nič pri 95-odstotnem intervalu zaupanja, ** – ocena parametra je statistično značilno različna od nič pri 99-odstotnem intervalu zaupanja, # – t-statistika je izračunana na podlagi robustnih standardnih napak glede na heteroskedastičnost.

Vir: Lastni izračuni.

¹⁸² Ker pa so izdatki izraženi na ekvivalentnega odraslega in tako že vključujejo ekonomijo obsega, pričakujem, da bodo izdatki večjih gospodinjstev (na ekvivalentnega odraslega) nižji.

V okviru 6 sta prikazani dve tabeli rezultatov. V prvi so ocene regresij, kjer kot pojasnjevalna spremenljivka posameznih izdatkov gospodinjestev nastopa njihov razpoložljivi dohodek, v drugi pa se namesto njega kot regresor pojavlja »trajni dohodek« oziroma celotni izdatki gospodinjestev. Želela sem preveriti vpliv obeh spremenljivk na potrošnjo posameznih dobrin, izkazalo pa se je, da sem uspela z izdatki gospodinjestev pojasniti bistveno večji delež variance pri vseh dvanajstih kategorijah izdatkov gospodinjestev, le pri izdatkih za izobraževanje ne. Obe spremenljivki imata po pričakovanjih pozitiven in statistično značilen vpliv na vse kategorije izdatkov gospodinjestev.

Pri ocenjevanju ravni celotnih izdatkov gospodinjestev za končno potrošnjo mi je z vsemi pojasnjevalnimi spremenljivkami uspelo pojasniti 52,8 % variance celotnih izdatkov gospodinjestev. Statistično značilnih je šest spremenljivk (vključno z regresijsko konstanto, ki je v skladu s teorijo večja od nič). Vpliv dohodka na raven izdatkov gospodinjestev je v skladu s teorijo pozitiven (kratkoročna nagnjenost k potrošnji iz dohodka znaša 0,6875), prav tako izdatki (na ekvivalentnega odraslega) po pričakovanjih padajo z naraščanjem števila članov gospodinjestev, vendar pa je padec ublažen s prisotnostjo otrok. Enačba prav tako v skladu s pričakovanji kaže, da porabijo starejša gospodinjstva v povprečju manj sredstev za življenjske potrebščine kot gospodinjstva srednjih let, podobno pa tudi gospodinjstva z neizobraženim nosilcem manj v primerjavi s tistimi s srednje izobraženim nosilcem.

Pri pojasnjevanju ravni posameznih kategorij izdatkov gospodinjestev, kjer sem z neodvisnimi spremenljivkami uspela pojasniti od 8 % do 49 % variance odvisne spremenljivke (najmanj pri izdatkih za hotele in restavracije, največ – več kot 40 % – pa pri izdatkih za hrano, obleko, stanovanje, promet, rekreacijo in kulturo ter raznovrstne dobrine) so se kot statistično značilne izkazale različne pojasnjevalne spremenljivke. Vpliv dohodka oziroma »trajnega dohodka«, ki je v enačbah nastopal prek spremenljivke celotnih izdatkov gospodinjestev, je bil v vseh primerih pozitiven, vendar različno močan (najvišje regresijske koeficiente je ta dosegel pri pojasnjevanju izdatkov za hrano (0,119 oziroma 0,149) in promet (0,120 oziroma 0,229), najnižje pa pri izdatkih za izobraževanje (0,008 v obeh primerih).

Kot pomembni in v večini primerov enačb statistično značilni pojasnjevalni spremenljivki sta se izkazali velikost gospodinjestev in število otrok, njun vpliv na potrošnjo gospodinjestev pa je pričakovan (izdatki večjih gospodinjestev – na ekvivalentnega odraslega – so nižji, z večanjem števila otrok pa je padec izdatkov praviloma skoraj povsod manjši). Precej manj pogosto so se kot statistično značilne pojavljale nepravne spremenljivke, ki so opredeljevale formalni status nosilca ter število delovno aktivnih članov, medtem ko je izobrazba nosilcev statistično značilno pojasnjevala skoraj vse kategorije izdatkov gospodinjestev, in sicer v skladu s pričakovanji. Tako naj bi gospodinjstva s formalno neizobraženim nosilcem (v primerjavi s tistimi s srednje izobraženim nosilcem) porabljala več sredstev za hrano, manj pa za obleko, zdravje, promet in rekreacijo ter kulturo, gospodinjstva z visoko izobraženim nosilcem pa nasprotno manj za hrano in stanovanje, več pa za obleko, komunikacije, rekreacijo in kulturo, izobraževanje ter raznovrstne dobrine. Smiselne in statistično značilne rezultate sta pokazali tudi nepravni spremenljivki, ki sta opredeljevali starost nosilcev, še zlasti za starejša gospodinjstva. Ta naj bi tako več sredstev (kot gospodinjstva z nosilcem v srednjih letih) porabljala za hrano (mladi po pričakovanjih manj) in stanovanje, manj pa za promet, komunikacije, izobraževanje in hotele ter restavracije, kar je v skladu z izsledki drugih študij, ni pa mi uspelo potrditi v tujini že večkrat obranjene

teze o tem, da porabijo starejša gospodinjstva relativno več kot preostala gospodinjstva za zdravstvene izdelke in storitve.

Ocenjevanje funkcij izdatkov gospodinjstev je, kljub zelo preprostem modeliranju, ponudilo kar nekaj smiselnih in statistično značilnih rezultatov o vplivu dohodka in nekaterih drugih socialno-demografskih spremenljivkah na trošenje gospodinjstev, kar je bil moj osnovni namen. Zavedam se, da bi se dalo uporabljeno metodo ocenjevanja funkcije potrošnje še precej nadgraditi in rezultate ocenjenih enačb preveriti z različnimi testi, vendar v danem trenutku to presega okvir zastavljenega magistrskega dela, zato mi to ostaja izziv za prihodnje delo.

4.5 Primerjava anketnih informacij z drugimi viri podatkov

S primerjavami anketnih podatkov z drugimi statističnimi viri lahko ovrednotimo kakovost same APG. V okviru tega podpoglavja zato v grobem primerjam dve vrsti anketnih informacij: (1) strukturo izdatkov gospodinjstev za končno potrošnjo kot je ugotovljena z APG, s strukturo izdatkov gospodinjstev na domačem trgu iz nacionalnih računov in (2) demografske podatke¹⁸³ APG o gospodinjstvih oziroma njegovih članih z zadnjimi popisnimi podatki prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj iz leta 2002. Podobnih primerjav anketnih informacij v slovenskem prostoru so se lotili tudi že nekateri domači raziskovalci, Stanovnik¹⁸⁴ (1993), Kuzmin¹⁸⁵ (2000) in Rodica ter Stanovnik¹⁸⁶ (2001), rezultate njihovih analiz pa bom, če bo to možno, sproti primerjala s svojimi.

4.5.1 Primerjava strukture izdatkov gospodinjstev

Pri primerjavi strukture izdatkov gospodinjstev izhajam iz rezultatov lastne analize zbirne APG 2000, ki jih nato primerjam s podatki nacionalnih računov. Primerjava APG in podatkov nacionalnih računov o trošenju slovenskih gospodinjstev (tako ravni oziroma nominalne ocene kot strukture) za leto 2000 je tudi že del točke 3.2.2., zato na tem mestu predstavljam le grobo primerjavo strukture (ne pa tudi ravni) trošenja gospodinjstev v tem letu.

Iz podatkov APG in konceptualne osnove obeh virov izhajata dve omejitvi primerjave informacij, ki se jih moramo pri tolmačenju rezultatov zavedati in ki jih v nadaljevanju na kratko opisujem. Med izdatki gospodinjstev naj bi bil v obeh virih poleg denarnih izdatkov vključen tudi njihov nedenarni del. Po ESR 95 sodijo vanj dohodek v naravi, vrednost lastne proizvodnje gospodinjstev in pripisana najemnina. Na tem mestu še enkrat opozarjam, da slednja v naši APG ni dostopna¹⁸⁷ (je pa v statistiki nacionalnih računov), s čimer je močno okrnjena možnost neposredne primerjave med obema viroma. Anketno strukturo izdatkov sem zato primerjala s strukturo izdatkov po nacionalnih računih dvakrat, enkrat s pripisano najemnino in drugič brez nje. Druga ovira za povsem korektno primerjavo obeh statističnih

¹⁸³ V tem okviru primerjam velikostno, starostno, izobrazbeno, zakonsko in formalnostatusno strukturo gospodinjstev ter površino njihovih stanovanj.

¹⁸⁴ Primerjal je število delavcev, upokojencev in prebivalstva s podatki ZPIZ in Statističnega Letopisa Slovenije ter velikost gospodinjstev z uradnimi statističnimi podatki iz Rezultatov Raziskovanj.

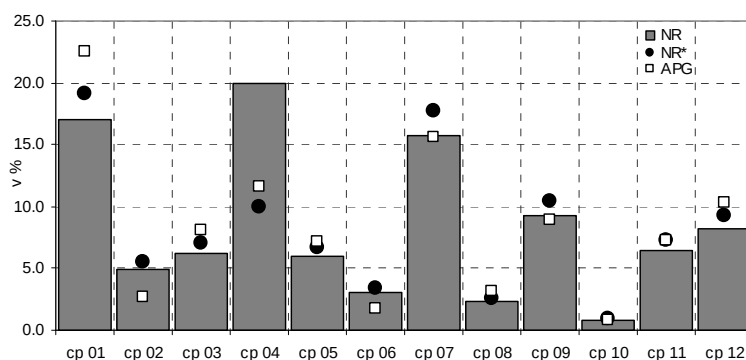
¹⁸⁵ V svoji analizi se je lotil primerjave izdatkov in razpoložljivih sredstev gospodinjstev tako, da je APG informacije primerjal s podatki statistike nacionalnih računov.

¹⁸⁶ Rodica in Stanovnik sta primerjala dve vrsti anketnih informacij s podatki drugih statističnih virov; strukturo dohodka gospodinjstev iz APG sta primerjala s strukturo dohodka zavezancev za dohodnino, starostno strukturo članov gospodinjstva pa sta primerjala s strukturo, dobljeno iz registra prebivalstva.

¹⁸⁷ Zaradi nezanesljivosti je ne objavljajo in ne dajejo na voljo uporabnikom APG.

virov podatkov pa je konceptualne narave, saj APG temelji na konceptu izdatkov rezidenčnih gospodinjstev¹⁸⁸, medtem ko statistika nacionalnih računov temelji bodisi na domačem¹⁸⁹ ali nacionalnem konceptu¹⁹⁰. Za povsem korektno izvedbo primerjave bi bilo treba podatke enega od virov prilagoditi drugemu (npr. izdatkom gospodinjstev po APG odšteti izdatke v tujini), kar pa zaradi narave surovo pridobljenih podatkov obeh virov ni mogoče. V nadaljevanju tako primerjam APG celotne izdatke rezidenčnih gospodinjstev za končno potrošnjo z izdatki rezidenčnih gospodinjstev za končno potrošnjo na domačem trgu po sistemu nacionalnih računov.

Slika 16: Primerjava strukture izdatkov gospodinjstev, APG in nacionalni računi, leto 2000 (v %)

Opomba: Legenda kratic izdatkov gospodinjstev po namenu porabe na str. vi.

Vir: Statistični letopis 2005 SURS, APG 1999–2001, lastni izračuni.

Strukturi izdatkov gospodinjstev se po obeh virih in ob upoštevanju zgoraj navedenih omejitev, z nekaj izjemami, relativno dobro ujemata (slika 16). Pri prvi primerjavi s podatki nacionalnih računov¹⁹¹, ki vključujejo pripisane najemnine, je iz že povedanega razloga najvidnejše odstopanje opaziti predvsem pri postavki stanarin, manjša odstopanja pa tudi pri izdatkih za hrano in raznovrstne dobrine. Z izločitvijo pripisanih najemnin (druga primerjava podatkov nacionalnih računov) dosežemo, da se deleža pri postavki stanarin po obeh virih praktično izenačita, anketni strukturni deleži pa se izredno dobro približajo tistim iz statistike nacionalnega računovodstva tudi na drugih področjih izdatkov. S prilagoditvijo dobimo namreč slabšo sliko le pri postavkah promet ter rekreacija in kultura, povsod drugod pa se deleži po obeh virih močno približajo ali ostanejo vsaj na približno enaki ravni.

Iz opisane in res le grobo deskriptivne primerjave anketnih izdatkov gospodinjstev s tistimi iz statistike nacionalnih računov, ki velja za referenčni vir vseh makroekonomskih agregatov vključno s potrošnjo gospodinjstev, sklepam, da je APG na nacionalni ravni relativno dober pokazatelj vzorca trošenja gospodinjstev.

4.5.2 Primerjava demografskih informacij

Pri primerjavi demografskih podatkov izhajam iz lastnih rezultatov zbirne APG 2000, kot referenčni vir pa uporabljam Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj iz leta 2002. Edina omejitev te primerjave sta različni obdobji opazovanja, kar pa naj ne bi bistveno vplivalo na rezultate, saj dveletni presledek pri spremenljivkah demografske narave ne pomeni veliko. Ker je namen primerjave dobiti le grobo sliko

¹⁸⁸ Vključuje vse izdatke slovenskih rezidenčnih gospodinjstev, tudi tiste v tujini.

¹⁸⁹ Vključuje le izdatke slovenskih rezidenčnih gospodinjstev na domačem trgu.

¹⁹⁰ Poleg izdatkov rezidenčnih gospodinjstev na domačem trgu vključuje še izdatke slednjih v tujini, tem pa so odšteti izdatki tujih gospodinjstev na našem ozemlju.

ustreznosti in reprezentativnosti APG na nacionalni ravni, nisem uporabljala drugih registrov demografskih podatkov, ki bi mi dali ustrezne informacije prav za leto 2000 (vseh pa na letni ravni niti nimamo). Na tem mestu je smiselno omeniti še to, da se anketni demografski podatki na ravni posameznikov nanašajo na člane gospodinjstev, starejše od 15 let¹⁹².

Tabela 28: Struktura gospodinjstev glede na število članov (v %)

Struktura glede na velikost (v %)	APG 2000	Popis 2002
1	16,6	18,6
2	24,2	21,5
3	21,9	21,4
4	25,1	24,7
5	8,0	8,4
6	2,9	3,6
7	1,1	1,2
8+	0,2	0,7

Vir: Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj, 2002, APG 1999–2001, lastni izračuni.

Iz zadnjega popisa prebivalstva izhaja, da je bilo leta 2002 v Sloveniji 684.847 zasebnih gospodinjstev, ki so v povprečju štela 2,8 člana. Primerljivi podatki zbirne APG 2000 kažejo na natanko 3,0 člane, zadnja razpoložljiva anketna ocena števila gospodinjstev pa je na voljo iz leta 1999 (636.575 gospodinjstev), od takrat naprej pa je SURS ne objavlja več.

Tabela 29: Struktura gospodinjstev glede na velikost njihove stanovanjske površine (v %)

Struktura glede na površino (v %)	APG 2000	Popis 2002
do 34 m ²	3,8	8,2
35–59 m ²	20,9	26,9
60–89 m ²	39,3	36,7
90–129 m ²	26,0	21,2
nad 130 m ²	9,9	7,1

Vir: Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj, 2002, APG 1999–2001, lastni izračuni.

Anketna struktura gospodinjstev se glede na število članov odlično ujema s popisno statistiko iz leta 2002, saj je vrstni red velikostnih skupin po obeh virih podatkov povsem enak. Prevladujejo štiri-, dvo- in tričlanska gospodinjstva (tabela 28), najmanj je po pričakovanjih velikih gospodinjstev, odstopanja med primerjanimi deleži pa so minimalna.

Tabela 30: Struktura prebivalstva, starejšega od 15 let glede na doseženo stopnjo izobrazbe (v %)

Struktura glede na izobrazbo (v %)	APG 2000			Popis 2002		
	Skupaj	Moški	Ženske	Skupaj	Moški	Ženske
Brez OŠ	5,9	4,7	7,1	7,0	5,8	8,0
OŠ	28,8	23,6	33,7	26,1	21,1	30,8
Srednja*	55,0	61,9	48,4	54,1	60,6	47,9
Višja**	6,3	6,0	6,5	5,1	4,5	5,6
Univerzitetna in podiplomska	4,0	3,7	4,3	7,9	8,1	7,7

Opomba: * – nižja in srednja poklicna ter splošna srednja in strokovna srednja, ** – višja, višješolska in visoka strokovna.

Vir: Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj, 2002, APG 1999–2001, lastni izračuni.

Tudi pri površini stanovanj je ujemanje obeh virov dokaj dobro (tabela 29), kljub temu da so razlike med primerjanimi deleži nekoliko večje. Iz obeh statistik se zrcali normalna porazdelitev gospodinjstev, kjer živi najmanj gospodinjstev v izjemno majhnih oziroma velikih prostorih, največ njih pa v stanovanjih, velikih 60–89 m².

¹⁹¹ Med prvo in zadnjo oceno nacionalnih računov za leto 2000 ni opaziti bistvenih razlik, zato je na sliki 16 prikazana le slednja.

Pri primerjavi dosežene izobrazbe prebivalstva, starejšega od 15 let, je opaziti, da se obe strukturi (anketna in popisna) zelo dobro ujemata, saj po obeh statističnih virih prevladujeta kategoriji srednje in osnovnošolske izobrazbe, odstopanja med posameznimi deleži pa so minimalna. Tudi izobrazbena struktura prebivalstva po spolu daje povsem enakovredno dobre rezultate (tabela 30).

Tabela 31: Struktura prebivalstva glede na starost (v %)

Struktura glede na starost (v %)	APG 2000			Popis 2002		
	Skupaj	Moški	Ženske	Skupaj	Moški	Ženske
do vključno 14 let	15,8	16,5	15,1	15,3	16,1	14,5
15–29 let	21,8	23,0	20,7	21,5	22,6	20,5
30–44 let	23,1	24,0	22,3	22,7	23,6	21,9
45–59 let	20,0	20,7	19,4	20,5	21,3	19,7
60 let in več	19,2	15,8	22,5	20,0	16,4	23,4

Vir: Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj, 2002, APG 1999–2001, lastni izračuni.

Relativno zelo dobro sliko najdemo tudi pri primerjavi starostne strukture bodisi celotnega prebivalstva oziroma vseh anketnih članov gospodinjstev bodisi dezagregirano po spolu. Kakor koli, najdemo enako zaporedje po obeh virih podatkov, gledano v celoti prevladujeta subpopulaciji v starosti 15–44 let, razlike med primerjanimi deleži pa so resnično minimalne (glej tabelo 31).

Tabela 32: Struktura prebivalstva, starejšega od 15 let glede na zakonski stan (v %)

Struktura glede na zakonski stan (v %)	APG 2000		Popis 2002	
	Moški	Ženske	Moški	Ženske
Samski (a)	33,4	23,7	33,2	24,9
Poročen (a)*	62,6	59,1	61,4	56,4
Vdovec / vdova	2,6	14,4	2,6	14,3
Razvezan (a)	1,5	2,7	2,6	4,2

Opomba: * – ali v zunajzakonski skupnosti.

Vir: Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj, 2002, APG 1999–2001, lastni izračuni.

Odlično ujemanje kaže tudi primerjava informacij s področja zakonskega stanu prebivalstva starejšega od 15 let. Največ (okrog 60 %) moških in žensk je po obeh virih podatkov poročenih oziroma v zunajzakonski skupnosti, tretjina moških in slaba četrtina žensk je samskih, preostalih 4–5 % opazovane populacije pa razvezanih ali vdovelih.

Tabela 33: Struktura prebivalstva / nosilcev gospodinjstev glede na formalni status (v %)

Struktura glede na formalni status (v %)	APG 2000	Popis 2002
Zaposlen	48,6	44,4
Samozaposlen	6,4	4,8
Brezposeln	4,6	7,9
Neaktiven	40,4	43,0

Opomba: Pri popisu so upoštevane osebe starejše 15 ali več let.

Vir: Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj, 2002, APG 1999–2001, lastni izračuni.

Na koncu primerjam še formalni status zaposlitve prebivalstva, kjer pa, kot že rečeno popisne podatke primerjam z anketnimi podatki nosilcev gospodinjstev¹⁹³ in ne vseh članov, starejših od 15 let. Kljub tej omejitvi obe statistiki kažeta na prevlado zaposlenih in neaktivnih, kamor sodijo tudi upokojeanci, v nasprotno smer pa nekoliko odstopata le precej nižja deleža samozaposlenih in brezposelnih.

¹⁹² Razen pri formalnem statusu, kjer sem zaradi pomanjkanja podatkov upoštevala le nosilce gospodinjstev in ne vseh članov.

¹⁹³ Iz popisa izhaja, da je 44,4 % prebivalstva starejšega od 15 let v delovnem razmerju, po APG podatkih pa je zaposlenih 48,6 % nosilcev gospodinjstev.

Na podlagi grobo deskriptivne in hitro predstavljene demografske primerjave anketnih podatkov z zadnjimi popisnimi ocenjujem, da je APG relativno zelo dober predstavnik nacionalnih demografskih podatkov o gospodinjstvih in prebivalstvu.

5 Sklep

V prvem delu magistrskega dela sem želela opredeliti gospodinjstva in njihovo potrošnjo ter predstaviti samo anketo o porabi gospodinjstev, njen namen in vodenje po različnih delih sveta. Gospodinjstva sem opredelila kot osnovne celice vsake ekonomije in združbe, katerih osnovna funkcija je organiziranje racionalne porabe razpoložljivega dohodka za zadovoljevanje lastnih potreb v zvezi s človekovo biološko in družbeno reprodukcijo. Potrošnja, po kateri ankete največkrat poizvedujejo, je na drugi strani proces človekove prisvojitve narave, skozi katerega se s preoblikovanjem in uničenjem stvari človek sam reproducira. Njen vzvod so potrebe, njena posledica pa blaginja gospodinjstev. Anketa o porabi gospodinjstev je vzorčna anketa, ki se izvaja v večini držav, tudi v Sloveniji in Evropski uniji. Prek nje razpolagamo s paleto informacij o gospodinjstvih, in sicer o njihovih izdatkih, dohodku, varčevanju in zadolženosti, opremljenosti s trajnimi dobrinami, njihovih stanovanjskih razmerah ter mnogih demografskih in socialno-ekonomskih značilnostih. Tradicionalno se je statistika APG uporabljala le za ažuriranje uteži v košarici dobrin pri izračunavanju indeksa cen življenjskih potrebščin, pozneje pa se je uporaba anketnih informacij razširila še na ocenjevanje potrošnje gospodinjstev znotraj nacionalnih računov, izvajanje raznih analiz in raziskav o potrošnji in potrošnikih, prispevek dodatnih informacij k študijam o revščini in socialni izključenosti ipd. Začetki izvajanja APG v Sloveniji segajo v šestdeseta leta prejšnjega stoletja, podobno dolgo kot pri nas pa poznajo APG tudi v preostalih novih članicah EU. V stari petnajsterici ima veliko daljšo tradicijo, saj jo ponekod vodijo že od sredine devetnajstega stoletja. Sčasoma sta se njen namen in vsebina zelo razširila, v okviru statistike gospodinjstev pa je medtem pridobila poseben pomen.

Osrednji del magistrskega dela je bil namenjen predstavitvi metodologije APG v Evropski uniji in Sloveniji. Poudarek je bil na predstavitvi anketne metodologije po Eurostatu, saj so osnova vsem evropskim nacionalnim anketam prav Eurostatova metodološka priporočila in smernice, ki jih članice, tudi Slovenija, nato kar najbolj prenesejo v svoje nacionalno izvajanje anket. Doslej je bil z vsakim anketnim krogom na ravni celotne EU dosežen velik napredek, kljub temu pa so pred članicami in Eurostatom kot koordinatorjem projekta vedno novi izzivi in priložnosti za izboljšanje kakovosti anketnih informacij. Eurostat, ki delo z anketo na ravni EU organizira in vodi, si namreč v sodelovanju z nacionalnimi statističnimi uradi držav članic že vrsto let prizadeva za izboljšanje kakovosti statistike APG, pri tem pa sledi dvema ciljema: doseči optimalno usklajenost anketne metodologije z metodologijami drugih bolj kompleksnih in celostnih statističnih okvirov in posledično karseda dobro primerljivost anketnih podatkov s podatki teh statistik, ter čim večjo primerljivost anketnih podatkov med članicami EU.

V nadaljevanju sem ocenjevala izvedbo zadnjega anketnega kroga na ravni celotne EU, in sicer ravno prek teh dveh meril (anketne usklajenosti z nacionalnimi računi, za kar si prizadevajo – vsaj na ravni izdatkov gospodinjstev – tako Eurostat kot vse članice, kot tudi z oceno primerljivosti APG rezultatov med posameznimi državami EU). Ugotovila sem, da je poskus doseči čim boljšo usklajenost ankete z

nacionalnimi računi ena glavnih značilnosti vseevropske APG, kar ji na nekaterih področjih odlično uspeva, na drugih pa precej manj. Največje poenotenje obeh sistemov je opaziti pri opredelitvi dveh najpomembnejših anketnih spremenljivk, zasebnih gospodinjstev in izdatkov gospodinjstev za končno potrošnjo, saj povsem temeljita na evropskem sistemu računov, obe statistiki pa kot standard pri razporeditvi izdatkov uporabljata tudi enotno klasifikacijo COICOP. Nasprotno dosega APG najslabšo primerljivost in usklajenost z ESR na področju t. i. mejnih primerov izdatkov gospodinjstev. Med obema statistikama obstajajo prav tako razlike v zajetu in konceptu: nacionalni računi so glede na zajetje podatkov veliko bolj celovit sistem, ki pri gradnji agregata končne potrošnje poleg ankete uporabljajo še vrsto drugih virov. Glede kakovosti in primernosti informacij APG za uporabo v nacionalnih računih na ravni celotne EU pa v splošnem velja, da je večina izdatkov v APG izkazanih nižje kot v nacionalnih računih; da so nekateri izdatki resno podcenjeni; da so opazne manjše razlike med APG rezultati in nacionalnimi računi pri izdatkih, ki jih gospodinjstva redno oziroma dokaj pogosto trošijo in nasprotno ipd. Prav zaradi navedenih razlik in pomanjkljivosti APG bodo usklajevanja med APG statistiko in sistemom nacionalnih računov na ravni EU, ki so do danes obrodila že mnogo sadov v smislu izboljševanja kakovosti anketnih informacij in njihove večje skladnosti s sistemom nacionalnih računov, pod okriljem Eurostata potekala še naprej, in sicer na področjih, ki trenutno dosegajo najslabšo medsebojno usklajenost.

Po predstavitvi Eurostatovih metodoloških smernic in priporočil sem se posvetila še slovenski Anketi o porabi v gospodinjstvih, ki jo izvaja SURS in je od leta 1997 prilagojena Eurostatovim priporočilom. Njen osnovni namen je spoznati raven in sestavo potrošnje v gospodinjstvih v celoti ali po posameznih socialno-ekonomskih kategorijah. Poleg tega se podatki ankete uporabljajo za izračunavanje uteži indeksa cen življenjskih potrebščin, pri pripravi input-output tabel, nacionalnih računov, analiziranju revščine in socialne izključenosti ter za razne druge izvedene račune, povezane s potrošnjo prebivalstva. Z vidika statistike nacionalnih računov je slovenska APG povsem usklajena z Eurostatovimi priporočili in ne kaže nobenih večjih nepravilnosti. Veliko večji problem kot sama metodologija predstavljata našim statistikom nacionalnega računovodstva pravočasnost objave APG in velikost njenega vzorca. Med pomanjkljivosti slovenske APG pa je treba navesti še posebno veliko in specifično težavo vseh novih članic EU – (ne)merjenje pripisanih najemnin. Ta pušča za sabo še močno okrnjene možnosti korektne mednarodne primerjave ravni celotnih izdatkov gospodinjstev kot strukture njihovega trošenja. To pomanjkljivost bo zato in zaradi Eurostatovih jasnih zahtev in priporočil s tega področja treba čim prej odpraviti, za kar si po zatrdjevanju statistikov oddelka APG z iskanjem primerne metode za slovenski najemni trg na SURS močno prizadevajo že zdaj.

Osnovni namen empiričnega dela magistrskega dela je bil analizirati vzorce trošenja slovenskih gospodinjstev in ugotoviti vpliv dohodka ter drugih spremenljivk nanje. Moj cilj pri tem je bil pokazati, da se vzorci trošenja slovenskih gospodinjstev med različno opredeljenimi skupinami razlikujejo, še zlasti med najpremožnejšimi in najrevnejšimi gospodinjstvi, kar mi je prek parcialne statistične analize, katere najvidnejše sklepe v nadaljevanju predstavljam, tudi uspelo:

- V skladu s teorijo in izsledki študij sem na primeru Slovenije uspela dokazati pozitivno povezanost med ravni in vzorcem trošenja gospodinjstev ter njihovim dohodkom. Revnejša gospodinjstva porabijo svoj dohodek pretežno za najnujnejše dobrine, kot so hrana in stanovanje, v višjih kvintilnih razredih pa proporcionalni delež porabe teh dobrin upada, povečujejo pa se izdatki gospodinjstev za

oblačila, rekreacijo, avtomobile in druge luksuzne dobrine. Na neenakost v ravni trošenja med gospodinjstvi daje slutiti tudi primerjava absolutnih izdatkov na ekvivalentnega odraslega, saj porabi 10 % najrevnejših gospodinjstev manj kot 4 % mase vseh izdatkov, najbogatejših 10 % pa dobrih 22 % (spodnja polovica gospodinjstev porabi skupaj 30 % izdatkov, zgornja pa preostalih 70 %).

- Pri analiziranju vzorcev trošenja gospodinjstev glede na doseženo izobrazbo nosilcev sem ugotovila, da naraščajo izdatki linearno z višjo doseženo stopnjo izobrazbe nosilca gospodinjstva. Največ na ekvivalentnega odraslega tako porabijo gospodinjstva z univerzitetno izobraženim nosilcem, najmanj pa gospodinjstva z nosilci brez izobrazbe. Opaziti je pozitivno povezavo med naraščanjem izobrazbe nosilca in izdatki gospodinjstev za obleko, zdravje, promet, rekreacijo in kulturo, izobraževanje, hotele in kavarne ter raznovrstne dobrine, z višjo izobrazbo nosilca pa padajo deleži najosnovnejših izdatkov gospodinjstev (hrana in stanovanje). Tudi primerjava izdatkov na ekvivalentnega odraslega kaže, da porabijo najbolj izobražena gospodinjstva za vse skupine dobrin, razen za alkohol in tobak, v povprečju več kot gospodinjstva z najmanj izobraženim nosilcem.
- Glede na formalni status pri nas absolutno najmanj na ekvivalentnega odraslega porabijo gospodinjstva z neaktivnimi nosilci, največ pa gospodinjstva z zaposlenim in samozaposlenim nosilcem. Slednja porabijo absolutno več kot gospodinjstva z neaktivnimi nosilci tudi v skoraj vseh dvanajstih skupinah potrošnih dobrin. Gospodinjstva, katerih nosilci so brezposelni ali dijaki, študentje, gospodinje ter osebe, nezmožne za delo, so v najslabšem položaju, če primerjamo deleže najosnovnejših izdatkov, saj namenijo za hrano in stanovanje več kot tretjino svojih sredstev, za hrano pa namenijo relativno veliko tudi gospodinjstva z upokojenim nosilcem. Slednja porabijo relativno največ sredstev za zdravje, za luksuzne dobrine, kot so izobraževanje, obleka, hoteli, restavracije in kavarne ter rekreacija in kultura pa gospodinjstva z zaposlenim nosilcem.
- S staranjem se ne niža le raven izdatkov, ampak se spremeni tudi vzorec trošenja, kar se kaže tudi na primeru Slovenije, saj porabijo gospodinjstva z nosilcem, starejšim od 60 let, absolutno najmanj za življenjske potrebščine, s starostjo nosilcev gospodinjstev pa pada tudi povprečna nagnjenost k potrošnji. Starejši relativno več kot preostala gospodinjstva namenijo za najnujnejše dobrine, kot so hrana, stanovanje in zdravje, manj pa za obleko, promet in komunikacije, izobraževanje ter prehrano zunaj doma. Najmlajša gospodinjstva z nosilcem, starim do 30 let, nasprotno porabijo relativno najmanj sredstev prav za hrano in zdravje, največ pa za obleko in obutev, promet in izobraževanje.
- Izdatki za življenjske potrebščine naraščajo tudi s številom delovno aktivnih članov, vendar ne proporcionalno, kar pomeni, da je dohodek drugih članov manj pomemben pri razlagi gibanja izdatkov kot dohodek prvega (najpomembnejšega) aktivnega člana. Absolutna primerjava izdatkov gospodinjstev za življenjske potrebščine na ekvivalentnega odraslega kaže naraščanje izdatkov z naraščanjem števila delovno aktivnih članov od nobenega do treh, pri štirih in več pa raven potrošnje spet pade. Gospodinjstva brez delovno aktivnih članov porabijo relativno največ za hrano in stanovanje, gospodinjstva z dvema zaposlenima pa imajo v nasprotju veliko večje deleže pri izdatkih za promet, rekreacijo in kulturo, izobraževanje ter hotele in kavarne.
- Glede na tip gospodinjstva porabijo absolutno največ na ekvivalentnega odraslega gospodinjstva dveh odraslih oseb z otroki, nekaj manj gospodinjstva dveh odraslih, najmanj pa največja in samska gospodinjstva. Pri posameznih skupinah izdatkov slika ni enoznačna, v večini primerov pa absolutno spet največ porabijo gospodinjstva dveh odraslih brez otrok (hrana, stanovanje, zdravje) in z vzdrževanimi otroki (obleka, pohoštvo, promet, rekreacija in kultura, hoteli in restavracije ter raznovrstne dobrine). Slednja torej tudi pri nas v skladu z Linovimi ugotovitvami več porabijo za

obleko, izobraževanje (z njimi so najbolj obremenjena enostarševska gospodinjstva), promet, potovanja ipd. Samskim gospodinjstvom predstavljajo največje breme izdatki za hrano in stanovanje, najmanj za omenjeni dobrini pa namenjajo gospodinjstva dveh odraslih z otroki. Izdatki za promet naraščajo s številom članov, z izdatki za izobraževanje in prosti čas pa so najbolj obremenjena gospodinjstva z otroki, od tega zlasti enostarševska gospodinjstva.

Veljavnost teoretičnih predpostavk o vplivu dohodka in drugih socialno-demografskih spremenljivk na izdatke gospodinjstev mi je uspelo potrditi tudi s preprostimi ekonometričnimi enačbami.

- Pri ocenjevanju ravni celotnih izdatkov gospodinjstev za končno potrošnjo mi je z vsemi pojasnjevalnimi spremenljivkami uspelo pojasniti 52,8 % variance celotnih izdatkov gospodinjstev. Vpliv dohodka na raven izdatkov gospodinjstev je v skladu s teorijo pozitiven (kratkoročna nagnjenost k potrošnji iz dohodka znaša 0,6875), prav tako izdatki (na ekvivalentnega odraslega) po pričakovanjih padajo z naraščanjem števila članov gospodinjstev, vendar pa je padec ublažen s prisotnostjo otrok. Enačba prav tako v skladu s pričakovanji kaže, da porabijo starejša gospodinjstva v povprečju manj sredstev za življenjske potrebščine kot gospodinjstva srednjih let, podobno pa tudi gospodinjstva z neizobraženim nosilcem manj v primerjavi s tistimi s srednje izobraženim nosilcem.
- Pri pojasnjevanju ravni posameznih kategorij izdatkov gospodinjstev, kjer sem z neodvisnimi spremenljivkami uspela pojasniti od 8 % do 49 % variance odvisne spremenljivke, so se kot statistično značilne izkazale različne pojasnjevalne spremenljivke. Vpliv dohodka oziroma »trajnega dohodka«, ki je v enačbah nastopal prek spremenljivke celotnih izdatkov gospodinjstev, je bil v vseh primerih pozitiven, vendar različno močan. Kot pomembni in v večini primerov enačb statistično značilni pojasnjevalni spremenljivki sta se izkazali tudi velikost gospodinjstev in število otrok, njun vpliv na potrošnjo gospodinjstev pa je pričakovan. Precej manj pogosto so se kot statistično značilne pojavljale nepravne spremenljivke, ki so opredeljevale formalni status ter število delovno aktivnih članov, medtem ko je izobrazba nosilcev statistično značilno pojasnjevala skoraj vse kategorije izdatkov gospodinjstev. Tako naj bi gospodinjstva s formalno neizobraženim nosilcem (v primerjavi s tistimi s srednje izobraženim nosilcem) porabljala več sredstev za hrano, manj pa za obleko, zdravje, promet in rekreacijo ter kulturo, gospodinjstva z visoko izobraženim nosilcem pa nasprotno manj za hrano in stanovanje, več pa za obleko, komunikacije, rekreacijo in kulturo, izobraževanje ter raznovrstne dobrine. Smiselne in statistično značilne rezultate je pokazala tudi nepravna spremenljivka za starejša gospodinjstva, ki naj bi (več kot gospodinjstva z nosilcem v srednjih letih) porabljala za hrano (mladi nasprotno manj) in stanovanje, manj pa za promet, komunikacije, izobraževanje in hotele ter restavracije.

Povsem na koncu magistrskega dela sem se lotila še primerjave anketnih podatkov z drugimi statističnimi viri, s čimer sem poskušala ovrednotiti kakovost same APG. Primerjala sem dve vrsti anketnih informacij, in sicer strukturo izdatkov gospodinjstev za končno potrošnjo, kot je ugotovljena z APG, s strukturo izdatkov gospodinjstev na domačem trgu iz nacionalnih računov in demografske podatke APG o gospodinjstvih oziroma njegovih članih z zadnjimi popisnimi podatki prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj iz leta 2002. Na podlagi obeh primerjav sklepam, da je APG na nacionalni ravni relativno dober pokazatelj vzorca trošenja gospodinjstev in zelo dober predstavnik nacionalnih demografskih podatkov o gospodinjstvih in prebivalstvu.

6 Literatura

- 1) Abdel-Ghany M., Sharpe D.: Consumption patterns among the young-old and old-old. *The Journal of Consumer Affairs*, 31(1). B. k., 1997. str. 90–112.
- 2) Adoption of the Summary Records of the WP meeting 01–02 October 2001: Doc. E2/HBS/135/2001/EN. Luxembourg: Eurostat, European Commission, 2003. 28 str.
- 3) Aggregated tables of the Household Budget Surveys of the Candidate Countries for the reference year 1999: Doc. E2/HBS/149/2003/EN. Luxembourg: Eurostat, European Commission, 2003. 8 str.
- 4) Ambrožič Počkar Marija, Počkar Gregor: Življenjska raven v Sloveniji in Jugoslaviji ter v državah članicah Evropske skupnosti: Možnosti primerjalne, analize v gospodarstvih. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja, 1988. 45 str.
- 5) Arnotte Jean Philippe: Final Consumption of Households in the Accession Countries. *Statistics in Focus*. Luxembourg: Eurostat, 1999. 8 str.
- 6) Bierings Harry: Consumption of the elderly in the EU. *Statistics in Focus*. Luxemburg: Eurostat, 2000. 7 str.
- 7) Bierings Harry, Haponiuk Mikolaj: Improving the comparability of Health and Education Expenditures in the Household Budget Surveys of the EU for some Selected Household Types. Doc. HBS/2000/127/00. Luxembourg: Eurostat, European Commission, 2000. 11 str.
- 8) Bocoock Robert: *Consumption*. New York: Routledge, 1993. 131 str.
- 9) Blow Laura: Household Expenditure Patterns in the UK. Zbornik Conference on Consumption and Employment, Amsterdam: AIAS, 2003. 17 str.
- 10) Browning Martin, Crossley Thomas F.: *The Lifecycle Model of Consumption and Saving*. B. k.: The Institute for Fiscal Studies, 2001. 39 str.
- 11) Cirman Andreja, Stanovnik Tine: Izdatkovna struktura revnejših slovenskih gospodinjstev. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja, 2000. 25 str.
- 12) Cobham David: *Macroeconomic Analysis*. London: Longman, 1990. 159 str.
- 13) Concepts and Definitions: Household Budget Surveys in the EU: Methodology and Recommendations for Harmonisation. Doc. E2/HBS/125/01. Luxembourg: Eurostat, 2001. 30 str.
- 14) Conclusions of the Task Force on COICOP-HBS Development and Proposal of an Improved COICOP-HBS Classification: Doc. E2/HBS/147B/2003/EN. Luxembourg: Eurostat, European Commission, 2003. 14 str.
- 15) Consumers in Europe: Facts and Figures, Data 1996–2000. *Panorama of the European Union*. Luxembourg: Eurostat, European Commission, 2001. 290 str.
- 16) Data Quality of the 1999 HBS: The most Important variables. Luxembourg: Eurostat, 1999. 13 str.
- 17) Data transmission for the HBS round of the reference year 2005: Doc. E2/HBS/153-C/2003/EN. Luxembourg: Eurostat, European Commission, 2003. 47 str.
- 18) Deaton Angus: *Understanding Consumption*. Oxford: Clarendon Press, 1992. 242 str.
- 19) Didier Denis: Household Consumption in the European Union in 1994. *Statistics in Focus*. Luxembourg: Eurostat, 1998. 10 str.

- 20) Draft Action Plan for the integration of Candidate Countries in the next round of the Household Budget Surveys. Luxembourg: Eurostat, European Commission, 2003. 13 str.
- 21) Draft summary records of the Working Group HBS Meeting: First Meeting of the Working Group on Living Conditions (HBS, EU-SILC and IPSE): Doc. HBS/155/2003/EN. Luxembourg: Eurostat, European commission, 2005. 17 str.
- 22) Economic Accounts of the European Union 1998. Panorama of the European Union. Luxemburg: Eurostat, 1999. 215 str.
- 23) Elteto Odon, Mihalyffy Laszlo: Design and Implementation of HBS and LFS in Hungary: Doc. ESA/STAT/AC.85/9. An Analysis of Operating Characteristics of Surveys in Developing and Transition Countries: Survey Cost, Design Effects and Non-Sampling Errors. B. k.: United Nations Statistics Division, 2003. str. 29–34.
- 24) Evans Michael K.: Macroeconomic Activity, Theory, Forecasting and Control. New York: Harper&Row Publishers, 1969. 627 str.
- 25) Evropski sistem nacionalnih in regionalnih računov, ESR 1995. Ljubljana: Statistični urad RS, urednica Hren Karmen, 2005. 437 str.
- 26) Family budget surveys in the EC: Methodology and recommendations for harmonisation, 1993. Luxembourg: Eurostat, 1993. 136 str.
- 27) Fareed A. E., Riggs G. D.: Old-Young Differences in Consumer Expenditure Patterns. The Journal of Consumer Affairs, B. k., 1982. str. 152–160.
- 28) Final Report of the 25th Meeting of the GNP Committee: Doc. CPNB/194-EN. Luxembourg: Eurostat, 1996. 25 str.
- 29) Final results HBS 1999: Current situation and evaluation of quality: Doc. E2/HBS/148/2003/EN. Luxembourg: Eurostat, European Commission, 2003. 14 str.
- 30) Friedman Kathie: Households as income-pooling units. Households and the world economy. Beverly Hills: Sage publications, 1984. 296 str.
- 31) Friedman Milton: A Theory of the Consumption Function. Princeton: University of Chicago, Princeton University Press, 1957. 243 str.
- 32) Future Data Collection: Doc. E2/HBS/128/01. Luxembourg: Eurostat, 2001. 6 str.
- 33) Glewwe Paul: Basic Statistical Analysis of Household Survey Data: doc. ESA/STAT/AC.85/17. An Analysis of Operating Characteristics of Surveys in Developing and Transition Countries: Survey Costs, Design Effects and Non-Sampling Errors. B.k., United Nations Statistics Division, 2003. 57 str.
- 34) Green H. A. John: Consumer Theory. Middlesex: Penguin Books, 1971. 344 str.
- 35) Hadjimatheou George: Consumer Economics after Keynes – Theory and evidence of the Consumption Function. New York: St. Martin's Press, 1987. 280 str.
- 36) Harmonised Variables: Doc. E2/HBS/127/01. Luxembourg: Eurostat, 2001. 25 str.
- 37) HBS and EU-SILC Imputed Rent: First Meeting of the Working Group on Living Conditions (HBS, EU-SILC and IPSE): Doc. D2/HBS/158/2005. Luxembourg: Eurostat, 2005. 21 str.
- 38) Health and Education: Evaluation of quality in HBS 1994: Doc. 114/99. Luxembourg: Eurostat, European Commission, 1999. 11 str.
- 39) Health and Education: Doc. E2/126/01. Luxembourg: Eurostat, 2001. 8 str.

- 40) Henriksen Jan Peter: Some Perspectives on Scandinavian Welfare Research. B. k., Acta Sociologica, 1987, 3/4, str. 379–392.
- 41) Hong Gong-Soog, Kim Yeon: Out-of-Pocket Health Care Expenditure Patterns and Financial Burden across the Life Cycle Stages. The Journal of Consumer Affairs. B. k., Vol. 34, No. 2, 2000. str. 291–313.
- 42) Household Budget Survey in the Candidate Countries: Methodological Analysis 2003. Doc. KS-BF-04-002-EN-N. Luxembourg: Eurostat, 2004. 45 str.
- 43) Household Budget Survey in the EU: Methodology and recommendations for harmonisation 1997. Luxembourg: Eurostat, 1997, 195 str.
- 44) Household Budget Survey in the EU: Methodology and recommendations for harmonisation 2002. Luxembourg: Eurostat, 2002, 40 str.
- 45) Household Budget Surveys in the EU: Methodology and recommendations for harmonisation 2003. Doc. KS-BF-03-003-EN-N. Luxembourg: Eurostat, 2003, 217 str.
- 46) Household Sample Surveys in Developing and Transition Countries: Doc. ST/ESA/STAT/SER.F/96. B. k.: United Nations, 2005. 619 str.
- 47) Imputed Rent – Evaluation of Quality in HBS 1994: Doc. HBS/113/99. Luxembourg: Eurostat, 1999. 10 str.
- 48) Imputed Rent, State of Art – Category of Housing in 1994. Luxembourg: Eurostat, 1999. 6 str.
- 49) Intihar Stanka, Arnež Marta: Anketa o porabi v gospodinjstvih. Zbornik Statistični dnevi 2001. Ljubljana: Statistični urad RS, 2001. str. 91–102.
- 50) Ironmonger Duncan: Agora and Oikos – The Market and the Household Economy. Conference on Consumption and Employment. Amsterdam: AIAS, 2003. 23 str.
- 51) Johnsson Helena, Kaplan Peter: An Econometric Study of Private Consumption Expenditure in Sweden. Stockholm: NIER, 1999. 37 str.
- 52) Kasprzyk Dan: Measuring and Reporting Measurement Error in Household Surveys: Doc. ESA/STAT/AC.85/9. An Analysis of Operating Characteristics of Surveys in Developing and Transition Countries: Survey Cost, Design Effects and Non-Sampling Errors. B. k.: United Nations Statistics Division, 2003. 27 str.
- 53) Koelln Kenneth et al.: Vulnerable Elderly Households – Expenditures on Necessities by Older Americans. Social Science Quarterly, Volume 76 (3). Austin: University of Texas, 1995, str. 619–633.
- 54) Kordos Jan: The Design and Implementation of Household Surveys in some Transition Countries. Doc. ESA/STAT/AC.85/9. An Analysis of Operating Characteristics of Surveys in Developing and Transition Countries: Survey Costs, Design Effects and Non-Sampling Errors. B. k.: United Nations Statistics Division, 2002. 57 str.
- 55) Kovač Mateja: Kmetijstvo in živilstvo. Ekonomsko ogledalo št. 12, Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj, 2001. str. 13/24.
- 56) Krapavickaite D.: The Household Sample Surveys in Lithuania. Doc. ESA/STAT/AC.85/9. An Analysis of Operating Characteristics of Surveys in Developing and Transition Countries: Survey Costs, Design Effects and Non-Sampling Errors. B. k.: United Nations Statistics Division, 2002. str. 40–43.
- 57) Kuzmin Franc: Spremembe v strukturi osebne potrošnje kot dejavnik konjunktornih gibanj. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja, 2002. 24 str.
- 58) Lancaster Kelvin: Modern Consumer Theory. Hants: Edward Elgar, 1991. 242 str.

- 59) Lapins et al.: Design and Implementation of Household Surveys in Latvia. Doc. ESA/STAT/AC.85/9 (R). An Analysis of Operating Characteristics of Surveys in Developing and Transition Countries: Survey Costs, Design Effects and Non-Sampling Errors. B. k.: United Nations Statistics Division, 2002. str. 35–39.
- 60) Lebergott Stanley: Consumer Expenditures – New Measures&Old Motives. New Jersey: Princeton University Press, 1996. 284 str.
- 61) Lee Yoon G.: Consumption Patterns of Elderly households: Are They Different Between Younger And Older Elderly In Korea? How Do They Differ Between Korea And The US?. B. k.: Consumer Interest Annual, Vol. 47, 2001. str. 1–11.
- 62) Lee Yoon G., Huh Eunjeong: Consumption and Saving Behavior of Older and Younger Baby Boomers in Korea. B. k.: Journal of Family and Economic Issues, 2004. str. 507–526.
- 63) Lehmann Petra, Wirtz Christine: Household formation in the EU – lone parents. Statistics in focus, theme 3-5/2004. Luxembourg: Eurostat, 2004. 7 str.
- 64) Lino Mark: Expenditures on children by Families. B. k.: Family Economics and Nutrition Review, Vol. 14, No. 2, 2002. str. 3–10.
- 65) Lluch Constantino, Powell Alan A., Williams Ross A.: Patterns in Household Demand and Saving. Oxford: Oxford University Press, 1977. 280 str.
- 66) Machado Candida Sofia, Cardoso Ana Rute: Female Labour Participation and Household Expenditure Patterns. Conference on Consumption and Employment. Amsterdam: AIAS, 2003. 23 str.
- 67) Magrabi Frances M. et al.: The Economics of Households Consumption. New York: Praeger Publishers, 1991. 278 str.
- 68) Metodološko gradivo APG. Ljubljana: Statistični urad RS, 2005. 53 str.
- 69) Methodology of surveys on family budgets. Luxembourg: Eurostat, 1980. 191 str.
- 70) Moens, W. E. Bernelet: Household actual final consumption in the Netherlands. B. k.: Statistical Journal of the UN Economic Commission for Europe, Vol. 13, Issue 4, 1996. 12 str.
- 71) Montiel Peter J.: What Drives Consumption Booms? The World Bank Economic Review, Vol. 14, No. 3, B.k.: The International Bank for Reconstruction and Development, The World Bank, 2000. str. 457–480.
- 72) Nacionalni računi Republike Slovenije: Viri, metode in ocene. Ljubljana: SURS in OECD, 1999. 152 str.
- 73) Nelson Julie A.: The Frequency of Consumer Expenditure: An empirical analysis. B. k.: The Journal of Consumer Affairs, Vol. 30, No. 2, 1996. str. 322–347.
- 74) Norman B. et al.: Equity wealth and consumption – the experience of Germany, France and Italy in an international context. London: Bank of England Quarterly Bulletin, 2002. str. 78–85.
- 75) Passero Bill, Paulin Geoffrey D.: Data Quality in the Consumer Expenditure Survey. B. k.: Consumer Interests Annual, Volume 40, 2003, 2 str.
- 76) Paulin Geoffrey D.: A Comparison of Consumer Expenditures by Housing Tenure. B. k.: The Journal of Consumer Affairs, Vol. 29, No 1. 1995. str. 165–198.
- 77) Peterson Hans: Household Budget Surveys. An Analysis of Operating Characteristics of Surveys in Developing and Transition Countries: Survey Cost, Design Effects and Non-Sampling Errors. B. k.: United Nations Division, 2003a. 13 str.

- 78) Peterson Hans: The Design of a Master Sampling Frames and Master Samples for Surveys in Developing Countries. An Analysis of Operating Characteristics of Surveys in Developing and Transition Countries: Survey Cost, Design Effects and Non-Sampling Errors. B. k.: United Nations Division, 2003b. 18 str.
- 79) Peterson Hans: Non-Observation Error in Household Surveys in Developing Countries. An Analysis of Operating Characteristics of Surveys in Developing and Transition Countries: Survey Cost, Design Effects and Non-Sampling Errors. B. k.: United Nations Division, 2003c. 13 str.
- 80) Podovšovnik Eva: Primerjava in evalvacija metodologij raziskovanja IKT v izobraževanju v Sloveniji. Raziskovalno delo podiplomskih študentov v Sloveniji. Koper: Znanstveno raziskovalno središče Republike Slovenije, 2003. str. 273–284.
- 81) Poročilo o človekovem razvoju Slovenija. Urad RS za makroekonomske analize in razvoj, UNDP. ured. Javornik, Korošec, 2003. 98 str.
- 82) Preparation and planning of data collection for the HBS round 2005: First meeting of the Working Group on Living Conditions (HBS, EU-SILC and IPSE). Doc. HBS/156/05/EN. Luxembourg: Eurostat, European Commission, 2005. 12 str.
- 83) Preteceille Edmond, Terrail Jean-Pierre: Capitalism, Consumption and Needs. New York: Basil Blackwell, 1985. 220 str.
- 84) Puente Antonio: The European consumer in the enlarged Union. Statistics in Focus: Population and social conditions, 2. Luxembourg: Eurostat, 2005. 7 str.
- 85) Quality of HBS in Phare Countries: Doc. E2/HBS/134/01. Luxembourg: Eurostat, 2001. 24 str.
- 86) Quality Report of the 'Household Budget Surveys' round 1999: First Meeting of the Working Group on Living Conditions (HBS, EU-SILC and IPSE). Doc. HBS/157/05/EN. Luxembourg: Eurostat, European Commission, 2005. 45 str.
- 87) Recommendation of the GNP Committee on the Use of the Household Budget Surveys for National Accounts: Doc. CPNB/204/EN/REV.1. Luxembourg: Eurostat, 1996. 9 str.
- 88) Rodica Marinka, Stanovnik Tine: Nekaj primerjav podatkov iz anket o porabi gospodinjstev z drugimi statističnimi viri. IB revija št. 1, letnik XXXV. Ljubljana: Urad za makroekonomske analize in razvoj, 2001. str. 30–38.
- 89) Ružič Genovefa: Anketa o porabi gospodinjstev kot vir za analizo revščine v Sloveniji. Radenci: Statistični urad RS, 1994. str. 302–307.
- 90) Samuelson Paul, Nordhaus William D.: Economics. 16. izdaja. Boston: Irwin/McGraw-Hill, 1998. 781 str.
- 91) Schrooten Mechthild, Stephan Sabine: Private Savings in Eastern European EU-Accession Countries – Evidence from a dynamic panel data model. Discussion Papers 372. Berlin: DIW German Institute for Economic Research, 2003. 35 str.
- 92) Silc-Regulation: Doc. E2/HBS/130/01. Luxembourg: Eurostat, European Commission, 2001. 17 str.
- 93) Sources and Methods: Labour Statistics, Household Income and Expenditure Surveys. 1. izdaja, Geneva: International Labour Office, 1994. 353 str.
- 94) Smrekar Tomaž: Podatkovna baza socialnih statistik. Zbornik Statističnih dnevov Radenci. Ljubljana: SURS, 2004. 5 str.
- 95) Spanos Aris: Early Empirical Findings on the consumption Function, Stylized Facts or Fictions: A retrospective View. Oxford: Oxford Economic Papers No. 41, Oxford University Press, 1989. str. 150–169.
- 96) Stanovnik Tine, Stropnik Nada: Boj proti revščini in socialni izključenosti: 2. knjiga: Primer Slovenije. Budimpešta: Mednarodna organizacija dela, 2002. 109 str.

- 97) Stanovnik Tine: Analiza socialnoekonomskega položaja slovenskih gospodinjstev v letih 1978, 1983 in 1988. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja, 1993. 25 str.
- 98) Stanovnik Tine: Dohodki, dohodkovna neenakost in trg dela v Sloveniji: pred tranzicijo in tranzicija. IB revija, letnik 35, št. 1. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj, 2001. str. 14–29.
- 99) Stropnik Nada: Življenjski pogoji spodnjega srednjega razreda. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja, 2002. 37 str.
- 100) Summary of the Conclusions from the meeting of the Directors of Social Statistics: Doc. E2/HBS/146/2003/EN. Luxembourg: Eurostat, European Commission, 2003. 18 str.
- 101) Škrlec Šinkovec Mojca: Merjenje vrednosti proizvodnje stanovanjskih storitev v Sloveniji. Magistrsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2002. 86 str.
- 102) Škrlec Šinkovec Mojca: Izdatki gospodinjstev za končno potrošnjo in revizija. Zbornik Statistični dnevi Radenci. Ljubljana: Statistični urad, 2003. 8 str.
- 103) Šumi Janez: Razvrstitev potrošnikov v potrošniške kategorije in prikaz strukture potrošniških kategorij v Sloveniji. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja, 1980. 86 str.
- 104) The Canberra Group Final Report and Recommendations. Ottawa: Expert Group on Household Income Statistics, 2001. 200 str.
- 105) Thomas J. J.: The Early Econometric History of the Consumption Function. Oxford: Oxford Economic Papers No. 41, Oxford University Press, 1989. str. 131–149.
- 106) Thomas R. L.: Consumption Functions; Introductory Econometrics – Theory and Applications. London: Longman Group, 1985. str. 160–207.
- 107) Tobin James: Essays in Economics – Volume 2, Consumption and Econometrics. Cambridge: The MIT Press, 1987. 318 str.
- 108) Traat Imbi: Household Sample Surveys in Selected Transition Countries – The Estonian Household Sample Survey. Doc. ESA/STAT/AC.85/9 (R). An Analysis of Operating Characteristics of Surveys in Developing and Transition Countries: Survey Costs, Design Effects and Non-Sampling Errors. B. k.: United Nations Statistics Division, 2002. str. 24–28.
- 109) Trends in households in the European Union: 1995-2025. Statistics in focus, theme 3-24/2003. Luxembourg: Eurostat, 2003. 7 str.
- 110) Tršelič Ana: Analiza obnašanja gospodinjstev v obdobju 1997–2000 (na podlagi podatkov APG). Delovni zvezek (8/2001). Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj, 2001. 63 str.
- 111) Update of methodological recommendations for harmonisation for the HBS round of 2005: Doc. E2/HBS/151/2003/EN. Luxembourg: Eurostat, European Commission, 2003a. 14 str.
- 112) Update of methodological recommendations for harmonisation for the HBS round of 2005: Doc. E2/HBS/151-B/2003/EN. Luxembourg: Eurostat, European Commission, 2003b. 15 str.
- 113) Van den Bos Cees, Van Nunspeet Wim: National Accounts in Practice – Training of European Statisticians. Voorburg: Statistics Netherlands, 1996. 131 str.
- 114) Vehovar et al.: The Labour Force Survey and Household Budget Survey in Slovenia. Doc. ESA/STAT/AC.859. An Analysis of Operating Characteristics of Surveys in Developing and Transition Countries: Survey Cost, Design Effects and Non-Sampling Errors. B. k.: United Nations Statistics Division, 2002. str. 53–57.
- 115) Walden Michael L.: Absolute and Relative Consumption of Married U. S. Households in 1960 and 1996: The Cleavers Meet the Taylors. B. k.: The Journal of Consumer Affairs, Vol. 36, No. 1, 2002. str. 77–98.

- 116) Weagley Robert O., Huh Eunjeong: Leisure Expenditures of Retired and Ner-Retired Households. B. k.: Journal of Leisure Research, Vol. 36, No. 1, 2004. str. 101–127.
- 117) Winquist Karin: The European consumer in 1994. Statistics in Focus. Luxemburg: Eurostat, 1999. 7 str.
- 118) Wong Diana: The limits of using the household as a unit of analysis. Households and the world economy. London: Sage publications, 1984. 296 str.
- 119) Work Programme 'Developing a knowledge base to support consumer policy': Doc. E2/HBS/145/2003/EN. Luxembourg: Eurostat, European Commission, 2003. 4 str.
- 120) Žnidaršič Erika: Nova raziskava s področja življenjske ravni – statistika dohodka in življenjskih pogojev (EU-SILC). Ljubljana: SURS, Sosvet za statistiko življenjske ravni, 2002. 3 str.

7 Viri

- 1) Anketa o porabi gospodinjstev 1999–2001. Zbirna datoteka. Ljubljana: Statistični urad RS.
- 2) Anketa o porabi gospodinjstev – Kaj kupujemo in koliko denarja porabimo. Ljubljana: Statistični urad RS, 2005. 6 str.
- 3) Communication & Information Resource Centre Administrator for the HBS Working Group (CIRCA), 17.05.2005, URL naslov: <http://forum.europa.eu.int/>.
- 4) Eurostat, New Cronos Database. URL naslov: <http://epp.eurostat.cec.eu.int/>.
- 5) Interna gradiva Statističnega urada RS.
- 6) Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj, Slovenija, 31. marca 2002. Statistične informacije, št. 92. Ljubljana: Statistični urad RS. 2003, 47 str.
- 7) PricewaterhouseCoopers European Economic Outlook, 2002. Why does consumer spending growth vary so much across countries? 17.05.2005, URL naslov: www.pwcglobal.com/gx/eng/ins-sol/spec-int/eeo/eeosep02_section_III.pdf.
- 8) Statistični letopis RS 2004. Ljubljana: Statistični urad RS, 2004.
- 9) Statistični letopis RS 2005. Ljubljana: Statistični urad RS, 2005.

Priloge

Glosar izrazov

Absolute Income Hypothesis	teorija absolutnega dohodka
Actual final consumption	dejanska končna potrošnja
Adjusted disposable income	prilagojeni razpoložljivi dohodek
Basic prices	osnovne cene
Basic variables	osnovne spremenljivke
Benefits in kind	dohodek v naravi
Borderline cases	mejni primeri
Consumption expenditure	izdatki za potrošnjo
Consumption of own production	potrošnja lastne proizvodnje
Consumption pattern	vzorec trošenja
Cross sectional analysis	analiza presečnih podatkov
Derived variables	izpeljane spremenljivke
Direct taxes	neposredni davki
Disposable income	razpoložljivi dohodek
Existing goods	obstoječe blago
Final consumption expenditure	izdatki za končno potrošnjo
Financial leasing	finančni najem
Gentlemen's agreement	tihi dogovor
Head of a household	nosilec gospodinjstva
Hire purchase	nakup s pridržanim lastništvom
Household Budget Survey	Anketa o porabi gospodinjstev
Imputed rent	pripisana najemnina
Incorporated enterprises	nekorporativna podjetja
Legal basis	pravna podlaga
Lyfe Cycle Theory	teorija življenjskega cikla
Master sample	izhodiščni vzorec
Monetary consumption expenditure	denarni izdatki za potrošnjo
National accounts	nacionalni računi
Non-monetary expenditure	nedenarni izdatki
Operational leasing	poslovni najem
Oversampling	prekomerno vzorčenje
Own final consumption production	lastna proizvodnja gospodinjstev
Owner-occupier	lastnik stanovanja
Partial non-response	delni neodgovor
Permanent Income Hypothesis	teorija trajnega dohodka
Purchasers price	kupčeve cene
Probability sampling	slučajno (verjetnostno) vzorčenje
Property income	dohodek iz premoženja
Recording period	obdobje vodenja dnevnika
Reference period	referenčno obdobje
Reference person	referenčna oseba
Relative Income Hypothesis	teza relativnega dohodka
Response rate	stopnja odgovora
Salaries in kind	plače v naravi
Sample allocation	vzorčni načrt
Sampling frame	vzorčni okvir
Sampling rate	vzorčna stopnja
Social exclusion	socialna izključenost
Social transfers	socialni prejemki
Stratification	stratifikacija
Subsample	podvzorec
Survey round	krog (val) izvajanja ankete
Time series analysis	analiza časovnih vrst
Ultimate sampling unit	končna vzorčna enota
Wealth	premoženje
Weighting	uteževanje
Welfare	blaginja

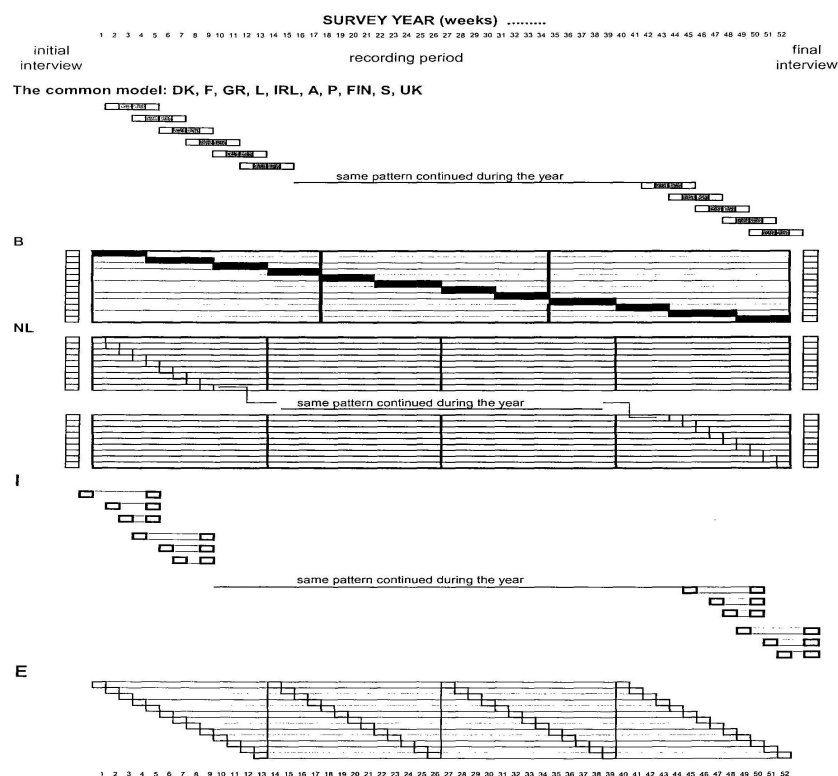
Tabela 1: Člani gospodinjstva, referenčno leto 1999

Država	Stalno bivač (nosilec in zakonec)	Hišni pomočnik, ki živi v gospodinjstvu	Podnajemnik, gost	Dolgo odsoten član, prisoten v času ankete	Obiskovalec	Začasno odsoten član	Dalj časa odsoten član z družinskimi vezmi	
							Študent, dijak v internatu	Hospitalizirana oseba
Avstrija	X			X	X	X	X	X
Belgija	X						X(1)	X(1)
Ciper	X	X	X	X	X	X	X	X
Češka	X					X	X	X
Danska	X					X		
Estonija	X	X	X	X	X	X	X	X
Finska	X					X(7)	X(8)	X
Francija	X	X	X	X	X	X	X	X
Grčija	X			X(2)	X	X(2)	X(2)	X(2)
Irska	X	X	X	X	X	X	X	X(13)
Italija	n.p.							
Latvija	X			X		X	X	X
Litva	X					X	X	X
Luksemburg	X					X	X	X(6)
Madžarska	X					X	X	X
Malta	X	X	X	X				
Nemčija	X					X		
Nizozemska	X(11)	X(11)	X(11)	X(11)	X(11)	X(11)	X(11)	X(12)
Poljska	X					X		X
Portugalska	X	X	X	X	X	X	X	X
Slovenija	X	X				X	X	X
Slovaška	X			X		X	X	X
Španija	X				X(3)	X(4)	X(5)	X(14)
Švedska	X					X		
VB	X				X(9)		X(10)	

Vir: HBS in the EU, Methodology and Recommendations ..., 2003, str. 18, HBS in the Candidate Countries, 2004, str. 25.

Opombe: n. p. – ni podatkov, (1) Razen če so odsotni ves mesec anketiranja, (2) S pogojem, da (a) se niso preselili v zasebno gospodinjstvo znotraj Grčije, (b) je možno zagotoviti natančen opis njihovih osebnih izdatkov za vsaj 8 dni, (3) Le če običajno živi v gospodinjstvu, (4) Le če ima ekonomske vezi z gospodinjstvom, (5) Študent: le če ima ekonomske vezi z gospodinjstvom in ne živi v drugem gospodinjstvu, (6) Osebe v zaporu se ne štejejo za člane gospodinjstva, (7) Če prispevajo k družinskemu dohodku, (8) Razen če živijo izven gospodinjstva od svojih štipendij, (9) če ostanejo v gospodinjstvu za več kot en mesec, (10) Študentje starejši od 16 let niso vključeni, če živijo v času intervjuja izven gospodinjstva, (11) Ključno za vključitev člana je ali je oseba prisotna v času intenzivnega sodelovanja v anketi, (12) Hospitalizirane osebe so člani gospodinjstva, če je čas hospitalizacije krajši od enega leta, (13) Če je doma v času anketiranja, (14) Na splošno so osebe, ki živijo v skupnih domovanjih (collective dwelling) člani gospodinjstva, če jih z njim vežejo ekonomske vezi in če se nameravajo vanj vrniti.

Slika 1: Primeri porazdelitve referenčnih obdobj čez vse leto anketiranja, referenčno leto 1999

Vir: HBS in the EU, Methodology and Recommendations ..., 2003, str. 66.

Tabela 2: Referenčno obdobje in obdobje vodenja dnevnika v novih članicah EU, referenčno leto 1999

Država	Obdobje vodenja dnevnika	Referenčno obdobje
Ciper	Dnevnik – 14 dni Glavni vprašalniki: vzorčna gospodinjstva so enakomerno porazdeljena čez celo koledarsko leto in podatki se zbirajo vse leto. Obdobje spremljanja je odvisno od vrste izdatkov: -12 mes. za pohištvo, avtomobile ipd. -3 mes. za obleko, obutev ipd., -2 mes. za elektriko ipd., -1 mes. za rekreacijo, zdravila ipd.	Eno leto
Češka	Dohodek in izdatki – mesečno Značilnosti – 1x letno (1. januar)	Eno leto
Estonija	Hrana – 14 dni Dohodek, davki, izdatki – 1x mesečno	En mesec
Latvija	Dohodek – zadnji mesec Hrana – 14 dni Ostalo – 1x mesečno	En mesec
Litva	Dohodek – 1x mesečno Hrana – 14 dni Ostalo – 1x mesečno	En mesec
Madžarska	Dohodek in izdatki beleženi v dnevniku – 1 mesec Redki izdatki, letni dohodek – retrospektivni intervju ob koncu koledarskega leta	Koledarsko leto
Malta	Drseče, izdatki v 3-tedenskem obdobju, dohodek se nanaša na preteklih 12 mesecev	Eno leto
Poljska	Dohodek in izdatki beleženi v dnevniku – 1 mesec Redki izdatki, letni dohodek – retrospektivni intervju ob koncu koledarskega četrtletja	Eno četrtletje
Slovenija	Dnevnik – 14 dni Vprašalniki z različnimi obdobji glede na izdatke: Zadnji plačilni listek – pokojnine, nekateri socialni prejemki in stanovanjski stroški. Zadnjih 12 mes. – trajne dobrine in večji izdatki, dohodek gospodinjstva, nekateri socialni prejemki. Zadnjih 6 mes. – zdravstveni izdatki, počitnice. Zadnji 3 mes. – obleka in obutev. Mesečna plačila – najemnina, vrtec	Eno leto
Slovaška	n.p.	Koledarsko leto

Opomba: n. p. – ni podatka

Vir: HBS in the Candidate Countries, 2004, str. 22.

Tabela 3: Enota opazovanja in zasetje APG v novih članicah EU, referenčno leto 1999

Država	Enota opazovanja	Zasetje
Ciper	Gospodinjstvo in člani gospodinjstva	Vsa zasebna gospodinjstva in člani gospodinjstev. Skupinska in tuja gospodinjstva so izključena.
Češka	Gospodinjstvo	Vsa zasebna gospodinjstva vseh glavnih tipov. Geografsko vsa država. Najpomembn. izključitve poleg institucionalnih gospodinjstev in brezdomcev so, če je nosilec: -dolgotrajno brezposeln, -ekonomsko neaktiven upokojenec, v gospodinjstvu pa je vsaj še ena aktivna oseba, -študent.
Estonija	Člani gospodinjstva	Vsi člani gospodinjstev, ki stalno in uradno živijo v Estoniji so del anketne populacije.
Latvija	Gospodinjstvo	Ciljna populacija za namene APG so vsa gospodinjstva v državi. Skupinska gospodinjstva in brezdomci so izključeni.
Litva	Gospodinjstvo	Vsa zasebna gospodinjstva na celotnem ozemlju države. Skupinska gospodinjstva so izključena. Tuja gospodinjstva z bivališčem v Litvi so vključena.
Madžarska	Gospodinjstvo	Vsi madžarski državljani, ki živijo v zasebnih gospodinjstvih v državi. Anketa ne zajema kolektivnih gospodinjstev, madžarskih gospodinjstev v tujini in tujih gospodinjstev na Madžarskem.
Malta	Stanovanje	Vsa zasebna gospodinjstva na celotnem področju države. Skupinska gospodinjstva so izključena.
Poljska	Gospodinjstvo	Vsa država, vsa zasebna gospodinjstva. Glavne izključitve: gospodinjstva z vsaj enim tujim članom, brezdomci in osebe, ki živijo v kolektivnih gospodinjstvih.
Slovenija	Gospodinjstvo in člani gospodinjstva	Vsa država, vsa zasebna gospodinjstva. Anketa ne zajema kolektivnih gospodinjstev, tujcev, ki začasno bivajo v Sloveniji in brezdomcev.
Slovaška	Gospodinjstvo	Vsa država, vsa zasebna gospodinjstva (gospodinjstva z zaposlenim, samozaposlenim in upokojenim nosilcem, kmečka gospodinjstva), vsa ostala gospodinjstva so izključena

Vir: HBS in the Candidate Countries, 2004, str. 13.

Tabela 4: Vprašalniki, intervjuji in vzorčni okviri v starih članicah EU, referenčno leto 1999

Država	Instrument	Enota, ki beleži	Osnovni namen	Način
Avstrija	2 obiska anketarja, pred začetkom in na koncu obdobja opazovanja	Gospodinjstvo / Posameznik	Stanovanje, trajne dobrine, življenjski standard, nekateri izdatki (retro), osebne informacije kot so starost, spol, dohodek, počitnice, osebni izdatki	V času intervjuja, retrospektivno za 1 in 12 mesecev nazaj
	Informacije registrov	Posameznik	Dohodek	V času intervjuja
Belgija	3 intervjuji: pred začetkom anketiranja, vmes in na koncu	Gospodinjstvo / Posameznik	Lastnosti članov gospodinjstva, stanovanje, razpoložljivost trajnih dobrin, pripisana stanarina	V času intervjuja
Danska	1 vprašalnik med dvema intervjujema (na začetku in koncu anketiranja)	Gospodinjstvo / Posameznik	Lastnosti gospodinjstva, običajni izdatki, večji nakupi, razpoložljivost trajnih dobrin, pokojnine in uporaba javnih storitev	V času intervjuja, retrospektivno za 12 mesecev nazaj
	Register	Posameznik	Dohodek, stanovanje, izobrazba, davki in aktivnost	Informacije registrov se nanašajo na koledarsko leto ali na stanje 1. 1.
Finska	En intervju tik pred začetkom intenzivnega obdobja vodenja dnevnika	Gospodinjstvo / Posameznik	Lastnosti gospodinjstva, stanovanje, trajne dobrine, dolgovi, izdatki za zdravje in nekatere druge namene	V času intervjuja, retrospektivno za 3 in 12 mesecev nazaj
Francija				
Grčija	Obisk anketarja po preteku 14 zaporednih dni	Posameznik / Gospodinjstvo	Značilnosti gospodinjstva, zaposlitev, dohodek, vprašanja o ekonomskem položaju gospodinjstva	V času intervjuja
Irska	Gospodinjški vprašalnik izpolnjen pred obdobjem intenzivnega vodenja dnevnika	Gospodinjstvo	Značilnosti gospodinjstva, stanovanje, udobnosti	V času intervjuja, retrospektivno za 12 mesecev nazaj
	Osebni vprašalnik izpolnjen pred obdobjem intenzivnega vodenja dnevnika	Posameznik	Zaposlitev, poklic, dohodek, redna osebna plačila	V času intervjuja, retrospektivno za 12 mesecev nazaj
	Posebni vprašalnik za kmečka gospodinjstva in njihove člane	Gospodinjstvo / Posameznik	Enaka vsebina v krajši obliki kot pri splošnem vprašalniku	V času intervjuja, retrospektivno za 12 mesecev nazaj
Italija	Intervju ob koncu meseca	Gospodinjstvo	Lastnosti gospodinjstva, dohodkovni razred, počitnice, trajne dobrine, varčevanje, občasni izdatki, večji nakupi	V času intervjuja, retrospektivno za 1 in 12 mesecev nazaj
Luksemburg	2 intervjuja (na začetku in koncu obdobja vodenja dnevnika), 4 vprašalniki	Gospodinjstvo / Posameznik	Lastnosti gospodinjstva, trajne dobrine in stanovanje, občasni izdatki	V času intervjuja, retrospektivno za 3 in 12 mesecev nazaj
Nemčija	Uvodni intervju na začetku leta opazovanja	Posameznik / Gospodinjstvo	Značilnosti gospodinjstva, izobrazba, zaposlitev, dohodek, stanovanje, trajne dobrine	V času intervjuja
Nizozemska	Pristopni vprašalnik	Gospodinjstvo	Značilnosti gospodinjstva za odločitve o vključitvi v anketo	V času intervjuja
Portugalska	Gospodinjstvo obiščejo vsaj 5 krat, 4 vprašalniki se izpolnijo	Gospodinjstvo / Posameznik	Lastnosti gospodinjstva, dohodek, retrospektivni vprašalnik o večjih nakupih, vprašanja o revščini	V času intervjuja, retrospektivno za 1, 2 in 12 mesecev nazaj
Španija	Gospodinjstva, ki tesno sodelujejo: 3 obiski v času intervjuvanega četrletja	Gospodinjstvo / Posameznik	Lastnosti gospodinjstva, občasni izdatki, večji nakupi, ob zadnjem obisku se pregleda vsa dokumentacija	V času intervjuja, retrospektivno za 1-3 mesece nazaj
	Gospodinjstva, ki šibko sodelujejo: 2 obiski v času intervjuvanega četrletja	Gospodinjstvo	Lastnosti gospodinjstva, občasni izdatki, večji nakupi, ob zadnjem obisku se pregleda vsa dokumentacija	Retrospektivno za 1-3 mesece nazaj
	Splošni vprašalnik izpolnjen pred letom opazovanja	Gospodinjstvo / Posameznik	Lastnosti gospodinjstva, trajne dobrine in stanovanje	V času intervjuja
	Retro vprašalnik izpolnjen po koncu leta opazovanja	Gospodinjstvo / Posameznik	Sprememba situacije med letom opazovanja	V času intervjuja
	Običajen vprašalnik o izdatkih	Gospodinjstvo	Običajni izdatki	V času intervjuja
	'Meter readings' vprašalnik	Gospodinjstvo	'Meter readings' 3 krat, pred, vmes in na koncu leta opazovanja	V času intervjuja
	Vprašalnik o dohodku	Gospodinjstvo / Posameznik	Izpolni se na koncu leta, ko gospodinjstva prejmejo letna poročila	Retrospektivno za 12 mesecev nazaj
Švedska	En intervju na začetku anketnega obdobja	Gospodinjstvo / Posameznik	Lastnosti gospodinjstva, stanovanje, neredni izdatki	V času intervjuja, retrospektivno za 12 mesecev nazaj
	Informacije registrov	Posameznik	Dohodek, izobrazba in socialni prejemki	V času intervjuja
VB	Gospodinjški vprašalnik se izpolni na začetku anketnega obdobja	Gospodinjstvo	Lastnosti gospodinjstva, stanovanje, neredni izdatki	V času intervjuja, retrospektivno za 3, 6 in 12 mesecev nazaj

Vir: HBS in the EU, Methodology and Recommendations ..., 2003, str. 73.

Tabela 5: Anketni instrumenti v novih članicah EU, referenčno leto 1999

Država	Intervjuji	Dnevnik
Ciper	Vprašalnik se izpolnjuje med intervjujem	Izpolnjujejo ga vsi člani gospodinjstva starejši od 15 let
Češka	Enkrat letno	Razdeljujejo in pobirajo se mesečno
Estonija	Predhodni intervju pred začetkom obdobja opazovanja	Dve vrsti dnevnikov: za hrano in za vse ostalo
Latvija	Preliminarni intervju in ob koncu vodenja dnevnika	En dnevnik
Litva	Večkrat (vsaj dvakrat) med referenčnim obdobjem	Dve vrsti dnevnikov: za hrano, pijačo in tobak in za vse ostalo
Madžarska	Začetni intervju in ob koncu leta	Enomesečni dnevnik, razdeljen na dva dela, 15-15 dni
Malta	4 obiski na gospodinjstvo	Dnevnik za 3-tedensko obdobje, razdeljeni na 5 delov
Poljska	Začetni, končni in ob koledarskem koncu četrtletja	Dva dnevnika, vsak za dva tedna
Slovenija	Začetni intervju in po 14 dneh	Dva dnevnika: v prvega beleži glavni nakupovalec, v druge pa ostali člani
Slovaška	Da	En dnevnik mesečno

Vir: HBS in the Candidate Countries, 2004, str. 23.

Tabela 6: Dnevnik v starih članicah EU, referenčno leto 1999

Država	Tip dnevnika	Oblika dnevnika	Enota, ki vodi dnevnik	Obdobje vodenja dnevnika	Komentar
Avstrija	Intenziven	Napol zaprt	Gospodinjstvo	14 dni	Vsi izdatki vključno s prehrano izven doma
	Osební dnevnik	Odprt	Posameznik	14 dni	Prostovoljno, osebni izdatki
Belgija	Zelo intenziven	n.p.	Gospodinjstvo	1 mesec	Vsi izdatki podrobno, dohodek, prejemki, varčevanje in dolgovi
Danska	Intenziven	Odprt	Gospodinjstvo	14 dni	Vsi izdatki dnevne narave
	Intenziven	Odprt	Posameznik	14 dni	Prostovoljno, izdatki dnevne narave
Finska	Intenziven	Odprt	Gospodinjstvo	14 dni	Vsi izdatki vključno s prehrano izven doma in količina lastne proizvodnje
	Žepni dnevnik	Odprt	Posameznik	14 dni	Osebni izdatki
Francija	Intenziven	Odprt	Gospodinjstvo	14 dni	Vsi izdatki vključno s porabo lastne proizvodnje
	Intenziven	Odprt	Posameznik	14 dni	Osebni izdatki za člane starejše od 14 let
Grčija	Intenziven oblika 1	Zaprt	Gospodinjstvo	14 dni	Vse vrste izdatkov
	Intenziven oblika 2	Zaprt	Posameznik	14 dni	Osebni izdatki za člane starejše od 14 let
Irska	Intenziven	Odprt	Gospodinjstvo	14 dni	Izdatki gospodinjstev vključno s posl. izdatki
	Intenziven	Odprt	Posameznik	14 dni	Osebni izdatki
Italija	Intenziven	Zaprt	Gospodinjstvo	10 dni	Vsi izdatki
	Dnevnik za lastno proizvodnjo in dohodek v naravi	Odprt	Gospodinjstvo	10 dni	Poraba lastne proizvodnje in dohodek v naravi
Luksemburg	Intenziven	Odprt	Gospodinjstvo	15 dni	Vsi izdatki
	Osební dnevnik o porabi žepnine	Odprt	Posameznik 16+	15 dni	Osebni izdatki
Nemčija	Dnevnik za gospodinjstvo	Zaprt	Gospodinjstvo	4 x 3 mesece	Dohodek in prejemki, izdatki
	Podroben dnevnik	Odprt	Gospodinjstvo	1 mesec	Dnevnik za podvzorec, izdatki za hrano in potrošnje izven doma
Nizozemska	Gospodinjški dnevnik 1	Odprt	Gospodinjstvo	1 leto minus * minus **	Manj intenziven dnevnik za izdatke nad 35 HFL
	Gospodinjški dnevnik 2	Odprt	Gospodinjstvo	7 dni*	Vsi izdatki
	Počitniški dnevnik	Odprt	Gospodinjstvo	počitnice**	Izdatki med počitnicami
Portugalska	Intenziven	Odprt	Gospodinjstvo	14 dni	Vsi izdatki
	Osební dnevnik	Odprt	Posameznik	14 dni	Osebni izdatki za člane starejše od 14 let
Španija	Intenziven	Odprt	Gospodinjstvo	4 x 7 dni	Vsi izdatki vključno s potrošnjo lastne proizvodnje in dohodek v naravi
	Intenziven	Odprt	Posameznik	4 x 7 dni	Osebni izdatki za člane starejše od 14 let
Švedska	Intenziven	Odprt	Gospodinjstvo	4 tedne	Izdatki
	Osební dnevnik	Odprt	Posameznik	4 tedne	Prostovoljno, osebni izdatki
VB	Oseben in intenziven	Strukturiran odprt	Posameznik 16+	14 dni	Izdatki

Opomba: n. p. – ni podatka.

Vir: HBS in the EU, Methodology and Recommendations ..., 2003, str. 73.

Tabela 7: Glavne značilnosti vzorčenja in stopnje odgovora po državah EU, referenčno leto 1999

Država	Velikost vzorca	R% ⁰	R% po subst.	Prekomerno vzorčenje ¹ in premajhna zastopanost v vzorcu ²	Vzorčni okvir	Št. faz ³	Končna vzorčna enota	Vzorčenje
Avstrija	7.098	25%	ni subs.		Mikropopis 1994 in 1995	2	Stanovanje	Slučajno
Belgija	3.745	10%	ni subs.	Bruselj ¹	Register prebivalstva	2	Gospodinjstvo	Slučajno ⁴
Ciper	2.645	94%		Nihče ²	Popis prebivalstva 1992	2		Sistematično slučajno
Češka	3.650	n.s.	n.s.	Upokojenci in revna gospodinjstva ¹	Kvota določijo eksperti	n.s.		Kvotno
Danska	2.727	62%	ni subs.		Register prebivalstva	1	Naslov	Slučajno
Estonija	6.256	54%	ni subs.	Zelo bogata gospodinjstva ²	Register prebivalstva	n.p.		Sistematično slučajno
Finska	4.359	63%	ni subs.	Redko naseljena področja ¹	Register prebivalstva	2	Posameznik	Slučajno
Francija	25.000	62%	ni subs.		Popis prebivalstva 1990	2	Stanovanje	Slučajno
Grčija	6.258	68%	98%		Popis prebivalstva 1991	2	Stanovanje	Slučajno
Irska	7.644	55%	n.p.	Kmečka gospodinjstva ¹	Popis prebivalstva	2	Gospodinjstvo	Slučajno
Italija	20.930	79%	n.p.		Register prebivalstva	2	Gospodinjstvo	Slučajno
Latvija	3.929	n.p.	76%	Gospodinjstva podjetnikov in samozap. nosilcev ²	Register prebivalstva	2		Slučajno
Litva	8.250	n.p.	77%	Mlade samske osebe, zelo bogata gospodinjstva in brezdomci ²	Register prebivalstva	2		Slučajno
Luksemburg	3.012	50%	ni subs.		Register prebivalstva		Gospodinjstvo	Slučajno ²
Madžarska	10.191	59%	86%	Zelo mlada, stara, zelo bogata gospodinjstva, v prestolnici, samozap., brezdomci ²	Ažurirani podatki popisa	2		Slučajno
Malta	6.798	38%			Volilni imenik	n.p.		Sistematično slučajno
Nemčija	61.250	n.s.	ni subs.		Mikro popis 1997 in 1998	1	Gospodinjstvo	Kvotno
Nizozemska	1.851	77%	ni subs.		Geografski register	2	Naslov	Slučajno ²
Poljska	31.428	n.p.	60%	Nihče ²	Register iz popisa	2		Slučajno
Portugalska	9.643	73%	n.p.		Popis prebivalstva 1991	1	Stanovanje	Slučajno
Slovenija	1.290	81%	ni subs.		Register prebivalstva	1,2		Slučajno
Slovaška	1.640	n.s.	n.s.	Zelo bogata in zelo revna ²	Kvota: popis prebivalstva 1991	n.s.		Kvotno
Španija	9.891	65%	n.p.		Popis prebivalstva 1991	2	Stanovanje	Slučajno
Švedska	3.031	53%	ni subs.		Register prebivalstva	1	Posameznik	Slučajno
VB	7.100	63%	ni subs.		Datoteka poštinih naslovov	2	Gospodinjstvo	Slučajno ²

Opomba: n. s. – ni smiselno, n. p. – ni podatka, R%⁰ – stopnja odgovora, ¹ – skupine za katere se je uporabilo višje vzorčne stopnje in/ali posebne postopke, ³ – število faz, v katerih je bil izbran vzorec ⁴ – vzorec je izbran slučajno, vendar nizke stopnje odgovora kažejo na možnost nereprezentativnosti vzorca.

Vir: HBS in the Candidate Countries, 2004, HBS in the EU, Methodology and Recommendations ..., 2003, str. 56.

Tabela 8: Stratifikacija APG po državah EU, referenčno leto 1999

Država	Stratifikacija
Avstrija	Vzorec se izbere v dveh fazah, enako za vseh 9 regij, ki so porazdeljene v 26 podvzorcev
Belgija	3 kriteriji: (1) geografske značilnosti (3 regije), (2) pet socioek. kategorij (uradniki, nefizični in fizični delavci zas. sektorja, samozaposleni, neaktivni, v kombinaciji s tremi starostnimi skupinami referenčne osebe (do 50 let, 50 do 64 let, nad 65 let), (3) velikost gospodinjstva
Ciper	9 stratumov glede na velikost gospodinjstva in socialni razred
Češka	Ni stratifikacije
Danska	Vzorec je izbran v eni fazi, geografske regije so kriterij
Estonija	3 skupine: (1) veliki okraj, (2) majhni okraj, (3) Hiiumaa kot najmanjši okraj
Finska	Vzorec je izbran v dveh fazah: najprej je izbran izhodiščni vzorec prijavljenih gospodinjstev. V drugem krogu se izbere končni vzorec glede na regijski kriterij, verjetnost vključitve pa je odvisna tudi od velikosti gospodinjstva.
Francija	Dvostopenjska: v prvem krogu se upoštevajo geografske in socioekonomske značilnosti, v drugem pa se izberejo stanovanja
Grčija	Osnovni strat. kriterij je stopnja urbanizacije občin države. S tem se oblikuje 11 stratumov. V glavnih stratumih (1-6) se izvede dvostopenjsko vzorčenje, v preostalih pa trostopenjsko
Irska	Dvostopenjska izbira vzorca; najprej se vzorec stratificira na urbane in neurbane predele, ti pa so potem slučajno izbrani do ravni okrožja, tako da proporcionalno predstavljajo 8 različnih stratumov glede na gostoto poseljenosti
Italija	V prvo fazo je avtomatsko izbranih 150 velikih okrožij in vzorec 400 manjših okrožij, kjer je ta stratificiran glede na regijo, povprečno nadmorsko višino in glavno ekonomsko aktivnost območja. V drugi fazi se izbere gospodinjstva.
Latvija	3 področja stratifikacije: (1) Riga in 6 velikih mest, (2) srednje velika in majhna mesta, (3) podeželjska območja
Litva	Vzorec je izbran v dveh fazah s tremi stratumi: 5 največjih mest, ostala mesta in podeželje
Madžarska	Vzorec je izbran v dveh fazah: v prvi se izbere 15.000 prebivalcev, v drugi pa vzorec 2.000-15.000 prebivalcev
Nemčija	Kvote so določene v eni fazi; kriterij zelo detajlna klasifikacija regij, mesečni neto dohodkovni razred gospodinjstva, socioekonomski status nosilca gospodinjstva in tip gospodinjstva
Nizozemska	Da se izbere sodelujoča gospodinjstva, se upošteva podatke o dohodku gospodinjstva in socioek. skupini (komb. velikosti gospodinjstva in poklica) nosilca le tega. Gospodinjstva so razdeljena v 11 dohodkovnih skupin – vse to se opredeli v fazi vpoklica. Da se zagotovi maksimalna zanesljivost rezultatov se v vzorec zajame proporcionalno večje število samozap. Gospodinjstev in tistih z večjim dohodkom.
Poljska	49 pokrajin, vsaka z dvema stratuma
Portugalska	Edini stratifikacijski kriterij je regijski: NUTS II raven
Slovenija	3 stratumi: (1) regije, (2) velikost naselja, (3) delež kmetov
Slovaška	Kvotno vzorčenje: vzorec odraža družbo glede na naslednje kriterije: regije, socialna skupina nosilca gospodinjstva, dohodek, število otrok v gospodinjstvu z ekonomsko aktivnim nosilcem in število članov v upokojskem gospodinjstvu
Španija	Geografski in sociodemografski kriterij
VB	Vzorec je izbran v dveh fazah: najprej se 672 poštne oddelke stratificira glede na regijo, tip področja in popisne značilnosti gospodinjstev, v drugi fazi pa se 17 poštne naslovov izbere znotraj poštne oddelke

Opomba: Za Luksemburg, Malto in Švedsko ni podatkov.

Vir: HBS in the EU, Methodology and Recommendations ..., 2003, str. 61-62, HBS in the Candidate Countries, 2004, str. 18.

Tabela 9: Postopki kontrol po državah EU, referenčno leto 1999

Država	Postopki kontroliranja
Avstrija	Izdatki: kontrole, ki preprečujejo podvajanje, kontrole s sp. in zg. mejami za posamezne izdatke, naknadna kontrola s podatki NR o potrošnji gospodinjstev; količine hrane – naknadna kontrola s ponudbeno BS; dohodek: manjkajoči zneski so imputirani. Rač. logične kontrole.
Belgija	Kontrole: (1) izdatkov za stanovanje, (2) ravnotežja med dohodkom in izdatki, (3) skladnosti med dnevnikom in vprašalnikom, (4) v izogib podvajanju, pozabljanju ipd.
Ciper	Glavne preverbe ravnotežja med izdatki, dohodkom, varčevanjem in zadolženostjo. Izdatke se primerja s potrošnjo gospodinjstev iz NR
Češka	Računalniške kontrole, nadaljne agregatne kontrole
Danska	Kontrole v fazi intervjuvanja, preko registrskih podatkov in preko verjetnostnih intervalov
Estonija	Poseben program se uporablja za odkrivanje in obravnavo najbolj odročnih (ekstremnih) vrednosti.
Finska	Veliko internih kontrol se izvaja. Zunanje se opravi z oceno nacionalnih računov, podatki trgovine na drobno in popisnimi podatki.
Francija	Kontrole skladnosti so sprogramirane v CAPI, z njimi se odkrije napake pri inputih.
Grčija	Vprašalniki (V) se kontrolirajo v treh fazah: po celovitosti in logični smiselosti zbranih podatkov ter po pravilnem vnosu slednjih. Da se ugotovi pravilnost odgovorov se primerja podatke znotraj V in V z drugimi V v regiji. Napake se odstranijo v sodelovanju s sodelujočimi gospodinjstvi.
Irska	Podatki dobljeni s strani gospodinjstev se računalniško preverijo po konsistentnosti in celovitosti.
Italija	Podatki se popravijo s 'probabilistič' metodologijo. Manjkajoči podatki za kvalitativne in kvantitativne spremenljivke se imputirajo.
Latvija	Kontrole vhodnih podatkov. Izdatke se primerja s potrošnjo gospodinjstev iz nacionalnih računov
Litva	Kontrole nadzornika in računalniški program vhodnih podatkov. Podatke o dohodku se primerja s statistiko plač in pokojnin
Luksemburg	Zasebno podjetje opravi kontrole; logično kontrolo.
Madžarska	Avtomatične kontrole kvalitete podatkov, primerjava mesečnih in letnih podatkov.
Malta	Vsi vprašalniki in dnevniki so preverjeni z 'Vetters', avtomatični kontrolni postopki, zadnja kontrola po vnosu podatkov
Nemčija	Vsebine anketnih dokumentov se preverja po celovitosti in smiselosti dobljenih rezultatov že na ravni deželnih statističnih uradov, smiselnost pa se potem še enkrat preveri na ravni državnega urada.
Nizozemska	Odgovore vprašalnikov zaprtega tipa se preveri: vrednosti se morajo gibati v določenem razponu, ustreznost z drugimi odgovori. Ob koncu četrtl. se preveri če so vsa gospodinjstva oddala vso dokumentacijo, tista, ki niso oddala dnevnikov, so izločena. Kontrola smiselnosti se opravi na agr. ravni.
Poljska	Kontrola vnosa podatkov, kontrola ravnotežja med dohodkom in izdatki, varčevanjem in zadolženostjo, primerjava s popisnimi podatki in NR
Portugalska	Avtomatični kontr. postopki so vgrajeni v fazo zbiranja podatkov. Vsa baza pod. je preverjena in popravljena, tako da so pod. konsistentni in zanesljivi.
Slovenija	Večina kontrol je opravljenih s programom 'Blaise', po pretvorbi podatkov v SAS se izvedejo dodatne kontrole
Slovaška	Standardna napaka in struktura po decilih
Španija	Testi konsistentnosti spremenljivk se opravijo, intervali zaupanja se izračunajo za vrednosti, količine in cene. Kjer je potrebno se zneski imputirajo.
Švedska	Različne vrste kontrol: kontrole ob vstopu podatkov, računalniške kontrole in makro (zunanje) kontrole.
VB	Podatki gredo skozi detajlno kvaliteto kontrolo (kontr. konsistentnosti, CAPI, odkrivanje ekstremov, kontr. konsistentnosti med dohodkom in izdatki).

Vir podatkov: HBS in the EU, Methodology and Recommendations ..., 2003, str. 80, HBS in the Candidate Countries, str. 42.

Tabela 10: Postopki uteževanja po državah, referenčno leto 1999

Država	Postopki uteževanja podatkov
Avstrija	Anketa je utežena z že uteženim Microcensumom, uporablja pa se naslednje spremenljivke: regija (NUTS 2 raven) glede na 26 referenčnih obdobjih, tip gospodinjstva, status aktivnosti in zaposlitve nosilca gospodinjstva, urbanizacija, spol in starost
Belgija	Na podlagi reprezentativnosti sodelujočih gospodinjstev, glede na naslednje stratumne: (1) 3 regije, (2) socio-strokovni položaj referenčne osebe, (3) velikost gospodinjstva, (4) starost referenčne osebe in/ali število aktivnih članov v gospodinjstvu
Ciper	Uteževanje na podlagi geografske porazdelitve gospodinjstev
Češka	Uteževanje glede na socialne skupine iz zadnjega mikro popisa
Danska	Vzorec je post-stratificiran, z namenom da se omeji pristranskost zaradi neodgovora. Med informacijami, ki se jih upošteva pri uteževanju so celoten dohodek, tip lastništva stanovanja, socioekonomska skupina pretežnega kruhonosca, struktura gospodinjstva in stopnja urbanizacije
Estonija	Uteži se izračuna v 4 korakih: (1) izračun verjetnosti vključitve in 'design' uteži za gospodinjstvo, (2) naknadna stratifikacija glede na mesto bivanja, (3) popravek za velikost populacije (da se dobi oceno enako iz zadnjega popisa), (4) preverjanje glede na spol, starostno skupino in okraje. Uteži so različne za različne dele ankete (2 intervjuja in 2 dnevnik), saj vsa gospodinjstva ne sodelujejo v vseh.
Finska	Uteževanje se uporablja kot korekcija neodgovora in vzorčnih napak
Francija	Končni vzorec je utežen s primerjavo značilnosti gospodinjstva (socio-strokovni položaj in starost referenčne osebe, velikost gospodinjstva, mesto bivanja in število aktivnih v gospodinjstvu) in zadnjo Anketo o delovni sili
Grčija	Vzorec je samoutežen (self-weighting), nobenih uteži se ni upajalo posteriori
Irska	Končni vzorec se primerja z zadnjim popisom prebivalstva ali četletno nacionalno anketo gospodinjstev (odvisno kateri je najbolj tekoč) in kmečkim registrom, in je utežen s strukturo gospodinjstva, socialno skupino, regijo velikostjo kmetije in velikostjo mesta
Italija	Preverjena ocena po spolu in starosti populacije na makro ravni (NUTS 1) in po celotnem gospodinjstvu in celotni populaciji na regionalni ravni (NUTS 2)
Latvija	Izračun verjetnosti vključitve in 'design' uteži
Litva	Izračun verjetnosti vključitve in 'design' uteži, poststratifikacija glede na kraj bivanja (uporaba Horwitz-Thompson cenilke)
Luksemburg	Da se zagotovi reprezentativnost vzorca, se njegova struktura primerja s strukturo iz popisa prebivalstva. Kontrolne spremenljivke so: socioekonomski položaj referenčne osebe, velikost gospodinjstva, tip lastništva stanovanja, dohodkovni razred. Uteževanje je le za korekcijo neodgovora.
Madžarska	Uporaba matematično-statistične metode in ažuriranih popisnih podatkov po okrajih
Malta	Uteževanje na podlagi porazdelitve gospodinjstev glede na velikost in regijo
Nemčija	Mere uteževanja izhajajo iz podatkov Microcensusa (1998) in 'Merz metode'
Nizozemska	APG uporablja multiplikativno uteževalno metodo, pri tem se uporabljajo sledeče spremenljivke: neto dohodek gospodinjstva, velikost gospodinjstva, spol (v primeru enočlanskega gospodinjstva), socioekonomska skupina glavnega kruhonosca, tip lastništva stanovanja
Poljska	Uteževanje s strukturo gospodinjstva
Portugalska	Vzorec je utežen z NUTS 2 regijami
Slovenija	Končne uteži se izračuna v 4 korakih
Slovaška	Kvotno vzorčenje
Španija	Ni naknadnega (posteriori) uteževanja
Švedska	Naknadna stratifikacija vzorca se opravi. Za referenčno leto 1999 se je uporabilo tehniko preverjanja
VB	Začetne uteži slonijo na analizi neodgovora iz zadnjega popisa, kot končne uteži se uporabijo spol in starost

Vir: HBS in the EU, Methodology and Recommendations ..., 2003, str. 83, HBS in the Candidate Countries, 2004, str. 40.

Tabela 11: Zajetje plač v naravi po državah EU, referenčno leto 1999

Država	Stanovanje po znižani najemnini ali brezplačno	Službeno vozilo za zasebno rabo	Plin, elektrika, vodarina	Telefon	Ostalo
Avstrija	X	X	X	X	X
Belgija	X	X	X	X	X
Ciper	X	X	X	X	X
Češka					
Danska	X	X		X	X
Estonija		X		X	X
Finska	X	X	X		X
Francija	X	X	X	X	
Grčija	X		X	X	X
Irska	X	X	X	X	X
Italija	X				
Latvija	X		X	X	
Litva	X	X	X	X	X
Luksemburg	X				
Madžarska	X	X	X	X	X
Malta	X	X	X	X	X
Nemčija	X	X	X	X	X
Nizozemska	X	X	X	X	X
Poljska					X
Portugalska					X
Slovenija		X	X	X	X
Slovaška	X	X	X	X	X
Španija	X	X	X	X	X
Švedska					
VB	X	X			X
Priporočilo Eurostata	X	X	X	X	X

Vir: HBS in the EU, Methodology and Recommendations ..., 2003, str. 45, HBS in the Candidate Countries, 2004, str. 36.